# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՀԱՒԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Ցրտնուռ եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 33 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չհ. վաճառափոխ եւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
2
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 14 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՕՐԱԿԱՐԳԷ ՕՐԱԿԱՐԳ

Այսօր, Ժընեւի մէջ, տեղի կ'ունենայ Ազգերու Դաշնակցութեան վարչական խորհուրդին նիստը, որ պարզ ձեւակերպութիւն մըն է:

Աւելի կարեւոր է միւսը, տարեկան ընդհ. ժողովը, որ կը բացուի երկուշաբթի օր: Ամէն տարի այս եղանակին Ժընեւ կը հաւաքուին աւելի քան յիսուն պետութեանց քաղաքագէտները, վարչապետ, նախարար կամ երեսփոխան, լուծելու համար բազմազան վէճեր եւ առկախ գործեր: Ինչպէս բոլոր միջազգային ժողովներու մէջ, այստեղ ալ մարդիկ այնքան չեն հետաքրքրուիր ժողովուրդներու կեանքը բարելաւելու, որքան ամրապնդելու խաղաղութիւնը, որ միշտ կ'երեւայ, 1914էն ի վեր, հակառակ բոլոր յաղթանակներուն եւ գաշնագիրներուն: Ցեսանք թէ ինչ մտահոգութիւններ կը մատնէր Աշխատաւորական Միջազգայինը, իր համաշխարհային օրապարգը քննած ատեն: Քաղքենի Ամրիսպազոն ալ, որ կը վայելէ աշխատաւորականներուն աջակցութիւնը, պիտի չարչրկուի բանաձեւերու ցանցի մը մէջ, գտնելու համար մոգական բանալին:

Շատ մը կնճռոտ խնդիրներ կան սեղանի վրայ.— Երաշխաւորութեան դաշինք, Մուսուլ, Ասորիոյ խնամակալութիւնը, Գերմանիան եւ Ռուսիան անդամագրելու հարց, գաղթականներու տեղաւորում (հայ, ռուս, յոյն եւն.): Վինգ տարուան փորձը ցոյց տուաւ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ուժ չունի արժեցնելու իր որոշումները, մանաւանդ իր ջոջ անդամներուն հանդէպ: Դեռ թարմ է Քորֆուի միջադէպը, որ կրնար պատերազմի յանգիլ: Երեւութապէս միջնորդութիւն մը տեղի ունեցաւ, բայց իրականին մէջ Իտալիա ստացաւ ինչ որ կը պահանջէր, իր սեփական ուժով: Աւելի առաջ, 1921 եւ 1922ին, Ազգերու Դաշնակցութիւնը սրտառուչ բանաձեւեր քուէարկեց Հայաստանի անկախութեան եւ առհասարակ հայ ժողովուրդի ճակատագրի մասին, բայց երբ կարգը գործի եկաւ, կանայի հարմիքին պատմութիւնը միայն լսեցինք:

Անկախութեան կորուստէն յետոյ, երբ Հայկական Դատը պարզապէս փախստականներու եւ գաղթականներու հարցի մը վերածուել էին, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պարագ սեպեց կոչեր ուղղել, որպէսզի դրամ հանգանակէն: Եւ գաղթականներու հոգը յանձնեց իր Աշխատանքի Գրասենեակին, որ կը զբաղի նաեւ ուրիշ փախստականներով: Բայց իր կոչերն անգամ անպատասխանի մնացին: Միայն Ֆրանսա եւ ուրիշ մէկ-երկու երկիրներ մէկ-մէկ գումար տրամադրեցին: Անգլիա Մաքտոնալտի բերնով յայտարարեց թէ պլուտճէն չի ներեր, իսկ զանազան ընկերակցութիւններ շարունակեցին օգնութիւններ հասցնել:

Մէկ խօսքով, ամբողջ հարցը բարեգործական ձեռնարկի մը ձեւը առաւ, եւ այդպէս ալ կը մնայ: Տօքթ. Նանսէն որ երկար ճգճգումներէ յետոյ Հայաստան գնաց գաղթականներուն համար տեղ գտնելու, այս ընդհանուր ժողովին մէջ պիտի կարդայ իր տեղեկագիրը: Անպատեհ է արտայայտուիլ այդ մասին, ժողովէն առաջ: Բայց կ'արժէ շեշտել քանի մը կէտեր:

Նախ եւ առաջ, Տօքթ. Նանսէն եւ իր յանձնախումբը հաւատք չունին Սարտարապատի անապատի ոռոգման ծրագրին վրայ: Փութանք ըսել թէ՝ ոչ ոք լրջօրէն փարած էր այդ ծրագրին, որ այլապէս հետաքրքրական խաղ մըն է, Հայկական Դատը թաղելու համար: Երբ այնքան ջրարբի տարածութիւններ կան սահմանին վրայ, աւերակ եւ ամայի, բաւական հանճարեղ դիւանագիտութիւն է քարքարուտ հողերը անմիջապէս բնակելի դարձնելու եւ թափառական բազմութիւններուն տեղ ճարելու այս ծրագիրը, որ առնուազն չորս միլիոն տոլար կը պահանջէ: Եթէ կարելի ըլլայ ճարել այդ գումարը, աւելի դիւրին է յափշտակուած նահանգ մը վարձել... Նանսէնի յանձնախումբը կ'ամփոփուի աւելի համեստ ծրագրի մը վրայ, որ կ'ընդգրկէ 33 հազար տեսխատին տարածութիւն, (15 հազար բնակիչի համար) եւ կը պահանջէ 600 հազար ստերլին ծախք: Բնակարանի, լծկանի եւ գործիքներու համար ալ անհրաժեշտ է 300 հազար ստերլին. համագումար 900 հազար ստերլին կամ ինը միլիոն ոսկի րուբլի:

Ինչպէս պիտի ճարուի այս գումարը: Պիտի ճարուի՞: Մոսկուա երաշխաւորութիւն կ'առաջարկէ, փոխ դրամ գտնելու համար: Քաղքենի պետութիւնները պիտի ընդունի՞ն այդ երաշխաւորութիւնը, մանաւանդ որ Խորհրդային Միութիւնը անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Ինչպէս ըսինք, կանուխ է, այս մասին արտայայտուելու համար: Պէտք է սպասել ժողովին, որ աւելի շատ հակամէտ է հանգանակութեան ձեւը փորձելու, քան իւրաքանչիւր պետութեան բաժին մը սահմանելու եւ գանձելու:

Շ.

### Պարտքերու խնդիրը

*Լոնտոնի թերթերը կը շարունակեն դժգոհութիւն յայտնել Փը րանսայի եւած զիջումին համար:*

*Մամուլին կարծիքով, երբ կա- 20 բելի չէր ձգել սկզբնական 20 միլիոնի ծրագրին վրայ, առնուազն պէտք էր պնդել 14 միլիոնի առաջարկին վրայ, որուն խօսքը կ'ըլլար. շարժումն սկիզբը, և "չ թէ իշնել մինչեւ 12ուկէս միլիոն: Ազատական մամուլը աւելի դժգոհ է ցոյց տրուած « վեհանձնութե. նէն:»*

*Տարեվճարները պիտի ապահովուին Ֆրանսայի եկամուտներով, առանց կապուելու Տօքսի տարեվճարներուն: Կարգադրութիւնը աւժամնայ է և վճարելի գումարները ենթակայ յաւելումի, եթէ Ֆրանսա աւելի նպաստաւոր պայմաններ առաջարկէ Միացեալ Նահանգներուն:*

*Կարգ մը թերթեր կ'ըսեն թէ Լոնտոնի լուրերը յաւտպաւորութիւն չեն գործած Ամերիկայի մէջ:Ճիշտ է որ Ուօշինկթընի կառավարութիւնը վճռած է դիմատ չառնել եւրոպական պետութիւններու կարգադրութիւնները իր պահանջները գանձելու պարագային, սակայն Անգլիոյ բարեացակամութիւնը Ֆրանսայի հանդէպ դժ. ւարութիւններ յառաջ պիտի բերէ: Խօսք կայ որ Ամերիկա Ֆրանսայէն պիտի պահանջէ տարեկան 25 միլիոն:*

### Կեցցէ՛ թրեացումը

*Էնկիւրի նոր շրջաբերական մը հրատարակեց որուն համաձայն արգիլուած է Թուրքիոյ քաղաքներու փողոցներու, հրապարակային վայրերու մէջ Թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուներով ապրանք ծախել: Այս արգելքը Թուրքիոյ քաղաքներուն մէջ յայտարարուելով, անասատողները պիտի պատժուին Թաղապետական օրէնքներու և գիւղական օրէնքներու համաձայն: Օրէնքին պատճառաբանութեան մէջ, կը կարդանք հետեւեալ հնչակարհիկ բացատրութիւնները.—*

*Կարգ մը քաղաքներու փողոցներուն մէջ շրջուն առեւտուր ընողներ և շուկայի, փազարի և փանայիրի տեղերու մէջ պօռալով իրենց ապրանքները ծախողներ Թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուներով կը պօռան: Ասիկա հակառակ է մեր շուկաներու և փազարներու թրքական նկարագրին և անախորժ կ'ազդէ նաև լսողներուն: Մեր կազմական կանոնադրին տրամադրութեան համաձայն, Թուրք հանրապետութեան ամէն կողմը ազատ է առեւտուրը և աշխատութիւնը: Օրէնքի սահմանին մէջ Թաղապետութիւնն ու արտօնութեամբ շրջուն վաճառորդութիւն ընել Թուրք Հանրապետութեան հայրենակիցներուն էն բնական իրաւունքն է:*

*Սակայն Թաղապետութեանց արտօնութեամբ Թրքական քաղաքներու մէջ Հանրային տեղեր գրաւելով խանութպանութիւն ընող և իրենց ապրանքները բարձրաձայն ծախողները պէտք է ղգուշանան Թուրքերու ականջներուն անախորժ օտար լեզուներով պօռալէ և այս կերպով հայրենակցական իրաւունքներու հակառակ շարժելէ: Թուրքիոյ մէջ, շրջուն վաճառորդներ կամ խանութպաններ, իրենց ծախած ապրանքներուն անունները և գինը Թուրքերէնով չըսելու չափ Թուրքերէն լեզուի անտեղեակ անձեր չեն»:*

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ
#### ԵՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

*Այսօր, չորեքշաբթի, Ժընեւի մէջ պիտի գումարուի Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը, իսկ երկուշաբթի, 7 Սեպտեմբեր, վեցերորդ ընդհանուր ժողովը:*

*Բոլոր անդամ պետութեանց պատուիրակութիւնները ճամբայ եղած են արդէն: Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ կարգ մը երկիրներու պատուիրակութեանց գլուխը կը գտնուին վարչապետները կամ արտաքին նախարարները:*

*Շատ բարդ է այս տարուան ընդհանուր ժողովին օրակարգը: Կարեւոր խնդիրներէն յիշենք Մուսուլի վէճ, Սաարի Ազգերու Դաշնակցութեան խնամակալութենէն ազատելու հարցը, հայ եւ յոյն գաղթականներու տեղաւորման հոգը եւլն.: Մուսուլի համար քննիչ յանձնախմբին առաջարկը այն է որ Անգլիա 25 տարի եւս շարունակէ այդ հոգամասին հոգատարութիւնը. իսկ եթէ Անգլիա չընդունի, Մուսուլը վերադարձուի Թուրքիոյ:*

*Ժողովին մէջ պիտի լսուի Տօքթ. Նանսէնի տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան մասին: Մեր մանաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Տօքթ. Նանսէն բոլորովին մէկդի ձգած է Սարտարապատի անապատեն ոռոգման ծրագիրը, իբրեւ անիրագործելի: Իր առաջարկն է 33,000 տեսխատին հող ոռոգել Սեւ Ջուրի եւ Զանգիբասարի շրջանին մէջ,—ծրագիր մը որ 600,000 ոսկերլին կը պահանջէ: Այս հողին վրայ կարելի է տեղաւորել 15,000 գաղթական, որոնց համար բնակարանի, լծկան անասուններու, գործիքի, եւլն. ծախք կը գնահատուի 300,000 ոսկերլին, համագումար՝ 900,000 ոսկերլին կամ 9 միլիոն րուբլի:*

#### Մօսաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան տարեկան Ընդհանուր Ժողովը

*Ինչպէս գրեցինք, Սթօքհոլմի մէջ բացուեցաւ Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը: Օգոստոս 25ի հացկերոյթին ներկայ էին 625 հոգի, որոնց կարգին եւ եկեղեցական համագումարի բոլոր անդամները (եպիսկոպոսներ, 32 Քրիստոնեայ եկեղեցիներու հոգեւորականներ, որոնք կը ներկայացնէին 37 երկիրներ): Կը նախագահէր Ամերիկեան Եկեղեցիներու ներկայացուցիչ Սմիտս: Սեղանին կը սպասաւորէին 150 շուէտական արիներ:*

*Հացկերոյթին նպատակն էր ծանօթացնել Հայերու վիճակը, Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութեան կատարած գործը եւ փրօփականտ ընել առաջիկայ Դեկտեմբեր 6ի Golden Rule Sunday-ի (Ոսկի կանոնի Կիրակի) օգտին: Հացկերոյթը բացաւ Նուպիոյ Պատրիարքը: Առաջին ճառը անգլիերէն լեզուով խօսեցաւ նախագահ Սմիտս. շեշտեց թէ քրիստոնեայ աշխարհին համար անհրաժեշտ է օգնել Հայերուն, այս ծանր օրերուն եւ ցոյց տուաւ Հայ եկեղեցիի քաղաքակրթական դերը. յետոյ խօսեցաւ Քրաֆթ Պօնար, հայանպաստ ընկերութիւններու կատարած աշխատանքի մասին: Պ. Պերրին խօսեցաւ Նիր Իսթ Րըլիֆի գործունէութեան մասին եւ ցոյց տուաւ քանի մը նկարներ Հայաստանի որբանոցներու կեանքէն եւ Հայաստանի վերաշինութեան մասին:*

*Ֆրանսերէն լեզուով խօսեցաւ Պ. Ալ. Թատիսեան, որուն ճառը բաղկացած էր երկու մասէ: Առաջին մասը կը շօշափէր հայկական խնդրի քաղաքական կողմը, Սէվռի եւ Լօզանի դաշնագրերը եւ խնդրին արմատական լուծման միջոցները: Երկրորդը կը պարզէր հայ փախստականներու եւ որբերու խնդիրը: Պ. Թատիսեան շնորհակալութեամբ յիշելով բոլոր հայանպաստ ընկերութիւններուն գործունէութիւնը, ցոյս յայտնեց թէ Հայերը պիտի կրնան հասնիլ իրենց քաղաքական իտէալներուն:*

*Գերմաներէն լեզուով խօսեցաւ Փրոֆ. Կելլեր, որ շեշտեց քրիստոնեայ երկիրներու պարտքը Հայերու հանդէպ: Հացկերոյթը վերջացաւ պուլկար մետրապոլիտի մը աղօթքով: Ներկաներուն բաժնուեցան մեծ քանակութեամբ «պրօշիւր»ներ, տեղեկագիրներ եւ լուսանկարներ հայկական կեանքէ: Շուէտական մամուլը, որ ունէր բազմաթիւ ներկայացուցիչներ, օրը օրին գրեց այս հացկերոյթի մասին:*

*Ճաշասեղանին մասնակցողները բոլորն ալ խոստացան իրենց վերադարձին ամէն կերպ աշխատիլ Հայերուն օգնելու համար:*

#### Ճիպէյլի որբանոցը փակուած

*Պէյրութէն կը հաղորդեն թէ վերջնապէս փակուած է Ճիպէյլի (Սուրիա) ամերիկեան որբանոցը, ուր հազարի ափ որբերչ կը խնամուէին:*

*Շաբաթէ մը ի վեր օրական 10-20 որբեր կը հանուին որբանո-*

*(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)*

«ՅԱՌԱՋԻ» ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

# ՋՈՒՐԸ

*Անթիպ Գոռծ ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻԻ.*

*(Շարունակութիւն կիրակիի թիւէն և վերջ)*

*«Ջուրը, իր դերը վարդոց կեանքին եւ բնութեան մէջ»*

«Ջուրը թաց հեղուկ մըն է որուն երեւումը կը հանի մինչեւ հին ժամանակները։

«Նախապէս, շատ քիչ ջուր կար ցամաքին վրայ... բայց յետոյ, երբ աստուածային կամքով, յառաջ եկաւ տիեզերական ջրհեղեղը, ջուրին քանակութիւնը, ցամաքին վրայ, աւելի շատցաւ քան նոյն ինքը ցամաքը։ Այդ շրջանէն սկսեալ, ջուրը կը ծառայ այսպէս ճահիճներուն, լիճերուն և ծովերուն մէջ։

«Ջուրը կ'ամփոփուի միայն ցած վայրերուն մէջ և չի կրնար ծառ բարձրութեանց վրայ որովհետև հեղուկ է։ Եթէ զայն թափենք լերան մը կատարէն, շուտով պիտի հոսէր դէպի վար, այս պատճառաւ է որ լեռներու ստորոտը միշտ ծածկուած է ծովերով, լիճերով և ճախճախուտներով։

Բոլոր գետերը նոյնպէս կը հոսին բարձրէն վար. որովհետև անոնց աղբիւրները կը գտնուին բարձր տեղեր և ջուրն ալ հեղուկ է։ Եթէ նոյնիսկ զայն թափենք պարզապէս գետնին վրայ, պիտի հոսի դարձեալ զառիթափի ուղղութեամբ, ոչ թէ դէպի վեր։ Շատ դիւրին է զանազանել զայն իւղէն, որովհետև ջուրը ամառը չի սառիր, մինչդեռ իւղը կը սառի նոյնիսկ ամառը, երբ դնենք մառանը։

«Ճահիճներու մէջ ջուրը աղտոտ է, ծովերուն մէջ աղի է. այս պատճառաւ չենք խմեր։ Կը խմենք միայն գետերուն ջուրը, և այս ալ որոշ տեղեր, ուր որ չկայ ջուրի խողովակ։ Վնասակար է ջուր խմել, որովհետև կը մսինք, աւելի օգտակար է թէյ, սուրճ կամ խնձորոյի խմելը...

«Ջուրը կը գործածուի նաև իբր հաղորդակցութեան ճամբայ և այն երկիրները որ ջրառատ են, կ'ունենան ծաղկեալ վաճառականութիւն մը, ինչպէս էին հին ատեն Փիւնիկէն և Ծուռնաստանը. ինչպէս է այսօր Անգլիան։ Բնութեան մէջ, ջուրը ամառը կ'երեւայ անձրեւի ձեւին տակ և փոշին կը վերածէ ցեխի։ Երբ անձրեւ կուգայ, կ'իյնայ նախ տուներու տանիքին վրայ, յետոյ կը հոսի գետին։ Անձրեւելու ատեն մեծ մարդիկ փողոց կ'ելլեն անձրեւանոցներով, մինչդեռ պզտիկները տունը կը մնան և շատ կը ձանձրանան։

«Ձմեռը, անձրեւը կը սառի և կ'իյնայ ձիւնի ձեւով, ինչ որ ցուրտ կը պատճառէ։

«Մարդկային կեանքին մէջ, ջուրը կը գործածուի զանազան պէտքերու. անով թէյ, սպուր կը պատրաստենք, մեր երեսները կը լուանք. և երբ քիչ մը օճառ գործածենք և աչքին մէջ մտնէ, կը ցաւցնէ։ Օճառին փրփուրը քիչ մը ջուրի խառնուելով, պզպզակներ կը կազմէ։ Առնցմէ հատ մը շինելու համար, քիչ մը օճառ կը թրմենք ջուրին մէջ, կ'առնենք յարդ մը, և զայն հեղուկին մէջ թրջելէ վերջ, կը փչենք զգուշութեամբ։ Այն ատեն յարդին ծայրը կը կազմուի բազմերանգ, շատ գեղեցիկ ու մեծկակ գնդակ մը որ բաժնուելով յարդէն, կը թռչի օդին մէջ, մինչև որ պայթի։

«Ջուրը կը գործածենք նաև լուալու մեր ձերմակեղէնները, սենեակներու տախտակամածները։ Ջուրով լոգանք ալ կ'առնենք. շատեր կը խեղդուին բաղնիքին մէջ։

«Կը տեսնենք, ուրեմն, որ ջուրին դերը շատ կարեւոր է բնութեան և մարդոց կեանքին մէջ։»

*Էզիզարեթ Լաբիվուա*

Ահա իմ գրածը։ Խոստովանիմ որ զայն կրկին կարդալէ վերջ, բոլորովին պատշաճ գտայ չորրորդ դասարանի չարաճճիի մը ոճին, մանաւանդ որ կը յայտնէր տղոց գիտակցութիւնը։

Գիտեմ, մանաւանդ, որ օճառի պղպջակները աւելի ընտանի են տասերկու տարեկան աղջկան մը քան Փիւնիկեցիներուն վաճառականութիւնը. ահա թէ ինչու ես ալ աւելի երկարօրէն պարզեր էի պղպջակներու հարցը քան ջուրին դերը յառաջդիմութեան մէջ։

Ու հակառակը, ժուժկալ եղայ ապացուցանելու համար գինիին ջուրէն ունեցած գերազանցութիւնը։ Թէև կրնայի այդ բանին մղուիլ յաջողութեամբ։ Ոչ ալ փափաքեցայ ապացուցանել ջուրին վրայ եղած տուրքին անհրաժեշտութիւնը, աւելցնելու համար հանրային գանձին հասոյթները. թէև այս ալ շատ բնական էր։ Մարդիկ ի՞նչ բանի կարող չեն հայրենասիրական աղնիւ զգացումի մղումով։

Վերջացաւ. չըսի բառ մը իսկ այն բոլորէն զոր կրնար չգիտնալ այսքան փոքր դպրոցական մը, և յիշեցի ինչ որ գիտնալու էր «ջուր»ի մասին։ Ի՞նչ կուզեր դեռ իր վարժապետը։ Թող փորձէ գրել նման գործ մը տասերկու տարեկան աղջնակի մը համար։ Շատ հետաքրքիր էի տեսնելու թէ ինչպէս պիտի ելլէր այդ բանին տակէն։ Ի՞նչ իրաւունք ունէր զերօ դնելու իմ պզտիկ պաշտպանեալին։

Սաստիկ զայրացած էի։ Իմ տեղս ո՞վ չպիտի ենթարկուէր այս բարկութեան։ Անմիջապէս որոշեցի երթալ տեսնել այդ պարոնը։

Երբ իր տունը մտայ, նիհար ու երկայն դիմաստուեր մը երեցաւ աչքերուս առջեւ։

— Պարո՛ն, ըսի ես եմ հեղինակը. «Ջուրը, իր դերը բնութեան ու մարդոց կեանքին մէջ» շարադրութեան որ ձեզի որուեցաւ չորրորդ կարգի աշակերտուհիի մը կողմէն, Էլիզաբէթ Լաբիվուան։

— Եւ չէ՞ք ամչնար խոստովանելու, հարցուց խստօրէն։

— Ինձի համար չէ որ եկած եմ տեսակցելու ձեզ հետ։ Պիտի ուզէի միայն գիտնալ թէ ինչո՞ւ օրիորդ Լաբիվուանի զերօ դրած էք։

— Իր շարադրութեանը համար, պատասխանեց, համոզուած։

— Ինչո՞ւ չհանեցաք այդ շարադրութեան։

— Մտագրութիւն մըն է։

Այդ վայրկեանէն, դառնօրէն զղջացի որ ռումբ մը չեմ առած հետս։ Ի՛նչ հաճոյքով գետին պիտի փուէի այս վարժապետը։

Սակայն և այնպէս, պատասխանեցի համեստօրէն.

— Պարո՛ն կը տեսնեմ որ դուք կը հաւատաք ցամաքին վրայ ծառեր բուսնելէ առաջ անոնց մը գոյացութեան։ Դուք կը պահանջէք ձեր աշակերտէն յատուկ ծանօթութիւն մը բնութեան մէջ ջուրին ունեցած դերի մասին. բայց կ'անդիտանաք. պարո՛ն թէ, ձեր աշակերտը չունենալով ոչ մէկ սերտ յարաբերութիւն բնութեան հետ, չի կրնար ունենալ ոչ մէկ ծանօթութիւն։ Ան կը բնակի իր տղայական սենեակին մէջ, քարաշէն մեծ տան մը երկրորդ յարկը. շատ մեծ է իր յարկին ու բնութեան միջև եղած հեռաւորութիւնը. գիտէք որ լաւ շինուած քաղաքներու մէջ բնութիւնը մեկզի ձգուած է պատերէն։ Որքան ատեն որ իր ճնողքը հոգ չընեն իրեն ճանչցնելու բնութիւնը, կ'ապահովցնեմ որ օրիորդ Լաբիվուան անկարող է ձեզի ըսելու թէ ո՞ւր կը գտնուի բնութիւնը և ի՞նչ է իր տեսքը։

— Հը՛մ։ Կը կարծէ՞ք։ Աւիկա շատ տարօրինակ է։ Բայց ի՞նչ ընել կ'ուզէք վերջապէս։

— Համեցէք ուրիշ նիւթ մը տալ օրիորդ Լաբիվուայի. կ'երդնում որ այլեւս պիտի չզբեմ անոր համար։

— Ուրի՞շ նիւթ մը։ Լաւ. այդպէս թող ըլլայ։ Ահաւասիկ

Եւ սեղանին վրայէն առաւ գիրք մը ղոր թղթատել սկսաւ.

— Հ՛հ լաւ, թող նկարագրէ...«Ծովը և Անապատը»

Երեսը նայեցայ աղերսարկու նայուածքով մը։

— «Ծովը և Անապատը», կրկնեց։ Հիանալի նիւթ մըն է։

— Բայց, պարո՛ն, ան բնաւ չէ տեսած ծովը, ան երբեք չէ գտնուած անապատի մէջ, պուռացի յուսահատ։

— Ուրեմն շատ սահմանափակ ազգնակ մըն է։ Հ՛հ լաւ առնենք ուրիշ բան. «Բնութեան ազդեցութիւնը»։

— Դարձեալ բնութի՛ւնը։

— Ահ, այո, այո. Այն ատեն«Պալթիկ ծովը իր տնտեսական, քաղաքական և քաղաքակրթիչ կարողութիւնը։»

— Ան առեւտուր չըներ, քանի որ պզտիկ է, չի զբաղիր քաղաքականութեամբ։

— Ի՞նչ թերուս ազջիկ։ Չեմ գիտեր այլեւս ինչ տամ... Տես... տես... ահաւասիկ.

«Որոնք են Զայգիի և Խենթաբովի նկարագրին հասարակաց դիծերը»։ (Կատակերգութեան մը դէպաւոր դէմքերը)։

Ինչպէս բոլոր մարդիկ. ինքս ալ քաղցրաբարոյ ու մարդկային եմ.. մինչև որոշ սահման մը.., Այլեւս ինքզինքս չեմ արդարացներ, կը խոստովանիմ միայն։

Վարժապետին սենեակը կար վառարան մը, որուն վերեւը չերմութեան խողովակի մը առջեւ, պզնձէ այս դուռնէն կախեցի ուսուցիչը. վրան շուրջը պլլելով իր իսկ փողկապը։

Ահա թէ ինչ կ'ուզէի խոստովանիլ։

Թարգմ. ԽԱՆ

---

Գրիգոր Շահլամեան

## Վիեննայի առաջնորդ

Վիեննայէն կը գրեն մեզի.— Համայնքի վարչական ժողովը որոշեց հրաւիրել Պ. Գրիգոր Շահլամեանը, իբրեւ հոգեւոր հովիւ։ Այդ առթիւ գրուած է Պալաքեան եպիսկոպոսին, որ ձեւնադրութիւնը պիտի կատարէ։ Ռոճիկ նշանակուած է 45 տոլար, պիտի տրուի նաև ձրի բնակարան։

Երեւանի վարիչներէն Պ. Երզնկեանը որ Քարլսրսպատ գացած էր չիղերը հանգըստացնելու, այժմ եկած է Վիեննա։ Կ'ըսուի թէ բամպակի գործով պիտի ըզբաղի։

---

Կարդացէք եւ տարածեցէք

«ՅԱՌԱՋ»Ը

---

# ԱՇԽԱՏԱՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

## Խորհրդային Միութեան եւ ազգերու իմքնորոշման մասին

*Ինչպէս գրած էինք, Աշխատաւորական-Ընկերվարական Միջազգային կարգ մը կարեւոր բանաձեւեր ուեարկեց օրուան հարցերու մասին։ Ստորեւ կը թարգմանենք քաղաքական գործունեութեան բանաձեւը, որ կը շօշափէ Խորհրդային Միութեան եւ առհասարակ Արեւելքի խնդիրները.—*

*1.— Միջազգայինը առանց վերապահութեան կը պաշտպանէ նոր պետութենէն ազատ և անկախ գոյութեան իրաւունքը. անգամ մը եւս և հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնները, մանաւորաբար մեծ պետութենէն և Ռուսիոյ սահմանակից երկիրներուները պարտաւոր են պայքարելու Խ. Հ. Միութեան թշնամի ամէն քաղաքականութեան դէմ. այս կուսակցութիւնները պարտին նոյնպէս պահանջել Խ. Հ. Միութեան հետ քաղաքական խաղաղ յարաբերութեանց և բնականոն տնտեսական կապերու վերահաստատումը։ Համագումարը կ'ողջունէ Համպուրկի համաժողովէն ի վեր Խ. Հ. Միութեան միջազգային ծրագրին մէջ առաջ եկած բարեփոխումը, գլխաւորաբար շնորհիւ միջազգայինի աշխատանքին։ Այս պարագան իրաւունք կուտայ ընկերվարական Միջազգայինին պահանջելու ռուս ժողովուրդէն պայքարիլ իր քաղաքական և արհեստակցական լիակատար ազատութեան համար, և հակառակիլ իր իսկ կառավարութեան յարձակողական և նուաճողական ամէն քաղաքականութեան, ինչպէս նաև ուրիշ երկիրներու գործերուն բռնի միջամտելու ձգտող ամէն փորձառնութեան։*

*Միջազգայինը կը կարծէ թէ պատերազմի վտանգները մեծապէս պիտի նուազէին, եթէ Խ. Հ. Միութեան մէջ պատերազմ և խաղաղութիւն որոշելու իրաւունքը գտնուի նոյն ինքն ժողովուրդին և ոչ թէ դիկտատորական իշխանութեան ձեռքը։ Այս պատճառով է որ Միջազգայինը իր բոլոր կարողութեամբ ուժ կուտայ Խ. Հ. Միութեան ընկերվարական երկիրներու ջանքերուն, որոնք կը ձգտին ժողովրդավար դարձնել Խ. Հ. Միութեան վարչաձեւը և վերահաստատել քաղաքական աղատութիւնը։*

*2. Միջազգայինը կ'ողջունէ չինական, հնդկական և իսլամական արեւարհի աշխատաւորական լայն մասսաներու գարթումը։ Միջազգայինը կը նկատէ թէ համաշխարհային նոր կռիւ մը առաջքը այն ատեն միայն կ'առնուի, երբ Եւրոպայի և Ամերիկայի ռամկավարութիւնները կ'ընդունին բոլոր ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքը և անոնց ճանաչումը կը պարտադրեն Եւրոպայի և Ամերիկայի աշխարհակալներուն։ Ուստի կը հրաւիրէ իր բոլոր մասնաճիւղերը մշտական և ազդու կռիւ մղել Ասիոյ և Ափրիկէի հարստահարուած ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին համար։*

*Միջազգայինը իր հաւերաշխութիւնը կը յայտնէ Չինացի աշխատաւորներուն և կը պահանջէ չնչել օտար առանձնաշնորհները և անմիջապէս հաստատել ընկերային օրէնքներ, չինացի ընչաքաղցները պաշտպանելու համար կեղեքողներուն դէմ։*

*3. Միջազգայինը ազատ ինքնորոշման իրաւունք կը պահանջէ բոլոր այն ժողովուրդներուն համար, որոնք կը հարստահարուին 1918էն ի վեր կնքուած դաշնագիրներու և Դեսպանախորհուրդի որոշումներուն հետեւանքով, ինչպէս նաեւ Խ. Հ. Միութեան այն ժողովուրդներուն համար, որոնք իրենց անկախութիւնը գտած էին Ցեղափոխութեան ատեն, ինչպէս Հայաստան, Վրաստան, Ուքրանիա եւն.։ Կը հրաւիրէ իր բոլոր մասնաճիւղերը ուժգնօրէն պաշտպանել ազգային փոքրամասնութեանց իրաւունքները, պահանջելով համաչափ փոքրամասնութեանց համար ինքնավարութիւն, իսկ ցրուած փոքրամասնութեանց համար հաւասար իրաւունքներ լեզուի ազատ գործածութեան, և իրենց դպրոցներու և մշակոյթի զարգացման ազատութիւն։*

*Միջազգայինը կը հաստատէ թէ տեւական խաղաղութիւն պիտի ապահովուի այն օրը միայն երբ համաձայն Ազգերու Դաշնագրութեան Ուխտին 19րդ յօդուածին, միջազգային իրաւունքը զարգանայ այն աստիճան որ կարելի ըլլայ վերաքննութեան ենթարկել ազգային սահմանները, համաձայն ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին և շնորհիւ իրաւարարութեան և հանրաքուէներու խաղաղ դրութեան, որպէսզի ժողովուրդները այլեւս պատրազմէն չսպասեն իրենց ազատագրումը։ Միջազգայինը կը հաստատէ սակայն որ այս սկզբունքը Արեւելեան Եւրոպայի մէջ կարելի չէ գործադրել մինչեւ որ Ռուսիա Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ չմտնէ։*

*4. Միջազգայինը զայրոյթով կ'ընդունի պախարակէ կարգ մը երկիրներու և մանաւորապէս Պուլկարիոյ մէջ գործադրուած բռնութիւնները և ահաբեկումները։ Կը հրաւիրէ բոլոր ընկերվարական կազմակերպութիւնները ընդդիմանալ ամէն բռնութեան և պահանջել ըստ ջուման ամէն կարգի ահաբեկչութեան։*

---

Նախիջեւանի նոր վարչութիւն

Օգոստոս 9ին վերջացաւ Նախիջեւանի «Հանրապետութեան» խորհուրդներու 4րդ համագումարը։ Նոր կեդրոնական գործադիր կոմիտէն կը բաղկանայ 40 անդամներէ և 20 թեկնածուներէ։ Անոնց կազմին 30ը անկուսակցական հողագործներ են։ Գործադարներու խորհուրդի նախագահ (վարչապետ) ընտրուած է Նորէն Համիտ Սուլթանօֆ։

Ինչպէս յայտնի է, Ռիքօֆի ժողովրդապետութեան առթիւ, հարիւրաւոր բոլշեւիկներ, յանձնուեցան և իբրեւ հետեւանք, վերջերս պաշտօնական եղաւ և բանտարկուեցաւ «ինքնավար» Նախիջեւանի նախորդ վարչութիւնը և կոմունիստական կազմը, որոնց մէջ բոլոր դիրքերը էին բաղմաթիւ զեղծարարներ, վաշխառուներ, չինովնիկներ և ջարդարարներ։

# ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Հին չէ Վիէննայի հայ ուսանողական կեանքին պատմութիւնը։ Նախապատերազմեան շրջանին գրեթէ ունեցած չենք հայ ուսանողներ Վիէննայի մէջ։ Հապսպուրկներու փարնայի մէջ։ Հապսպուրկներու փարքամ ատանին սղութիւնը չէր թոյլատրեր հայ ուսանողութեան խարիսխ դնել այստեղ։ Պատերազմէն և աւստրիական յեղափոխութենէն յետոյ միայն, երբ դրամի արժէքը ինկած էր, հայ ուսանողները կը շտապեն Վիէննա։

Արեւմտահայ ուսանողները իրենց աչքերը յառած են Փարիզի համալսարաններուն. անոնց թիւը մեծ եղած չէ և չէր Վիէննայի հայ ուսանողութեան մէջ. պուլկարահայ և ռուսահայ ուսանողութիւնը կը գերակշռէր։

Նախապէս ցրուած կ'ապրի հայ ուսանողութիւնը. սակայն, 1920 Յունուարին փորձեր կ'ըլլան ընկերական կեդրոնի կամ տեղեկատու։ Այս նախաձեռնութիւնը կը պատկանի պուլկարահայ ուսանողներուն, որոնք եռանդով ասպարէզ կը նետուին և հիմը կը դնեն Հայ Ուսանողական Միութեան։ Նախապէս ծրագրուած և մշակուած կանոնագիրը կը հաստատուի կառավարութեան կողմէ։ Գաղութահայ Միութիւնը ընդառաջ կ'երթայ այս նորաստեղծ միութեան և իր մատուցին մէջ սենեակ կը յատկացնէ ժողովներու և գրագարան-ընթերցարանի համար։

Կարճ ժամանակէն, կը կազմուի գրադարանը, որու գրքերու թիւը այժմ կը հասնի 1000 կտորի. մեծ մասով նուէրներ։ Կը ստացուին հայ պարբերականներ։ Կը ստեղծուի համախոհ հուրդ ժրաջան աշխատանք մը։ Անդամներու թիւը կը հասնի 23ի։ Գաղութահայ միութեան հետ կը տրուին երեկոյթ-ներկայացումներ։ 1923ին Հայաստանի հոմալսարանին համար կը գնուին բժշկական գործիքներ։

Հայ հարուստներէն պ. Եր. Զաքեան, որ միշտ գնահատած է հայ ուսանողութեան արժանիքը և դերը, աւելի որոշ օրեր կը սահմանէ հայ ուսանողութեան համար հրաւիրելով իր տունը։ Մինչև այսօր կը շարունակէ այդ հիւրընկալութիւնը, առանց խնայելու իր նիւթական և բարոյական աջակցութիւնը։

Միւս ունեւորները ուսանողները կը նկատեն իբրև չռճուղներ (ինչպէս կ'արտայայտուին իրենք)։ Այս պատճառաւ յառաջ եկած է տեսակ մը պաղութիւն հայ ուսանողութեան և գաղութի միջև։ Գաղութահայ միութիւնը կ'ուզեր ուսանողական միութիւնը գործիք դարձնել իր ձեռքը։

Այսօր Վիէննայի հայ Ուսանողական Միութիւնը կը թեւակոխէ իր 5րդ տարին, և որովհետև, կեանքը սկսաւ ողել, կը ցրուին ուսանողները։ Անդամներու թիւը իջած է 13ի։

Չմ ուզեր տալ հինգ տարուայ պատմութիւնը, որովհետև շատ սահմանափակ է։ Նոր է որ Վիէննայի Ուսանողական Միութիւնը կը սկսի շարժիլ, և ընդլայնել իր գործունէութեան հորիզոնը։ Ծրագիր կայ հրատարակելու գիտական ամսագիր մը։

Վիէննայի Հայ Ուս. Միութիւնը կ'ուզէ այդ հրատարակութեան հիմերը դնել, կազմել հիմնադրամ և դարձնել զայն բովանդակ Եւրոպայի հայ ուսանողութեան օրկանը։ Դժբախտաբար մինչև հիմա կոչերը ձնացած են անարձագանգ։ Կազմակերպուած է վիճակահանութիւն մը, որուն արդիւնքը պիտի յատկացուի այդ գործին։ Կը յուսացուի ամսագիրը սկսիլ յառաջիկայ Յունուարին, բայց ծանր է միանգամ տանիլ այդ գործը, առանց դրսի օժանդակութեան։

Հայ ուսանողները կը հետեւին բժշկութեան, տարրաբանութեան, դեղագործութեան, երաժշտութեան, մեքենագիտութեան։ Օրէ օր պիտի նոսրանան Վիէննայի հայ ուսանողութեան շարքերը, եթէ ապրուստը այսպէս սղէ։

—

Քանի մը խօսք ալ Վիէննայի այն խառնարանի մասին, ուր հայ, վրացի, թաթար և ռուս ուսանողները «եղբայրական» ձեռք են կարիառած իրարու։

Այս միութեան կազմակերպութեան «պատիւը» կը պատկանի դաւանափոխ Սիմէոն Յակոբեանին, որ ժամանակին կը դեգերէր Վիէննայի փողոցները։

Դաւանափոխը կը յաջողի Ուս. Միութենէն զատել հինգ ուսանողներ, խոստանալով անոնց ապահովել ամսական 25ական տոլար։ Խեղճ տղաքը, կը շլանան այդ առաջարկէն և կը փարին յեղափոխականի գործին։ Կը կազմուի Անդրկ. Ուս. Միութիւն։ Թէ ինչ կը տիրէ այդ քաօսին մէջ, յայտնի է ոչ միայն իրենց, այլ և մեզ։ Ընկերական կապ չկայ անոնց միջև. ազգային առելութիւնը օրէ օր կը սրուի. մէկը միւսը կը մեղադրէ իբրև դրամ իւրացնող, գաղտնի տեղեկագիրներ կուտան իրարու դէմ և յաճախ ժողովները կը վերջանան կռիւներով։ Պարապ տեղը չէ որ վերջերս սրճարանատէր մը կը դժկամակէր սրահ տրամադրել, առարկելով որ Հայերը շատ անհանգարտ են և ծեծով կը փակեն ժողովները։

Վերջերս երկու հոգի բաժնուեցան և միացան Հայ Ուս. Միութեան։ Դրան վրայ շլացած այս հայ ուսանողները, ոչ միայն չը գիտեն իրենց մայրենի լեզուն, այլ և հակացողութիւն չունին համայնավարութեան մասին, ինչպէսիրենց թղթակիցն ալ կը գրէր անցեալ տարի։

Երկու ամիսէ ի վեր, 2ական ռոլարը բարձրացուցած են 40ի։ Ի՞նչ պիտի շահի Հայաստան այս ողորմելիներէն։ 40 ռոլարը նոր վէճեր յառաջ բերաւ, վրացի ընկերները ստացուած դրամը կ'ուզեն եղբ, առանց բաժին հանելու Հայ ընկերներուն, որոնք օրէ օր կ'այլասերին...։

Հ. Յ. Դ. Ուս. Միութիւնը դեռ մէկ տարուայ պատմութիւն ունի։ Այս Միութիւնը կը ջանայ սերտ կապ ստեղծել գաղութին միջև, վառ պահել ազգային ոգին և հայրենիքի գաղափարը։

Վիեննա Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

## Դասի մը առթիւ

Առենին գրեցինք Վրաստանի անկախութեան կոմիտէի անդամներու դատը՝ որ վերջացաւ զանազան վճիռներով։ Քառասունը եօթը հոգի ամբաստանուած էին իբրեւ կազմակերպիչ կամ մեղսակից անցեալ տարուան օգոստոսի ապստամբութեան։

Խորհրդային թերթերը մանրամասնօրէն կը հրատարակեն ամբաստանեալներու յայտարարութիւնները։ Հետաքրքրութեան համար կը քաղենք քանի մը կէտեր։

Ամբաստանեալներէն Ջավախիշվիլի՝ անդամ վարիչ կոմիտէին, պատասխանելով նախագահի հարցումներուն, ըսած կ'ըլլայ։

— «Մենք ապստամբութիւնը սարքեցինք Վրաստանի անկախութիւնը վերահաստատելու համար։ Միջոցներ ձեռք առած էինք, որպէսզի մեր հարեւանները ալ մասնակցին։ Սակայն գործերը այնպէս դասաւորուեցան որ Հայերը հրաժարեցան, Առրպէճանի հետ մեր կապը կտրուեցաւ, իսկ հիւս. Կովկասի մէջ ոչ մէկ արդիւնք չկրցանք ձեռք բերել»։

Ուրիշ ամբաստանեալ մը՝ Անտրոնիկաշվիլի, յայտարարած է թէ — միշտ համաձայն խորհրդային թերթերու — ապստամբութիւնը գործնական հոլի վրայ դրուած էր 1923 Հոկտեմբերին։ «Ես հաւատք չունէի հիւս. Կովկասի վրայ։ Առրպէճանի հետ մեր կապը կտրուած էր. Վրաստան որոշեց իր սեփական ուժերով ապարէզ իջնել։ Մենք պարտուհայանք, և ծագածը փըրկելու համար, *Սէիպուեցանիֆ արկածախնդրութիւն հռչակել ապստամբութիւնը եւ հրաժարակել ծանօթ յայտարարութիւնը։* Ապստամբութիւնը *խորտակուեցաւ փիզիփապէս եւ ոչ թէ բարոյապէս*, հետեւաբար ես ինքզինքս բարոյապէս յանցաւոր չեմ նկատեր»։

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

## Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը

Վերջերս Նիւ Եօրքի մէջ գումարուեցաւ Հ. Կ. Խաչի պատգ. ժողովը, մասնակցութեամբ 41 պատգամաւորներու, որոնք կը ներկայացնէին Ամերիկայի 66 մասնաճիւղերը։

Կեդր. վարչութեան տարեկան տեղեկագրէն կը տեսնուի որ անցեալ տարուան ընթացքին Հ. Կ. Խաչը կրցած է շօշափելի օգնութիւն հասցնել հայ գաղթականներուն և սերտ յարաբերութիւններ պահած է Աթէնքի, Պէյրութի, Դամասկոսի, Մարսիլիոյ և այլ վայրերու Հ. Կ. Խաչերուն, ինչպէս նաև ուրիշ ազգային ու հասարակական մարմիններու հետ։

Պարսկաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի և Պալքաններու հայ տարագիրներուն ղրկած է 7000 տոլ. Ցունաստանի և Հայաստանի կարօտեալներուն 90 հակ հագուստ և կօշիկ, ընդամէնը 17 հազար կտոր՝ մօտ 5600 տոլար արժէքով։ Աթէնքի մէջ 2500 տոլար ծախսելով բացած է արհեստանոց մը, որ գործ կը հայթայթէ մէկ երկու հարիւր աշխատողներու։ Առաջիկային այս արհեստանոցը աւելի պիտի ընդարձակուի։

Հ. Կ. Խաչի կեդր. վարչութիւնը օժանդակութիւն ստացած է հայկական օտար և զանազան մարմիններէ, ինչպէս Ամերիկեան Կարմիր Խաչը։ Նիըր Իսթ Րիլիֆը, Ամերիկ. Կիներու հիւանդանոցը, Ֆրէզնօի Հայ Գաղթ. մարմինը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, եւն... Անցեալ տարի Հ. Կ. Խաչը Ամերիկայի մէջ հանգանակած է 11 000 տոլ. գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան համար։ Այս գումարէն 5 հազար տոլարը 1924ի սեպտ. փոխադրուած է Պոլսոյ ազգ. խնամատարութեան և կը մնայ հոն։ Մնացածը Նիւ Եօրքի մէկ դրամատունը դրուած է։

Այս տարուան ընթացքին ապաքինարան մը պիտի բացուի Ցունաստանի Թուքախաւոր գաղթականներուն համար։ Պատգ. Ժողովը որոշեց յատուկ գումար մը տրամադրել, օգնելու համար Եւրոպա ապաստանած տարագիր հայ մտաւորականներու։ Նոյնպէս միջոցներ ձեռք պիտի առնէ Միջագետքի մէջ Արաբներու մօտ գտնուող հայ մանուկները փրկելու համար։

Կեդրոնական վարչութեան անդամ ընտրուած են Տօքթ. Օֆելիա Գասապեան — Ներկարաբեան, Տիկ. Արմինուհի Տիգրանեան — Ակարոնեան, Տօքթ. Ղ. Աճէմեան, Տիկ. Շալճեան, Տիկ. Տէտէկիւլ, Օր. Փ. Զաւրքճեան և Տիկ. Պապայեան։

## Մէկ միլիոն ոսկինոց աւարը

Լրատուութեան մը հետեւանքով Լքեալ գոյքերու վարչութիւնը տեղեկացած է որ մէկ միլիոն ոսկի արժողութեամբ կալուածներ ունեցող Կորեկեան անուն հայ մը ապէ առաջ մեռած է և կինը 15 տարի է ի վեր Եւրոպա կը գտնուի ուտի որոշած է յիշեալին գոյքերը գրաւել ըստ օրինի։ Կալուածները կը բաղկանան իւրաքանչիւրը մէկ երեք չորս խանութէ և մէկ բաղնիքէ։ Թրքական նոր օրէնքին հակառակ, Տիկ. Կորեկեան Թուրքիա չէ վերադարձած իր ինչքերուն ալրանալու համար և կալուածները վաստաբանի մը կողմէ փոխանորդաբար կը մնատակարարուին եղեր։

## Նորէն տեղահանութիւն

Սելանիկի մէջ յանկարծ հրաման տրուած է ուրիշ թաղամասեր փոխադրել Հարման գիւղի հայ գաղթականներուն հազար հոգի։

Որոշումը անդառնալի է, և փոխադրութիւնը սկսած է արդէն։ Պատասխանելով եղած պէմումներուն, կառավարութիւնը յայտնած է թէ ուրիշ կերպ չէին կրնար ընել, որովհետեւ արդէն իսկ 20 յոյն գաղթական ընտանիքներ եկած են Պուլկարիայէն և պիտի տեղաւորուին Հարմանգիւղ։

Առայժմ պիտի հան 200 հայ ընտանիքներ և մաս մը խանութպաններ, որոնք նախապէս Հարմանգիւղ հաստատուած էին։

## Յունաստանի գաղթականներուն համար

Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյց ընկերութեան Նիւ Ինկլէնտի անդամ Պ. Պարթլէթ, ամերիկահայ թերթերու մէջ նամակ մը հրատարակած է, ուր կ'ըսուի թէ Քորֆուի 5 հազար գաղթականներուն մէջ փոքրիկներէն շատերը մեռած են վերջին երկու տարուան ընթացքին, անունի պակասէ, մալարիայէ, թոքախտէ եւ ուրիշ հիւանդութիւններէ։ Գաղթականներէն շատեր, հեղձէն հպատակութիւնը ընդունած են, ուրիշներ Կովկաս երթալու համար դրամի կը կարօտին, անօգնական կիներու և մանուկներու թիւը մեծ է։ Անոնց օգնելու համար Նիւինկլէնտի մասնաճիւղը հանգանակութիւն բացած է ամբողջ Մէսէչուսեց նահանգին մէջ։ Նամակը կը վերջանայ այսպէս. «Դուք ալ հայերուն դիմեցէք՝ թելադրելով որ իրենց օգնութիւնը չի զլանան իրենց արեւակիցներուն. կը յուսամ որ ձեր ընթերցողները անմիջական օգնութիւն պիտի հասցնեն Պօսթոնի մեր գրասենեակին։ Վերջին շաբթուան ընթացքին Աթէնքի մէջ 30 հազար տոլարի բժշկական նիւթեր կոկոնցուցեր ենք. պէտք է աշխատինք գոցել այդ կորուստը»։

# ՁԱՅՆԵՐ ԴԱԻԱՌԷՆ

## Յիրուցաւ բեկորներ Լոէդի մէջ

Մեր նախկին գրութեամբ ընդհանուր տեղեկութիւններ տուի այս փոքրիկ գաւառին մէջ ապաստանած հայութեան մասին, առանց սակայն մանրամասնութեան մտնելու։

Երկար պրպտումներէ յետոյ, կրցայ գտնել մեր հայրենակիցներուն թիւը։

Այստեղ կան տասը ընտանիքներ, որոնք իրենց ազգականներով միասին, կը հաշուուին 50 հոգի, մեծ և փոքր։ Վեց ընտանիքներ Մարաշցի են, երեքը պոլսեցի, իսկ մէկը Խարբերդցի։ 28 այր են, 22ը կին և աղջիկ։

Կան նաև զանազան շրջաններէ եկած երիտասարդներ, մեծ մասով որբեր, զուրկ ընտանեկան ջերմութենէ։ Զորս հինգ ընկերներ միասին ապրելով իրենք իրենց կազմած են ընտանեկան շրջանակ մը և լաւ կ'ապրին։ Այս որբերը, թուով երեսուն, մեծամասնաբար Խարբերդցիներ են, միւսները՝ Պարտիզակցի. Սեբաստացիներ, Ամասիացի, Մշեցի, Կիրասունցի, Կարնեցի, Տիգրանակերտցի, Կեսարացի, Մարաշցի և Պոլսեցի։

Աշխատանքը պարզ բանուորութիւն է. սակաւաթիւ հայրենակիցներ ալ շոգեկառքի վրայ կ'աշխատին։

Ունինք 8 մանչեր և աղջիկներ, որոնք Ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն։

Փողոցները թափառողներ չկան, բոլորը գործի են։ Չկայ նաև տեղական ո՛ր և է կազմակերպութիւն, ոչ ալ փորձ՝ այդ ուղղութեամբ։

Ե. ԵՐԴՈՒՆԻ

# ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

## Պոլշեւիկներու պատժական օրէնքը

(Լանսոնի մեր թղթակցէն)

*Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակեց Խորհրդային Միութեան «պատժական օրէնք»ին։*

*Գրքոյկը բոլորովին պաշտօնական ըլլալով, ոչ մէկ մեկնութիւն կամ բացատրութիւն չէ տրուած։ Շահեկան է ակնարկ մը պատճնել բովանդակութեան վրայ։ Պոլշեւիկներու հայեցողութեամբ, կեանքի, անհատի, բարոյականի և կրօնքի դէմ գործուած ոճիրը համեմատաբար անարժէք է, քան խորհրդային իշխանութեան դէմ եղած ոճիրը. առաջին շարքը 8 ամսուան բանտարկութեամբ կը պատժուի, իսկ երկրորդը մահով և ինչքերու գրաւումով։*

*Ի՞նչ է ոճիրը. «Ընկերութեան համար վնասակար գործունէութիւն մը կամ թերացում մը որ կը սպառնայ խախտել խորհրդային կարգուսարքին և բանուորա-գիւղացիականիշխանութեան հաստատած օրէնքին հիմքը»։*

*Սակայն, ըստ «պատժական օրէնք»ին պատիժ կրելու համար անհրաժեշտ չէ յանցաւոր ըլլալ, քանի որ«դատարանը կրնայ ընկերութեան պաշտպանութեան համար խիստ միջոցներ ձեռք առնել վտանգաւոր նկատուած անձերու դէմ»։*

*Խորհրդային իրաւակարգի տապալման և դրամատիրական իշխանութեան վերահաստատման համար ձեռք առնուած որ եւ է քայլ, ոճիր է։ Ոճիր է, նոյնպէս, միջազգային դրամատիրութեան նպաստող արարքներու մէջ գրտնուիլ, անարգական ընթացք ունենալ Ռուսական Ցեղափոխութեան դէմ եւն։ Մէկ տարի բանտարկութեամբ կը պատժուի այն որ կրօնի դաս կուտայ անչափահաս երեխաներու, իսկ երեք տարուան տաժանակիր աշխատանքի՝ ան որ կը փոխէ իշխանութիւնները կողմէ իրեն համար որոշուած բնակավայրը.*


ԻՐԱՒԱԳԷՏ

ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փոքէէսօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զոր ան ձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

ցէն. 8 10 չափահաս ոդբեր քար կոտրելու ղրկուած են։ Իբր արհեստաւոր Պէյրութի երթալիք որբերը երեքական ոսկի ստացած եւ ճամբուած են։ Ուսո.ցչական կազմը եւ պաշտօնէութիւնը ամբողջովին պաշտօնանկ եղած են։

Նորագոյն լուրի մը համաձայն, որբերէն 175 հոգի բոլորովին դուրս ձղուած են, իսկ 400ի մօտ անչափահասներ փոխադրուած են Սայտա, արաբական որբանոցը։

### Ամէն կողմ գործադուլ

Երէկ, 1 Սեպտեմբեր, գործադուլ հռչակեցին Ամերիկայի աւթոռասիթ հանքերու գործաւորները, 200,000 հոգի։ Ամբողջ Օգոստոս ամսուան ընթացքին բանակցութիւններ կը կատարուէին, որոնք ձախողեցան։ Վախ կայ որ բոլոր ածխահանքերու բանուորները մինանց շարժսմին. այն ատեն ամբողջովին պիտի դադրի վառելանիւթի արտադրութիւնը։

Բանթողները կը յայտարարեն թէ կրնան դիմանալ մինչեւ Դեկտեմբեր։

Ինչպէս յայտնի է, կարելի եղաւ պետական նպաստով յետաձգել Անգլիոյ հանքագործներուն գործադուլը, մինչեւ յառաջիկայ Մայիս, երբ խոշոր դէպքերու կը սպասուի։ Այս վտանգին առջեւը հազիւ առնուած, ահաւասիկ նոր գործադուլ մը անգլիական գաղութներուն մէջ։ Հարաւային Ափրիկէի, Նոր Զելանտայի, Աւստրալիոյ ծովային աշխատաւորները դադրեցուցած են ամէն աշխատանք, կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է, եւ կը ոպառնայ արտաքսել պարագլուխները, բայց շարժումը կը ծաւալի, մանաւանդ որ բուն Անգլիոյ մէջ ալ աշխատաւորական տարբերը ուժ կուտան։ Բոլորին պատճառը մէկ է, — գործատէրերը կ'ուզեն զեղչել աշխատավարձր, բանուորները կ'ընդդիմանան, յառաջ բերելով ապրուստի սղութիւնը։

Ֆրանսայի դրամատուներու պաշտօնեաները գոհացում չեն ստացած տակաւին, թէեւ յոյս կայ թէ համաձայնութիւն պիտի գոյանար երէկ իրիկուն։ Դրամատուներու վարիչները չեն ուզեր մէկ անգամէն ընդհանուր յաւելում կատարել, բայց, աշխատանքի նախարարին միջամտութեան վրայ, յանձն առած են որոշ գոհացում տալ, մինչեւ որ տեն վճարելով գործադուլի օրերու վարձքերը, իբրեւ յաւելուածական աշխատանքի գին։

Վիճակագրութեան մը համաձայն, բանթողներուն թիւն է 32,000, որոնց 25,000ը Փարիզի մէջ։

### Մարոկի կռիւները

Ֆրանսական եւ սպանիական բանակները մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն այսօրերս, ընդհանուր յարձակողականի մը ձեռնարկելու համար Ռիֆի ճակատին վրայ։ Իր կողմէ Ապտիլ Քերիմ ևս ծրագրած ըլլալով բոլոր կէտերու վրայ բուռն դիմադրութիւն ցոյց տալ, մեծ գործունէութեան մէջ է։ Արդէն սկսած է յարձակում գործել զանազան կէտերու վրայ։ Օդանաւերը նկատած են որ ճակատին ետեւող բոլոր ճամբաները լեցուն են ռազմանիւթ փոխադրող կարաւաններով։ Ֆրանսայիներու դէմ կռւող ուժերուն հրամանատարութիւնը անձամբ պիտի ստանձնէ Ապտիլ Քերիմ։ Շատ մը ցեղեր իրենց հպատակութիւնը կը յայտնեն ապստամբներու պետին եւ յանձնառու կ'ըլլան զինուոր հայթայթելու Ռիֆցիներու բանակին։ Սպանիացիները մեծ յարձակողականի մը պիտի ձեռնարկեն Մելիլայի դէմ։ Ապտիլ Քերիմի նպատակն է դիմանալ մինչեւ Հոկտեմբերի կէսը, երբ անձրեւները կը սկսին եւ հիւսիսային Մարոքը բացարձակապէս անմատչելի կը դառնայ եւրոպական ոեւէ բանակի։

### Դատարանները կը գործեն...

Էնկիւրիի անկախութեան դատարանը անցեալ շաբաթ սկսած է դատել Իմամ Յիլ Համի պէյը, որ անցեալ տարի կարգ մը ընկերներով «Միւճահէտէ» անուն թերթ մը կը հրատարակէր Փարիզի մէջ, խալիֆայութեան պաշտպանութեան համար եւ ծանօթ դէմք մըն էր Սէն Միշէլի շրջանակներուն մէջ։ Հարցաքննութեան ընթացքին Համի պէյ յայտնած է թէ ինք սեւէ կապ չունէր այդ թերթին հետ, ուրուն խմբագիրներն էին Մէսո ու Ֆանի, Բէշատ Խալիս եւ Շէրիֆ փաշա։ Այս առթիւ յանձնարարած է դիմել վկայութեանը Փարիզի Թուրք հիւպատոս Նուման Թահիր պէյի։ Համի պէյ նոյնպէս կ'ամբաստանուի Փարիզի «Էքլէռ» թերթին մէջ հրատարակութիւններ ըրած ըլլալուն համար։ Դատավարութիւնը պիտի շարունակուի Նուման պէյի վկայութիւնը սաանալէ վերջ։

— Արաբ բարեհաւատական միութեան խնդրին առթիւ ձերբակալուած է նաեւ Ղալաթիոյ Էօմէր Ապլա խանին տէր Ապտուրրահման Ապլա։

## ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

*Երուսաղէմէն Ռիւթերի գործակալութեան ուղղուած հեռագիր մը կը տեղեկացնէ որ Դամասկոսի մէջ որոշ գրգռութիւն կը տիրէ։ Զինուորները պահակ կը պտտին փողոցներու մէջ։ Դամասկոսի մէջ ձերբակալուած են երկու Սուրիացիներ, որոնց տան մէջ խուզարկութիւններ կատարուած են։ Տիւրզիներու ղեկավար էլ Աթրաշ երկրորդ թուրցիկ մը հրատարակելով, Սուրիացիները միութեան կը հրաւիրէ։*

*Ատանայէն Թրքական աղբիւրէ ստացուած տեղեկութիւններու նայելով, անդորրութիւնը խանգարուած է նաեւ Անտիոքի շրջանին մէջ։ 8.9000 հոգիէ բաղկացած Մէհհէմ ցեղը Սուրիայէն գալով սկսած է ասպատակել Ամրգի գաշտահովիտը։ Առնք շատ լաւ զինուած են. այդ շրջանի գիւղացիներն ու երկրագործները ստիպուած են գաղթել. ժողովուրդը ֆրանսական պաշտպանութիւն խընդրած է։*

*— Էfo ոը Փառիի մէջ Սուրիոյ երեւելիներէն մէկը կը վերլուծէ ներկայ շարժման պատճառները եւ կարգ մը հետաքրքիր տեղեկութիւններ կուտայ։ Սուրիոյ ժողովուրդին մէկ մասը, կ'ըսէ, Ֆրանսական հոգատարութեան կողմնակից է. Միացեալները, շահէ, համոզումէ կամ ատելութենէ մղուած ֆրանսականին տեղ կը փափաքին անգլիական կամ Թրքական հոգատարութիւն, եւ կամ անկախ պետութիւն մը, որ պիտի մտնէ իսլամ-պոլշեվիք-ասիական Մեծ Դաշնակցութեան մէջ։ Թուրքիա յաղթեց շնորհիւ պոլշեւիկ Ռուսիոյ, որուն ետեւ կանգնած էր Գերմանիա։ Արեւելքի մէջ Թուրքեւպոլշեվիկեան յաղթանակը առաջին աթիւ կը սպառնար Անգլիոյ, որով այս վերջինը պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առաւ, մասաւանդ Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի մէջ։ Ընդդէմ խորհրդակին քարոզութեանց, եւ այսօր այդ երկիրները շատ խաղաղ են։ Միւս կողմէ Ռուսիոյ զինակից Թուրքիան տկարացնելու նպատակով ստեղծուեցաւ քրտական ապստամբութիւնը, որ դեռ շատ մը անակնկալներ կը վերապահէ։ Միւս կողմէ երբ տեսաւ որ Չիճաղի խաղաղ Ալի Ճիտաէի խորհրդային ներկայացուցչին հրահանգներուն կ'ենթարկուի, Անգլիա իսկոյն լքեց զայն եւ բայէ ի բաց օժանդակեց Իպնի Սաուտին, որ իր նախկին հակառակորդն էր։

Այսպէս, անգլիական ցանցին առջեւէն ետ մղուած Թրքօ խորհրդային տարրերը ինկան ֆրանսական Սուրիոյ վրայ։ Ֆրանսացիները ոեւէ միջոց ձեռք չառին. ընդհակառակը օգնեցին Չախջախելու քրտական ապստամբութիւնը, առանց մտածելու որ Քիւրտերը սքանչելի թումբ մը կրնային կազմել Թուրքերու եւ Ռուսերու դէմ։ Ֆրանսայի այս ընթացքէն մեծ օգուտ քաղեցին Թուրքերն ու պոլշեվիկները, իսկ Ֆրանսացիները իրենց կողմը շահեցան տեւողութիւնը 10 միլիոն վրիժառու եւ քաջամարտիկ Քիւրտերուն, որոնք առաջիկային տեւական փորձանք պիտի դառնան Սուրիոյ պետին։ Ֆրանսա դուրս բաց ձգեց յեղափոխական փրօփականտիսթներուն առջեւ (Մայիս մէկի ցոյցը, Ինսաուիյէթ թերթի հրատարակութիւնը) եւ հիմա արդէն Տիւրզիներուն միացած են Անդրյորդանի ճօֆի պոլշեվիկցած Պէտվիները։ Այս միջոցին Թուրքերն ալ իրենց կիսապաշտօնական օրկան Ճիւմհուրիյէթի բերնով «անկողմնակալ հանրաքուէ» կը պահանջեն Սուրիոյ համար։ Ահա թէ ինչ օրերու հասած ենք։

### Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՕԼ

Հ. Մ. Ը. Մ. եւ Ա. Ֆ. ԿԱՐԷՆ-ԳՕԼՕՄՊ ՀԱՒԱՍԱՐ 4-1 Ո.

Կիրակի՝ Լա Ֆօլիի մարզավայրին մէջ, հսկ բազմութեան մը ներկայութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը հաւասար ձեայ A. F. G. C.ի բուն առաջին խումբին հետ, որ Ֆրանսայի ազգ. բաժակի մրցումներուն վերջին քառեակը ձեալ յաջողեցաւ (quarts-finaliste) յաղթելով նշանաւոր «Ռէտ Սթար» խումբին։ Ֆրանսացիներու մէջ էին Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ խաղացած Պրիւք, Տըլի եւ Իտալացի Ժիրօմինի։ Իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբէն կը բացակայէին Արծիւեան եւ Ռուբէն։

Հ. Մ Ը. Մ.ի շրջանակներու մէջ պարտութիւն մը միայն — այն ալ 2 3 կօղով — կը սպասուէր սակայն հայ ֆութպօլիստներու քաջութիւնը, եռանդը եւ ճարպիկութիւնը կոտրեց Ֆրանսացիներուն բարոյականը։

Խաղը սկսաւ հայ մարզիկներու յարձակողականով, քառորդ ժամ չեռաց ֆրանսացիք սկսան ալրպպեռել եւ մեր բերդը անընդհատ վտանգի մէջ էր, Դամերի արագութիւնը, Մկրտիչեանի եւ Առաուրի պաղարիւնութիւնը եւ փորձառութիւնը, 'բերդապահ Տէվէճեանի աներեւակայելի «պլօքաժ»ները կը փրկէին հայ բերդը ձակուելէ, Ֆրանսացիները միշտ կ'սպասնային եւ այսպէսով կխափաղին տասր վայրկեան Ճեացած Պրիւք՝ նշանաւոր խաղացողը գնդակը ձգեց հայ բերդէն ներս։ Կօլ մը որ անխուսափելի էր։

Երկրորդ կէսին մեր խումբը աւելի եռանդոտ դարձաւ կուգար. այսպէս քանի վայրկեան խաղէ վերջ, Հայերու առաւելութիւնը ի յայտ եկած և կարգը մերն էր սիրապետելու։ Սիրուն քաւերով յառաջանալէ վերջ Գրիգորեանի մէկ բաւին վրայ, բերդին մօտ Ս Կարապետեան շփոթեցուց իր դէմի յետապահը և ձգեց գնդակը Ֆրանսացիներու ցանցին մէջ։ Հայերը միշտ սիրապետեցին, բայց չկրցան կօղ մը եւս ընել։ Խիստ գնահատելի է Տէվէճեանի, Դամերի, Մկրտիչեանի և Առաուրի պաշտպանողականները։ Միջնապահներէն Հայկազ և Վահրամ լաւ էին բայց փորձի պակասը մանաւանդ վերջինին մօտ չատ ըզգալի է։ Ճառաջապահները՝ Գրիգորեան. Խուպեսերեան, Կ. Կարապետեան Ս. Կարապետեան եւ Հ. Հասլխանեանը աքանչելի էին։ Կարժէ գնահատել Հ. Մ.Ը.Մ.ի ձեռք բերած այս արժիւնքը որ անակնկալի բերաւ ֆրանսական ֆութպօլի շրջանակները։

Սոյն մրցումէն առաջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբը պարտուեցաւ 0—2ով տեղական պահեստի խումբէն։ Հ. Թ.


Mlle. Suzanne DELANOY
ե ւ
Տօքթ. ԼԵՒՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Ամուսնացած
1925 Օգոստ. 31 Փարիզ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ը. Դ. Փարիզի Քալաքային Վ... միութեան խառն ժողովի կը հրաւիրէ Թ... գային Կոմիտէներու ներկայացուցիչները շաբաթ 5 Սեպտեմբ. իրիկուան ժամ 9ին 93 Bould, St.- Germain, Ca... Métro, հաշուական և այլ կարեւոր խնդիրներու կարգադրութեան համար։

ՆԱՄԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Անվերապահ, Անվերս.— Կը խնդրենք պատճառաբանուած պատասխան ղրկել, ձեր ստորագրութեամբ հրատարակելու համար։

Խ. Մ. Պրիւսել.— Զարժեր զբաղ...

Փարիզի նորաձեւութիւններու ղեկավար
ԱԴԱՄ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
որու մօտ պիտի գտնէք անգլ.ֆրանս. ընտիր և ճաշակաւոր կերպասներ
Հասցէն 19 Rue Bergère Paris 9
(Պանք Քօմերսիալ տ'Օրիանի քով)։
Դիմեցէք հոն և պիտի գտնէք չափաւոր գիներ. բոլորովին արդիական մեթօտ մը։ Հոն ձեր պահանջները նկատի պիտի առնուին այնքանով նամուոցներ ձեայուն դերձակը պիտի ունենաք անմիջապէս։ Կիրակի օրերը ժամը 10—12 ժամադրութեամբ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՆՈՐ ՃԱՇԱՐԱՆ
«Ռընօ»ի գործարանին մօտ
28 Rue Nationale- Billancou...
Մաքրութիւն, արագ սպասարկութիւն և խնայողութիւն։
5—3

ՍԱԿԱՐԱՆ
1 Սեպտեմբեր 1925
ԴՐԱՄՆԵՐ

| | |
|---|---|
| Սթերլին | 103.40 |
| Տոլար | 21.29 |
| Մարք (ոսկի) | 5, 07 |
| Թրքական Թղթ. | 12.20 |
| Թրք. ոսկի | 93.50 |
| Մէճիտիյէ | 9. |
| Լէվա | 15.45 |
| Տրախմի | 45. |
| Լիր | 80. |
| Պէյժ. ֆրանք | 96. 80 |
| Զուից. ֆրանք | 412.50 |
| Չերվոնեց | 108. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| Քրէտի ֆոնսիէ I | 1525 ֆր. |
| « « II | 1295 « |
| « « III | 1200 « |
| Ռումելի երկթ. | 103. 50 |

Comptoir Parisien de Chang...
et de Crédit
80, Rue Lafayett...
Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal P...

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ
52 Rue Lafayette, սրճարան gen. Lafayette,
64 Rus Lafayette քէօշկի մէջ,
R ueCadet քովը։
ՕՏԷՈՆ Mr. Bortzmeyerի քէօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.
St. Lazareի կայարանը
Cour de Romeի թիւ 172 քէօշկը
St MICHEL Madame Allanche
Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քէօշք)։
ՍԷՆ Միշել. Պ. ՊԵԼԼՕԶ թիւ 3ին առջեւի (քէօշքը)։
Rue Lafayette Պ. Արտաշէս Պասմաճեանի (գորգի վաճառական) մօտ, 53 Fbg. Montmartre։
ՊԻԼՊԻԼԻ ՄԻՋ (Փարիզ)
Librairie Gachet
19, Rue de Belleville Paris (19)
Restaurant International
Mr. P. Mavros
92, Rue Rébeval Paris (19)
(մուտքը Rue de Belleville)
Belleville Արեւելեան նպարավաճառ. պր. Յարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.
ՌԸՆՕի գործաւորներուն համար
Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ
43, Rue St. Cloud Billancourt
Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։

ՏՕՓԹ ՒՋՄԻՐԼԵԱՆ
48 Rue Montmartre
(Բ.յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ)
Ֆրանսայի կարող մասնագէտներու ընկերակցութեամբ կը գործանէ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՎԷՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՑԻՆ ՔԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈԿՈՐԴԻ
Հիւանդութիւններ
Telph. Cantral 73.38
Metro Sentier կամ Halles
Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր 8.30—10 և 1.30—8

ՀԱՆՐԱՇԱՆՕՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ
"ՊԱԹԻՍԹ"
15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier
Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն։

# ՀԱՐԱՉ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 30 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. ուղեցոյց եւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
4
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 15 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՉԱՐՄԱՂՆ ՈՒ ՉԱՐՄԱՂԸ

*Չարմաղը հասարակ մարդն է, ճիւաւ մարդէ, ան որ խոշոր կը մաղէ: Միւսը՝ շարմաղը, աւելի նուրբ է եւ ընդհանրապէս ալիւրի համար կը գործածուի:*

*Երեւան շատոնց մէկդի դրած է ձարմաղը, եւ այժմ շարմաղով կը զատէ գաղթականները, ուղղափառն ու փղշտացին, պիտանին ու անպիտանը:*

*Չենք ուզեր յիշել հին օրինակները: Ահաւասիկ նոր աւետիսը: Լման մէկ տարի յոյսերով օրօրելէ և միայն հազար հոգի ընդունելէ յետոյ, Խորհրդային իշխանութիւնը շնորհ կ'ընէ 1500 հոգի եւս արձանագրելու, որոնց 3 հարիւրը Պոլսէն, իսկ 1200ը Յունաստանէն: Այս վերջին գաղութէն հազար հոգի զատուած, զատած են արդէն, համաձայն վերջին լուրերու, նոյն ինքն Պ. Շահվերտեանի կողմէ, որ ատոպի պէս անցաւ գնաց Յունաստանի բիւրեղ գժբախտ կայաններէն: Յունահայ թերթերը գրեցին թէ դժգոհութեան ցոյցեր ալ եղած են Անդրկովկասի պատուիրակին դէմ, որ մերժեր է ընդունիլ բազմաթիւ դիմումներ, եւ երեսի վրայ ձրգեր է ինքնաբաւները:*

*Մենք չենք հետաքրքրուիր դէպքին մանրամասնութիւններով, որոնք թերեւս չափազանցուած են: Խնդիրը այն է որ ծանր յուսախաբութեան, սրտաբեկութեան մատնուած է յունահայ գաղութը: Ութ-տասը հազար հոգի պատրաստ էին ներգաղթի համար, յափրշտակուած՝ զանազան պատմութիւններով որոնք դուրս բացին անհամ վէճերու: Յունական կառավարութիւնն ալ ուզեց օգտագործել այդ տրամադրութիւնը, թեթեւցնելու համար իր բեռը: Մինչեւ իսկ նախարար մը կը խոստանար հանգիստ ձգել մնացեալ Հայերը, եթէ արձանագրուած տասը հազարը անմիջապէս փոխադրուէր Հայաստան: Աթէնքի խորհրդային դեսպանը իրեն դիմողներուն կը պատասխանէր թէ «սկզբունքով» որոշուած է ընդունիլ ոչ միայն նշանակուած թիւը, այլ եւ Յունաստանի բոլոր Հայերը, բայց վերջնական կարգադրութիւնը իրմէ կախում չունի: Մինչ այս մինչ այն, Նանսէնի յանձնախումբը Հայաստան գնաց ու եկաւ: Ճիշտ է որ այս առաքելութիւնը կապ չունէր անմիջական փոխադրութեան հետ: Եւ արդէն հռչակաւոր բեւեռախոյզը բերած է տեղեկագիր մը որ 900 հազար ստերլինի (9 միլիոն րուբլի) և երկար ժամանակի կը կարօտի, այն ալ միայն 15 հազար գաղթական տեղաւորելու առաջադրութեամբ: (Այս տեղեկագրին իրագործումը կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին որոշման հետ, որ պիտի տրուի յառաջիկայ շաբթու, ինչպէս պարզեցինք նախորդ խմբագրականով:)*

*Ուրեմն, 1500ի ընդունելութիւնը մաս կը կազմէ 8—10000ի ծրագրին, որ պիտի լրանայ մինչեւ յառաջիկայ յուլիս, եթէ հաւատանք զանազան հաւաստիքներու, բայց մանաւանդ եթէ դրամ ճարուի: Այս է գործին բուն առանցքը,— դրամ: Խորհրդային իշխանութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը պնդէ վեց կամ երեք ամսուան ապրուստին վրայ, որ այժմ վերածուած է վաթսուն ստերլինի կամ հարիւր տոլարի, տեղին եւ պարագաներուն համեմատ: Յունաստանի մէջ գատուած հազար գաղթականներուն համար պիտի գործածուի Ամերիկահայ կարմիր Խաչի հազար տոլարը եւ Բարեգործականի երկու հազար ստերլինը:*

*Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլոր տեղեկութիւններէն:*

*— Այն որ, չկայ ո՛ր եւ է անմիջական պատեհութիւն՝ խըմբական ներգաղթի համար: Երեւան ո՛չ միայն քացարձակ պայման կը դնէ դրամի հայթայթումը, այլ եւ չափազանց նախանձախընդրութեամբ կը գործածէ շարմաղը, չկամութիւն ցուցնելով նոյնիսկ ինքնաբաւներուն հանդէպ: «Պէտք է սպասել:»*

*Եւ կը սպասեն:*

*Կը սպասենք մենք ալ, առանց հաւատալու թէ կարելի է այս ձեւով լուծել եօթը ծովերու վրայ նետուած բազմութիւններու տեղաւորման խնդիրը: Այո, եթէ Երեւան այնքան կամք և ուժ ունենար որքան ունին Թիֆլիսն ու Պաքուն, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ, դիւրին էր առնուազն 200 հազար հայրենակիցներ փոխադրել Հայաստանի ներկայ սահմաններուն մէջ, փոխանակ ճարմաղի եւ շարմաղի փորձեր կատարելու: Մենք այդպիսի տրամադրութիւն մը չենք տեսներ, եւ նորէն կը հաստինք ճակատագրական եզրակացութեան,— սահմաններու ընդարձակման: Եւ Տոքթ. Նանսէնի տեղեկագիրն ալ տրամաբանօրէն այդ կէտին կը տանի:*

*Հայկական դատը՝ քանի մը հարիւր հազար գաղթականի տեղաւորման խնդիր չէ: Ամբողջ հայ ժողովուրդը իր ապրելու իրաւունքը կը պահանջէ աւելի քան երբեք, իսկ այդ հարցը կը լուծուի վերադարձնելով անոր յափշտակուած հողերուն մէկ մասը, անմիջականը:*

Շ.

## ՏՈՄՍԵՐ

### ԲԱՐԻ ՎԱՅԵԼՈՒՄ...

*— Կարապետ, եկուր գիւղ երթանք այսօր միասին. մեր ազգականներեն մէկուն նշանախօսութեան:*

*— Նորէ՞ն կարապետ, եղբայր ի՛նչ հաստ գլուխ ես, բանի՞ հատար անգամ ըսի որ անունս Շաղ է, կարապետ չէ՛...*

*— Հասկցանք. բող անգամ մը մուկերը իմանան Փարիզ գալդ, անկէ վերջ դիւրին է Շաղ, Ժան, Ժաք. Փասթալ ըսել ուզածիդ չափ. բանի՞ տարիս է Ֆրանսա ոտք կոխեդ որ սկսար այդ հիւանդութեան նշանները ցոյց տալ:*

*— Դուն ծաղրէ եւ ատանկ վարդան աղբար մնացիր. ես վաղը միւս օր թուս Ֆրանսզի աղջիկ մըն ալ զարնեմ դէմդ անցնիս ա՛է, բերնիդ ջուրերը վազելեն դուն ևս. րեհն հարցուր. «բանի՞ տարիս է Փարիզ գալդ...»*

*— Վախնամ արդեն զարկեր ես հաս մը. անանկ հոս մը կուգայ կոր վրայէդ փողկապիդ կապուածին, գլխարկիդ դրուածին չեմ հաւնիր կոր:*

*— Ի՛նչ կարծեցիր. պիտի սպասէի որ տարին լրացնե՛մ, այդ իրաւունքն ալ ձեռ քերելու համար: Կատակը մեկ կողմ. տեսնես ինչ փարթի է, մէթրօին մէջ տեսայ. սիրտս փակաւ. սանկ երեսը նայիլ բաւական եղաւ որ ան ալ գիս սիրէ: Արդեն հետդ գիւղ չգալուս պատճառը ան է. ժամադրուած եմ. au revoir! կ'ուշանամ. Թերեւս դուն ալ չուշանաս իմ նշանուիս գալու:*

*... Բարի վայելում, աղբարիկս, հա՛ մօսիօ Շաղ պիտի ըսեի, ներողութիւն. միայն ուշադրութիւն ըրէ, Մէթրօին դուրս եղած ատենդ Տիւլսիմեդ հոն չմոռնաս. կրնայ նոր թեկնածու մը, օրինակ Տիւրան մը (Տիրանին ֆրանսերէն բարգմանութիւնը) ճենէ ճարպիկ փոթիլ եւ «սանկ երեսը նայիլը բաւական ըլլայ» որ օրիորդին սիրտը աս անգամ ալ Շաղէն Տիւրանին թոչի...:*

*Լսելով երկու երիտասարդներուն սա սովորական խօսակցութիւնը, միտքս ակամայ կ'երթայ մինչեւ գաւառները, Պոլիս, յետոյ արտասահմանի մեր գաղութները: Ու կը յիշեմ թէ ինչպէս հայ երիտասարդներ, հազար նազերով ափ կ'առնեին հայ ընտանիքի մը դուռը, ի հնոյիր աւուրնուրեան, իրենց հետ բերելով պահանջներու կապոց մը. — Սկսած դիրէն, դրամէ, անուանէ մինչեւ օրիորդին հասակն ու մազերուն գոյնը: Մինչդեռ այս օսար դուռներու առջեւ կատարեալ usրուկներ եւ դարձեր, եւ շնորհ կը սեպեն անցնող աղջկան մէկ նայուածքը, հոգ չէ թէ այդ նայուածքը ժողված ըլլան մայրերեն, տատահիւ

# ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

## Կարմիր վտանգը.— Ծրագիրներ բրիտանական կայսրութիւնը բայբայելու համար.— Մուսուլի վէճը

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Լոնտոն, Հինգշաբթի

Հետզհետէ կը սաստկանայ անգլիացի համայնավարներու գործունէութիւնը: Ամէն առենէ աւելի յաճախադէպ են մութինկները պողոտաներու վրայ կամ հանրային պարտէզի մը ճայրը: Մթնոլորտը չափազանց լարուած է և մեծ ու պզտիկ «պօլշի»ներ հրաշունչ ճառերով կը թունաւորեն բազմութիւնները: Պահպանողական տարրը «շատախօսութիւն» կը նկատէ եղածը: Կուսակցութիւնը կարեւոր ժողով մը ունեցաւ անցեալ շաբթի օր Լոնտոնի մէջ: Ներկայացուցեան ամենէն ճայրայեղ պահանջները, որոնց իրականացումը պիտի նշանակէր բրիտանական կայսրութեան քայքայումը: Բանաձեւեր առաջարկուեցան մերժելու Վէրսայլի Դաշնագիրը և Ցօլսի տեղեկագիրը, ազգայնացնելու արդիւնաբերական աղբիւրները, առանց փոխարինութիւն ընելու իրենց արդի տէրերուն և բաժնելու կայսրութիւնը՝ *տալով իւրաքանչիւր ժողովուրդի իր անկախութիւնը:* Համայնավար պետերը համոզուած են որ ամէն բանէառաջ կենսական է ձեռք անցընել գինուորական ուժերը, որովհետև դասակարգային պայքարը վաղը պիտի փոխուի իրական կռիւի մը և յեղափոխութեան: Պէտք է կազմակերպել, կ'ըսեն, աշխատաւորներու մարզուած բանակ մը, որպէս զի կարելի ըլլայ դրականօրէն պաշտպանել զրկուածներու իրաւունքները մօտալուտ կռիւին օրը: Պէտք է բուռն փրօփականտի սկսիլ բանակին ու նաւատորմին մէջ, որովհետև — ինչպէս կը շեշտէ առաւան թերթ մը — Էդէնի իր յաջողութիւնը կը պարտի նախ և առաջ Փեթրօկրատի գինուորները սիրաշահած ըլլալու իրողութեան:

Մամուլը կ'արձանագրէ այս սպառնական արտայայտութիւնները: *Mor. ning Post*, թուղ ազգայնական օրգանը դիտել կուտայ որ համայնավարներու շարժումները ազդարարութիւններ են այսօր և պետութիւնը պէտք է զպղոցական միջոցներ ձեռք առնէ: Այդ «ազգային աղէտը» չափազանց անհնչան է հիմա և հետեւաբար աւելի դիւրին դարմանը: «Ցորձանք մըն է համայնավար շարժումը որ իրեն հետ կը տանի վաղը՝ չափաւոր նկատուած ընկերվարութիւնն ալ և կը դառնայ իրական վտանգ մը կայսրութեան գլխուն»: *Տէյլի Մէյլ* կարծիքով համայնավարները չեն կրնար յեղափոխութիւն մը յառաջ բերել այս երկրին մէջ, բայց կրնան անախորժ խռովութիւններու տեղի տալ: Պահպանողական ուրիշ թերթ մը կը յիշէ որ համայնավարներու ընդհանուր թիւը 3000ը չանցնիր Անգլիոյ մէջ: Այս թիւին հազիւ կէսը համոզումով վարած են կուսակցութեան: Մեծ մասը համայնավար են, կ'ըսէ թերթը, որովհետև մեծերը հակացուցած են իրենց որ ներկայ անգործութեան պատասխանատուն դրամատիրութիւնն է. դրամատիրութիւնն ալ թշնամի է պոլշեւիզմին, հետեւաբար ճարահատ համայնավար եղած են, առանց գիտակցութեան և առանց խղճահարութեան: Անգլիացի համայնավարներուն էական նպատակները մեկն է նաև իրենց ափին մէջ առնել Արհեստակցական Միութիւնները, այսինքն ամբողջ արդիւնաբերական աշխատաւորութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի ընկերվարականներուն, անոնք ալ բուռն ճառեր կ'արտասանեն, մեկ կողմէն ամբաստանելով պահպանողականները, միւս կողմէ քննադատելով Պոլշեւիկներու ծայրայեղութիւնները: Այս շարժումին գլուխը անցած է նախորդ վարչապետը, սակայն պէտք է յիշել որ պահպանողական հոսանքը նոյնքան կասկածանքով կը հետեւի իրենց շարժուձեւերուն: «Զգուշաւոր ընկերվարութիւն» բացատրութիւնը անհասկնալի է բարձր դասակարգին համար: «Ընկերվարութիւնը պոլշեւիզմին ճամբան բացող վարպետութիւն մըն է», կ'ըսէ պահպանողական օրկան մը:

—

Մամուլը և պետական շրջանակները անհամբեր կը սպասեն Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումին. Մուսուլի մասին շահեկան գրութիւններ կան թերթերուն մէջ: Երկու հոսանք կը տեսնուի մամուլին մէջ: Պահպանողականները, որոնք կը ներկայացնեն մեծ ղրամատիրութիւնը, անհրաժեշտ կը նկատեն Միջագետքի վրայ բրիտանական հովանաւորութեան երկարաձգումը 25 տարի եւս: Ընդդիմադիրները կ'առարկեն որ Մուսուլի սեփականացումը որ և է առաւելութիւն չունի երկրին տնտեսական բարելաւման համար և *թէ շատագոյն է որ Անգլիա հեռանայ այդ հողատարածէն:* Քննիչ յանձնաժողովը, ինչպէս յայտնի է, թելադրեց որ եթէ Անգլիա ուզէ հովանաւորել Միջագետքը մինչեւ 1953, այն ատեն Մուսուլը կցուի այդ երկրին, հակառակ պարագային գոհացում տրուի Թուրքիոյ պահանջներուն:

Շատեր կ'ըսեն թէ անգլիական հովանաւորութիւնը կենսական է Էմիր Ֆեյսալի երկրին վերաշինութեան համար, թէ ռազմական և թէ տնտեսական տեսակէտէն: Միւս կողմէ, իբրև առարկութիւն, դիտել կը տրուի որ այդ հովանաւորութիւնը բնականօրէն պիտի պարտադրէ քաղաքական կամ նիւթական յանձնառութիւններ անգլիացի ժողովուրդին վրայ: Կացութիւնը երկդիմի է: Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մէկ տարմադրութիւն կայ կռիւի մտնելու:

Թերթերը զարմանքով կ'արձանագրեն այն լուրը թէ Թուրքիա վճռած է ամէն գնով պահանջել Մուսուլի նահանգը, ի հարկին մերժելով Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը:

Շաբթուան ընթացքին պիտի պարզուի կացութիւնը:

ԱՐԱՄ

## Ֆրանսական կոռուսցները Սուրիոյ մէջ

*Էօ տը Փարի*, որ ընդդիմադիր է, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Տիւրզիներու ապստամբութեան հետեւանքներուն մասին.

Առաջին դէպքը պատահեցաւ Յուլիս 21ին և մեզի արժեց 103 սպանեալ, որոնց 4ը սպայ: Երկրորդը օգոստոս 2ին եւ 3ին,— 600 սպանեալ, որոնց 4ը սպայ, և 420 վիրաւոր: Տիւրզիներուն ձեռքը անցան 10 թնդանօթ, 40 գնդացիր, 25 հազար ռումբ, մէկ միլիոն փամփուշտ և ուրիշ նիւթեր: Ուրեմն Տիւրզիներուն դէմ ղրկուած 3500 զինուորէն 700ը սպաննուած և 420ը վիրաւորուած են: Երեք շաբաթէ ի վեր Սուէտայի մէջ պաշարուած են 700 Ֆրանսացիներ, որոնց ազատման համար 7-8 հազար զինուոր պէտք է, Պաշարեալները դեռ կրնան դիմանալ 30 օր:

Կարդացէք եւ տարածեցէք

“ ՅԱՌԱՋ ,, Ը

# Ի՞ՆՉ ԲԱՆՈՎ ԿԸ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԻՆ

*Գործարանին մէջ աշխատակից բարեկամ մը ունիմ: Միեւնոյն աթոռակին մէջ միեւնոյն տեղը աշխատող երկու Հայեր ենք, որով և բարեկամներ ենք իրարու:*

*Բարեկամս Պոլսեցի է կամ գէթ այնտեղ մեծցած և իր նախնական ուսումը այդտեղ ստացած ըլլալով, քիչ-շատ գրող կարդացող կարելի է համարել:*

*Կէս օրուան ճաշի համար տրուած քանի մը վայրկեաններն ըլլուն օգտուելով երկու բարեկամներս գլուխ գլխի կը ճաշենք և միանգամայն կը խօսակցինք սաըլուն ու ձորէն-ընդհանրապէս անցեալը կը վերյուշենք, ներկային հետ կը բաղդատենք և ապագան ընդհնշմարել կը փորձենք:*

*Օր մը ընկերներէս իմացայ որ մօտերս Հայերէն թերթ մը լոյս պիտի տեսնէ, որ պիտի ջանայ ըլլալ ֆրանսահայ գաղութին զգացումներուն, անոնց իղձերուն և պահանջներուն թարգմանը: Զափազանց ուրախացայ. ֆրանսահայ կեանքին մէջ զգալի պակաս մըն էր որ կը լեցուէր: Առաջին առթիւ իմ աշխատակից բարեկամիս հաղորդեցի այս ուրախ լուրը.*

*— Գիտե՞ս որ մօտերս Փարիզի մէջ հայ թերթ մը լոյս պիտի տեսնէ:*

*— Է՜հ, ըսաւ բարեկամս, ո՞վ պիտի հետաքրքրուի առանկ բաներով. ուրիշ «տալավէրա»ներ կան որ, ո՞վ թերթի պիտի նայի:*

*Խօսքը բերանս մնաց: Բարեկամս ուրիշ գործեր ունէր, իր խօսքով «տալավէրա»ներ, անշուշտ այնքան խոշոր գործեր որ ժամանակ չէր գտներ հայերէն թերթի վրայ նայելու:*

*Ի՞նչ էին այդ «տալավէրա»ները:*

*Քանի մը օր ետքը դարձեալ բարեկամս ինքն էր որ անուղղակի պատասխան կուտար այս հարցումին:*

*Նորէն կէս օրուայ դադարի ժամանակ է իր հետ նստած կը ճաշենք եւ կը խօսինք. բարեկամս ուրախ եւ խանդավառ տրամադրութեան մէջ է, կը խօսի իր գտնուած պանդոկին մէջ, իր սենեակին շատ մօտիկը բնակող Ֆրանսացի դրացուհիին մասին. թէ ո՛րքան սիրուն եւ համակրելի է, թէ ի՛նչ մեծ կարեւորութիւն կուտայ իրեն, թէ երեկոները ի՞նչպէս երբեմն կ'երթայ անոր սենեակը ժամանակ անցընելու, նոյնիսկ երբեմն ինչպէս թեւ թեւի պտոյտի կ'ելլեն, եւն.: Խօսած տեղն բարեկամս կրակ կտրած է. աչքերէն բոց կը ժայթքէ: Մտիկ կ'ընեմ և ակամայ կը յիշեմ իր խօսքերը. — ուրիշ տալավէրաներ կան որ—:*

*... Երկուշաբթի օր մըն ալ բարեկամս գործի կուգայ բոլորովին յուսահատ եւ ընկճուած, առանց բարեւ իսկ տալու:*

*— Գարտաշ պիթիմ, մահիվ օլտում, կը ձայնէ:*

*Ջմռնամ ըսելու որ Պոլսեցի բարեկամս իր մայրենի լեզուն շատ լաւ գիտնալով հանդերձ, նախապատուութիւն կուտայ ֆրանսերէնին:*

*— Ի՞նչպէս թէ լմնցար, կը հարցնեմ:*

*— Հէփսինի վէրտիմ, կը պատասխանէ:*

*— Ի՞նչը տուիր:*

*— Օլան փարաները հէփ դուրպ իթտիմ:*

*— Բայց որո՞ւ, ինչի՞,*

*— Տիւն հէփ գումարա վէրտիմ:*

*— Այդ ապո՞ւրն ալ կ'ուտես:*

*— Եղբա՛յր, կ'ըսէ այս անգամ զուտ հայերէնով, կիրակի օրերը մինչեւ իրիկուն ի՞նչ ընես, ժարդուս սիրտը կը նեղուի:*

*Պիտի ըսէի բարեկամիս թէ, կիրակի օրերը ուրիշ աւելի հաճելի և միանգամայն օգտակար գործեր կան. կրնար քանի մը ժամ կարդալով անցնել, կրնար քիչ մը դրամով գեղարուեստական վայր մը պտոյտի երթալ. մանաւանդ կրնար կիրակի օրը մեր ամենուս սրտին մօտիկ Հայ-Մարմնամարզականին փորձերուն երթալ: Բայց չէ՞ որ «ուրիշ տալավէրաներ կան»...*

*Եւ դժբախտաբար բարեկամս մինակը չէ մեր տղաքներուն մէջ:*

Գ. ԿԻՒԼԵՍԱՆ

# ԵՐԿՈՒՔԻՆ ՄԷԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Այս տարուան ողիմպիականի արդիւնքներու մեր տեղեկատուութեան առիթով ճառաջի մէջ երկու ճշտումներ ընեցանք: Առաջինը ճողի ազգային մըրցանիշին կը վերաբերէր, իսկ երկրորդը Իւնիոն Սբօրթիվ Արմէնիէնի իրաւունքները կը պաշտպաներ: Երկու կողմերն ալ գոհացնելու համար, կուտանք հարկ եղած լուսաբանութիւնները:

Մրցումներուն արդիւնքները տըրուած ատեն, ճողի ազգային մրցանիշը նկատած էի 3,08 մեթր, նկատի չունենալով Ց. Մամիկոնեանի 3,32 մեդրի արդիւնքը զոր ձեռք բերած էր ան ապրիլ 19ին վարժութեան մը ատեն:

Մրցանիշ մը որպէսզի ազգային եւ պաշտօնական արժէք ստանայ, պէտք է պաշտօնապէս կազմակերպուած մրցման մը մէջ ձեռք բերուի կամ առնուազն մարզական դաշնակցութեանց պաշտօնական ներկայացուցիչներուն եւ դատաւորներուն ներկայութեան կատարուի: Արդ, ապրիլ 19ի վարժութիւնները, ոչ մէկ ոչ ալ միւս պայմանները կը լրացնեն: Աւելին՝ այդ օրուան խաղերը ոչ մէկ պաշտօնական բնոյթ ունէին և կազմակերպութիւնը անհատական նախաձեռնութեան մը արդիւնք էր:

Մինչ «Օթօ»ի կամ «Էքօ տը Սբօր»ի մէջ այդ արդիւնքին նշանակուած ըլլալը կ'ապացուցանէ որ մրցանիշը պաշտօնական արժէք կրնայ ստանալ: Ո՞վ չգիտեր որ այդ արդիւնքները կազմակերպողներուն կողմէ նոյն իրիկունը խմբագրատուն տարուեցան: «Օթօ» եւ «Էքօ տը Սբօր» պարզ տեղեկատուներ են և ոչ թէ պաշտօնաթերթ. և չմոռնանք կ'արձանագրեն մարզական այնպիսի արդիւնքներ, որոնք նախընթաց արդիւնքներէ բարձր ըլլալով հանդերձ երբեք պաշտօնական չեն նկատուիր:

Գալով Պ. Վ. Հարիկեանի, անմիջապէս ըսեմ որ U.S.Aի առենապետը 100 մեթր իր ճշտումին մէջ միայն իրաւունք ունէր: Այդ ակամայ վրիպումները եղած են օրուան պաշտօնական դատաւորներէն Պ. Հ. Աբելեանի պզտիկ մէկ անուշադրութեան հետեւանքով, որուն կողմէ տրուած արդիւնքներուն վաւերականութեան բնականաբար կատարելապէս ապահով կրնայ ըլլալ: Ցիշեալ դատաւորն ալ մեղադրելու ոչ մէկ իրաւունք ունինք, նկատելով որ մամուլին համար արձանագրութիւն կատարելու ո և է պարտաւորութիւն չունէր ան, մանաւանդ այնպիսի պահերու մէջ երբ մինակը իրեւ ժամապահ երգը դատաւորի պաշտօն ստիպուած էր կատարել, քանի որ նշանակուած դատաւորներէն մեծ մասը բացակայ էր: Այս տեսակ առիթներու մէջ կազմակերպողները պէտք է տեղեկատու մարմին մը ստեղծեն: Պ. Առենապետը եթէ ներկայ ըլլար, անշուշտ այս ուղղութեամբ կրնար շատ օգտակար ծառայութիւն մատուցանել և հարկ չէր ձեր «Օթօ»ն ու «Էքօ տը Սբօր»ը վկայութեան կանչելու:

Իսկ 200 մեթրի իր ճշտումին մէջ չարաչար կը սխալի: Միշտ օրուան դատաւորներուն տուած արդիւնքին համաձայն 200 մեթրի առաջինը Ժ. Տէրտէրեանն է ոչ թէ Ամիրեան: Այս վերջինը վազքի ատեն ապօրինութիւն գործած ըլլալով և իր ընկերոջ գծի սահմանին մէջ անցած ըլլալով, դատաւորներուն որոշումով իր իրաւունքը կորսընցուցած է և առաջնութեան կարգը փոխանցուած է իր յաջորդներուն:

Բարձրութեան և ճողի մէջ Իւնիօն Սբօրթիվի փրանսայի մարզիկներէն Քոհափէի անունը յատկապէս չեմ յիշատակած, որովհետեւ Հայկական ՈՂմպիականի մը մէջ օտարներու ներկայութիւնը չի շահագրգռեր մեզ: Մթթէ՞ մենք պիտի կրնայինք Ֆրանսական կամ ուրիշ ոևէ ազգի ազգային մրցումներուն մասնակցիլ: Տարբեր բան եթէ միջազգային կամ առնուազն միջակումքային ըլլար:

Գալով այն դիտողութեան թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզիկներէն ոմանց անունին քով իրենց պատկանած մութիւնը յիշած եմ, իսկ U. S. A.իններունը ոչ, ինչ կ'ուզէին որ ընէի, երբ ձեռքի տակ չունէի իւրաքանչիւր կազմակերպութեան պատկանող մարզիկներուն ցանկը և հետեւաբար չէի ճանչնար զանոնք: Ընդհակառակը այդ զանազանութիւնը ամենէն աւելի մատնանշողը ինքս եղած էի և հակառակ կրկնակի խնդրանքներուս, օրուան լրագրներէն ոչ մէկը կրցաւ փափաքուած ցանկը հայթայթել, որպէս զի ըստ այնմ կարենայի բաղդատութեան եղր մը ընել: Այս մասին դիտողութիւնս կրնայ կարդալ տարբեր Թղթակցութեան մը մէջ:

Պ. Առենապետը իր ամենէն զմայլելի մտքը կը յայտնէ հոն, երբ կ'ըսէ *թէ երկու միութեանց միջեւ բացառակապէս խտրութիւն չդնելով կազմակերպող յանձնախումբը որոշեց հանրութեան առանց զանազանութեան ներկայանալ: Հետեւաբար յայտագրին վրայ միակ ցանկ մը նշանակուեցաւ ու ամեն հայ մարզիկ իր իսկական անունով պիտի մրցէր եւ ոչ այս կամ այն միութեան համար:*

Չենք կարծեր որ մարզական միութեան մը վարիչը այսքան անտեղեակ կրնայ ըլլալ տարրական օրէնքներու: Ուրեմն Պ. Հարիկեան չի՞ գիտեր թէ սչոք անհատապէս կրնայ մասնակցիլ պաշտօնական մրցման մը: Որ և է միութեան մը պատկանիլը պայման է:

Քանի որ յայտագրին վրայ երեք միութեան անուն կար, պարտաւոր էին նաև անոնց պատկանող մարզիկները երեք խումբի վերածել:

Ներկայիս դէպքերու բերումով հմ կամ արտասահմանի մէջ պաշտօնական մարմնի մը չգոյութիւնը պատճառ մը չէ որ ո և է մրցման կամ փորձի մէջ ձեռք բերուած չափանիշները իբր մրցանիշ ընդունուին, երբ օրինական պայմանները չեն լրացներ: Շատ շատ կարելի է տեղական համապատասխան դաշնակցութեանց (*fédération*) հաւակնել ու վաւերացնել տալ, պաշտօնական մրցանիշ յայտարարելէ առաջ:

Գ. Ճ.

— Ռըլիֆի Հայաստանի որբանոցներու մարզիչ Պ. Վահան Ջերազ որ ութ ամիս աքսորի դատապարտուած էր, ներում ստացած ըլլալով, վերադարձեր է իր պաշտօնատեղին և սկսած է շարունակել իր գործը:

## Մարզական կեանք

### ՖՈՒԹՊՕԼ

Հ. Մ. Ը. Մ. (Ա. և Բ.) C. A. MONTREUIL (1 et Res.)ի դէմ

Կիրակի 6 մարտ Հ. Մ. Ը. Մ.ը մեզ կը հրաւիրէ ներկայ ըլլալ մեծ մրցումի մը, որ տեղի պիտի ունենայ ժ. 3ին Սթատ տը Մօնթրէօյլի մէջ, բօրթ Մոնթրէօյլի ճիշտ քովը, մեթրօ Ավրօն։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը պիտի մրցի առաջին դասակարգէն C A Mի դէմ։ Ֆրանսացիք որ վերջերս շատ փայլուն արդիւնքներ շահեցան, լման առաջին խումբով դաշտ պիտի ելլեն, ի մէջ այլոց պիտի գտնուին Իսալիոյ ազգ. խումբի «ահնթրֆօր» բրաշինի և ուրիշ լաւ խաղացողներ։

Ինչ պիտի ընէ հայ խումբը։ CAMի դէմ։ «Սիքսթ» վեց հոգինոց մրցումներու մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ը յաղթած է CAM ի խլելով անոր բաժակը իսկ այս անգա՞մ։

Ցուսանք որ այս անգամ աւելի մեծ թիւով հայութիւն մը ներկայ ըլլայ այս կարեւոր մրցումին։

Հ. Թ.

—

Նախընթաց կիրակի օրը Ֆրանսայի Համար մարզական կարեւոր օր մը եղաւ։ Զանազան կարեւոր գործունէութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսայի մէջ թէ արտասահման։

Ֆրանսայի **ապլէքիկ** ազգային խումբը իր երրորդ Ֆրանսա Շուէտ մրցման առթիւ Սթօքհոլմ մեկնած ըլլալով, անցեալ շաբաթ եւ կիրակի օրերը մրցեցաւ տեղւոյն ազգային խումբին հետ, և ինչպէս կը նախատեսուէր, խաղերը վերջացան Ֆրանսայի պարտութեամբ։ Ջմոռնանք սակայն որ այս տարի Ֆրանսացիները բացառիկ յառաջդիմութիւն ցոյց տուին մարզական ճիւղին մէջ, իրենց նախկին երեք միջազգ. մրցումներուն մէջ յաղթելով իրենց հակառակորդներուն։ Այսպէս Անգլիացիներն ու Պելժիացիները իրենց երկրին, իսկ Զուիցերացիները Սթար Քօլօմպի մէջ։

— Միւս կողմէ Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ լողալով Փարիզի անցքը (traversée de Paris à la nage), որուն մասնակցեցան 178 լուղորդներ և 12 լուղորդուհիներ։ Երրորդ անգամ ըլլալով յաղթանակը շահեցաւ Ռէպէյրօլ, իսկ կիներու բաժնին մէջ առաջին հանդիսացաւ Օր. Լըպրէօն։

## Կեցցէ եւրոպանակացումը

*Պոլիսէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Եւրոպացիներու պէս հագուելու մասին էնկիւրիի կառավարութեան տուած որոշումին հետեւանքով, գլխարկի վաճառականները սկսած են շահագործել ժողովուրդը։ Պոլսոյ քաղաքապետը առջի օր բոլոր գլխարկավաճառները կանչելով առաւելագոյն շահ որոշած է հարիւրին երեսուն։ Շրջաբերականներ ղրկուած են բոլոր կուսակալութեանց,ներքին գաւառներու մէջ եւս գլխարկի գործածութիւնը փութացնելու համար։*

*Վարչապետ Ճամիլ փաշա Սեպտ. 1ին գլխարկով ներկայ եղեր է գործավարներու խորհուրդին մէջ։*

## Հայերը գոհ են...

Պոլսոյ Թուրքահայ Բարձրացման Միութիւնը, որ միշտ գործի վրայ կ'երեւայ, որոշեր է մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի, յայտարարելու համար թէ Թուրքիոյ Հայերը շատ գոհ են և պէտք չունին Լօզանի դաշնագրին։

Պատուիրակութիւնը պիտի բաղկանայ վեց անդամէ, որոնց երեքը հայ, երեքը թուրք։ Նախագահն է Փարիզի նախկին դեսպան Միւնիր փաշա։

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

*Ցառաջի առաջին թիւով հրատարակեցինք վիճակագրութիւն մը, Հայաստանի մէկ տարուան ամուսնութեանց, ծնունդներու և մահերու մասին։ Այսպէս, 1923ին ծնունդներու թիւն էր 26,789, մահ՝ 9166, հետեւաբար աճումը եղած է 17,623։*

*Երեւանի «Նորք» հանդէսին մէջ (թիւ 5–6) ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է այս մասին։ Մտորև կ'արտատպենք կարգ մը շահեկան տեղեկութիւններ և բաղդատութիւններ.—*

Վերջին ժամանակներս մարդահամար չէ կատարուած Հայաստանի մէջ։ Համաձայն 1922ի գիւղատնտեսական վիճակագրութեան, Հայաստանի ազգաբնակութեան թիւն էր 780,000, մէջն ըլլալով քաղաքները։ Այս հաշիւէն դուրս են զօրամասերը, արգելարանները և քանի մը վայրեր։ Եթէ նկատի առնենք որ, 1922ի գիւղատնտեսական վիճակագրութենէն ի վեր, բացի վերը յիշուած պակասներէն,

1. Վերադարձեր է պատերազմի հետեւանքով հեռացած բնակչութենէն կարեւոր մաս մը. 2. տեղի ունեցած է ներգաղթ Պարսկաստանէն, Պաղտատէն, Պալքանեան և ուրիշ երկիրներէ. 3. ազգաբնակութիւնը բնական աճում ունեցած է այդ ժամանակամիջոցին (մէկ ու կէս տարի),

Հայաստանի բնակչութեան թիւը կ'ըլլայ, 1924ի սկիզբը, առնուազն 900,000 հոգի։ Այս թիւը կը բաժնուի հետեւեալ կերպով.—

| | |
|---|---|
| Երեւան քաղաքը | 50,000 |
| » գաւառը | 115,000 |
| | 165,000 |
| Էջմիածնի գաւառ | 120,000 |
| Լէնինական (Ալէք.պօլ) | 180,000 |
| Նոր Բայազիտի գաւառ | 110,000 |
| Լօռի-Փամպակի » | 130,000 |
| Դարալագեազի » | 30,000 |
| Դիլիջանի » | 80,000 |
| Զանգեզուրի » | 75,000 |
| Մեղրիի » | 10,000 |
| Համագումար | 900,000 |

Համաձայն այս ցուցակին, 1923ին Հայաստանի մէջ իւրաքանչիւր 1000 բնակչին կ'իյնայ — ծնունդ՝ 29.8, մահ 10 2. աճում՝ 19.6, ամուսնութիւն՝6.1։ Ուրեմն, աճումը 2 առհարիւրէն քիչ մը պակաս է։ Ամման այս համեմատութիւնը բազդատելով Անդրկովկասի միւս երկիրներուն հետ, կը տեսնենք որ, — Ամուսնութեան չափը Հայաստանի մէջ շատ վար է Անդրկովկասի բոլոր նահանգներէն (6.1 առհարիւր, 7·0 առհարիւրի դիմաց)։ Ծնունդներու չափը կը հասնի յիշեալ նահանգներու առաւելագոյն չափին (29.8, 29-9ի դիմաց). մահերու համեմատութիւնը շատ վար է նոյն նահանգներէն(10.2, 13,2ի դիմաց)։ Եւ վերջապէս, աճման չափը շատ վեր է յիշեալ բոլոր նահանգներէն (19.6, 13.4ի դիմաց)։

Պատերազմէն առաջ Երեւանի նահանգը գերակշիռ տեղ կը բռնէր աճման տեսակէտով. այժմ Հայաստանը իր աճման չափով մինչեւ 50 առհարիւր կը գերազանցէ նոյն իսկ Երեւանի նահանգը։

Լեռնային գաւառները ընդհանրապէս գերակշիռ տեղ կը բռնեն աճման տեսակէտով։ Նոր Բայազիտի և Լօռի Փամպակի գաւառներուն մէջ՝ իւրաքանչիւր հարիւր բնակչի կուգայ 39.2 և 37.9. Դիլիջանի և Դարալագեազի գաւառներուն մէջ՝ 5·2 եւ 33.8. իսկ Լէնինականի մէջ՝ 26.5։

1924ի առաջին վեցամսեայ ծննդներու համեմատութիւնը հազար բնակչին վրայ եղած է 24.1, աճում՝ 13.9։ Այս հաշուին վրայ հիմնուելով, կրնանք ըսել թէ 1924ի ամբողջ տարուան ընթացքին հազար բնակիչի վրայ ծնունդը պիտի ըլլայ 48.2, իսկ աճումը՝ 27.8։ Ուրեմն 1924ին ազգաբնակութեան աճման համեմատութիւնն է 2.78, համեմատութիւն մը որ չկայ ոչ Անդրկովկասեան միւս նահանգներու նախապատերազմեան վիճակագրութեանց մէջ, ոչ ալ կարգ մը եւրոպական երկիրներու մէջ։ Այս համեմատութիւնը բացարձակ թիւերու վերածելով, և նկատի առնելով ներկայ տարուայ Ա.վեցամսեայ ծնեալները, կրնանք ըսել թէ 1924ին ծնեալները, կրնանք ըսել թէ 1924ին ծնունդները ընդհանուր թիւը պիտի ըլլայ աւելի քան 43 հազար, իսկ աճումը 25 հազար։ Իսկ եթէ նկատի առնենք որ շատ մը ծնունդներ չեն արձանագրուած, կրնանք ըսել թէ ներկայիս Հայաստանի բնակչութեան տարեկան աճումը կը հասնի 30 հազարի, կամ 3 առ հարիւրի,— չափ մը որ բացառիկ է։

## Փարիզի մզկիթը

Երեք տարիէ ի վեր Բուսաբանական պարտէզին մօտերը շինելու վրայ է Փարիզի առաջին մզկիթը։ Աշխատանքները աւարտելու վրայ են արդէն և մզկիթին պաշտօնական բացումը պիտի կատարուի առաջիկայ Նոյեմբերին։ Ճարտարապետն է Ֆրանսացի մը՝ Պ. Մօռիս Մանթու և յատակագիծը շինուած է Մարոքեան ոճով։ Գործաւորներուն մեծ մասը Մարոքցիներ են. բոլոր նկարիչները, հիւսները, մօզայիք շինողները, քանդակագործները Ֆէսէն եկած մանագետներ են։

Ամբողջ մզկիթին տարածութիւնն է 7600 քառակուսի մեթր, որուն 4 հազարը շէնքերու և 3600 մեթրը պարտէզներու պիտի յատկացուի։ Բուն իսկ մզկիթէն զատ շինուած են հիւրանոցներ, արեւելեան բաղնիք մը յարակից մասերով, մաւրիտանական սրճարան մը, հինգ խանութներ, որոնց մէջ պիտի ծախուին Մարոքի, Թունուզի և Ալժէրիոյ արտադրութիւնները. ասոնցմէ զատ կայ նաև դեղարան մը Փարիզի խլամներուն համար, նոյնպէս՝ միւֆթիի, իմամի և մուէզզինի համար ալ բնակարաններ պատրաստուած են։

Կեդրոնը մարմարիայ բացօթեայ աւազան մը կայ, որ յատկացուած է ապտէսթի. ուրիշ երկու վրան գոց լուացարաններ ալ պիտի շինուին այս նպատակով, և ձմեռը պիտի աքցուին։ Մզկիթին մէջ եւս կեդրոնական ջեռուցիչ հաստատուած է։ Գմբէթը ներսի կողմէն զարդարուած է մայրի փայտէ նուրբ քանդակներով. գետինը սալայատակուած է մարմարով և Ֆէսի մէջ պատրաստուած 55 գորգերով պիտի ծածկուի։ Հոս հոն կը տեսնուին վառ գոյներով մօզայիքներ։ Գմբէթին մէջտեղէն կախուած է հսկայ կանթեղ մը որուն վրայ պիտի հաստատուին երկու մանոյ 6 հարիւր էլեկտրական լապտերներ՝ որոնք ձէթէ կանթեղներու պատրանքը պիտի տան։ Միհրապը մօզաիքէ շինուած է. աջ կողմն է մինպէրը, Թունուզի պէյէն նուիրուած եւ շինուած թանկարժէք փայտէ, քանդակուած ու ատաղարդուած։ Առկախ պարտէզներ մզկիթը կը բաժնեն միւս շէնքերէն։

Բաղնիքին մուտքը Ժօֆրուա-Սէնթ-Իլէր փողոցէն է. մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան համար։ Գունաւոր ապակիներ կը զարդարեն գմբէթը։ Հանուելու համար մասնաւոր սենեակներ կան. յետոյ կը սկսին զանազան բարեխառնութեամբ սրահներ, որոնցմէ յաջորդաբար պիտի անցնինք։ Ասոնք են 35 աստիճաններով սրահը, որ տուչի յատկացուած է, 45նոցը՝ օճառուելու, 55նոցը՝ մարձուի. ամէնէն տաք սրահին ջերմութիւնը պիտի ըլլայ 65։

- o -

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

## Միայն հազար հոգի՝ Ցունաստանէն

Պ. Շահվերտեան Ցունաստան գըտնուած առեն, հետեւեալ կարգադրութիւնները ըրած է, համաձայն «Ալիք»ի.

Տրամայէն պիտի երթան 215 հոգի և 75 որբ, Գավալայէն 210 հոգի և 50 որբ, Քսանթիէն 100 հոգի, Սելանիկէն 75 հոգի և 50 որբ, որուն 25ը Մսրեան եղբայրներու ծախքով երթալիք որբերը, Տէյտեաղաճէն 50 հոգի և Կիւմիւլճինայէն ալ 50— համագումար որբ եւ գաղթական 875 հոգի։ Պիտի արձանագրուին նաև սահմանափակ թիւով մասնագէտներ և այսպէս ընդհանուր թիւը պիտի բարձրանայ 1000ի։

Մեծ սրտաբեկութիւն կը տիրէ գաղթականներուն մէջ, այս անբաւարար կարգադրութեան հետեւանքով։

Ցունական կառավարութենէն շոգեկառ ուզուած է, գաղթականները ձրի փոխադրելու համար։

— Տրամայի և Տէյտեաղաճի տեղական իշխանութիւնները պահանջած են ազգային դպրոցներու մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներու հելլենահպատակութեան թուղթերը։ Անընդունելի կը նկատուի ոչ-հպատակներու պաշտօնավարութիւնը։ Առաջնորդարանը դիմած է կրթական նախարարութեան, որպէսզի դէթ վեց ամիս պայմանաժամ տան։

Լուրի մը համաձայն, Մակեդոնիոյ կուսակալը արտօնած է հպատակ արձանագրել անոնք որ երեք տարիէ ի վեր Ցունաստան կը գտնուին։

## Հայերը Սուրիոյ մէջ

Վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, Սուրիոյ մէջ կան 110–120000 Հայեր, հետեւեալ համեմատութեամբ.—

Պէյրութի շրջանը՝ 25,000, Հալէպ՝ 50.000, Դամասկոս՝ 15,000, Զահլէ՝ 1200, Հոմս՝ 700. Համա՝ 400, Տրիպոլիս՝ 1000, Ճարապլուս՝ 1000։ Մնացեալը՝ Անտիոք, Իսկէնտէրուն և շրջակաները։ Ցարանուանական տեսակէտով՝10000ը բողոքական են, 15000ը հռոմէական։

## ՁԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

### Հայերը Վալանսի մէջ

*Վալանսեն կը գրեն մեզի.—*

Այստեղ կը գտնուի հազարէ աւելի հայութիւն մը, որ դժբախտաբար անհոգ է հանրային կեանքի համար։ Զուտ նիւ ո եւ է ազգային կազմակերպութիւն։ Կայ միայն ֆութպոլի խումբ մը, որ կը պահուի քանի մը երիտասարդներու ջանքով և այս տարի պիտի մասնակցի մրցումներուն։ Ունինք նաև Հ. Ը. Դ. ենթակոմիտէ մը։ Ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն 60—70 մանուկներ, որոնք մոռցած են իրենց լեզուն և ֆրանսերէն կը խօսին իրարու հետ։ Անհրաժեշտ է դպրոց մը և եկեղեցի մը, ինչպէս և քահանայ մը։

## Բարձր Հայքի հայրենակիցներուն

Կը փութանք հաղորդել «Բարձր Հայք»ի (Կարին, Պայազիտ, Երզնկա) հայրենակիցներուն թէ 2 օգոստ. 925ին հիմնուած «Բարձր Հայք»ի հայրենակցական Միութիւնը՝ իր 30 օգոստոսի ընդհ. ժողովին մէջ ձնայուն վարչութիւն մը կազմեց հետեւեալներէ.—

Պ.Պ. Վ. Քրմոյեան Առենապետ, Ս. Բարսեղեան քարտուղար, Հ. Պարսամեան գանձապահ, Օ. Գալաճեան ընդհ. ժողովի քարտուղար, Ա. Խանավիզեան։

Միութեան մասին ըլլալիք ուէ դիմում կատարել հետեւեալ հասցէին. S. Parséghian (Ս. Բարսեղեան) 17, Rue Jean-Lantier. Paris (1er).

## ԱԶԱՏ ԲԵՄ

### Ի՞նչ շուտ փոխուեցան

Հայ օրիորդը չուզեր ամուսնանալ հայ երիտասարդին հետ, ինչո՞ւ, որովհետեւ պարոնը գործաւոր է, շատ դրամ չունի. բնակարան չունի. և վախ կայ որ անգործ մնայ ամուսնութենէն յետոյ։

Հայ երիտասարդն ալ, իր կարգին, հայ աղջիկ չուզեր. ինչո՞ւ. որովհետեւ հայ օրիորդը ինքնահաւան է, բնակարան կ'ուզէ եւն։

Եւ եթէ հայ երիտասարդը եւ օրիորդը կշտուքին երկու ծայրերը դնենք, երկուքն ալ հաւասար կուգան։ Երկուքն ալ հայրենիքի մէջ համեստ վիճակ ունէին, երկուքն ալ ստացած են չաճախ միեւնոյն դպրոցական եւ ընտանեկան դաստիարակութիւնը։

Նոր միջավայր, նոր կեանք, նոր աշխատանք։ Բայց ինչո՞ւ այս մոլորութիւնը։ Ինչ շուտ փոխուեցան.

ՄԱՍԻՍ ՍԱԼԵԱՆՃԵԱՆ

## Եգիպտացի իշխանի մը փախուստը

Ակէ 25 տարի առաջ եգիպտացի իշխան Ահմէտ Ռէյֆէատին երբ դեռ 17 տարեկան էր, իր քոյրը Շեվքիար իշխանուհին պաշտպանելու համար արձանակով կոկորդէն վիրաւորած էր իր քեռայրը, իշխան Փուատը, որ այժմ Եգիպտոսի թագաւորն է։ Եգիպտական դատարանը եօթը տարուան բանտարկութեան դատապարտեց այն ատեն Ռէյֆէատինը, սակայն երկու տարի վերջ Խեդիվը երբեմն խնդրագիր ղրկելով Թայսէրլիի յիմարանոցին մէջ։ արգելափակել տուաւ։ Եգիպտական կառավարութիւնը գրաւեց իր կալուածները, որոնց տարեկան եկամուտն էր 2 հարիւր հազար անգլ. ոսկի (20 միլիոն ֆրանքէն աւելի)։ Իր մայրը, իշխանուհի Նէվճիվանի ի զուր յուսահատական դիմումներ կատարեց զաւակը ազատելու համար։ Միշտ պատասխան ստացաւ որ իր տղան վտանգաւոր տեսակէն խենդ մըն է։ Մինչեւ իշխանը մօտէն տեսնելու աւելի ունեցողներ նկատած էին որ բանականութիւնը տեղն է։

Առջի օր երկու պահակներու հետ ինքնաշարժով պտոյտի ելած պահուն իշխանը անհետացած է Հէյսինկիի մէջ Անգլիական ոստիկանութիւնը կը կարծէ որ «Տէվոնիա» զբօսանաւով Պուլոնը եկած է։ Անհետացած է նաև պահակներէն ֆէլլահ, որ իշխանին հաւատարիմ բարեկամն է եղեր երկար տարիներ ի վեր։

Դեռ շաբաթ մը առաջ իշխանին մայրը հրահանգ տուած էր իր փաստաբաններուն, որ անգլիական կառավարութենէն 4ուկէս միլիոն անգլիական ոսկի պնաուց հատուցում և կալուածներու յանձնումը պահանջեն։

Իշխանին քոյրը,նախկին կին Փուատ թագաւորի, սովորաբար կը բնակի Փարիզ, ուր քանի մը անգամ ամուսնացած է։ Կ'ըսուի թէ այս պահուս Պիարից կը գտնուի։ Եթէ իրապէս իշխանը Ջըրանա ապաստանած է, անգլ. կառավարութիւնը չպիտի կրնայ անոր յանձնումը պահանջել։

ԻՐԱՒԱԳԷՏ
ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ
Երբեմն փրոֆէսէօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փաստաբանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

## Հայկական եահանգներու բարեվոռոգումը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ մէջ դատական բարենորոգումներու ձեռնարկուած է և շուտով հարիւր նոր ընթացաւարտ արցաքննիչ դատաւորներ պիտի մեկնին, իրենց պաշտօնական հանդիսատը հագած։ Արեւելեան նահանգներուն մէջ այս բարենորոգումներուն մեծ կարեւորութիւն պիտի տրուի և դատական գործավարը անձամբ տեղւոյն վրայ պիտի հսկէ անոնց գործադրութեան։

## Նոր դատաւորութիւն?

Էնկիւրիէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ քէմալական վարչաձեւին դէմ մեծ դատադրութիւն մը երեւան հանուած է։ Ներքին գործավարը Էնկիւրիէն հեռագրած է Պոլսոյ կուսակալ Էքրէմ պէյի անմիջապէս օդանաւով Էնկիւրի մեկնիլ։ Գործավարներու խորհուրդը յաջորդաբար երեք օր նիստ գումարած է։ Տրուած որոշումներու մասին խիստ գաղտնապահութիւն կը տիրէ, բայց կը հաստատուի որ դատադրութեան կազմակերպիչն է Ցառայդիմասէր կուսակցութիւնը։ Պրուսայի, Սինոպի եւ Ատանայի մէջ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են։ Բոլոր ձերբակալուածները Ցառայդիմասէր կուսակցութեան կը պատկանին։

## Ղարաբաղի վիճակը

Ինքնավար Լեռնային Ղարաբաղը ունի 107,000 բնակիչ, որուն 100ին 94ը Հայեր են, մնացածը Թուրքեր եւ Ռուսեր։ Կեդրոնն է Ստեփանակերտը, որ ունի 30 ձիու ուժով եղեկտրական մեքանքսի գործարան, ուր կ'աշխատին 80-100 բանուորներ։ Շինուած են կարգ մը պետական շէնքեր եւ հիմը դրուած է անթել հեռագրի կայանի մը։ Կայ 100 անկողինոց հիւանդանոց մը, իսկ ամբողջ Ղարաբաղ ունի 4 հիւանդանոց եւ 4 բժշկական կայան. թոքախտաւորներու համար ալ ծրագրուած է սանատորիում մը շինել։ Ստեփանակերտի նախկին ռուսական եկեղեցին թատրոնի վերածուած է։ Բացուած է Բալլու Ձայի ջրանցքը։ Պիտի բացուի նաեւ Ջրաբերդի ջրանցքը, որ 10,000 հէքթար հող պիտի ջրէ։ Կը շինուի նաեւ ալքոլի գործարան մը։ 1922-23 թուականին կար Ա. աստիճանի 79 դպրոց 4850 աշակերտով եւ 155 ուսուցիչով։ 1924-25 շրջանին Ա. աստիճանի դպրոցներու թիւը հասած է 88ի։ Այժմ այս դպրոցները ունին 9000 աշակերտ՝ 215 ուսուցիչներով։

## Յոյն գերիներ Անատոլուի մէջ

Գոնիայէն Աթէնք հասած Եօրկիոս Քոնտոս անուն յոյն գերի մը յայտարարած է թէ Գոնիայի շրջանին մէջ 8 հազար յոյն գերիներ կան։ Թուրք կառավարութիւնը բռնադատած է այդ գերիներուն փէս կրել և թուրքերէն խօսիլ։ Երբ օտարներ այցելեն այդ կողմերը, Թուրքերը կը պահեն գերիները։ Նոյնպէս հարէմներու մէջ կան եղեր բազմաթիւ յոյն աղջիկներ, որոնք դուրսի հետ ամէն յարաբերութենէ զրկուած են։

Հելլէն խորհրդարանի գաղթականական յանձնախումբը եւս տեղեկութիւն առած ըլլալով որ Փոքր Ասիոյ մէջ դեռ բաւական թիւով քաղաքային և գիւղական գերիներ վար դրուած են Թուրքերու կողմէ, պատուիրակութեան մը պաշտօն տուած է դիմում կատարել արտաքին նախարարութեան, հարկ եղած միջոցները ձեռք առնելու համար։

## Յունաստան ձրի ըզգեստ կը տրամադրէ հայ գաղթականներուն

Յունաստանի Էնկիւրիի դեսպան Պ. Արկիրոփուլոս անցեալ տարի երբ արտաքին նախարարութեան գրասենեակի տնօրէնն էր, Աթէնքի Ազգ. կեդր. վարչութեան խոստացած էր ձրի շոգենաւ տրամադրել հայ գաղթականներու Պաթում փոխադրութեան համար։ Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակին Աթէնքի ներկայացուցիչը անցեալ շաբաթ դիմած է հելլէն կառավարութեան՝ յիշեցնելով իր այս խոստումը։ Նոր Օր կը տեղեկանայ թէ կառավարութիւնը խոստացած է ամէն դիւրութիւն տալ գաղթականներու փոխադրութեան համար։

— Լիբազմայի գաղթականները, 130 հոգի սկսած են արձանագրուիլ առաջին կարաւանով Հայաստան երթալու համար։ Ասոնք Էսկիշէհիրի շրջանէն են և բոլորն ալ երկրագործ. ունին մօտ 125 հազար տրախմի։ Վիզայի համար իւրաքանչիւր գաղթականէ կը պահանջուի 150 տրախմի։

## Տիեզերական խաղաղութեան 24րդ Համագումարը

Առջի օր Սօրպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ Տիեզերական Խաղաղութեան 24րդ համագումարին բացումը կատարուեցաւ։ Այս համագումարին կը մասնակցին 1200 պատգամաւորներ, որոնք կը ներկայացնեն երեսուն ազգեր։ Կը նախագահէր կրթական նախարար Տը Մոնզի։ Նախապէս յայտարարուած էր որ յաջորդաբար պիտի խօսին Ֆրանս. երեսփ. ժողովի նախագահ Պ. Էռիօ և գերման Ռայխըսթագի նախագահ Պ. Փօլ Լէօպէ։ Պ. Էռիօ բացակայ ըլլալով Պ. Լէօպէ եւս չխօսեցաւ։

Կ'ըսուի սակայն թէ Ռայխսթագի նախագահը չխօսեցաւ՝ նախապէս իրեն դիտել տրուած ըլլալով որ եթէ իր ճառին մէջ յատագովէ Գերմանիոյ և Աւստրիոյ միացումը, որուն չերս կուսակից է, աղմուկ պիտի բարձրանայ և Թոյլ պիտի չտան իր ճառը շարունակել։

Հետզհետէ խօսեցան անգլիական պատուիրակ Պ. Նօրման Անճէլ, Փրօֆ. Շարլ Ռիշէ, Պ. Ֆէրտինանտ Պիւիսօն, պելժ ծերակուտական Հանրի Լաֆոնթէն։ Ամէնէն վերջ խօսք առաւ կրթական նախարարը, որ յայտնեց թէ հինգ շաբաթ առաջ վաւերացուց պայմանագրութիւն մը, որով ասկէ վերջ Ֆրանս. եւ գերման համալսարանները պիտի կրնան փոխճէնէօրներ և ուսանողներ փոխանակել իրարու հետ։

Ֆրանսայի եւ գերման պատուիրակներու փոխադարձ վերաբերումը պաղ էր, մինչ կը յուսացուէր որ տիեզերական խաղաղութեան այս համագումարին մէջ Ֆրանքօ-գերման սերտ յարաբերութեանց հիմը դրուի։ Պատուիրակները նոյն իսկ իրարու ձեռք չսեղմեցին։

Պ. Լէօպէ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Փէնլըվէի հետ եւ երէկ իրիկուն վերադարձաւ Պերլին, ուրկէ առաջիկայ ամիս պիտի մեկնի Ամերիկա։ Իր ճառը պիտի տպուի համագումարի տեղեկագրին մէջ։

## Յարձակողական Մարոկի եակաւին վրայ

«Իւմանիթէ»ի տեղեկութեանց համաձայն Մարոքի ճակատին վրայ ընդհանուր յարձակողականը պիտի սկսի այսօր ցամաքէն ու ծովէն միաժամանակ Ֆրանսացիներուն և Սպանիացիներուն կողմէ, որոնք իրենց վերջին պատրաստութիւնները տեսած են արդէն։ Մեծ թիւով պինուորներ ցամաք հանուած են այս օրերս Մէլիլա և Ալհիւսմա եւ սաստիկ ռմբակոծուած են ծովեզերքի Րիֆցիներու դիրքերը։

«Մաթէն»ի թղթակիցը տեսնուած է Ապտիւլ Քէրիմի եղբօր հետ, որ յայտարարած է.— «Կ'ուզենք ազատ ապրիլ։ Մենք կրնանք զէզ կառավարել. պիտի կռուինք մինչեւ մեր վերջին մարդը։ Գիտենք որ Ֆրանսա և Սպանիա մեծապէս սպառազինուած են, բայց Աստուած պիտի օգնէ մեզ։ Մեր ոստիկանական ուժերուն համար Ֆրանսացի սպաներու պէտք չունինք։ Շէշուանի մէջ տեսաք որ մենք գիտենք բանակ մը կազմակերպել։ Իբրև սահման, մենք կը պահանջենք որ Ֆրանսա քիչ մը եւս քաշուի Թազայի կողմէն, և ուղիղ գիծ մը քաշուի մինչեւ Մուլույա։

### ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թուրքիոյ մէջ ծխախոտի բերքը շատ առատ է այս տարի և կը յուսացուի 100 միլիոն թրքական ոսկիի ապրանք ծախել։

— Մուսթաֆա Քէմալի նախկին կինը, Լաթիֆէ հանըմ, Պուտափէշթի հասեր է և մտադիր է եղեր անկէ անցնիլ Գերմանիա։

Մուսթաֆա Քէմալ իր բարեկամներուն յայտարարած է թէ երբեք նպատակ չունի վերամուսնանալու։


## ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, սրճարան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette քէօշկի մէջ, Rue Cadet ի քովը։

ՕՏԷՈՆ Mr. Bortzmeyer ի քէօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazare ի կայարանը Cour de Rome ի թիւ 172 քէօշկը

St MICHEL Madame Allanche Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քէօշք)։

ՍԷն Միշել. Պ. ՊԵԼԼՕՇ թիւ 3ին առջեւի (քէօշքը)։

Rue Lafayette Պ. Ամրաշէս Պասմաճեանի (գորգի վաճառական) մօտ, 53 Fbg. Montmartre։

ՊԵԼԼԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet
19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International
Mr. P. Mavros
92, Rue Rébeval Paris (19)
(մուտքը Rue de Belleville)

Belleville Արեւելեան նպարավաճառ. Ցարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.

ՈՂՆՕի գործաւորներուն համար Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ
43, Rue St. Cloud Billancourt
Հեռզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։


## Մեր բաժանորդներուն

Ուելորդ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը պղպատարին կը ՅԱՆԶՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻՆ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց։ Ցապալման քանի մը պատճառները կապուն ուղղակի Թղթատարական սարկութեան հետ։ Պէտք եղած ջիղոցները ձեռք առած ենք, վերջին պղեքներն ալ հարթելու համար։ Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում տեղի ունեցած է վերջին օրերս։

Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, մանաւանդ երբ տպագրուած են։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ


**GRANDS LOCAUX INDUSTRIELS** à vendre. — Matérie d'Usine, matériel d'Imprimerie Ecrire pour rendez-vous à **M. Teurnier** 24, Rue des Fossés St-Jacques Paris V.
*Tél.* **Gobelins 43-12.**

ԳՈՐԾԱԻՈՐՈՒՀիի ՊԷՏՔ ԿԱՑ

Քաշ–ֆօղ գիտցող և չգիտցող գործաւորուհիի պէտք կայ, փափաքողները թող դիմեն Լ. Սէմէրճեանի 62 ուիւ տէ Մօրիսն Քոնվանսիօն, [Օ]Թօպիւս AH Նօրտ-Միւտ։


## ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԹ

Շաս. Պ. Ա.— Ստացանք բաժնեգինը. թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Քիւրմօճ Ֆէրհատ Վ. Մ.— Ստացանք բաժնեգինը, թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Վիեն. գործկ. — Ստացանք մանտափոսը, 26 թ. նամակին համաձայն կարգադրեցինք ծրարը, նոր հասցէին թերթ կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Սարաեղ Կ. Ե.— Տրուած հասցէներուն ուղղակի թերթ կը ղրկուի Սպ. 1էն։

Տիֆզվիզ Զ. Պ.— Ստացանք վեցսմսեան Սեպտ. 1էն թերթ կը ղրկենք տրուած հասցէին։

Լանսէյ Գ. Ա.— Ստացանք մանտափոստով 20 ֆր.

Կուզենվիլ Ա. Գ.— Ստացանք ռամսեան, կը ղրկուի թիւ 14էն։

Փարիզ Մ. Ս.— Ձեր տուած հասցէին կը ղրկուի թ. 14էն։

Լասէյլ գործկ.— Ստացանք մանտափոստը,

Սէնթ Էթիէն. Ց. Զ.— Ստացանք եռամսեան կը ղրկուի Սեպտ. 1էն։

Թուռմիհ, Գ. Պ.— Ձեր թերթը կանոնաւոր կերպով կը ղրկուի։

Քուրպուա, Ա. Շ.— Բաժնեգինը ստացած ենք։

Վաշանս գործկ.— Ստացանք ըղրկուած գումարը, մանրամասնութիւնները նամակով։

ՏՕՔԹ. Լեւոն Գրիգորեանի պատկաղրութեան առթիւ, Փարիզի եկեղեցիին մէջ փոքրիկ հանգանակութիւն մը կատարուեցաւ, գոյացած գումարը 250 ֆրանք, յանձնուեցաւ Տրապիզոնի Հայրենակցական Միութեան։


## ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ՋԱՇԱՐԱՆ

«Ռընօ»ի գործարանին մօտ
28 Rue Nationale- Billancour

Մաքրութիւն, արագ սպասարկութիւն և խնայողութիւն։

5—3

ԴԵՐՁԱԿ-ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

## Ն. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ

3, Rue Cadet բակին մէջ. (Métro Cadet)

ճաշակաւոր հագուստներ

ԱՑՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՁԱՓԻ ՎՐԱՑ

Փորձեցէք և գոհ պիտի ՄՆաք թէ կարուածքէն և թէ գիներէն։

5—3

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլերէնի և Հայերէնի մանաւանդ դասեր տալու։ Դիմել Խմբագրութեան։

ՀԱՆՐԱՇԱՀՈՎ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱՇԱՐԱՆ

## "ՊԱԹԻՍՔ"

15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier

Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն։


## ՏՕՔԴՈՐ

## Յ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ

մասնագէտ
աչքի հիւանդութիւններու
120, Boulevard de Grenelle

Métro La-Motte Picquet.
Tél. Invalides 31-48

Երեքշ. Հինգշ. Շաբ. 4 — 7 կիրակի 10-12 եւ 83, rue Lafayette [Métro Poissonnière Երեք. Հինգշ. եւ Ուրբաթ 1ուկհսկն 3

## ՍԱԿԱՐԱՆ

3 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 103.35 |
| Տոլար | | 21.31 |
| Մարք (ոսկի) | | 5, 4 |
| Թրքական Թղթ. | | 12.25 |
| Թրք. ոսկի | | 94. |
| Մէճիտիյէ | | 9. 50 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15.25 |
| Տրախմի | « | 31. |
| Լիր | « | 4.75 |
| Պելժ. ֆրանք | « | 95. 60 |
| Զուից. ֆրանք | « | 411.25 |
| Զերվոնեց տասը հատը | | 108. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| Ֆրէտի Փոսիէ I | 1525 ֆր. |
| « « II | 1295 « |
| « « III | 1200 « |
| Ռուժելի երկթ. | 104. |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit
80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի


Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 30 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեխ. ուանեատոսք եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 16 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒՀ ԽՕՍՔ

## ՔԱՐԻՒՂԻ ՀՈՏ, ԱՐԻՒՆԻ ՀՈՏ

*Կրքոտ մթնոլորտ մը ստեղծեց Մուսուլի վէճը, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ։*

*Լման երկու օր փոխն ի փոխը խօսեցան Թուրքիոյ արտաքին գործավարը եւ Անգլիոյ գաղթային նախարարը, որոնք իրենց երկիրներուն լիազօրներն են։ Երկուքն ալ, յարգելով հանդերձ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները, չծածկեցին իրենց ջղագրգռուածութիւնը։ Ժողովականները պաղարիւնութեամբ, քիչ մըն ալ քմծիծաղով կը դիտէին այս մենամարտը, քանի որ ի յառաջագունէ որոշած են իրենց ընելիքը։ Կասկած չկայ. Մուսուլը պիտի մնայ իր ներկայ վիճակին մէջ,— Անգլիոյ հոգատարութեան տակ։ Պայմանաժամին տեւողութիւնը կախում ունի Մեծն Բրիտանիոյ բարեհաճութենէն։ Արդէն Լոնտոնի պատուիրակն ալ ա՛յդ կէտին վրայ կը ծանրանայ, առանց առարկութեան ընդունելով քննիչ յանձնախումբին եզրակացութիւնը. մինչ Թուրք լիազօրը վճռապէս կը մերժէ տեղեկագիրը, որ շատ մը տեսակէտներով նպաստաւոր է Թրքական դատին։*

*Գաղտնիք մը յայտնած չենք ըլլար, ըսելով թէ քարիւղի հոտն է բրիտանական քաղաքականութեան մղիչ ուժը, իսկ արիւնի եւ աւարի հեռանկարը՝ Թրքական շարժառիթը։*

*Բրիտանական աշխարհակալութեան կուսակիցները օրն ի բուն կը յայտարարեն այս իրողութիւնը, առանց մանուածապատ ձեւերու, Միեւնոյն ատեն սրատեսութիւն մը ցուցնելով Միջագետքի ապագային հետ։ Իսկ ընդդիմադիրները կը լրացնեն պակասը, մերկացնելով եւ շեշտելով թէ Անգլիա նոր արկածախնդրութիւն մը կը փորձէ, քանի մը միջազգային սեղանաւորներու շահուն համար։ Նաւթահորերը բացուած չեն տակաւին, բայց շատ փայլուն է հեռանկարը, համաձայն մինչեւ հիմա կատարուած հետազօտութեանց։*

*Միւս կողմէ, Միջագետքի տիրապետութիւնը պիտի խափանէ ոչ միայն գերմանական հին երազը — Պերլին-Պոլիս-Պաղտատ — այլ եւ պիտի դիւրացնէ անկախ Քիւրտիստանի ստեղծումը, որ նմանապէս ձեռնտու է բրիտանական աշխարհակալութեան համար։ Անգլիոյ գաղթային նախարարը չմոռցաւ լիշեցնել սահմանագլուխի սրբագրութեան պահանջը, Մուսուլի հիւսիսային կողմէն, դէպի Հէքքեարի. գիծ մը որ Վանայ ծովուն վրայ կը նայի։ Ճիշտ այս նկատումով, Մոսկուա խրախուսեց Էնկիւրին՝ արեան մէջ խզդելու համար քրտական ապստամբութիւնը, եւ հիմա ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի Մուսուլը վերադարձուի Թուրքիոյ։ Այս տեսակէտէն, շատ պերճախօս է՝ Կոմկուսին մղած պայքարը։ Կարմիր մամուլը բառ չի գտներ, Թրքական դատին «արդարութիւնը» ապացուցանելու համար։ Տակաւին երէկ, հետեւեալ տողերը կը կարդայինք «Իւմանիթէ»ի մէջ.«Թուրք ժողովուրդին արդար պահանջները,որոնք արիւքաբար պաշտպանուեցան Թէվֆիք Րիւշտիի կողմէ, աշխարհակալ ասպետներու այս ընկերութեան առջեւ (Ազգերու Դաշնակցութեան կ՛ակնարկէ), իրենց անդրադարձումը պիտի ունենան իսլամական աշխարհին մէջ, բոլոր հարստահարուած ժողովուրդներուն եւ բանուորական դասուն մէջ»։*

*Այս բացատրութիւններէն յետոյ, ինքնին հասկնալի կը դառնայ Թրքական անհաշտութիւնը։ Թուրքերը ետ կ՛ուզեն Մուսուլը, «կիրիտ պիզիմ ճանըմըզ»ի հոգեբանութեամբ։ Հողի պահանջն է որ կը թելադրէ այս քաղաքականութիւնը։ Ո՛չ։ Այսօրուան Թուրքիան, թէեւ յօշոտուած, ունի 730 հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, հազիւ 10-12 միլիոն բնակչութեամբ։ Ազգագրական դա՞տ մըն է որ կը պաշտպանեն։ Դարձեալ ո՛չ։ Վերջին տեղեկագիրներու համաձայն, Մուսուլի նահանգին 900000 բնակիչներէն միայն 38000ը Թուրք են։ Այս հաշիւը որքան ալ նպատակաւոր համարուի, դարձեալ Մուսուլը Թրքական չի դառնար։ Եւ սակայն, Թուրքերը չեն ուզեր հրաժարիլ այդ նահանգէն, զուտ քաղաքական եւ ռազմագիտական պատճառներով։ Արեւելեան նահանգները ապահովելու, Քիւրտերուն մէջքը կոտրելու, Սուրիան սարսափի մատնելու համար, Էնկիւրի պէտք ունի Մուսուլին, որուն քարիւղներն ալ կրնայ վարձու տալ յառաջիկային, դրամ ճարելու համար։*

*Իրար խառնուած են քարիւղի հոտն ու արիւնի հոտը։ Աշխարհը դեռ չէ զզուած ոչ մէկէն, ոչ ալ միւսէն։ Միջագետքի տիրապետութեան հին կռիւն է որ կ՛արծարծուի նորէն։ Ինչպէս ըսինք, ակնհարեւ է Ազգերու Դաշնակցութեան վճիռը. բայց այդ ելքը չի փակեր ամբողջ հարցը, այլ կը յետաձգէ։ Այսպէս չէ՞ն միւս խնդիրներն ալ, Հայկական Դատէն մինչեւ քրտական շարժումը։*

Շ.

### ՏՈՄՍԵՐ

**«Բարձրացիր, Բարձրացուր»**

*Այս միջոցիս ամէն կողմ՝ համաժողովները տեղի կ՛ունենան, ինչպէս Ազգերու Դաշնակցութեան, Ընկերվարական Միջազգային Մօտաւոր Արեւելքի Ընկերութեան, Եկեղեցիներու, Տիկներական Խաղաղութեան եւլն. եւլն։ Սակայն ասոնց կարգին կայ եւ ուրիշ մը, որու մասին չգիտենք ինչպէս լուռ կ՛անցնին տեղական թերթերը եւ միայն«Ցառաջ»ը կ՛անդրադառնայ։ Չէ՞ որ այս մեկը խիստ կենսական է Հայերուս համար, եւ տակէ կասում ունի ազգին ներկան եւ ապագան...*

*Այս ժողովը կը կոչուի Հայ Մարմ. Ընդհ. Միութեան, կամ կարճ՝ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ժողով։*

*Ամիսներէ ի վեր վէճեր, նիստեր, մասնաւոր տեսակցութիւններ, հանդանակութիւններ, չքանշաններու փոխանակութիւններ, ճաղկեփունջեր, ճափեր, ճառեր տեղի կ՛ունենան Փարիզի մէջ... Նոյն իսկ այդ ժողովներու մէջ կուսակիր վարժութիւններ ալ տեղի ունեցած են, անշուշտ յաջորդ տարուան ողիմպիականներին գործադրուելու համար...*

*Թերեւս ենթադրէք որ՝ այս իրարանցումին նպատակն է հայ պատանիներու եւ երիտասարդներու մէջ ստեղծել կապ մը, զանոնք ֆիզիքական եւ բարոյական խաթարումէ ազատելու աշխատիլ եւ կամ ասոր մօտիկ բան մը,. Ես ալ վայրկեան մը այնպէս ենթադրելու վրայ էի,երբ լմնցայ վէճին բուն նպատակը որ՝ բոլորովին տարբեր է եղեր։ Ինչպէս պիտենք, Հ. Մ. Ը. Մ.ի նշանաբանն է Բարձրացիր Բարձրացուր։ Արդ, օրուան վարիչները վերլուծելով այդ խօսքը, հաստատեր են թէ «Բարձրացուր Բարձրացիր»ը կը նշանակէ վարչութեան աթոռին վրայ կեցիր։*

*Այս տրամաբանութեամբ, քանի որ "Բարձրացուր,,ը ուրիշին ալ տեղ տուր ըսել է, որոշեր են բացարձակապէս չնչել զայն։*

*Այս որոշումին հակառակողները առանձին խումբ մը կազմած են, նշանաբան ընտրելով «Բարձրացիր, Հեռացուր»։*

*Շար լեզուներ կ՛ըսեն թէ կարեւոր մրցումներ կը սպասուին այս գետնին վրայ, յաջորդ շրջանին համար։*

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

### Իմիմութեան թուղթերու մասին

*Գաւառներէն կարգ մը ընթերցողներ հարցումներ կ՛ուղղեն մեզի, ինքնութեան թուղթերու փոփոխութեան ձեւակերպութենէ մասին։Բոլորին մէկ պատասխան ըլլալու համար, կը փութանք հաղորդել հետեւեալ լուսաբանութիւնները.*

*Ինքնութեան թուղթերու եւ հպատակութեան խնդրի մասին բոլոր պաշտօնական տեղեկութիւնները տուած ենք, «Ցառաջ»ի առաջին թիւերով։ Որոշուած է բայ թողուլ հպատակութեան մասը (nationalité) որուն առջեւ կը նշանակուէր «Թուրք», և գրել միայն d'origine arménienne (ծագումով հայ)։ Արտաքին նախարարութիւնը համապատասխան հրահանգները տուած է այս մասին, բայց, պաշտօնատունէ պաշտօնատուն, գործողութիւնները կ՛ուշանան, յաճախ մէկ երկու ամիս։ Հաւանաբար շատ մը գաւառներու ոստիկանական տեսչութիւնները տակաւին լուր չունին նոր կարգադրութենէն։ Այնպէս որ շահակիցներուն կը հնայ տեղին վրայ հետապնդել խնդիրը, երբ դժուարութիւններ կը ծագին, և ի հարկին խնդրել որ դիմեն Փարիզ, ոստիկանական ընդհ. տեսչութեան։*

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## ՄՈՒՍՈՒԼԻ ԽՆԴԻՐԸ

*Ազգերու Դաշնակցութ. վարչ. ժողովը քանի մը օրէ իվեր կը զբաղի Մուսուլի խնդրով։ Անգլիական և Թրքական պատուիրակները պարզեցին իրենց տեսակէտները։ Առաջինները կանխաւ կ՛ընդունին Խորհուրդին տալիք որոշումը, մինչդեռ Թուրքերը այդպիսի յանձնառութիւն չեն առներ։ Թուրք պատուիրակութեան նախագահ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ քննիչ յանձնախումբի տեղեկագրէն երկար մէջբերումներ ըրաւ. մասնաւորաբար յիշեց ձէվատ փաշայի եղած ջերմ ընդունելութիւնը Մուսուլի բնակիչներուն կողմէ, որոնք «կեցցէ Թուրքիա» պոռացած են։ Թուրք պատուիրակը կ՛ըսէ թէ Թուրքիա Սուրիոյ վրայ ունեցած իր գերիշխանութենէն հրաժարած է և չի շահագրգռուիր այդ երկրով, սակայն չի ճանչնար անգլիական հոգատարութիւնը հողամասի մը վրայ, որ իրաւականօրէն մաս կը կազմէ Թուրքիոյ, այս վերջինը հրաժարած չըլլալով իր իրաւունքներէն։ Մուսուլի հարցը պէտք է բաժնել հոգատարութեան խնդրէն, Տարօրինակ է քննիչ մարմինին այն տեսակէտը թէ Մուսուլը Իրագի պէտք է կցել, որովհետեւ Անգլիա աւելի ձեռնհաս է այդ հողամասը բարգաւաճեցնելու, քան Թուրքիա։ Շատ վտանգաւոր քաղաքականութիւն է ժողովուրդներու իրաւունքները դատել անոնց զարգացման չափով։ Եթէ ո և է ազգ օր մը ելլէ ըսէ որ ինք քաղաքակրթութեան ամենաբարձր աստիճանին հասած ըլլալով, իրաւունք ունի տիրանալու ամբողջ աշխարհի, պիտի տա՞ք զայն։»*

*Անգլիոյ գաղթային նախարար Պ. Լէմբրի մէկ ու կէս ժամ տեւող ճառով մը պատասխանեց, կէտ առ կէտ, գիծ առ գիծ, երբեմն նոյն իսկ բառ առ բառ Վերքելով Թէվֆիք պէյի տեղեկագրին սխալները։ Դիտել տուաւ թէ աշխարհագրական, ազգագրական, տնտեսագիտական և ռազմագիտական տեսակէտներով Թուրքերը ոչ մէկ իրաւունք ունին Մուսուլի վրայ, որուն բնակչութեան 100ին 5ը միայն Թուրք են, — 38,000 հոգի։ Մուսուլ իսկական արաբ հող է եւ բնակիչները Իրագը կ՛ուզեն։ Անգլիա պատրաստ է Մուսուլի նահանգը պահել իր ներկայ վիճակին մէջ եւ ամենալայն ինքնավարութիւն տալ Քիւրտերուն. Թուրքիա ի՞նչ ապահովութիւններ կուտայ այս ուղղութեամբ։ Անգլիա նոր բան չի պահանջեր,այլ կ՛ուզէ միայն գոյութիւն ունեցող վիճակի մը շարունակութիւնը։ Քննիչ յանձնախումբին եզրակացութիւնը կ՛ընդունի ամբողջութեամբ, պայմանաւ որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին կողմէ Պրիւսէլի մէջ գըծուած առժամեայ սահմանագլուխը փոքրիկ սրբագրութեան մը ենթարկուի, որպէս զի ցիրուցան ժողովուրդ մը — Ասորիները— դառնայ իր երկիրը և Իրագը կարենայ լայն չափով բարգաւաճել։ Սակայն ինչ որ ալ ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը, Անգլիա կ՛ընդունի առանց վերապահութեան. նոյն բանը կրնա՞յ ըսել նաև Թուրք պատուիրակը։*

*Պ. Լէմբրի այս փաստացի ճառին չուզեց երկարօրէն պատասխանել Թէվֆիք Րիւշտի պէյ։ Ըսաւ միայն թէ Քիւրտերը նկատուած են և պիտի նկատուին միշտ իբր Թուրք քաղաքացիներ, ոչ աւելի, ոչ պակաս և թէ ետքէն մանրամասն տեղեկագիր մը պիտի ներկայացնէ այս մասին։*

*Նախագահ Պ. Պռիան վիճաբանութիւնը փակուած յայտարարեց և աւելցուց թէ «Մուսուլի նահանգը ունի 13,000 քառ. քիլ. տարածութիւն և 900,000 բնակիչ, որուն մեծամասնութիւնը Քիւրտեր են։ Քիւրտերը Թուրք չեն եւ երբեմն իրարու դէմ կը կռուին. ոչ ալ արաբ են եւ վստահութիւն չունին էմիր Ֆէյսալի վրայ. աւելի կը նախընտրեն Թուրք ըլլալ, քան արաբ։ Բայց քննիչ մարմինը կ՛ըսէ թէ այս բոլորէն աւելի կ՛ուզեն Անգլիացիները։ Կ՛երեւի թէ քննիչները չեն հարցաքննած վայկատուները իրենց վրաններուն տակ։ Ազգութեան եւ ցեղի խնդիրները վճռական փաստ չեն կազմեր»։ Եւ ուրովհետեւ Թուրք պատուիրակը զանց առաւ յայտարարել թէ կ՛ընդունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը, Պ. Պռիան եզրակացուց. — կը յիշեցնեմ որ երկու կողմերն ալ հանդիսաւորապէս Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին յանձնած են այս խնդրին կարգադրութիւնը. Խորհուրդը դայն պիտի լուծէ խաղաղութեան գերագոյն շահերուն համաձայն։*

*Խորհուրդը Թուրքերու ներկայութեան մասնաւոր նիստ մը գումարեց և երկու կողմերու հաւաձայնութեամբ մարմին մը կազմեց խնդրին տեղեակ երեք հոգիէ, որոնք են Պ. Պ. Ունտէն (Շուէտ), Քինոնէս տէ Լէոն (Սպանիա) և Կուանի (Ուրուկուէյ)։ Ասոնք պիտի լսեն Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ պատուիրակները եւ քանի մը շաբաթէն տեղեկագիր պիտի ներկայացնեն։*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

# ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

(Պատմական ակնարկ)

### ԺԷ ԴԱՐ

Մեր անցեալ յօդուածով (տեսնել Ծառայի 23 օգոստոսի թիւը) ցոյց տուինք թէ ի՛նչպէս հայ վաճառականները ամէն տեսակ խորամանկութիւններ կը բանեցնէին Լիոնի, Մարսիլիոյ, Թուլօնի և Ֆրանսայի ուրիշ վաճառաշահ քաղաքներուն մէջ, խուսափելու համար օտարականներուն պարտադրուած ծանր պայմաններէն։ Իրենց այս վարպետութեան շնորհիւ Հայերը դերձ կը մնային մաքսատուրքէ և այլ ծախքերէ, որով և կրնային ամբողջ Ֆրանսայի հըբաբարակին վրայ ամէնէն աժան գիներով ծախել իրենց ապրանքները եւ մրցիլ տեղացիներուն հետ, որոնք միշտ նախանձով կը դիտէին Հայերու յաջողութիւնն ու բարգաւաճումը։ Այս էր պատճառը որ Ֆրանսայի առևտրականները ժէ. դարու ընթացքին չդադրեցան Հայերուն դէմ խիստ միջոցներ պահանջելէ կառավարութենէն, որ ճաճելի ըլլալու համար իր հպատակներուն, գոհացում տուաւ անոնց յաճախ։ 20 ապրիլ 1658ին Լիոնէն Մարսիլիացի վաճառականներու պատուիրակ Կասիան Գօլէի գրուած նամակը կը հաստատէ այս պարագան, երբ իր վերջին մասին մէջ կ՚ըսէ.— «Գալով Հայերուն, անոնք պէտք եղածին պէս պատժուած են և չեմ կարծեր որ երկար ատեն կարենան վերադառնալ իրենց հաշուոյն մեր առևտրին բերելու համար, որովհետեւ անոնք տեսան ա. ժան ծախելուն պատիժը»։

Հայ վաճառականներէն ոմանք այս քան խստութեանց դէմ ուրիշ ճար չգտնելով սուլթանական Ֆրանսական հըպատակութիւնը ընդունիլ։ Այսպէս 1625 Մայիսին Մարսիլիա բնակող Անտոն ա. նուն Հայ մը Լուդովիկոս ԺԳ ի հրովարտակով Ֆրանսական հպատակ հըռչակուեցաւ։ Յիշեալ հրովարտակը երկարօրէն կը թուէ այն առանձնաշնորհները զորս պիտի վայելէր այս առթիւ. ասոնք են Ֆրանսայի ուզած քաղաքին մէջ բնակիլ, շարժուն թէ անշարժ ամէն կարգի գոյքեր գնել, ժառանգել կամ նուէր ստանալ, կտակով կամ նուիրատուութեան ձեւով զանոնք ուզած մարդուն փոխանցել, պայմանով որ անոնք ալ Ֆրանսահպատակ ըլլան, նոյնպէս պիտի վայելէ Ֆրանսացիի մը բոլոր ազատութիւնները, պատիւները, առանձնաշնորհները, զերծ պիտի մնար օտարականներու մասին ձեռք առնուած բոլոր խստութիւններէ։ 1694ին Լուդովիկոս ԺԴ. և Քոլպէռ նոյն ձեւով հպատակութեան հրովարտակ տուին բնիկ Տրապիզոնցի հայ-կաթոլիկ Շէն Զէլէպիի և տղան Յովհաննէսին, որոնք երկար տեղ Պարսկաստանի մէջ վաճառականութիւն ընելէ յետոյ Մարսիլիա հաստատուած էին։ Հայր և որդի Զէլէպիները արգիլուեցաւ առանց արքայական արտօնագրի Ֆրանսայէն դուրս ելլել. նոյնպէս անոնք սէյ օտար վաճառականի միջնորդ չպիտի կրնային ըլլալ։

Ըսինք որ Ռիշլիէօ կը քաջալերէր հայ վաճառականներու Ֆրանսա հաստատիլը։ Իրմէ վերջ իր յաջորդը Կարտինալ Մազարին ևս վաճառականութեան զարկ տալու քաղաքականութեան հետեւեցաւ և դիւրութիւններ տուաւ Հայերուն։

Սակայն հակառակ այս նշանաւոր պետական դէմքերու բարեացակամութեան, մեր յիշած խստութիւնները իրենց օրով տեղի ունեցան։ Ֆրանսայի վաճառականութիւնն ու մանաւանդ Ճարտարարուեստը իրենց զարգացման գագաթնակէտին հասան Քոլպէռի իշխանութեան օրով։

Այդ դարուն Արեւելքի առևտրական գլխաւոր կեդրոնն էր Հնդկաստան. հակառակ Ֆրանսուա Ա.ի. ծովակալ Քոլիններէի և Հանրի Դ.ի ջանքերուն, Ֆրանսացիները չէին յաջողած գրաւել Հնդկաստանի ճամբան, ուր կը տիրապետէին Սպանիա, Հոլանտա, Անգլիա և Փորթուկալ։ Կար սակայն Պարսկաստանը, որ մանաւանդ մեռաքսեղէնի խիստ կարեւոր շուկայ մըն էր։ Շահ Աբաս երբ գահ բարձրացաւ, երկու բան նկատեց. նախ մեռաքսը, յետոյ Հայերը. մեռաքսը իր երկրին համար հարստութեան անսպառ աղբիւր մը կրնար կազմել, պայմանով որ զայն շահագործող ճարպիկ մարդեր գտնուէին։ Շահ Աբաս շատ չուշացաւ այդ մարդիկը գտնելու՝ յանձինս Հայերուն, որոնք իրենց ուշիմութեամբ, ճարպիկութեամբ, պատուաւորութեամբ և առևտուրի մէջ իրենց ունեցած մեծ փորձառութեամբ շատ օգտակար դեր կըրնային խաղալ այս գործին մէջ։ Կար նաև կրօնքի խնդիրը. Հայը իբրև քրիստոնեայ շատ աւելի դիւրութեամբ կրնար յարաբերիլ Եւրոպայի հետ, քան մահմեդական Պարսիկը։ Շահ Աբաս երբ իր կայսրութեան սահմանները փոխադրեց ամբողջ Հայ քաղաքներու բնակչութիւնը, նկատի ունէր նաև Հայերէն այս ուղղութեամբ օգտուելու պարագան։

Մեր ձեռքը հասած վաւերաթուղթերը ցոյց կուտան արդէն որ Ֆրանսայի մէջ առևտրական Հայերը բնիկ Պարսկաստանցի էին, մանաւանդ Ջուղայի և Սպահանցի, և յաճախ կը յիշուին իբրեւ «պարսիկ»։ Մարսիլիոյ և միւս քաղաքներու պարսիկ հիւպատոսարաններն էին որ կը զբաղէին Հայ վաճառականներու գործերով։

Մինչև ԺԷ. դար Հնդկաստանի արտադրութիւնները Սուրիոյ և Եգիպտոսի ճամբով կուգային Եւրոպա. բայց երբ Հնդկաստանի ճամբան փոխուեցաւ, այն ատեն Հալէպ և Իզմիր զարձան կեդրոնները Պարսկաստանի առևտուրին։ Հայկական կարաւաններ կ՚երթային շաբաթական յիշեալ քաղաքները։ Ֆրանսա Ա.ի օրէն սկսեալ Թուրքիոյ հետ հաստատուած սիրալիր յարաբերութենէն շնորհիւ Ֆրանսա արեւելքի մէջ Վենետիկցիներու և Գաթալաններու տեղը գրաւած էր։ Սակայն արեւելքի նաւահանգիստներուն մէջ հաստատուած Ֆրանսական հիւպատոսները գործած զեղծումները, վաշխառութիւնը, Բ. Դրան մօտ Ֆրանսական դեսպաններուն զէշ ընթացքը, Ֆրանսայի մէջ օտար առևտրականներու վրայ դրուած ծանր տուրքերը, երկար պատերազմներու հետեւանքով Ֆրանսական ժողովուրդին յոգնութիւնը, բանւորներու խեղճութիւնը, կառավարութեան դէմ անվստահութիւնը, ատեղծած էին այնպիսի վիճակ մը, որ երկրին անտեսութիւնը բոլորովին քայքայուած և փճացած էր։ Այս պայմաններուն տակ է որ Քոլպէռ իշխանութիւնը գլուխ անցաւ և երկրին անտեսական վերականգնումին համար նախ Ֆրանսա կանչեց բոլոր օտարականները, քանի որ Ֆրանսա առանձինն անկարող էր այդ բանը իրականացնելու։ Իր նպատակն էր մասնաւորաբար Մարսիլիան արեւելքի վաճառականութեան կեդրոնը դարձնել։

Նշանաւոր է 1669ին իր հրատարակած հրամանագիրը, որով Մարսիլիոյ նաւահանգիստը ազատ հռչակեց ամենգպի վաճառականներու և նաւերու համար, և չնչին բոլոր տուրքերը։

Նախապէս ձեռք առնուած իրատութիւններուն հետեւանքով շատ մը Հայեր Ֆրանսան ձգելով Լիվոռնօ հաստատուած էին։ Այս քաղաքը ժէ. դարուն սկիզբը շինուած էր Թոսքանայի մեծ դուքսերուն կողմէ և շուտով դարձած էր առեւտրական խիստ կարեւոր կեդրոն մը Անգլիացիներու, Հոլանտացիներու և Հայերու համար։ Պարսկաստանէն Լիվոռնօ մեռաքսեղէն բերող Հայերը վերադարձին հոլանտական նաւերով եւրոպական զանազան ապրանքներ կը փոխադրէին արեւելք, և մենք այդ դարուն նոյն իսկ Էմիրնէի և Պոլսոյ մէջ կը տեսնենք հայ վաճառականներ, որոնք Լիվոռնոյէն բերուած կերպասեղէն կը ծախէին դերձակներուն և ժողովուրդին։ Հոլանտացիները մեծ շահեր կ՚ապահովէին իրենց նաւերը վարձու տալով Հայերուն։ Վենետիկ և ձենովա ևս մեծ թիւով հայ վաճառականներ կային, որոնք Թուրքիոյ և Պարսկաստանի զանազան քաղաքներուն հետ իրենց ունեցած յարաբերութենից շնորհիւ գրեթէ ամբողջ Եւրոպայի արեւելքի հետ ունեցած վաճառականութեան միջնորդներ դարձած էին։

Երբ Քոլպէռի հրամանագիրը հրատարակուեցաւ Լիվոռնոյի և ձենովայի հայ վաճառականներէն շատեր փութացին Մարսիլիա։ Քոլպէռ մեծապէս ուրախացաւ տեսնելով որ Հայերը Լիվոռնոն կը ձգեն և իրենց մեռաքսեղէնը Մարսիլիա կը բերեն։ Սակայն հակառակ կառավարութեան այս ընթացքին, Մարսիլիացիները գարձեալ կը վրդովուին Հայերու յաջողութենէն եւ Քոլպէռի կը դիմեն բողոքագրով մը։ Քոլպէռ իբրեւ պատասխան եղած բողոքներուն, հետեւեալը կը գրէ Մարսիլիոյ խորհրդարանի նախագահին.

«Կը խնդրեմ Հայերուն տալ այն բոլոր պաշտպանութիւնը, զոր ձեր պաշտօնին հեղինակութիւնը կը թելադրէ ձեզ և ապահովել զանոնք ձեր քաղաքի բնակիչներուն բոլոր յարձակումներէն, որովհետեւ անոնք չեն գիտեր թէ ինչ բան մէջ կը կայանայ իրենց շահը»

Այդ կերպով Հայերը դարձեալ բարգաւաճ շրջան մը կ՚ունենան Ֆրանսայի մէջ։

Այդ դարուն Փարիզ հաստատուած վաճառականներէն յիշենք Սիմոնի որդի Աղազարը (1651), որ իր Վենետիկ հաստատուած եղբայրը Աւետիքի կողմէ ղրկուած էր «Սօչիֆթա» անուն նաւու մը մէջէն գրաւուած իր ապրանքները ետ առնելու համար։ 1678ին կը հանդիպինք Մարտիրոս անուն վաճառականի մը՝ որուն հայրը Մարզար Աւագենց, Ջուղայի ազնուական և հարուստ ընտանիքէ, Շահ–Աբասի կողմէ Նոր–Ջուղա բերուած էր։ ԺԷ. Դարու վերջերը Մարսիլիոյ վաճառականներէն կը յիշուին Հեռեեալները.

Մելքոն Նազար, Մարգար Մարտիրոսեան, Աւետիս Տէր–Աստուածատրեան, Գալուստ Արաք, Փանոս որդի Մալիբաբի և Պապաջան Սուլթանում։

Այն ատեն հայ վաճառականներն ընդարձակած էին իրենց առևտուրի ասպարէզը և ոչ միայն մեռաքսեղէն կը ներածէին, այլ նաև ապամանդեղէն, ոսկեթել և արծաթաթել կերպասներ, բամպակ, գոյնզգոյն կաշիներ, մուշտակ, այծի մազ և ն. 1669ին Մարսիլիոյ մէջ հաստատած էին նաև տպարան մը, ուր հայերէն գիրքեր կը տպուէին։ 1673էն մինչեւ 1710 միայն ինը գիրքեր տպուած են, մեծ մասամբ կրօնական։

Հակառակ բոլոր արգելքներուն, Հայերը կը յամառէին շարունակել իրենց առևտրական գործառնութիւնները Ֆրանսայի մէջ։

21 հոկտ. 1687ին դարձեալ կը գտնենք արքայական հրամանագիր մը, որ կ՚արգիլէր Ֆրանս. նաւապետներուն Հայերու և Հրեաներու պատկանող մեռաքսեղէն ընդունիլ իրենց նաւերուն մէջ. հակառակ պարագային նաեւ ու ապրանքները պիտի գրաւուէին և 3000 ֆրանք տուգանքի պիտի ենթարկուէին։ Ճիշտ այդ օրերուն (1687ի դեկտ. սկիզբը) Իզմիրէն հառած երեք նաւեր Հայ և Հրեայ վաճառականներու Հաշուոյն մեռաքսեղէն բերած ըլլալով գրաւուեցան։

Հայերը չդադրեցան դիմումներ կատարելէ Ֆրանսայի թագաւորներուն, որպէս զի առեւտրական դիւրութիւններ տան իրենց. 1694էն մինչեւ 1724 թուականը այս իմաստով հինգ վաւերաթուղթեր գտնուած են։

ՀՐԱՆՏ. ՍԱՄՈՒԷԼ

## ՃԳՆԱԻՈՐԻ ԱՆԿԻՒՆԸ

*Տէ՛ր Աստուած. այն օրեն ի վեր որ ես հեշտալի գարունը թողուցի իմ տունիս սեմին վրայ, իմ վառ թոնիրին շուրջ. այս Անկիւնը, այս պաղ հողին վրայ ծունկի՝ կը մխամ...*

*Հոս՝ ժայռի մը ծերպին մէջ փորած եմ իմ բունը. շինած եմ հոգիիս հաւար տաճար մը ջարդուած տատասկներէ, ու հոն կը խնկեմ հոգիս...*

*Մատուռիս դուրս եմ ձեռած աշխարհը, ու մատուռիս շուրջ այնպիսի պարիսպներ եմ հաշեր, ուրկէ ներս ոչ մեկ շունչ կրնայ թափանցել...*

*Իմ հողիս վրայ ոչ արեւ կը կաթի, եւ ոչ կնոջ մին կը շողայ իմ մատուռիս ներս...*

*Ծունկելով, ծունկելով ես կոձղ մ՚եմ դարձեր իմ անկիւնիս մէջ, Աստուած...*

*Հոգիիս հետ այս Անկիւնը ծունկելով, ծունկելով այնպիսի եմ լուացեր ինքզինքս մարդէ. որ աւելի սպիտակ եմ իմ ծուխ եմ դարձեր...*

*Իմ թեւերս անհունի սահմանները կը քախին. աւելի հեռուն չկայ, որ երթամ. այլ բացութիւն չկայ, որ թեւածեմ...*

*Դարաւոր անտառի մը վայրենութեան մէջ՝ հնաւուրց աստուածներու ղրուած տաճարի մը պէս եմ ես. կաւէ սլաշած խնկարան մը, ուրկէ, իմ հոգիս կնդրուկի ծուխ, ծխալո՛վ ծխալո՛վ առ քեզ կը բարձրանայ...*

*Վայրի ընդարձակութիւններու մէջ, լեռներու բարձունքին անեզր աւազուրիւններուն վրայ, ղրուած գերեզման մը չե՞մ ես...*

*Աստղերն ու կապոյտին վերջ, ամենեն մօտ եմ քեզի, Տէ՛ր։*

*Ու դեռ չեմ կրնար զքեզ տեսնել, ո՛ւր ես, Աստուա՛ծ, ձայն տուր ինծի...*

*Հիմայ, իմ առջեւս աւելի մութ կը փուռի, քան առաջն եր.*

*Հիմայ, դուն աւելի հեռուն ես ինձմէ քան առաջն էիր...*

*Ծունկի, ծխալո՛ն, ծխալո՛ն ես ափ մը ծուխ եմ դարձեր...*

*Իմ թեւերս անհունի սահմանները կը քախին. աւելի հեռուն չկայ, որ երթամ. աւ բացութիւն չկայ, որ թեւածեմ...*

*Ու դեռ դուն չկաս, ո՛ւր ես Աստուա՛ծ, ձայն չտա՛ս...*

* * *

*Ու երազի պէս, մո՛ւթ հեռուներեն կը հասնի ղօղանջը ձայնին հեռաւո՛ր...*

*«Ես դարձի՛ր, ճգնաւոր. դարձիր ես, ես հոն եւ ուրկէ մեկնեցար, դու տանդ սեմին վրայ, դու թոնիրիդ բոցերուն մէջ...»*

Ս. ԲԱԲԱԽԵԱՆ

## ԵՐԱԶԱՆՔ

*Սիրուն Պուրակ,*
*Անձրեւին տակ*
*Ի՜նչ այդպէս,*
*Մերկ ճիւղերդ*
*Երկինք նեցած,*
*Կ՚երազես...*

*Կուգայ գարուն*
*Կուգայ առուն*
*Լուսագէս*
*Ու դուն աղուոր*
*Այդ երազդդ*
*Կ՚աւարտես...*

Խ. ՉՈՒԼՖԻԵԱՆ

## ՁԱՊԱՂԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ

Վա՛յ անոնց որ ոչ երգ ունին,
ոչ պատմութիւն։
Ո՞րն է ձեր պատմութիւնը, տղա՛ք
Ո՞ւր է ձեր շունչը։

Ուսանողներէն ո՛վ որ կարդացեր է Դրօշակի առաջին համարին մէջ, Ե. Սուրէնի «ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՑՍՕՐ»ը, չեմ կարծեր որ յուզուած չըլլայ խորապէս։

Ո՛վ կրնայ անտարբեր անցնիլ և ժամերով չխորհիլ վերի տողերուն վրայ, որոնք հայ ուսանողութեան և երիտասարդութեան ճապաղացման և ուծացման ահազանգը կը հնչեցնեն և վերարարթուժի նոր շղթեր, տաք շղթեր կը հրահրեն.

«... Կ՚ուզեինք ըսել թէ գիտակցութեան, վերածնութեան, ազատագրութեան բոլոր ձեռնարկներն ու պայքարներն են յետոյ. երբ արդեն կը ձեւաւորուի մեր ընկերային քաղաքական կեանքը, նահանջ մը կը նշմարենք երիտասարդութեան մէջ, երիտասարդական տրամադրութեան տեսակետն»։

Նահա՞նջ։ — Ուծացում, գաղափարական անհետութիւն, անհատական եսի հեռացնում, առողջ զգացումի խաթարում, և բարոյական մահ հայ ուսանողութեան.— այս է ամփոփուած Նահանջ բառին մէջ, այս է անոր ամբողջ էութիւնը։

«... Տկարացեր է երիտասարդական երակը։ Տժգոյն, մոլորուն գիծ մը կայ, որ կը շեշտուի, դժբախտաբար»։

Բնախօսական ու անհատական տեսակէտէ տկարացած չէ երիտասարդութեան երակը. անոր ընկերային, հանրային կեանքի երակն է թուլնաւորուած, այո՛. թուլնաւորուած. քիչ է ըսել տկարացած. տկարացածը բաւական է. թուլնաւորումը՝ անբաւական, «Տժգոյն, մոլորուն գիծը» օրէ օր կ՚ուռճանայ, կը լափէ ողջ էութիւնը. կը ցամքեցնէ երիտասարդական աւիշը յեղակցի արցունքին, տառապանքին հանդէպ։

Փաստե՞ր կ՚ուզէք. ո՞րքան շատ են։ Բայց ուրկէ՞ սկսիլ։

«... Երեկ. առանց տկարակութեան կրակի մէջ կը նետուէին տասնը հօր տարեկան պատանիներ. այսօր խորշակ մը իջեր է այդ աւուշ տարիքին վրայ, եւ անկէ ան դին այ։ Հաշուելով, քաշուելով կ՚առնուին իրենց»։

Կարդացէք, և լաւ կարդացէք այս տողերը. քրքրեցէք ասացուածքի խօսքերը, տառերը. ու ձեր առջեւ կը պատկերանայ հայ ուսանողութեան լման պատկերը, ամփոփուած երկու բառի մէջ.—

*Հաշուելով, հաշուելով...*

Ցաւի ու գալարման դժոխային ելեւէջ մ՚ը, ուր ամօթէն կարմրած՝ համարձակութիւն չենք ունենար ոչ մեզ նայելու, ոչ մեր շրջապատին, և ոչ ալ մեզ ծնող ժողովուրդին։

Պատե՛ք եղեկի վարագոյրը, ուր կը տեսնես լուսաւոր շղթեր. անբիծ

հոգիները, որոնք «երէկ, առանց սակարկութեան կրակի մէջ կը նետուէին»։ Երէկը զոհաբերութեան գեղեցիկ շըրջան մըն էր։ Հայ երիտասարդական պատմութեան գեղեցիկ մէկ պրուազը Այսօր, խորտակուած, գօսացած հոգիներու մեայլ պատկեր մը։

*«... Մեզ հետաքրքրողը՝ այն բազմութիւններն են որ վճիռ աչքեր ունին եւ առոյգ բազկեր ակ, եւ որ բնազդաբար կը զգան թէ շարժումը, խորհուրդն ու գործն են իրենց գոյութեան գերագոյն իմաստը»։*

Օ՜, դեռ կան բազմութիւններ, որոնց մասին աւելորդ կը համարէ խօսիլ, ժամանակէն առաջ ծերացած բազմութիւնները, որոնց վրայ խաչ կը դնէ։

Ու վերջապէս

*«... Աշխարհի բոլոր տիպլոմներն ու թէզերը չեն կրնար տալ այնքան ապահովութիւն եւ երաշխութիւն, որքան կենդանի աշխատանքը ժողովրդի ծոցին մէջ, անոր բարիին համար։ Քաղեցի Բաբելոններու ժխորն ու շէնգամբը, գործարաններու ծուխն ու մուրը դժուար թէ փոխարինեն հայրենի բուխերիկի մը օրհնութիւնները»։*

Արդարեւ, հոգին ու սիրտը պոռնկացնող այդ ժխոր Բաբելոնները կ'ուճացնեն, կը յապաղեցնեն մեր հայրենի բուխերիկներու օրհնութեամբ արտասահման եկած հայ երիտասարդութիւնը, կ'այլասերեն անոր խառնուածքը, կը թոմբեցնեն անոր հանրային չիքը եւ կը դարձնեն սարուկ տիփլոմներու ու թէզերու։ Իր անհատական, եսական կեանքը ապահովելու համար, հայ ուսանողը կը մոռնայ այն ինչ որ մայրենի է, ու կը դառնայ խաժաճիկ մը, խրտուիլակ մը,— արտաքինով մարդ, ներքուստ բազմազոյն շաղախ մը, անկերպարան եւ ձագաղոտ։

Եւ որքան շա՛տ են ասոնք...

«Վա՜յ անոնց որ ոչ երգ ունին ոչ պատմութիւն։

Մենք ալ ունինք պատմութիւն, սակայն քծաւոր... Ունինք երգ, սակայն աններդաշնակ... Ունինք շունչ սակայն խռպոտ...

Երէկ հայ ուսանող երիտասարդութիւնը կայծեր կ'արձակէր եւ բոց կուտար։

Այսօր, կը մարի, ու մոխիրի կը վերածուի։

Երէկ կը տիրապետէր համեստութեան զգայումը, այսօր ամբարտաւանութիւն կը թագաւորէ, մեծամտութիւնը կ'այլասերէ մեր հոգիները։

Կը կարծենք թէ ամենագէտ ենք, համալսարանական քանի մը պրօշիւր կարդացած ենք եւ կ'ուզենք որ հաշուի առնեն մեր «գիտական պաշար»ը, «յեղափոխական», «ազգային» փորձառութիւնը։ Երէկ գիւղը կը քաշէր մեզ, մեր քրտնջան աշխատաւոր շինականին խըրճիթը։ Այսօր մենք կը սակարկենք եւ կ'ընտրենք, ո՞րը, գաղափա՞րը, կարօտ վայրե՞րը, երբեք. հանգիստ, գեղեցիկ շրջանը, փափուկ պաշտօնը, եւ անհատական անդորր կեանքը՝ քաղքենի բաբելոնի մէջ։

Իսկ հայրենի՞քը. հայ թշուառ բազմութիւննե՞րը։ Այդ չի հետաքրքրեր մեզ։

Երէկ կար հայրենիքի սէր, ազգային պարտաճանաչութիւն, մայրենի լեզուի պահպանում, հայկական մշակոյթի, նոր եւ հին բեկորներու համար գուրգուրանք։ Այսօր, խորթ են ատոնք. գեղեցիկ է օտարի լեզուն, քաղաքակրթութիւնը, կեանքը։

Երէկ ջերմ, ընկերական տաքուկ շրջան ունէինք, այսօր, փոխադարձ թշնամութիւն, նախանձ, կիրքեր։

Երէկ հայ ուսանողը կը փնտռէր հայ ուսանողը. այսօր՝ խոյս կուտայ։

Երէկ, հայ ուսանողը հայերէն կիրք եւ լոպիր կը փնտռէր. այսօր կը յայտարարէ. «Եթէ միջոց գտնեմ, կ'ուզեմ առաջին առթիւ բաժանորդագրուիլ օտար լրագրի մը։»

Երէկ հայ ուսանողը պարտաճանաչ էր. այսօր, բթացած է, եւ շատ հանգիստ խղճով կը զեղծանի։

Դեռ յիշե՞նք ծախուճաներու խընդիրը։ Անկաշառ բարոյականութեան եւ հայրենասիրութեան փոխան, այսօր հայ ուսանողը կարծես նշանաբան ընտրած է —«Ուր հաց, այնտեղ կաց»—։ Օտարներուն ծախուճաներու բազմութիւն մը ունինք, կապուած զրամին։ Ո՛ւր մնաց հայ ուսանողի արժանապատուութիւնը։ Այսօր դիւրաւ կրնաս գտնել հայ ուսանողներ եւ քաւ նպատակիդ ծառայեցնել՝ զրամ տալով։ Նայեցէք ձեր բոլորտիքը պրպտեցէք, օրինակ Անդրկովկասեան ուսանողներու միութիւններու պատմութիւնը, որ տողերով հիւսուած է։ Եւ կան որ կը հպարտանան փոխանակ արտասուելու։

Ի՜նչ այլասերուած շրջան, ի՜նչ բարոյական անկում։

Ո՞րը թուել, ո՞րը թողուլ։

Կը մեռնի ներկայ սերունդը, առանց պատմութեան, առանց ձրգի, առանց շունչի։

Վ. ՄՏԵԼԼԻ

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## Պաներէն գործարաններ կը շինուին

Խորհրդային թերթերու համաձայն, Հայաստանի գաւառներուն մէջ այժմ կը շինուին պաներէն 11 գործարաններ, որոնց երեքը Ղարաքիլիսայի, երեքը Լէնինականի, երկուքը Դիլիջանի, երկուքը Նոր Բայազիտի, երկուքը Զանգեզուրի, մէկը Էջմիածնի եւ մէկը Երեւանի գաւառներուն մէջ։

Այս գործարանները ընդհանրապէս կը շինուին բարձրադիր վայրերու մէջ, այն արօտատեղիներու շրջանին մէջ ուր կովեր ու ոչխարներ կ'արածին։ Գործարանները բոլորն ալ քարաշէն են, կահաւորման նիւթերը կը ճարուին Թուսաստանէն. բայց մեծ դժուարութիւն կը պատճառէ անոնց փոխադրութիւնը եւ սարերու վրայ բարձրացնելը։

Իւրաքանչիւր գործարան ունի հետեւեալ բաժինները.— Ներքնայարկը կը գտնուի պահեստը, ուր պանիր կը պահուի զանազան վիճակի մէջ, տաքութեան տարբեր աստիճաններով։ Վերնայարկը կը գտնուին բուն գործարանը, կաթի ընդունարանը և պահեստը, զտիչ բաժինը, ուր կաթէն սեր կը հանեն, սեր պահելու յատուկ սենեակ, իւղի գործարան. լուացարան, դրասենեակ, և մէկ երկու սենեակ ալ իբրև բնակարան։ Ցառաջիկային գործարաններուն կից պիտի շինուին նաև գոմեր, յատկապէս կովերու հաւար, որոնց տեսակը պիտի ազնուացնեն։

Գործարաններուն շինութիւնը աւարտած է մօտաւորապէս հարիւրին 70 համեմատութեամբ։ Ուրիշ գործարաններու շինութիւնը կը լրանայ Սեպտեմբերի վերջերը, իսկ Նոր Բայազիտի և Զանգեզուրի գործարանները յառաջիկայ Մայիսին հազիւ աւարտին, որովհետև վաղահաս ցուրտը արգելք կը հանդիսանայ։

Իւրաքանչիւր գործարանի կառուցման համար կ'աշխատին 30-50 բանուորներ, գլխաւորապէս շրջակայ գիւղերէն։ Տասնըմէկ գործարաններուն համար մինչեւ հիմա ծախսուած է մօտ 180,000 րուբլի, իսկ մինչեւ աւարտումը պիտի ծախսուի դեռ 150,000 րուբլի, որուն, իւրաքանչիւր գործարան կ'արժէ 30,000 րուբլի։

Գործարանները կ'արտադրեն գլխաւորապէս զուիցերական պանիր, որ կը պատրաստուի միայն կովի կաթէն։ Պիտի պատրաստուի նաև իւղ եւ տեղական պանիր։ Հաշիւ եղած է որ իւրաքանչիւր գործարան կրնայ պատրաստել օրական 20 փութ զուիցերական պանիր, որուն համար անհրաժեշտ է օրական 240 փութ կաթ։ Այս պանիրը կը պատրաստուի Մայիսէն մինչեւ Սեպտեմբեր, որմէ յետոյ կը շինեն իւղ և տեղական պանիր։

## Երաշտին, կարկտին եւ հեղեղին վնասները

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, վերջին ամիսներու երաշտը, կարկուտը և հեղեղը հետեւեալ վնասները պատճառած են.—

*Երեւանի գաւառ.*— Կոտայքի 26 գիւղերուն մէջ 2209 տեսեսդին հացաբոյս փճացած է երաշտէն և հեղեղէն. Ղամարլուի 7 գիւղերուն մէջ 10 տ. ծխախոտ փճացած է ջուրի պակասէն, իսկ 10 գիւղի մէջ ալ բանջարեղէն՝ նոյն պատճառով. Հայաստանի մէջ 5 տ, սեխ։

*Էջմիածնի գաւառ.*— Սամազարի 40 գիւղերուն մէջ փճացած են 16 տ. առուցի և 12 տ. լուբիա։ Ղուրդուղուլի 8 գիւղերուն մէջ՝ 4 տ. բամպակ։

*Նոր Բայազիտ.*— Ելինովկայի 4 գիւղերուն մէջ 10 դ. հացաբոյս փճացած էր կարկուտէն. Նոր Բայազիտի 5 գիւղերուն մէջ 308 տ. հացաբոյս.

*Փամբակ-Լոռի.*— Սոեփանաւանի վեց գիւղերուն մէջ 267 տ. հացաբոյս փճացած է կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղերու մէջ 6 տ. բանջարանոց։ Համամլուի 5 գիւղերուն մէջ 125 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։

*Դիլիջանի գաւառ.*— Շամշատինի 6 գիւղերու մէջ 400 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղի մէջ 100 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն. Բարանայի մէկ գիւղի մէջ 272 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն և 117 տ. կարկուտէն. Իջեւանի մէկ գիւղի ամբողջ ցանքը՝ կարկուտէն։

*Դաշարագեազի գաւառ.*— Գնդեվազի մէկ գիւղին մէջ 50 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։ Միւս վայրերուն ընդհանրապէս կը շինուին բարձրադիր վայրերու մէջ, այն արօտատեղիներու շրջանին մէջ ուր կովեր ու ոչխարներ կ'արածին։ Գործարանները բոլորն ալ քարաշէն են, կահաւորման նիւթերը կը ճարուին Թուսաստանէն. բայց մեծ դժուարութիւն կը պատճառէ անոնց փոխադրութիւնը եւ սարերու վրայ բարձրացնելը։

Իւրաքանչիւր գործարանի կառուցման համար կ'աշխատին 30-50 բանուորներ, գլխաւորապէս շրջակայ գիւղերէն։ Տասնըմէկ գործարաններուն համար մինչեւ հիմա ծախսուած է մօտ 180,000 րուբլի, իսկ մինչեւ աւարտումը պիտի ծախսուի դեռ 150,000 րուբլի, որուն, իւրաքանչիւր գործարան կ'արժէ 30,000 րուբլի։

Գործարանները կ'արտադրեն գլխաւորապէս զուիցերական պանիր, որ կը պատրաստուի միայն կովի կաթէն։ Պիտի պատրաստուի նաև իւղ եւ տեղական պանիր։ Հաշիւ եղած է որ իւրաքանչիւր գործարան կրնայ պատրաստել օրական 20 փութ զուիցերական պանիր, որուն համար անհրաժեշտ է օրական 240 փութ կաթ։ Այս պանիրը կը պատրաստուի Մայիսէն մինչեւ Սեպտեմբեր, որմէ յետոյ կը շինեն իւղ և տեղական պանիր։

## Երաշտին, կարկտին եւ հեղեղին վնասները

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, վերջին ամիսներու երաշտը, կարկուտը և հեղեղը հետեւեալ վնասները պատճառած են.—

*Երեւանի գաւառ.*— Կոտայքի 26 գիւղերուն մէջ 2209 տեսեսդին հացաբոյս փճացած է երաշտէն և հեղեղէն. Ղամարլուի 7 գիւղերուն մէջ 10 տ. ծխախոտ փճացած է ջուրի պակասէն, իսկ 10 գիւղի մէջ ալ բանջարեղէն՝ նոյն պատճառով. Հայաստանի մէջ 5 տ, սեխ։

*Էջմիածնի գաւառ.*— Սամազարի 40 գիւղերուն մէջ փճացած են 16 տ. առուցի և 12 տ. լուբիա։ Ղուրդուղուլի 8 գիւղերուն մէջ՝ 4 տ. բամպակ։

*Նոր Բայազիտ.*— Ելինովկայի 4 գիւղերուն մէջ 10 դ. հացաբոյս փճացած էր կարկուտէն. Նոր Բայազիտի 5 գիւղերուն մէջ 308 տ. հացաբոյս.

*Փամբակ-Լոռի.*— Սոեփանաւանի վեց գիւղերուն մէջ 267 տ. հացաբոյս փճացած է կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղերու մէջ 6 տ. բանջարանոց։ Համամլուի 5 գիւղերուն մէջ 125 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։

*Դիլիջանի գաւառ.*— Շամշատինի 6 գիւղերու մէջ 400 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն. ուրիշ վեց գիւղի մէջ 100 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն. Բարանայի մէկ գիւղի մէջ 272 տ. հացաբոյս՝ երաշտէն և 117 տ. կարկուտէն. Իջեւանի մէկ գիւղի ամբողջ ցանքը՝ կարկուտէն։

*Դաշարագեազի գաւառ.*— Գնդեվազի մէկ գիւղին մէջ 50 տ. հացաբոյս՝ կարկուտէն։ Միւս վայրերուն ընդհանրապէս զուիցերական պանիր, որ կը պատրաստուի միայն կովի կաթէն։ Պիտի պատրաստուի նաև իւղ եւ տեղական պանիր։ Հաշիւ եղած է որ իւրաքանչիւր գործարան կրնայ պատրաստել օրական 20 փութ զուիցերական պանիր, որուն համար անհրաժեշտ է օրական 240 փութ կաթ։ Այս պանիրը կը պատրաստուի Մայիսէն մինչեւ Սեպտեմբեր, որմէ յետոյ կը շինեն իւղ և տեղական պանիր։

## Մուկերը եւ ժանտախտը

Մահփանաւանի (Զալալօղլու) գաւառակին Փոքր Ղարաքիլիսա գիւղի ցանքերը մեծապէս վնասուած են մուկերէն, որոնք օրէ օր կը բազմանան։ Հրահանգուած է արագ միջոցներ ձեռք առնել։

Միևնոյն գաւառակի Նովօ Պոկտովկա գիւղին ժանտախտը կը կոտրէ եղջերաւոր անասունները։ Հիւանդութիւնը անցած է Վրաստանէն, վրանաբնակներու անասուններէն։ Հարկ եղած է պատուաստել բոլոր անասունները։

## Մեծի մը պատիժը

Նոր Բայազիտէն կը գրեն թէ՝ Անտրեվանքի գիւղական խորհուրդինախագահը երեք տարի ազատազրկման դատապարտուած է, վեցի ժամանակ գիւղացի մը ծեծած եւ բանտարկած ըլլալուն համար։ Այս պատիժէն երկու տարին վերցուեր է, նկատի առնելով նախագահին «ընկերային ծագումը և անտեսական վիճակը»։

## Հայաստանի համալսարանին համար

*Վիճենայհեն կը գրեն մեզի.*— Պերլինէն այստեղ եկաւ Պ. Սիմէօն Յակոբեան, *Առեգի* խմբագիրը, որ մէկ կողմէ պիտի ուսումնասիրէ գերման նոր գրականութիւնը, յառաջիկայ համալսարանական շրջանին Հայաստանի համալսարանին մէջ դասախօսելու համար, և յետոյ — ամենագլխաւորը — հանգանակութեան պիտի ձեռնարկէ ի նպաստ համալսարանին։ Պիտի գնէ տարրաբանական ճիւղի համար անհրաժեշտ գործիքները։ Այդ նպատակով իր հետ բերած է 5000 տոլար։

# ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

## Քարիւղի կռիւը

*Լոնտոնի թերթերը սլուենակներ կը նուիրեն Մուսուլի վճռին որ կը քննուի Ազգերու դաշնակցութեան խորհուրդին կողմէ։ Մօրնինկ Փօսթ (պահպանողական) խմբագրականի մը մէջ կը գրէ.*

*«Կ'ընդունինք որ Մուսուլը ռազմական տեսակէտէն նպաստաւոր դիրք մը չունի, սակայն հարկադրուած ենք պահելու զայն։ Մենք պստաստախանատու ենք նորածին պետութեան մը որ չի կրնար գոյութիւն ունենալ առանց Մուսուլի նահանգին և առանց բրիտանական հովանաւորութեան։ Չենք կրնար Արաբ ժողովուրդը յանձնել Թուրքիոյ բարեհնամ հոգածութեան։ Այդ հողամասին մէջ քարիւղի հանքերու գոյութիւնը աւելի անհրաժեշտ կը դարձնէ մեր աչքերեղ մնալը, քանի որ բրիտանական կայսրութիւնը բաղդատաբար զրկուած է այդ հարստութենէն։ Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ սպառնալիքներուն բոլորովին անիմաստ է ոլ Թուրք ժողովուրդը շարունակէ իր հակառակութիւնը Անգլիոյ հետ։ Թուրքիա այժմ աղքատ է և տըկար. իր իրական թշնամին Ռուսիան է որ կը դիմադրէ պատերազմի մեանել, որպեսզի առիթեն օգտուելով օրին մեկը տիրէ Ասկեղջիրին։ Թուրքիա աւելի շատ կ'ըլնէ բարեկամանալով Անգլիոյ հետ, փոխանակ պատերազմի սպառնալիք ընելու որուրիշ բանի չպիտի ծառայէ բայց եթէ աւերդջացնելու իր բայայուրը։»*

*Թերթերը կ'ըսեն թէ Ժընեւի Թուրք պատուիրակութիւնը 3 հազար քիլօ ծանրութեամբ փաստաթուղթեր բերած է, պաշտպանելու համար իր տեսակէտը։*

## Վաղուան վախը

*Անգլիական կառավարութիւնը շատ մտահոգ է օդային ուժի մասին։ Չակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, յառաջդիմութիւնը շատ դանդաղ է։ Առտուան թերթի մը ոշխատակիցը կը գրէ թէ Գերմանիա առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ այս տեսակէտով։ Ներկայ տարուան առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին գերմանական օդանաւերը 65,286 ճամբորդ փոխադրած են, մինչդեռ Անգլիա վեց տարուան մէջ ունեցած է հազիւ 60.000։*

## Ցեղափոխական fարոզ անթելով

*Ամէն օր նորութիւններ կը հասնին Խորհրդային Միութենէն։ Թերթերը կ'իմանան թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը որոշած է փրօփականտի սկսիլ անթել հեռաձայնի միջոցաւ։*

*Մեծ չանք թափուած է զօրաւոր կայան մը հաստատելու համար և մօտ օրէն կարելի պիտի ըլլայ ելեկտրական ալիքներով պօլշեւիկեան քարոզութիւնները ընել աշխարհի չորս ծայրերուն։ Անգլիական թերթերը կը թելադրեն որ Լոնտոնի կայանը ժողովուրդին չհաղորդէ Մոսկուայէն արձակուած ճառերը։*

Կարդացէք եւ տարածեցէք

“ ՅԱՌԱՋ ,, Ը

## ՋԱՅՆԵՐ ԴԱԻԱՌԷՆ

### Հայերը Վիէննի մէջ

Հոս կան մօտաւորապէս 600 Հայեր։ Մեծ մասը ամուրի երիտասարդներ են։ Բոլորը գործի են։ Մօտ 15 նորեկներ կան որոնք տակաւին գործի մտած չեն։ Օրականները գոհացուցիչ են և գործերը թեթեւ. բազմաթիւ կիներ ալ կ'աշխատին։

Տեղական իշխանութիւնը խիստ է օտարականներուն հանդէպ, բայց Հայերը ընդհանրապէս լաւ տպաւորութիւն թողած են տեղացիներուն վրայ։

Ունինք Ազգային Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ ի մասնաճիւղ մը (որ վերջերս երկու մասի բաժնուեցաւ չնչին պատճառով մը)։ Կայ նաև Հ. Ց. Դ. Ենթակոմիտէ մը և Հօկի Մասնաճիւղ մը։

Վերջերս քանի մը երիտասարդներ որոշեցին գրադարան մը բանալ, վըստահելով գրասէրներու աջակցութեան։

Ե. Եայլեան

## Մարզական կեանք

### ՖՈՒԹՊՕԼ

Այսօր ժամը 2ին և 3 ուկէսին Բօրթօ Մօնթրէօյլի մարզարանին մէջ Հ. Մ. Ը. Մ-ի Ա. և պահեստի խումբերը պիտի մրցին առաջնի գասակարգէն C. A. Montreuilի Ա. և պահեստի խումբերուն դէմ։

Ի՞նչ կարժեն խումբերը, և ինչ կարող է ընել մեր խումբը։

C. A. M. նախորդ կիրակի, U. A. Eի Ա. խումբէն և Օգոստոս 23ին ալ Club Françaisի Ա.էն պարտուեցաւ միայն մէկ կօլի տարբերութեամբ։ Մինչ Հ. Մ. Ը. Մ.ը հաւասար ձեաց Կարէն Գօլճիլի Ա.ին հետ։

Հայ խումբը նախորդ կիրակիի կազմով պաշտ պիտի գայ, իսկ Ֆրանսացիք իրենց լաւագոյն ուժերով, իրենց Սէնթըր-Ֆօրն է Իտալիոյ ազգ. խումբէն international Բարաշինի։

Անցեալ շաբթուան պէս եթէ խաղայ Հ. Մ. Ը. Մ.ը, հաւանաբար պարտութեան մատնէ CAMը, և մեր պահեստին ալ նոյն արդիւնքը ձեռք բերէ տեղական պահեստին դէմ։

Գեղեցիկ խաղի մը ներկայ պիտի ըլլանք այսօր։ C.A.Montreuilի դաշտը կը գտնուի Բօրթ Մօնթրէօյլի քով, Մեթրօ Ավրօն կայարանին մօտ, Սթատը անձրեւէն պատսպարուած է։

Տարակոյս չկայ որ փարիզահայ երիտասարդութիւնը չպիտի ուզէ զրկուիլ Հ.Մ.Ը.Մ.ի խաղացողները քաջալերելու հաճոյքէն։

— Cormeillesի աթլէթիք մրցումը տեղի կ'ունենայ այսօր, կէս օրէ յետոյ ժամը ճիշտ 2 ուկէսին Cormeilles-en-Parisisի նոր Սթատին մէջ, մասնակցութեամբ Հ. Մ.ի և ֆրանսական տասնեակ մը միութիւններու։ Տեղի պիտի ունենան 100, 400, 1500, 3000 մեթրի վազքեր՝ (Փիտ Ռանտրէի վրայ), բարձրութիւն, երկայնութիւն, ձող գունտ, նիզակ։ ԴՐՕՇԱՐՇԱՒ 1000 մեթր (400—300—200—100)։ Շոգեկառքը կը մեկնի Gare St. Lazareէն 11.55, 12.30 և 13ին։ Իջնել Cormeilles-en-Parisis։

### ԻՐԱՒԱԳԷՏ

### ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փրօֆէսէօր Կ. Պոլսոյ

Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

— Մուսուլի խնդրին կարեւորութեան պատճառաւ, Մուսթաֆա Քէմալ Անատոլուի իր ճամբորդութիւնը յանկարծ րնդհատեց և Հնկիւրի վերադարձաւ:

Պոլսոյ մէջ զանազան լուրեր կը շրջին Մուսուլի մասին. իբրեւ թէ զինուորական գործողութիւններ կատարուած են: Մեծ խուճապ տիրած է Սակարանին մէջ: Ելմտական գործավարին հրամանով Սակարանը փակուեցաւ Օգոստոս 29ին, մէկ շաբթուան համար: Սակարանէն դուրս ոեւէ գործողութիւն կատարողները պիտի յանձնուին անկախութեան դատարանին:

## Նոր գործադուլը

### (Լոնտոնի մեր թղթակցէն)

Նաւային աշխատաւորներու գործադուլը, որ ծայր տուած է քանի մը օրէ ի վեր, վերջնանալու մօտ է, որովհետեւ պէտք եղած կազմակերպութիւնը չկայ սարքողներուն մէջ: Ատկէ զատ շարժումը շատ սահմանափակ է: Այս խլրտումին դրդիչ կը հաւարուին համայնավարները, որոնք կը ջանան Լոնտոնէն մինչեւ Աւստրալիա եւ Հարաւային Ափրիկէ հասցնել իրենց ցանցը, խռովութիւն յառաջ բերելու համար բրիտանական առեւտրական նաւատորմին մէջ: Անգամ մը որ ցնցուի կայսրութեան առեւտուրը, ճնշածը դիւրին է: «Նաւաստիներու Ազգային Միութիւն»ը յայտարարութիւն մը հանեց, որով ուժնօրէն կը բողոքէ «պօլշի»ներու խաղերուն դէմ:

## Ապահովութեան դաւիճը

Ապահովութեան Դաշինքին վերջնական խմբագրութեան համար նշանակուած իրաւագէտներու ժամնախումբը վերջացուց իր խորհրդակցութիւնները Լոնտոնի մէջ: Առ այժմ գաղտնի կը պահուի արդիւնքը:

Այս առթիւ ուշագրաւ է պետութիւններէն իւրաքանչիւրին բռնած դիրքը: Անգլիա, թէեւ համաձայն է Դաշինքին անհրաժեշտութեան, ամէն միջոցի կը դիմէ սահմանափակելու համար իր յանձնառութիւնները: Ֆրանսա կ'աշխատի ժամ առաջ իրականացնել ձեռնարկը, իբրեւ ամենէն աւելի շահագրգռուած երկիր: Պերլինի վարչապետը, իբրեւ ամենէն աւելի շահագրգռուած երկիր: Պերլինի վարչապետը, իբրեւ ամենէն աւելի լուրջ պատճառներ ունին մտահոգութեան եւ դիտել կուտան թէ խաղաղութիւնը վտանգելու պարագային, Դաշնակիցներուն ձեռք առնելիք զսպողական միջոցները պէտք է ճշդել հիմակուընէ: Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութեան պէտք է յանձնուի ամէն կարգադրութիւն: Ցետոյ, Գերմանիա չուզեր որ Ֆրանսա անհատապէս միջամտէ արեւելեան Եւրոպայի մէջ ծագելիք պատերազմի մը, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան հաւանութեան: Նոյն տեսակէտը ունին նաեւ Մեծն Բրիտանիա եւ Պելժիա: Տարբեր են Խորհրդային Միութեան մտահոգութիւնները: Մոսկուայի վարչիչները կը վախնան Գերմանիոյ եւ Դաշնակիցներու համաձայնութենէն և կ'ուզեն ամէն կերպով սիրաշահիլ երէկուան պարտեալը: Այդ էպատաժոը որ տնտեսական ու առեւտրական առանձնաշնորհներ կը տրուին Գերմանիոյ:

## Իշխան Սէյֆէտտին Պոլիս կ'երթայ

Մեր վերջին թիւով գրեցինք Եգիպտացի իշխան Սէյֆէտտինի փախուստին մասին: Նոր տեղեկութեանց նայելով իշխանին մայրը, իշխանուհի Նէվճիվանի և թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչ Ֆերիտուն փաշա Պուլօնեի մէջ ինքնաշարժով կը սպասեն եղեր իշխանին, որուն ժամանումէն անմիջապէս վերջ մայրն ալ միասին առնելով ուղղուած են դէպի Լուչէրնա, ուսկից Արեւելեան ճեպընթացը պիտի նստէին: Փախստականները կը յուսան կիրակի օր հասնիլ Պոլիս, ուր պիտի ընդունուին թուրք կառավարութեան կողմէ: Իշխանը Թրքահպատակ է եղեր: Թուրք ներկայացուցիչը իշխանին համար տարբեր անունով անցագիր հանել տուած է, ճամբորդութիւնը գաղտնի պահելու համար: Ահմէտ Սէյֆէտտինի կ'ընկերանան նաև թուրք և Ֆրանսացի երկու սպասաւորներ:

## Տիւզիւներու նոր յարձակումները

Երուսաղէմէն «Թայմզ»ի կը հեռագրեն թէ Տիւզիւներն ու Պէտուինները առջի օր յարձակեցան Հաւրանի հիւսիսային արեւմտեան կողմը, Քունէյթրայի շրջակայ գիւղերուն վրայ: Ֆրանսական զինուորները ժամանակին հասած ըլլալով ետ մղեցին յարձակողները:

Քունէյթրայի բնակչութեան մեծագոյն մասը բաղկացած է Չերքէզներէ:

Պէյրութէն առնուած նոր տեղեկութիւններու նայելով զօրավար Սարայլ Դամասկոս մեկնած է: Կը հերքուին զինուորական ըմբոստութեանց մասին տարաձայնուած լուրերը: Նոյնպէս սխալ է որ Տիւրզիներուն դէմ Ֆրանսացիները հեղձուցիչ կազ կը գործածեն: Պատերազմական նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցի մը մէջ կ'ըսէ թէ միջազգային յանձնառութեանց հաւաձայն արեւելեան քանակի մը թերանոցներուն մէջ այս կարգի ոևէ նիւթ չի գտնուիր:

## «Օճախ»ը Սուրիոյ մէջ...

Ազգայնամոլութեան հովը փոխանցիկ է: Սուրիոյ արաբ թերթերէն «Բայ իւլ Ամ» անցեալները Հալէպի հայ գաղթականներու բացած մէկ քանի խանութը շատ կը տեսնէր եւ ամբողջ առեւտրական հրապարակը գրաւելու «հայկական վտանգ» մը կը մտնանշէր, Այս անգամ այդ վտանգը քաղաքական է դարձեր եւ քանի մը Հայու շինել տուած խրճիթները ''հայկական օճաղ,,ի հիմնակէրքը կը նկատուին: Ահա թէ ինչ կը գրէ Դամասկոսի ''Մուքթապա,, թերթը.— «Կը տեղեկանանք թէ Հայերը յատակագիծ մը պատրաստած են ճարպլուսի մէջ հայկական գաղութ մը կազմակերպելու համար և թէ արդէն ձեռնարկած են այս նպատակով փոքաւոր շէնքեր կառուցանելու: Անհաւանական չէ որ այս հայկական գաղութին ստեղծումը իր եռեւէն բերէ կազմութիւնը ուրիշ նմանօրինակ շատերու: Այս խնդրոյն վրայ կը հրաւիրենք ուշադրութիւնը կառավարութեան և հոգատար իշխանութեանց, խնդրելով իրենցմէ որ թոյլ չտան կարգ մը անհատներու երազն եղող ''հայկական օճախ,,ի մը ստեղծումը:

## Լիբեալ գոյքերու վարչութիւնը վերջին օրերս գրաւած է բազմաթիւ լքեալ տուներ և ափարթմանիներ որոնց մեծ մասը կը պատկանին փախստական Հայերու և քանի մը հատն ալ Յոյներու: Փախստական Տիկին Կուրտիկեանի ափարթմանիներէն մէկուն մէջ գտնուած են նաև հազարաւոր ոսկիի արժէքով զանազան գոյքեր, որոնք կ'արձանագրուին մասնաւոր պաշտօնեաներու կողմէ:

## Միեւնոյն եղանակով...

Թաւրիզեն կը գրեն մեզի. —

Այստեղ հաստած քիւրտ փախստականները զարհուրելի պատմութիւններ կը պատմեն Թրքական վայրագութեանց մասին: Թուրք իշխանութիւնը քիւրտ ժողովուրդին հանդէպ ալ վարուած է ճիշտ այնպէս ինչպէս 1913—16ին Հայերու հանդէպ: կը յուսամ մօտերս ղրկել ամբողջական նկարագրութիւն մը: Փախստականները, որոնց մէջ յայտնի անձեր ալ կան, կը յայտարարեն թէ այլեւս անկարելի է որ Քիւրտերը հաշտուին Թուրքերուն հետ, այնքան գազանութիւններէ յետոյ: Իրենց խօսքերէն դատելով, անխուսափելի է նոր ապստամբութիւն մը:

## Պուլկարիոյ թագաւորը թուլնաւորելու փորձ

Պօրիս Թագաւորը, որ ներկայիս Եւքսինօկրատի դղեակը կը բնակի, քանի մը օրէ ի վեր հիւանդ է: Իտալական Գերթերը կ'ըսէ թէ պուլկար Ազգային Դաշնակցութիւնը, տեսնելով որ Թագաւորը վերջած է վաւերացնել 90 հաւայնավարներու մահապատիժը փորձեր է թունաւորել զայն: Առաջին անգամ կասկածած է Թագաւորին քոյրը, Եւդոքսիա իշխանուհին: Բժշկական քննութեամբ հաստատուած է թէ կերակուրին մէջ ոչ թէ թոյն, այլ բծաւոր ժանտախտի մանրէներ դրուած են:

Այս դէպքին վրայ քանի մը նախարարներ, մէջն ըլլալով վարչապետը, ինչպէս նաև Զօր. Լազարօֆ որոշած են եղեր հեռանալ Պուլկարիայէն:

## Հաւրակառերու կիրակնօրեայ գինը

Քաղաքապետութեան խառն ժողովը առջի օր գումարուելով որոշեց որ ասկէ վերջ կիրակի օրերը թրամուէյներէն եւ օթօպուսներէն գրուի նոյն գինը որ չաբթի օրերը կ'առնուի: Վերջնական որոշումը պիտի տայ Ընդհ. ժողովը, որ նիստի հրաւիրուած է:


## ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

ՄԱՐՍԻԼԻՈՑ ՄԷՋ

1. Պերճ Թաշճեանի խանութը, 23 rue des Dominicaines.

2. Պ. Հմայեակ Կրճիկեանի «Արարատ» ճաշարանը, 6 rue des Petites Maries,6

3. Պ. Ղազար Քէնտէրեանի Թլգատէն ճաշարանը 6, Traverse Mont-de-Piété. Օթել Տամասի կողքին:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ՈՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, սրճարան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette քէօշկի մէջ, Ruքովվ ը

ՕԴԷՈՆ Mr. Bortzmeyerի քէօշքը, 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazareի կայարանը Cour de Romeի թիւ 172 քէօշկը

St MICHEL Madame Allanche Bd. St. Michel թիւ 7ի առջեւի կրպակը (քէօշք)·

ՍԷՆ Միշել, Պ. ՊԵԼԼՕՇ թիւ 3ին ջեւի (քէօշքը)·

Rue Lafayette Պ. Արտաշէս Մանճեանի(գորգի վաճառական) մօտ, 53 Fbg. Montmartre·

ՊԻԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet 19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International Mr. P. Mavros 92, Rue Rébeval Paris (19) (մուտքը Rue de Belleville)

Belleville Արեւելեան նպարավաճառ. Յարութիւնեանի խանութը 18 bis Rue Jouye-Rouve.

ՌԸՆՕԻ գործաւորներուն համար Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ 43, Rue St. Cloud Billancourt

Հեռվհեռէ կը յանուցանենք միւս տեղերը:

ԳՈՐԾԱԻՈՐՈՒՀԻՒ ՊԷՏՔ ԿԱՑ

Քաշ-ֆօղ գիտցող և չգիտցող գործաւորուհիի պէտք կայ, փափաքողները, Թող գիմեն Լ. Սեմերճեանի 62 ռիւ տէ Մօրիօն Քօնվանսիօն, Օթօպիւս AH Նօրտ-Սիւտ:

## Յուշատետր

Հ. Յ. Դ. Լիօնի ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին կարեւոր խնդրոյ մը շուրջ խորհրդակցելու, յաւաջիկայ ուրբաթ 11)9)25 ժամը 9ուկէսին, ճաշնօթ հաւաքատեղին:

ՌՕՍՏՕՄ Լսարանական Միութեան վարչութեան անդամները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին խիստ կարեւոր եւ ստիպողական խնդիրներու համար երեքշ. 8 սեպտ.ին: կը խնդրուի ճիշտ ժամը 9ին անպայման ներկայ գտնուիլ:

## կը փնտռուին

Աւագ Տէրտէրեան՝ Սեբաստիոյ Կովկա գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կինը՝ Կիւլիւզար և զաւակները Հայկազ, Նառպէկ, Մխիթար և Լուսնթագ, տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետագայ հասցէին: Balentz 8 rue Papillon. Paris

Դուիթ Սահարեան, Գրէօղօ, կը փնտռէ հօրաքրոջ երկու զաւակները, Միքայել Քիւրթ Սիմօնեան և Սուրէն Բապուչճեան որոնք երկու տարի առաջ Պալիսէն մեկնած են դէպի Ֆրանսա:

Կը փնտռուի Կեսարացի Կարապետ Պալթաեան 45 տարեկան արհեստով Եազմաճի Պօյաճի. կորսուած Իզմիրի ազէսին: Գերի տարուած ըլլալը կը կարծուի Ամէլէ Թապուրիին մէջ: Տեղեկացնել կնոջը St. Chamond (France) 8, rue J.A. Vial.


## Մեր բաժանորդներուն

Ուշիորդ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը թղթատարին կը ՅԱՆՁՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱՆ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց: Ցապաղման քանի մը պատճառները կապուն են ուղղակի թղթատարական սպասարկութեան հետ: Պէտք եղած միջոցները ձեռք առած ենք, վերջին արգելքներն ալ հարթելու համար: Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում տեղի ունեցած է վերջին օրերս:

Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, մանաւանդ երբ տպագրուած են:

ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ


## Շնորհակալիք

Տէր և Տիկին Բարունակ Գումրեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց վաղամեռիկ զաւկին' ԱՐԱ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆի մահուան առթիւ:

Վաճառական-դերձակ

## ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

Սահիբէթ Սավանդի թատրոնին դէմ: Զմրան համար պատրաստած է ոսկի մէթրք մը Ֆրանս. և անգլ սիրուն կերպասներու:

Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ 8½: Իսկ կիրակի օրերը մինչեւ 1½:


## ՍԱԿԱՐԱՆ

5 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 103.44 |
| Տոլար | | 21.33 |
| Մարք (ոսկի) | | 5, 07 |
| Թրքական Թղթ. | | 12.20 |
| Թրք. ոսկի | | 93.50 |
| Մէճիտիյէ | | 8.60 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15.75 |
| Տրախմի | « | 31.50 |
| Լիր | « | 85.50 |
| Պելժ. ֆրանք | « | 94.85 |
| Զուից. ֆրանք | « | 412.50 |
| Զերվոնեց տասը հատը | | 103.60 |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| Քրէտի Ֆոնսիէ I | 1525 ֆր. |
| « « II | 1295 « |
| « « III | 1200 « |
| Ռուժելի երկթ. | 104. |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

## "ՊԱԹԻՍԹ"

15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier

Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:

# ՅԱՌԱՋԱԳ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրքիա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեխ. փաստատոսք եւն. գրել Sch. Missakian'ի անունով

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 17 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿԵԲՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՖԷՍԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԳԼԽԱՐԿԸ

*Իսկապէս ուշագրաւ է քէմալական Թուրքիոյ մղած պայքարը եւրոպականացման արտաքին ձեւերը պարտադրելու համար:*

*Մուսթաֆա Քէմալ աշխարհական «ճիհատ»ի մը ձեռնարկած է, և քաղաքէ քաղաք քարոզ կարդաց. որպէսզի Թուրքերը ձեւափոխին ոտքէն մինչեւ գլուխը: Դիտելի է որ իր պատած վայրերէն էֆես յետամնաց, մոլեռանդ քաղաքներ, — Զանկըրը, Ինէպոլու, Գասթէմունի եւ նման տեղեր, ուր փաթթոցն ու ֆէսը տիրաբար կ'իշխեն դարերէ ի վեր: Ամբոխը ցնցելու համար, «կազի»ն չէր վարաներ նոյն իսկ ծաղրել հին Թուրքերը, անոնց ոտրոգն ու ճիւպպէն, մինչեւ եւրոպական ոճի գլխարկի մը պէս կը փնտռուէին անկիւնը նետուած իւղոտ ֆէսերը: Իսկ անկէ առաջ, իթթիհատական սահմանադրութեան օրով, ի՛նչ տեսարաններ պարզուած են գլխարկի համար: Մեր ողբացեալ ընկերը, Յ. Շահրիկեան, որ մինչեւ վերջը չփոխեց գլուխը կամ գլխարկը, նոյն իսկ պաշտօնական տեսակցութեանց ատեն, ի զուր կը փորձէր հասկցնել Հագգը փաշաներու կամ Պէյրի պէյերու, թէ ֆէսը թրքական չէ, այլ յունական: Հարկ եղաւ տարիներ սպասել, անարգուիլ, ծեծ ուտել եւ բանտարկուիլ, մինչեւ որ ուրիշ Թուրքեր, նոյնքան Թիթու եւ մոլեռանդ, հրապարակաւ քարոզ կարդան, թէ ֆէսը երբեք թրքական չէ, այլ «յոյն գողերու» յատուկ գլխանոց մը, ինչպէս կը գրէ այսօր Ճիւմհուրիյէթ, Մուսթաֆա Քէմալի հրամանով...*

*Այո, ուշագրաւ է փոփոխութիւնը, եթէ կ'ուզէք «յեղափոխութիւնը»: Բայց ի՞նչ օգուտ այս արտաքին ձեւափոխութիւններէն, երբ Թուռներն ալ նոյնութեամբ, եւ աւելի գարգացնելով. կատարելագործելով, կը շարունակեն պապերուն եւ հայրերուն քաղաքականութիւնը, մանաւորապէս ոչ-Թուրքերուն հանդէպ: Բռնութիւնը, աւարառութիւնը, հալածանքը ֆէսին հետեւանքը չէին, որպէսզի անոր անհետացումովն ալ անհետանան: «Հագուստը մարդը վանական չը՛ներ», ըսած են հինները: Այն գլուխները որ սպառնալ, յափշտակել, կախել ու ջարդել կ'որոճան անվերջ. ֆէսին տակ, գլխարկո՛վ պիտի բուժուին: Ֆէսը մէկդի նետած են արդէն շատ մը իրաւասու անձեր, նոյն ինքն Մուսթաֆա Քէմալ եւ Ըսմէթ փաշաները, ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ պետական անձեր եւ հրապարակագիրներ,— եւ սակայն, օրինակ «լքեալ գոյքեր»ու աւարը յառաջ կը տարուի սաստկօրէն, ոչ-Թուրք դպրոցները կը տգան ծանր թաթի մը տակ որ միշտ կը սպառնայ, քայլեր կ'առնուին փոքրամանուԹեանց իրաւունքներուն վերջին մնացորդն ալ ջնջելու եւ էնկիւրի չի հանդուրժեր որ գեղջուկ տէրտեր մը մօտենայ Անատոլուի հայ բեկորներուն:*

*Դեռ չ'յիշեցինք բուն հիմնական վէճը, հայ ժողովուրդին քաղաքական դասը:*

*Քանի մը տուրք ժողովուրդը կը շարունակէ իր նետած ֆէսին չափ կարմիր եւ անոր ծոպին պէս ոլորուն ճամբան, պարզ աճապարարութիւն է հագուստ-կապուտաոով արդիանալու փորձը:*

*Գլխարկը չի կրնար պարտկել ֆէսին ցանած արիւնն ու աւերը:*

Շ.

## Սուրիոյ կացութիւնը

*Վերջերս Սուրիայէն Փարիզ ժամանող Ֆրանսացի վիրաւոր զինուորներ և սպաներ չեռեւեալ կերպով կը նկարագրեն Սուրիոյ կացութիւնը.—*

*Տիւրզիներու ապստամբութիւնը լուրջ պատերազմի մը հանգամանքը առած է: Ապստամբ կոչուողները բազմաթիւ յաղթանակներ տարին Ֆրանսական կարեւոր արշաւախումբերու դէմ: Շատ լաւ զինուած են և իրենց կ'օգնեն անապատի ցեղախումբերը: Այս շարժումը քարոյական մեծ ազդեցութիւն գործած է ոչ միայն Սուրիոյ բնակչութեան, այլ նաև անգլիական հոգատարութեան տակ գտնուող արաբ երկիրներու վրայ: Եգիպտոսի և Պաղեստինի թերթերը ընդարձակ մանրամասնութիւններ կը գրեն Ճէպելը Տիւրզիի կռիւներուն վրայ: Կոմիտէներ կազմուած են ըմբոստներուն օգնելու համար: Խիստ գրաքննութեան պատճառաւ Սուրիոյ թերթերը պաշտօնական վեկոյներէ զատ ուրիշ բան չեն հրատարակեր: Ֆրանսական իշխանութիւնները զօրացուցած են Սուրիոյ գլխաւոր քաղաքներու պահակազօրքը:*

*Պաղտատէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Պեյրութէն Պաղտատ գացող թղթատարը Ճիտտէի, Երուսաղէմի և Ամմանի միջոցաւ սուիպուած է ճամբորդել, որովհետեւ Սուրիոյ անապատին մէջ բազմաթիւ փորձեր եղած են զայն գրաւելու համար:*

*Սուրիոյ բանակին հրամանատար զօր. Կամլէն առջի օր Մարսիլիայէն Մէսաժըրիի Զօրավար-Միկինկեր շոգեկաւով Պեյրութ մեկնեցաւ.*

*Էհսչեյնճ Թէլեկրաֆ Քըմբընի Պաղտատէն կը տեղեկանայ որ Սուէյտան Տիւրզիներուն ձեռքն անցած է: Ֆրանսական նոր զօրախումբ մը թափարդի մէջ իջնալով 1500 Ֆրանսացիներ սպաննուած են: Թհզանօթձափքնեռու ամբողջ զօրամաս մը գերի բըռնուած է: Դամասկոսի մէջ կացութիւնը լուրջ է:*

*Պատերազմական նախարարութիւնը կը հերքէ այս լուրը:*

## Մարոկի կռիւները

*Ռիֆցիները մեծ դործունէութեան մէջ են այս օրերս: Զգալով որ Ֆրանք-Ասպանիական ուժերը մօտ օրէն ընդհարձակողականի պիտի սկսին, կ'ուզեն կանխել և կամ շփոթութեան մատնել զանոնք. այս պատճառով այլ զանազան կէտերու վրայ յարձակումներ կը գործեն:*

## Պ. Քրասինի մեկնումը

*Խորհրդային Հանրապետութեանց մլութեան Փարիզի դեսպան Պ. Քրասին կիրակի գիշեր Մոսկուա մեկնեցաւ: Իր բացակայութեան դեսպանատան գործերը պիտի վարէ խորհրդական Պ. Դաւթեան:*

## Համայնավարական միթինկ մը

*Համայնավար կուսակցութիւնը կիրակի օր մեծ ցոյց մը կազմակերպեց Սէն-Տընիի մէջ՝ բողոքելու համար Սուրիոյ և Մարոքի պատերազմներուն դէմ:*

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## ՀԱՑԻ ՊԱՀԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

*Ինչպէս գրեցինք, վերջին տեղեկագրի մը համաձայն այս տարի Անդրկովկասի մէջ հացի պակասը ի 16 միլիոն փութ, որուն 13 միլիոնը պիտի հայթայթուի պետական ընդհանուր մթերցներով երկու միլիոնը տեղական մարմիններու, իսկ մէկ միլիոնը մասնաւորներու միջոցաւ:*

*Այս առթիւ «Խորհրդային Հայաստան» (թիւ 188) ո ւսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէ, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տողերը.—*

*Այս 16 միլիոնի բացէն որոշ մաս մը կ'իյնայ Հայաստանի վրայ: Ընդհանրապէս պէտք է ըսել՝ որ մինչեւ անգամ ամէնէն առատ շրջաններուն Հայաստանի հացը անբաւական եկած է: Որպէսզի կարելի ըլլայ մօտաւորապէս ճշդել այս տարուայ հացի պակասը, պէտք է հաշուել բնակչութեան սպառման կարողութիւնը:*

*Գեղրնական վիճակագրական վարչութեան տեղեկագրին համաձայն, Հայաստանի բնակչութեան թիւն է 950 հազար: Երիս ուտողներու թիւը հաշուելով 678 հազար հոգի և յետոյ իւրաքանչիւրին տարեկան սպառման չափը ընդունելով 13 փութ, Հայաստանի հացի պահանջը պէտք է ըլլայ 10,177,500 փութ: Հայաստան այդքան հաց կրնա՞յ տալ: Ո՛չ: Հայաստանի հացահատիկներու ցանքի տարածութիւնը կը հասնի 230,000 տեսիաթինի: Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, այս տարուայ հացի բերքը կը հաշուի 9,582,500 փութ: Եթէ այս թիւէն զեղչենք 2,300.000 փութ սերմնացու (մէկ տեսիաթինին 10 փութ) եւ անասուններու կերը՝ կը մնայ 6,082.500 փութ: Պէտք է 10,176,500 փութէն զեղչել 7,082.500 փութը, որպէսզի գտնենք այս տարուայ հացի պակասը: Ուրեմն, 3,095,000 փութ հաց պէտք է ներածել Հայաստան: Անցեալ տարի ներածուած է 1763063 փութ: Նկատելի է որ Հայաստանի ամէն ծայրերէն գիւղացիներ կ'երթան հարեւան, Բորչալուի, Ղազախիւն. շրջանները և իրենց աշխատանքին փոխարէն կը ստանան հացահատիկ. միւս կողմէ շատ մը անշրդի գաւառներու մէջ անասունը, գետնախնձորը եւն կը փոխանակեն հացահատիկի հետ: Դժուար է ճշտել այս կերպով ձեռք բերուած հացի քանակը. բայց անցեալ տարի 430,000 փութ կը հաշուէին,*

*Ուրեմն անհրաժեշտ է այստարի Հայաստան ներածել 2600000 փութ հաց:*

### Բամպակի ցանքը

*Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, այս տարի Հայաստանի մէջ ցանուած է 16703 տեսիաթին բամպակ (112 առհարիւր), Նախիջեւանի մէջ՝ 9703, Վրաստանի մէջ՝ 3827. Ատրպէճանի մէջ՝ 107663: Եթէ բերքը յաջողի, կարելի է ստանալ 1,600,000 փութ մաքուր բամպակ, որ անցեալ տարուան վրայ 32 առ հարիւր աւելի է:*

*Երեւանի և Կանճակի մէջ շինուող ձիթհանի գործարաններուն մէջ պիտի օգտագործուի բամպակը: Կը յուսան մօտ կէս միլիոն փութ ձէթ հանել:*

### Հայերու լքեալ գոյքերը թուրք գաղթականներուն

*Բոլմելիէն Պոլիս եկած գաղթականները տեղաւորելու համար բաւականաչափ կալուածներ չգտնուելուն պատճառաւ, ներքին գործավարութիւնը որոշած է չծախել Հայերու պատկանող լքեալ գոյքերը եւ զանոնք յատկացնել յիշեալ գաղթականներուն: Հաշիւ եղած է որ հայապատկան լքեալ տուները, ափարթմաններն ու խանութները գոհացում պիտի տան գաղթականներուն պէտքերուն: Յանձնուած կալուածները գաղթականներու սեփականութիւնը պիտի պիտի դառնան:*

### Ֆրանկոեւսպանիական յարձակողականը

*Լոնտոն հասած հեռագրի մը համաձայն, ֆրանսական եւ սպանիական ուժերը ընդհանուր յարձակողականի ձեռնարկած են: 40 հազար նոր զինուորներ պիտի մասնակցին գործողութեանց: Բառասուն սպանիական եւ ֆրանսական մարտանաւեր կը ռմբակոծեն Ռիֆի ծովեզերքը:*

*Միւս կողմէ, Թէթուանէն կը հեռագրեն թէ Ռիֆցիները կը համախմբուին քաղաքին հարաւակողմի լեռներուն մէջ: Ուրկէ պիտի յարձակին քաղաքին վրայ, եթէ Սպանիացիները սպառնան Աժտիրի:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

# ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

## ԱԻՍՏՐԻԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻԱՑՆԵԼՈՒ ՓՈՐՁԵՐԸ

Հսկայական ցոյց մը. — Ռայխսթակին նախագահը թուղղ կուսակից միացման.— 300 000 հոգի կը մասնակցին ցոյցին.

*(Մեր մասնաւոր թղթակիցէն)*

Վիեննա, 6 Սեպտ.

Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին մէջ է նաև Աւստրիոյ խնդիրը:

Ինչպէս գիտենք, եւրոպական խարխլած պետութիւններէն միահեծան և միապետական Աւստրիան պատմութեան անցաւ պատերազմին հետ: Ժողովրդավար տարրերու ճնշման տակ, տապալեցաւ Հապսպուրկեան հարստութիւնը և հռչակուեցաւ հանրապետութիւն, որ հաստատուեցաւ 1918 նոյեմբեր 12ի Սահմանադիր Ժողովին կողմէ:

Նախկին Աւստրիա Հունգարիայէն անջատուեցան շատ մը հողեր և ժողովուրդներ, և պարտասած երկիրը զբաղուեցաւ նոյնիսկ իր միակ ծովային ելքէն՝ Թրիէսթէէն: Եուկո-Սլաւիան ալ իր հիւսիսային սահմանները ընդարձակեց ի հաշիւ Աւստրիոյ: Եւ այսպէս, շարունակ սեղմուելով, Աւստրիան վերածուեցաւ փոքր տարածութեան մը, որ կ'ամփոփէ 6 միլիոն ժողովուրդ:

Եւ որովհետեւ նախկին միապետութեան արդիւնաբերական խոշոր կեդրոնները անցան իրենց իսկական տէրերուն, Աւստրիան սկսաւ շնչահեղձ դառնալ: Գալարումները կը շարունակուին մինչեւ այսօր: Այս խոշոր հարուածը քայքայեց բուն Աւստրիոյ տնտեսական կեանքը, և տեղի տուաւ անգործութեան: Միւս կողմէ, Աւստրիան զրկուելով իր քարածուխի խոշոր հանքերէն, տնտեսապէս կախուած մնաց Չեխօ-Սլովաքիայէն և Լեհաստանէն: Այս վիճակէն ազատագրուելու համար գերման միտքը նոր որոնումներու մէջ ինկաւ և ծրագրեց շահագործել ջրային ուժերը: Շնորհիւ Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան և փոխառութեան, կարճ ժամանակի մէջ գլուխ հանուեցան նոր ծրագիրները և այսօր, կառուցուած էլեկտրակայանները 36,000 ձիու ուժ կ'արտադրեն երկաթուղիներուն և Վիեննա քաղաքին ու բնակչութեան պէտքերուն համար: Աշխատանքները դեռ չեն վերջացած:

Մինչեւ 1927 շնորհիւ աւստրեան Թիրոլի Հարուստ ջրային ուժերուն, կալի գործածութիւնը պիտի վերնայ և երկաթուղիները պիտի գործեն էլեքտրական ուժով:

Չեխօ-Սլովաքիա և Լեհաստան ոչ միայն հաշտ աչքով չեն նայիր Աւստրիոյ այս ձիգերուն, այլ և կը ջանան տեւականացնել նախկին վիճակը, նորանոր սեղմուիներ ծրագրելով:

Ջրային ուժերու այս խոշոր ձեռնարկը պիտի դադրեցնէ չեխական ու լեհական քարածուխի ներածումը ղեպի Աւստրիա: Եւ ահա, մաքսային խաղաղ պատերազմ յայտարարուեցաւ Աւստրիոյ դէմ, Իտալիոյ, Չեխօսլովաքիոյ, Լեհաստանի, Եուկօ-Սլաւիոյ, նոյնիսկ Հունգարիոյ կողմէ:

Պարզ է որ տնտեսական չզաճգումներու և տագնապներու այս շրջանը երբեք օգտակար չէ փոքրիկ Աւստրիոյ: Անոր գերմարդկային ճիգերը չեն կրնար փրկել կացութիւնը: Թշնամական արամադրութիւններով օղակուած, Աւստրիա զրկուած է տնտեսական ու քաղաքական զարգացման հնարաւորութիւններէն:

Բայց գերմանական հեռատես միտքը անդադար կը գործէ: Այս վիճակը նախատեսուած էր դեռ 1918 թուականին, և այդ էր պատճառը որ Աւստրիոյ միակ փրկութիւնը կը գտնէին Գերմանիոյ հետ միացման մէջ: Նոյն թուականին Աւստրիոյ սահմանադիր ժողովը միաձայնութեամբ կ'ընդունէր որոշում մը, որուն համաձայն Աւստրիան իր բոլոր միջոցները պիտի գործ դնէր միանալու Գերմանիոյ: Աւելի առաջ, 1848ին, այդ միտքը յղացեր էին գերման ուսանողները: Ուրեմն Աւստրիոյ ու Գերմանիոյ միանալու խնդիրը նոր չէ: Հոհենցոլլերններու և Հապսպուրկներու Տուներն են եղած պատճառը, որ այս անբնական սահմանը գծուած է երկու քոյր ժողովուրդներու միջեւ և երկու քոյր լեզուները անջատուեր են, թէեւ ընդհանուր գերմանական մշակոյթ ստեղծուած է:

Այդ երկու Տուները տապալելով, միացման խնդիրը նոր թափ ստացաւ, բայց ահա նոր արգելքներ: Ներքին միանական ճակատին ու կամքին հանդէպ կը ծանրանայ արտաքին արգելքը, որուն բուն պրկիչը Ֆրանսան է: Հակառակորդները(Ֆրանսան, Իտալիան, Չեխօ-Սլովաքիա, Լեհաստան, Եուկօ Սլաւիա), կը կարծեն թէ այս միացումով ծանր վնասանգ կը սպառնայ նորաստեղծ պետութիւններուն, իսկ հին պետութիւնները ատով իրենց առջեւ պիտի ունենան մեծ Գերմանիա մը, որ պիտի երկարի հիւսիս սալին ծովէն մինչեւ Միջերկրական:

Թէ որքան հիմնական է այս վախը, այդ ցոյց պիտի տայ ապագան: Սակայն փաստը այն է որ այսօր, միացման խնդիրը օրէ օր կը ժողովրդականայ:

Քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները կ'ընդգրկեն այդ ծրագիրը և օրն ի բուն կ'աշխատին խորացնել զայն և ոչընչացնել խոչընդոտները: Գերմանիոյ քաղաքական ներկայ վիճակը թոյլ չի տար, առանց Մեծերուն կամքը հարցնելու, իրագործել միացման խնդիրը, սակայն պաշտօնական անձեր անգամ կը յայտարարեն, ի լուր աշխարհի, միացման իրաւունքը և արտայայտիչը կը դառնան ժողովրդական կամքին:

Աւելի ամուր հիմքերու վրայ դնելու համար միացման այս խնդիրը, աւելի կշիռ և ուժ տալու համար անոր, դեռ ամիսներ առաջ *բոլոր կուսակցութիւններու* համաձայնութեամբ կազմուեցաւ կազմակերպութիւն մը, *Աւստրօ - գերմանական ժողովրդական դաշնակցութիւնը*, որուն կ'անդամակցին ոչ միայն բոլոր կուսակցութիւնները, այլեւ պաշտօնական անձեր, նախարարներ, երեսփոխաններ, յայտնի ուսուցչապետներ են: Այդ դաշնակցութեան կեդրոնները են Պերլին եւ Վիեննա:

Նոր կազմակերպութիւնը ձեռնարկած է եռանդուն աշխատանքի մը: Եւ որովհետեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին մէջ է նաև Աւստրիոյ խընդիրը, նոյն կազմակերպութիւնը, իբրեւ ժողովրդական կամքի արտայայտութիւն հսկայական ցոյց մը կազմակերպեց օգոստոս 30ին: Ցոյցը արժէք ունէր նաև այն տեսակէտէն որ, նոյն կազմակերպութեան անդամ և գերմանական Ռայխսթակի նախագահ Փաուլ Լէօպէն, Մարսէյլի աշխատաւորական համագումարին մասնակցելէ յետոյ Վիեննա եկաւ, յատկապէս ցոյցին մասնակցելու համար: Իրեն կ'ընկերակցէին Ռայխսթակի բոլոր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, 30 հոգի, (Սոցիալ-Դեմոկրատներէն, Ժողովրդական կուսակցութենէն, Կեդրոնէն, ազգայնականներէն): Ցոյցին մասնակցելու համար Վիեննա եկողներուն թիւն էր 500: Դանուբէն եկած այս հիւրերը ջերմ ընդունելութիւն գտան Վիեննայի մէջ: Հարիւր հազարաւոր ժողովուրդ բարիգալուստի գացած էր. օդը կը թնդար կեցցէներով և կը լսուէր Գերմանիոյ ազգային երգը, Deutschland uber Alles (Գերմանիա ամէն բանէ վեր):

Հսկայական ցոյցը տեղի ունեցաւ քաղաքապետարանի մեծ դահլիճներուն մէջ և հրապարակին վրայ: Հակառակ անձրեւոտ եղանակին, մասնակցողներու թիւը երեք հարիւր հազարը կ'անցնէր: Պաշտօնապէս կը մասնակցէր գերմանական նախարարական Խորհրդականներով: Կ'արժէ կարդալ Թարգմանել Ռայխսթակի նախագահին ճառէն որ միաժամանակ ամփոփումն է օրուան ցոյցին եւ միւսներու խօսածներուն:

Ողջունելով Վիեննայի ժողովուրդը, նախագահը յայտնեց թէ ինչը այսօր կը ներկայանայ ոչ միայն իբրեւ նախագահը խորհրդարանին, այլ և արտայայտիչը ամբողջ Գերմանիոյ ժողովուրդին: Շեշտելով միացման անհրաժեշտութիւնը, իբրեւ ազգային խնդիր մը, կազմելու համար Մեծ Գերմանիա մը. Պ. Լէօպէ պարզեց միացման օգուտները, ոչ միայն քաղաքական, այլև տնտեսական տեսակէտով: «Այսօր ես այստեղէն խօսելով, գիտեմ որ պիտի լսէ ամբողջ աշխարհը. բայց կը ցաւիմ որ պիտի չկրնան հասկնան, պիտի աղաւաղեն իմ գաղափարները կամ սխալ մեկնութիւն պիտի տան: Մեր այս շարժման արտաքին աշխարհը թշնամական գոյն պիտի տայ. մենք պիտի լսենք վաղը, որ Իտալիան, Ֆրանսայի աջակողմեան շրջանակները պիտի յայտարարեն թէ մեր միացումը՝ Գերմանիոյ աշխարհակալութիւնն ու Աւստրիոյ բռնագրաւումն է: Աւտր մենք պիտի պատասխանենք, թէ նոյն ազգին բաժան մասերուն միացումը բռնագրաւում չէ, քանի որ ժողովուրդին մեկ մասը ունի նոյն լեզուն, նոյն *կոյթը*, ինչպէս անոր միւս մեծ մասը: Ինչպէս խօսք կարելի է ընել Գերմանիոյ աշխարհակալութեան կամ բռնագրաւման: *Այդ մեր մարդկային իրաւունքն է, որուն համար ալ մենք պիտի պայքարինք:*»

Ցետոյ ծանրանալով տնտեսական խնդրին վրայ, դարձեալ շեշտեց միացման անհրաժեշտութիւնը: «Միացման գաղափարը ծնած է ոչ թէ Պերլինի այլ Վիեննայի մէջ, և ոչ թէ դրամատիրական, այլ բուն ժողովրդական, ընկերվարական շրջանակներու մէջ: Անմտութիւն է երազել Դանուբեան Դաշնակցութիւն մը: Մէկ դաշնակցութիւն կայ —և այդ՝ մեծ գերմանական տնտեսական դաշնակցութիւնն է»:

Ճառը արժանացաւ բուռն ծափերու, որոնց ընթացքին ծածանեցաւ գերմանական հանրապետական դրօշը — սեւ կարմիր, ոսկեգոյն:

Ցոյցին էջր մասնակցեր —իբրեւ միակ բացառութիւն — Աւստրիոյ կառավարական կուսակցութիւնը՝ քրիստոնեայ ընկերվարականները: Այս վերջինը թէեւ ոչ բացորոշ, բայց ներքնապէս դէմ է միացման. և միայն մէկ նկատումով.— նախ ըլլալով կաթոլիկ կուսակցութիւն, անարժէք պիտի դառնայ միացումէն յետոյ, որովհետեւ Գերմանիոյ մէջ կաթոլիկները սակաւ են. երկրորդ՝ չուզեր արտաքին աշխարհին առջեւ իր վիրքը խախտել և անոր հանդէպ ստանձնած յանձնառութիւնները անտեսել, եւ վերջապէս, ինչ որ գլխաւորն է, չուզեր վատիկանի նկատողութեան արժանանալ:

Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

Կարդացէք եւ տարածեցէք

“ ՅԱՌԱՋ ,, Ը

# ՍՈՒՐԻԱՆ ԵՒ ՄՈՒՍՈՒԼԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

*«Թան»ի մէջ, աշխատակից մը վերլուծելով Մուսուլի եւ Սուրիոյ տագնապները, կ'առաջարկէ փրանսա-անգլիական դարմանագրութիւն մը, երկու գաղութները փրկելու համար կը բաղձայ հետեւեալ կէտերը.—*

Ֆրանսական կառավարութիւնը, որ այս պահուս ոչ մարդ ոչ ալ դրամ զոհելու ի վիճակի է, Սուրիոյ մէջ ահռելի դժուարութիւններու ենթարկուած է. եթէ Զօր. Վէկան պաշտօնակ չըլլար, այս բաները չպիտի պատահէին: Կացութիւնը խիստ ծանր է. Ֆրանսական հոգատարութիւնը վտանգուած է Լիբանանի մէջ ի նպաստ Իտալիոյ, Դամասկոսի մէջ ի նպաստ Ֆեյսալի:

Անգլիա ալ Միջագետքի մէջ նոյն դժուարութիւններուն մատնուած է. ատոնցմէ պիտի կրնար խուսափիլ՝ եթէ անգլիական գործակալները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ արուեստական միացման վտանգաւոր քաղաքականութիւն մը չհետապնդէին: Եթէ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը երկուքի բաժներ վիճելի հողը և կամ եթէ Մուսուլը Թուրքիոյ վերադարձնէր, Ժընեւի արիսթագոսը պիտի խորտակէր անգոյ համարաբականութեան մը վրայ հիմնուած դիւրաբեկ շէնքը:

Քանի՛ Յանձնաժողովին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ վիճելի հողամասը փոխանցման գօտի մըն է արաբական չոր ու տափարակ սթեփին և քրտական ջրառատ դալարագեղ լեռնադաշտին միջեւ, քուրդի մըն է արեւմտեան գօտիին՝ Սուրիոյ և Հայաստանի, ու Մերձաւոր Արեւելքի՝ Պարսկաստանի ու Արաբիոյ միջեւ, և կը կազմէ «աշխարհագրական միաւոր» մը:

Ամբողջը 8900 քառ. քիլոմեթրնոց մեծ ամփիթատրոն մըն է՝ շրջապատուած բարձր լեռներով, որոնք բնական սահմանագիծ մը կը կազմեն: Այս հողամասը, որ կը բացուի Տիգրիսի դաշտահովտին վրայ, որոշ կերպով բաժնուած է Թրքական Անատոլուէն: Անիկա մեկուսի և ինքնաբաւ կղզեակ մըն է:

Զօրս հազար տարուան եղերական պատմութեան մը ընթացքին, մարդկային խաւերը իրարու վրայ դիզուելով և ընդելուզուելով ստեղծած են ցեղերու խառնուրդ մը, զոր անկարելի է արմատախիլ ընել: Այս խառնուրդին մէջ, ուր քրիստոնեաները միայն Ի-ը կարծուին ըլլալ տեղայիները, բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն Քիւրտերը: Առնք արաբ չեն. աւելի պակաս թուրք են, արիական լեզու մը կը խօսին և աւելի կը մերձենան պարսիկ ժողովուրդին:

Մուսուլի նահանգին համար ըսուածը ճիշտ է նմանապէս ամբողջ Մերձաւոր Արեւելքի համար: Դարաւոր ճամբաներու եղերքին վրայ մարդկային ամբոխներ անցեր ու գարձեր են, անկարելի է համասեռ խմբաւորումներ գըտնել: Միութիւնը միշտ սահմանափակ է և բացառապէս՝ աշխարհագրական: Այս փոխանցման գօտիներուն վրայ ոչ ոք կրնայ արդիական ազգ մը կերտել, կայսրութիւնները հոն բռնի ուժով և որոշ ժամանակ մը միայն կը տեւեն: Միակ տրամաբանական և տեւական լուծումն է կազմութիւնը շարք մը փոքրիկ պետութեանց, որոնք հեռահեռ կ'արդիացուին. ահա այս էր Անգլիոյ նախնական ծրագիրը և սուրիական հոգատարութեան մասին ֆրանսական բանաձեւը:

Խիստ տարօրինակ է որ Քննիչ Յանձնաժողովը Մուսուլի նահանգին համար մասնաւոր հոգատարութիւն մը չէ թելադրած:

Բայց որո՞ւ տալ այդ հոգատարութիւնը: Թարզ և Ուհամիանթըր կագիք կը պաշտպանեն այն տեսակէտը թէ Միջերկրականի աւազանին մէջ Անգլիա և Ֆրանսա պէտք է համեմատաբար հաշտ գործեն: Այդ համերաշխութիւնը պէտք է ըլլայ թէ ընդհանուր և թէ տեղական: Եթէ Ռիֆկիները չպարտուէին, Անգլիացիները Իրանական ճանապարհի խորդուբորթութեան հակահարուածը պիտի զգան արաբական հողի վրայ: Եթէ թուրք զօրքը Մուսուլի անգլիական զինուորներուն տեղը բռնէ, վերջ ի վերջոյ Թուրքերը Սուրիան պիտի պաշարեն և պիտի պարտաստուին մտնել Հալէպ և Դամասկոս:

Արեւմուտքի մէջ միասին գործելու նախնական պայմանն է Արեւելքի մէջ աշխատակցիլ:

Բայց այս աշխատակցութիւնը պէտք էր առաջարկել, գնել: Ֆրանսա չի կրնար Ժընեւի մէջ Մուսուլի խնդրին միջամտել, անոր հոգատարութիւնը Անգլիոյ տալ, և Թուրքիոյ թշնամութիւնը գրգռել, առանց նախապէս գրաւոր և առորագրուած վաւերաթուղթով մը ապահովութիւններ և հատուցումներ ստացած ըլլալու: Առեւնօք Անգլիա Մուսուլը Ֆրանսական հոգատարութեան շրջանակին մէջ մոցուցած էր: Պ. Քլէմանսօ պատուեց այդ յօդուածը, քաբիւլի շահագործման մէջ կարծեցեալ մասնակցութեան մը վտխարէն: Երկրորդ անգամ ըլլալով Լոնտոն Փարիզէն կը խնդրէ իրեն տալ իր հարստութիւնները: Բանակցութիւն մը անհրաժեշտ է: Եթէ կարգադրութեան եղանակ մը գտնուի անմիջական հակազդեցութիւն պիտի ունենայ միջերկրականեան Արեւելքի մէջ:

Ակէ վերջ Արեւելքի մէջ երկու տեսակ անգլիական քաղաքականութիւն չիկրնար գոյութիւն ունենալ, երկրորդական գործակալներու և բարձրաստիճան պաշտօնեաներու: Սահմանակից շրջաններու անգլիական և ֆրանսական ներկայացուցիչները միօրինակ հրահանգներ պէտք է ստանան և զանոնք փոխադարձաբար իրարու հաղորդեն: Այդ նոյն վայրերու պաշտօնեաներու անուանումը պէտք է կատարուի փոխադարձ հաւանութեամբ և պարբերական տեսակցութիւններ տեղի ունենալու են:

Որպէս զի խաղաղութեան համար անհրաժեշտ այս աշխատակցութիւնը գոյութիւն ունենայ և տեւէ, հրահանգները բաւական չեն: Փոփոխութիւններ պէտք են: Դեռ շատ չկայ անգլիական կայուղ մը երկու Սուրիացիներ կ'ընդունէր և անոնց կ'ըսէր. «Ի գործս շատ դիւրացած է: Այլևս դրամ ծախսելու պէտք չունիմ: Սարայ իմ աշխատանքս կը կատարէ և աւելի ժամ գինով Քանի մը շաբաթէն Ֆրանսական հոգատարութիւնը պիտի կործանի»:

Այս տեսակ խօսքեր և այսպիսի կացութիւն մը կրկնակ պարտականութիւն մը կը պարտադրեն կառավարութեանց, եթէ անոնք կ'ուզեն միասին աշխատիլ Արեւելքի խաղաղութեան համար:


## Բարձր Հայքի հայրենակիցներուն

Կը փութանք հաղորդել «Բարձր Հայք»ի (Կարին, Պայազիտ, Երզնկա) հայրենակիցներուն թէ 2 օգոստ. 925ին հիմնուած «Բարձր Հայք»ի հայրենակցական Միութիւնը՝ իր 30 օգոստոսի ընդհ. ժողովին մէջ միաձայն վարչութիւն մը կազմեց հետեւեալներէ.—

Պ Պ. Վ. Քրմոյեան Առենապետ, Ս. Բարսեղեան քարտուղար, Հ. Պարսամեան գանձապահ, Օ. Գավաֆեան ընդհ. ժողովի քարտուղար, Ա. Խանվիզեան:

Միութեան մասին ըլլալիք ոևէ դիմում կատարել հետեւեալ հասցէին. S. Parséghian (Ս. Բարսեղեան) 17, Rue Jean-Lantier. Paris (1er).

## ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂ ՄԸ

Քանի մը սիրտցաւ հայրենակիցներ, արհեստաւոր և աշխատաւոր, նախաձեռնութեամբ Պրն. Բ. Գումրուեանի, աչքի առջև ունենալով մայրաքաղաքի այլասերման վտանգը, ինչպէս և պանդոկապետներու և վարձակալներու զզուելի շահագործումները, կը ձեռնարկեն կազմել փոքրիկ համախմբում մը։ Եւ Փարիզի մօտ կարգ մը շրջաններ աչքի անցնելէ յետոյ, կ'որոշեն հաստատուիլ Սարսէլ գիւղաքաղաքը, որ ունի 14,500 բնակչութիւն ու կապուած է Էգուէն գաւառակին։ 16 քիլոմեթր հեռու է Բարիզէն, ղեպի հիւսիս, երկաթուղիով կէս ժամ կառոիւ Նօռէյն քաղարդ ժամ Սէն Տընիէն։

Սարսէլ ունի լաւ օդ և մաքուր ջուր։ Ժողովուրդին մեծ մասը հողագործ, արհեստաւոր կամ հասարակ բանուորներ են, որոնք առտուն Փարիզ կամ Սէն Տընի կ'իջնեն աշխատելու, քանի որ հոս կարեւոր գործարաններ չկան։ Մեր հայրենակիցներու մեծ մասն ալ, անոնց կարաւանին խառնուելով, վերջիշեալ քաղաքները կ'իջնեն, «փաթրիք»ներու կամ ուրիշ հաստատութիւններու մէջ ծառայելու։

Քանի մը ընտանիքէ բաղկացած շրջանակը, հետզհետէ լայնցաւ և այսօր Սարսէլի մէջ ունինք 40էն աւելի սեփականատէր ընտանիք և 10—15 վարձակալներ։ Այս բոլորը եղած են մէկ տարուան մէջ։ Սկզբնական օրերուն, երբ քաղաքապետը պոյտի եւած էր, հետեւեալ յատկանշական խօսքերը կ'ընէր

— «Դեռ մէկ ամիս առաջ, աչքիս առջև կը ցցուէին վայրի ծառեր, տունկեր, չորս կողմս աւերակ էր ու անապատ. իսկ այսօր, բոլորովին տարբեր անակնկալի առջև կը գտնուիմ։ Վայրի ծառի ու տունկի տեղ, քաշուշէն կամ փայտաշէն բնակարաններ, գեղեցիկ ու կանաչազարդ պարտէզներ, որոնք արտայայտութիւնն են առողջ զգացումի ու կամքի տէր աշխատաւոր հոգիներու։ Այս ժողովուրդը հակառակ աշխատանքի ու առեղծագործութեան չմասը. և կրնայ դարե՛ր շարունակ ապրիլ, ինչպէս ապրած է դարեր առաջ...»։

Իւրաքանչիւր ընտանիք երեք անդամ հաշուելով, 55 ընտանիքէն կ'ունենանք 165 հոգի, մեծ ու պզտիկ, որոնց մեծագոյն մասը երիտասարդ կիներ եւ այրեր են, ու զաւակի տէր։ Քանի մը ամուրի երիտասարդներ ալ առանձին ընտանիք կը հաշուուին։ Առնք ալ կ'ուզեն ունենալ սեփական տուն-տեղ։ Երկու հարսնիք ունեցած ենք, մէկ նշանտուք և մէկ ծնունդ։ Իսկ մեռած են ընտանիքի հայր մը, թողլով որբ մը և երկու այրի, հարս և կեսուր. (Թաղման առթիւ հանգանակութիւն մը եղաւ և ցանձնուեցաւ սգաւորներուն) և փոքրիկ երախայ մը։

Ցարանուանական տեսակէտով 1-2 ընտանիք բողոքական են, 4-5 ընտանիք կաթոլիկ, իսկ մնացածները լուսաւորչական։ Սակայն որ և է խտրութիւն չկայ այս հայրենակիցներուն մէջև։

Նորակազմ գաղութը երկու փողոցի վրայ կեդրոնացած է. տասջինը կը կոչուի Ռիւ Պո-Սեժուռ, իսկ երկրորդը Ռիւ Տէ Պութ։ Քանի մը ընտանիք որոնց թիւը 10ը չանցնիր հաստատուած են զանազան մասերու մէջ, գլխաւոր քով քովի։ Կեդրոնական թաղին մէջ դեռ կրնայինք աւելի օգտուիլ, եթէ քանի մը շահախնդիր անհատներ պղտորած չըլլային հողատէրերուն միտքը, իրենց ուզած ձեւով հաւմ նիւթ ներկայացնելով և պատճառ ըլլալով հողին արժէքը բարձրացնելու։ Նախկին արժէքը 17 ֆրանք էր. յետոյ 21ի բարձրացաւ, աւելի վերջը՝ խուճապութեան հետեւանքով 28ի, իսկ այսօր 35է աւելի է։ Այս մարդիկը ուրիշ խաղ մըն ալ կը փորձեն, օգտուելով ժողովուրդին անտարբեր ու անկազմակերպ վիճակէն։

— Կը հարցնեն աշխատաւորը, որ անշուշտ ամէն կը վճարէ հողատէրին պարտքը, թէ «չպիտի կրնաս վճարել տալիքդ, եկուր ծախենք որ միանգամ ընդմիշտ ազատես»։ Կը յանձնարարենք թէ վերջ պիտի գտնեն այս խաղերը, այլապէս հարկ պիտի ըլլայ հրապարակ դնել բոլոր փաստերը։ Տեղացիները և մանաւանդ խանութպանները շատ լաւ կը վարուին մեր հայրենակիցներուն հետ և վարկ կը բանան, դիւրացնելով առօրեայ կեանքի հոգը։ Այս պարագան թեթեւցնում մըն է նոյն աշխատաւորներուն համար, որոնք 15 օրը անգամ մը կը գանձեն իրենց աշխատավարձը։

Տեղացի անձանօթ գինուորին յուշարձան մը կանգնելու համար, մենք ալ ինքնաբերաբար մասնակցեցանք հանգանակութեան և համեստ գումար մը յանձնեցինք քաղաքապետին։

Վերջերս ալ ազգային գործիչի մը (տարաբախտ Դ. Եհրիկեանի) մահուան առթիւ փոքր գումար մը հաւաքելով ղրկեցինք ընտանիքին։

Գաղութը դեռ չէ կազմակերպուած, սակայն ամէնուն սրտին մէջ կայ գործանալու, գործելու զգացումը։ Կը խորհինք կրթական միութիւն մը կազմել, համախմբելու համար մեծ ու փոքր պատանիները, որոնց թիւը քսանը կ'անցնի, և որոնք Ֆրանսական պլրոց կը յաճախեն։

*Սարսել* Կ. Պ. ԵՐԱՆԵԱՆ

## ԹՈՒՐՔԻԱ

### Ֆէսի տեղ գլխարկ

Վերջին թղթաբերը հետաքրքրքիր մանրամասնութիւններ բերաւ Թուրքիոյ եւրոպականացումի նոր փորձերուն մասին։ Գրած էինք թէ Թուրքերը սկսած են գլխարկ դնել եւ թէ այս առթիւ գլխարկի վաճառականները կը շահագործեն ժողովուրդը։ Այս շարժումը ծայր տուած է Մուսթաֆա Քէմալի ինէպոլուի մէջ արտասանած պատմական մէկ ճառին հետեւանքով։ Եւ այն մարդիկը, որ դեռ շաբաթ մը առաջ փաթթոցով կը պտտէին, Անատոլուի մէջ, հիմա ստիպուած են գլխարկ դնել. օրուան վարիչներուն հաճելի ըլլալու համար։ Էնկիւրիի վաճառատուններուն մէջ մէկ հատ գլխարկ չէ մնացած։ Պոլիսէն Անատոլու մեկնող խուրք ճամբորդներ, իրենց հետ մեծաքանակ գլխարկ կը տանին շահով ծախելու համար։ Թուրքիոյ գանազան քաղաքներէն, մանաւորապէս Պոլիսէն գլխարկի ապսպրանք եղած է Եւրոպա։

Շահադէտներուն դէմ քաղաքապետին ձեռք առած միջոցները մեծ օգուտ չեն ունեցած։ Գլխարկի տաքնապը պիտի շարունակուի մինչեւ նոր ապրանքներու հասնիլը։ Մինչ այդ, Թուրքիան նոր ճարտարարուեստի մը տէր պիտի ըլլայ։ Պրուսայի եղէգները յարմար են եղեր յարդէ գլխարկի շինութեան համար եւ քաղաքապետը կը խորհի Անկեղանոցին մէջ փոքրիկ գործարան մը հիմնել։

Չանրմնելն ալ գլխարկ դնել սկսած են։

Մուսթաֆա Քէմալ էնկիւրիի վերադարձած է գլխարկով։ Դիմաւորողներու կէսն ալ գլխարկ կը կրէին։ Կրօնական գործերու նախագահն ալ գլխարկ դրաւ։ Բոլոր գործավարները գլխարկ դրած են։

Իրաւաբանական վարժարանի փաթթոցաւոր ուսուցիչները սկսած են զալփաք դնել՝ իբրեւ միջին ճամբայ։ Պոլսոյ մէջ պետական բոլոր պաշտօնեաները սկսած են գլխարկ դնել, օրինակ առնելով ոսպիկանական տնօրէն Էքրէմ պէյէն, որ առաջին ազդանշանը տուած է։

### Բազմակնութիւնը արգիլուած

Դատական գործավարութեան կողմէ կազմուած մասնագէտներու յանձնաժողովը կարգ մը օրինագիծեր պատրաստած է, որոնք պիտի ներկայացուին ազգ. մեծ ժողովի առաջիկայ նստաշրջանին։

Ասոնց մէջ կայ օրինագիծ մը, որուն համաձայն կ'ընդունուի քաղաքային ամուսնութիւնը. միայն թէ նիքահը դատաւորին ներկայութեան պէտք է տեղի ունենայ։ Բազմակնութիւնը բացարձակապէս արգիլուած է։

### Ուրիշ նոր օրէնքներ

Կարեւոր փոփոխութիւններ կրած է պատժական օրէնքը, որ 270ի տեղ 700 յօդուածէ պիտի բաղկանայ։

Ծանր պատիժներ նախատեսուած են պետութեան դէմ գործուելիք ոճիրներուն համար։ Հանրապետութեան և «յեղափոխութեան» անձեռնմխելիութիւնը պահպանող շատ մը յօդուածներ կան։ Նոյնպէս քաղաքական դատաղրութիւն սարքողները, յետադիմական, ժոլեռանդական և կամօտար գրգռութիւններ կատարողները, մասնաւորաբար ոչ-թուրք տարրերուն կողմէ կազմակերպուած դատաղրութեանց հեղինակները և վերջապէս ընդդիմադրութիւնը իրենց անձնական շահերուն եւ նպատակներուն գործիք զարձնողները ծանր պատիժներու պիտի ենթարկուին։ Պետութեան եւ «յեղափոխութեան» դէմ դաւողները ոճրագործներէն աւելի ծանր պատիժներ պիտի կրեն։

Մամուլի օրէնքն ալ փոփոխութեան ենթարկուած է։ «Անսահման ազատութիւն» շնորհուած է մամուլին, սակայն օրինական ծանր պատասխանատուութիւններու պիտի ենթարկուի. վարչական ընոյթ ունեցող կարգադրութիւնները պիտի վերցուին։ Թերթերը փակելու իրաւունքը պիտի վերապահուի դատաձեալգործավարներու խորհուրդին։ Միայն պատասխանատուները ու պատիժները դատարանին կողմէ պիտի որոշուին։

Բարեփոխուած է նաեւ առեւտրական օրէնքը։

Բոլոր այս փոփոխութեանց մէջ օգտուած են իտալական, գուիցերական և գերմանական օրէնքներէն։

### Լրագրողներու ճահճոյը

Անցեալ հինգշաբթի Խարբերդի մէջ սկսած է ձերբակալուած թուրք խմբագրապետներու դատավարութիւնը։ Թէվհիտի խմբագրապետ Էպուզզիյա գատէ Վէլիտ պէյէ գատ, միւս բոլոր խմբագիրները Մուսթաֆա Քէմալի խնդրագիր մը մատուցած են, որուն մէջ կ'ըսեն թէ «Անատոլուն մօտէն տեսնելէ յետոյ, հասկցած են, որ խաբուած եւ սխալ մտայնութեամբ շարժելով յանցանք գործած են. հիմա ի-

րենց այս սխալին համար գղջացած եւ ամօթապարտ ըլլալով ներում կը խնդրեն։»

Անկախութեան դատարանի նախագահը միայն վաթսնի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին պէյի համար 200 հարցում պատրաստած է։ Ասոնց դատավարութիւնը պիտի վերջանայ Սեպտ.ի կիսուն։

Էնկիւրիի անկախութեան դատարանը մօտ օրէն Ատանա պիտի երթայ։

### Թէֆէնեռու ջնջումը

Ջնջուած են նաեւ Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր իսլամ կրօնական կազմակերպութիւնները ու թէքքէները։ Մուսթաֆա Քէմալ Զանդրրիի մէջ ճառ մը խօսելով ըսած է. «Թէքքէները ետնապատակն է ժողովուրդը յիմար ու տխմար ընել. մինչդեռ ժողովուրդը որոշում տուած չէ յիմար ու տխմար ըլլալու։ Քաղաքակրթութեան բոլոր պահանջները պիտի գործադրենք։ Սամսոն եղած ատենս ժողովուրդը մի թինկ կը գուժարէր. անգլիացի պաշտօնեայ մըն ալ, որ հոն էր, զանազան տարազները տեսնելով, «ասանք ազգ չեն, բեռնակիրներ են» ըսեր է։

### Ոչ-իսլամներու երթեւեկը

Թուրք թերթերը գրած էին որ Հայերուն, Յոյներուն եւ Հրեաներուն արգիլուած է Պոլսոյ քաղաքապետութեան սահմաններէն դուրս ելլել, այդ շրջանին մէջ լքեալ գոյքերու մասին գործուած կարգ մը զեղծումներու առաջքն առնելու համար։ Պոլսոյ կուսակալը պաշտօնապէս կը հերքէ այս լուրը եւ կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ մէջ գտնուող ամէն անհատ կրնայ օրինական պայմաններու մէջ ճամբորդել։

### Մարզական կեանք

**ՖՈՒԹՊՕԼ**

Կիրակի՝ Stade de Montreuilի Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը հաւասար ձայց C. A. M.ի խումբին հետ։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի կազմը հետեւեալն էր. Տէվէճեան, Ռուբէն, Մկրտիչ, Աստուր, Գամեր, Հայկազ (Ա. հաֆթայմ) և Շահան (Բ. հաֆթայմ), Օ. Գրիգորեան. Թուպէճէրեան, Կ. Կարապետեան։ Ս. Կարապետեան և Հուպիսեան։

Խաղը սկսաւ մեր յարձակողականով, և քիչ մնաց որ կօղ մը ընէր Հ Մ. Ը. Մ.ը, բայց Ֆրանսացիք խաղերով ետ մղեցին մեր յարձակումները։ Քիչ յետոյ երկու խումբերն ալ փոխն ի փոխ սիրապետեցին։

Ա. հաֆին Հայերուն դէմ քանի մը ոտ և է արդիւնք չունեցաւ, Բ. հաֆին Ֆրանսացիք նախ տեղի տուին բայց յետոյ սիրապետեցին առանց արդիւնքի։ Հայ փորվրդներու բաները հիանալի էին, հաֆերը և պահերը և բերդապահը լաւ խաղ մը ունեցան։

Դժբախտաբար խաղացի international Բարաշինի անվայել ընթացքներու մէջ գտնուեցաւ հայ Ֆութպոլխաղներուն դէմ, մերիններն միշտ կը խլէին գնդակը իր ոտքերէն, անոնցմէ մէկ քանին վիրաւորեց մանաւոր կերպով. դատաւորը C. A. M.էն ըլլալով չուզեց դուրս հանել Բարաշինին։ Այս պէսքէն վերջ հայ խումբը դաշտէն քաշուեցաւ, երբ արդէն քառորդ ժամ կար վերջանալուն։

Մրցումին ներկայ էին խուռն բազմութիւն մը։

Եթովպացնակ Պր. Գրիգոր Պօղոսեան որ՝ հետաքրքրուելով, խոստացաւ Հ. Մ. Ը Մ.ի 3 խումբերուն ապահովացրուելիքը և անհրաժեշտ պէտքերը հոգալ իր ծախքով։

Է. Թ.

## ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

### Քիպարեան եպսկ.ի արկածը

Կ'տեղեկանանք թէ Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպսկ. 30 Յուլիսին երբ էջմիածնէն Լէնինական կ'երթար, Ալին կայարանին մէջ կառախումբէն վար իջած ատեն ոտքը սահելով անկում մը կ'ունենայ։ Ինքը կը վիրաւորուի և աջ սրունքին բարձրոսկրը կը կոտրի։ Քիպարեան եպսկ. կը փոխադրուի Լենինականի մօտ ժամերկեան հիւանդանոց մը, ուր վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուելով սրունքը գաճի մէջ կ'առնուի։ Ապաքինումէն անմիջապէս վերջ հոգեւոր հովիւը Փարիզ պիտի դառնայ,

### Ներգաղթի համար

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի կեդր. ծանձնաժողովը հարիւր հազար տոլարի հանգանակութեան մը ձեռնարկած է Ամերիկայի մէջ։ Այս գումարը պիտի հաւաքուի մինչև ներկայ տարուան Դեկտեմբեր 31ը և պիտի յատկացուի մասնաւորաբար Ծունատանի հայ գաղթականներուն և որբերուն Հայաստան փոխադրութեան։

### Պ. Վիվիանիի մահը

Նախկին վարչապետ Պ. Ռընէ Վիվիանի երկար հիւանդութենէ մը վերջ առջի գիշեր Քլամարի մէկ հիւանդանոցին մէջ մեռաւ 62 տարեկան հասակին մէջ, Ծնած էր Ալժերիոյ Սիտի-Պել-Ապպէս քաղաքին մէջ. Փարիզի իրաւաբանական վարժարանը աւարտելէ վերջ Ալժերիոյ մէջ փաստաբանութեան սկսաւ։ Յետոյ Փարիզ գալով նետուեցաւ հանրային կեանքի մէջ։

Ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութեան եռանդուն գործիչներէն էր և Տրէյֆիւսի դատին առթիւ մեծ պայքար մղած է։

1893ին երեսփոխան ընտրուած է։ 1899ին օրէնք մը քուէարկել տուաւ, որով կիները արտօնուեցան փաստաբանութիւն ընել։ 1906էն ի վեր քանիցս նախարար եղած է Քլեմանսոյի, Պռիանի և Տուժերկի դահլիճներուն մէջ։ Մեծ պատերազմին սկիզբը վարչապետ էր։

Պ. Վիվիանի Ֆրանսայի ամէնէն մեծ հետեորներէն մէկն էր Ժօռէսէն վերջ։

### ԻՐԱՒԱԳԷՏ

**ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ**

Երբեմն փոխճէսէor Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը սյտանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։

Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1, Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

# ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ԵՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ

*Վերջերս Միջագետք և Սուրիա այցելելէ յետոյ Փարիզ ժամանած իսլամ անձնաւորութիւն մը հետեւեալ տեղեկութիւնները տուաւ մեզի, յիշեալ վայրերու մէջ գտնուող Հայերու մասին.—*

*Միջագետքի մէջ հայ գաղթականները մնտեսապէս միջակ վիճակ մը կը ներկայացնեն և գոհ են: Պաղտատի շրջակաները 200 հոգինոց գիւղ մը կայ, զուտ Հայերէ բաղկացած: Տեղացի ժողովուրդը սկիզբէն ի վեր հայ գաղթականներուն ոչ մէկ օժանդակութիւն ցուցած է և թրքական սարսափներէն ազատող Հայերը իրենց համար ապահով երկիր մը գտած են այնտեղ: Միջագետքի ժողովուրդը սակայն, իր հողին վրայ օտար տարր չուզեր. Հայերը հիւրասիրելէ վերջ Արաբները կը փափաքին որ անոնք ձուլուին տեղացիներուն հետ, ինչպէս ձուլուած կը համարուին նախապէս հոն հաստատուած Հայերը, որոնք այսօր արաբախօս են և վարքով, բարքով և քաղաքական ձգտումներով իրրեւ իրազգի կը մտածեն, այդ երկրին քաղաքացիներ եղած են: Անոնց դէմ Արաբները ոչ մէկ դժգոհութեան պատճառ ունին և կը նկատեն իրրեւ քրիստոնեայ Արաբներ:*

*Սուրիոյ մէջ կացութիւնը տարբեր է: Այնտեղ Հայերը աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն, որով իրենց ներկայութիւնը շատ զգալի է այդ արաբ երկրին մէջ: Մանաւանդ Հալէպի մէջ մնտեսական գետնի վրայ անսիրելութիւն մը կը տիրէ Հայերուն հանդէպ, և հրբեմն այդ զգացումը կը մղէ մինչեւ պօյքոթաժի հայ վաճառականներու, խանութպաններու եւ արհեստաւորներու դէմ: Տիւրքիներու վերջին շարժումին առթիւ կարգ մը Հայերուն Ֆրանսացիներու միջեւ եղած այս ներքին վէճին մէջ: Կարգ մը ազգայնամոլ շրջանակներու մէջ սպառնական դիտումներ կը խմորուին Հայերուն հանդէպ:*

*— Մեր ստացած մանաւանդ տեղեկութիւններուն համաձայն Դամասկոս բնակող Հայ գաղթականներէն մաս մը ընտանիքով փոխադրուած են Պէյրութ, Զահլէ և Լիբանանի ուրիշ գիւղերը, աւելի ապահովութեան համար: Կան բաւական թուով ուրիշ Սուրիաբնակ Հայեր ալ, որոնք անցած շաբաթ ցամաք ելած են Մարսիլիա: Կը լսենք թէ ուրիշներ ալ պիտի գան տակաւին:*

*Հալէպի մէջ տիրող առեւտրական տագնապին պատճառով, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, 19,000 Հայեր Հալէպէն արտասահման մեկնած են, ուրիշ շատեր ալ չկարենալով տան վարձք տալ, պարտաւորուեցան քէմփերը ապաստանիլ: Ներկայիս գրեթէ ամբողջ Սուրիոյ մէջ առեւտուրը կանգ առած է:*

*Վերջին դէպքերուն հետեւանքով Հայերը լուրջ մտահոգութեան մատնուած են: Արտագաղթի գաղափարը օրէ օր կը զօրանայ, սակայն չեն գիտեր ուր երթալ, քանի որ բոլոր երկիրները ամուր փակած են իրենց դուռները: Կարգ մը ազգայնամոլ գրգռիչներ այլանդակ զրոյցներ հրապարակելով կը պղտորեն արաբ ժողովուրդին միտքը Հայերուն նկատմամբ: Հայերը վերապահ և զգոյշ դիրք մը բռնած են:*

*— Օգոստոս 24ին Պէյրութի հայ-կաթոլիկ որբանոցի որբերէն Ստեփան Գարապաճաղեան Տիւրզիի մը կողմէ որսի հրացանով վիրաւորուած է: 23 կապարի կտորներ ծակծկած են կուրծքը որբին, որ հիւանդանոց փոխադրուած է: Ոճրագործը փախած է:*

### Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովը

*Առջի օր ժընեւի մէջ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ ընդհ. ժողովը մասնակցութեամբ 54 ազգերու: Վարչապետ Պ. Փէնլըվէ, որ կը նախագահէր, խօսեցաւ երկար ճառ մը, վեր հանելով Ազգերու Դաշնակցութեան դերը:*

*Պ. Փէնլըվէ խօսեցաւ մտաւորական գործակցութեան ինչպէս նաև տնտեսական, ելմտական և քաղաքական խնդիրներու մասին: «Պատերազմը, ըսաւ, իր հետ ձգած է շատ սուր և այլապէս ողբերգական խնդիրներ, ըլլայ տնտեսական, ըլլայ ցեղագրական, ուրանք անմիջական լուծում կը պահանջեն: Կան ռուս և հայ գաղթականները, որոնց պէտք է աջակցիլ. Տօքթ. Նանսէն և Աշխատանքի Միջազգային գրասենեակը ատոր նուիրուած են այնպիսի եռանդով մը, որ արժանի է Դաշնակցութեան երախտագիտութեան. կան յոյն գաղթականները, որոնց պէտք է օգնել 12,300,000 ոսկիի փոխառութեամբ. կայ յոյն եւ թուրք բնակչութեանց փոխանակումը, որուն կը հսկէ Ազգերու Դաշնակցութեան նշանակած խառն յանձնախումբը:»*

*Ալպանիոյ, Աւստրիոյ, Լեհաստանի, Պալքաններու և Մերձաւոր Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու մասին Ազգերու Դաշնակցութեան ըրած ջանքերը յիշելէ յետոյ, պ. Փէնլըվէ յայտնեց թէ հիմա կարգը եկած է նաև լուծելու Միջագետքի սահմանազուրկի փշոտ խնդիրը:*

*Իր ճառին կարեւոր մէկ մասը կը կազմէր Ապահովութեան Դաշինքը, որուն պատմականը ըրաւ. խօսեցաւ Միջազգային բարոյականի, փոխադարձ իրերահասկացողութեան, իրաւարարական դաշինքի, զինաթափութեան եւ աշխատաւորական կազմակերպութեան, Գերմանիոյ Ազգերու կցուդաշնութեան մէջ ընդունուելուն և Ամերիկայի չմանակցելուն մասին: Ի վերջոյ շեշտեց որ Ֆրանսա խաղաղութիւն կը փափաքի և իր բոլոր ջանքերն այդ բանին կը ձգտին:*

### Մէտիճէն պաշարուած

*Նէճաի Սուլթանը պաշտօնապէս կը տեղեկացնէ որ իր զինուորները պաշարած են Մէտինէն, սակայն քաղաքին նուիրական վայրերը պիտի յարգուին:*

### Դրամատուներու գործադուլը

*Գործադուլի եօթերորդ շաբաթն է արդէն և բանթողները աւելի քան երբեք հաստատ կը ծնան իրենց պահանջներուն վրայ: Բանակցութիւնները կը շարունակուին դեռ: Տնօրէնները առաջարկած են ամսականներուն կրայ 50 ֆրանքի յաւելում մը ընել և խոստացած են տարեգլխուն վերաքննութեան ենթարկել բոլոր ամսականները: Կարգ մը պաշտօնեաներ գործէ դադրեցուցած ըլլալով, բանթողները կը բողոքեն իրենց ընկերներուն եղած այս անիրաւութեան դէմ: Վերջին հաւաքոյթի մը մէջ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.*

*«Բանթողները գիտակից իրենց դատի օրինաւորութեան եւ վստահ իրենց բարոյական ուժին վրայ, կը հաստատեն թէ իրենց պարտադրուած պայքարը մինչեւ վերջ պիտի շարունակեն»:*

*Իտալական դրամատուներու պաշտօնեաները հանգանակութիւն բացած են՝ օգնելու համար Ֆրանսայի իրենց պաշտօնակիցներուն եւ մաս մը դրամ ալ ղրկած են արդէն: Նոյնպէս Ֆրանսայի պաշտօնեաներու բոլոր խմբակցութիւնները յորդոր կը կարդան իրենց ընկերներուն որ չվհատին:*

*Կառավարութիւնը կը խորհի իրաւարարութիւն առաջարկել, իրրեւ վերջին միջոց: Բանթողները իրաւարար մը պիտի ընտրեն դահլիճին անդամներէն, դրամատուները՝ ուրիշ մը, իսկ երրորդ մըն ալ կառավարութիւնը՝ ինք:*

*Բանթողները, թէեւ շատ վրդովուած են, բայց առ այժմ կը զգուշանան նոր ցոյցերէ: Երէկ ցուցահանդէս գացին, դրամ հաւաքելու համար:*


### ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԹ

*Մարտիր Շահարուհի.*— Շատ ուշ մնացին ձեր երկու թղթակցութիւնները որոնք կը խօսին օգոստ. 20—29 անցուգարձերու մասին: Կը խնդրուի օրը օրին ղրկել:

*Վիքթրանիշ Ե. Թ.*— Ստացած ենք բաժնեգինը, թերթը կը ղրկուի օգոստ. 25էն:

*Պրիւսէղ Օ. Գ.*— Ստացանք վեցամսեայ բաժնեգինը.

### Փորձառու դերձակուհի
### ՄԱՐԻ Ս. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

Կը պատրաստէ վերջին նորաձեւութեամբ կանանց ամէն կարգի հագուստ

Tailleurs, Mode, Manteaux

Խնամուած մաքուր և արագ աշխատանք

### Մասչելի գիներ

Métro Odéon—7, rue de Tournon(6)

Tél. Fleurus 05—47

## ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
### ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

1. Պերճ Թաշճեանի խանութը, 23 rue des Dominicaines.

2. Պ. Հմայեակ Կրմիկեանի «Արեւ» ճաշարանը, 6 rue des Petites Maries,6

3. Պ. Ղազար Քէնէերեանի թլպաէն ճաշարանը 6, Traverse Mont-de-Piété. *Օթել Տամասի կողքին:*

### ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, *ուճարան* gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette *քէօշկի մէջ,* Rue*քովը*

*ՕՏԷՈՆ* Mr. Bortzmeyerի *քեօշքը,* 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazareի *կայարանը*

Cour de Romeի *թիւ* 172 *քէօշկը*

**St MICHEL Madame Allanche**

**Bd. St. Michel** *Թիւ* 7ի *առջեւի կրպակը (քէօշք).*

*ՍԷն Միշել, Պ. ՊԵԼԼՕՇ թիւ* 3ին *առջեւի (քէօշքը):*

**Rue Lafayette** *Պ. Արտաշէս Պոյաճեանի (գորգի վաճառական) մօտ,*

53 **Fbg. Montmartre**·

*ՊԻԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)*

**L**ibrairie Gachet

19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International

Mr. P. Mavros

92, Rue Rébeval Paris (19)

(*մուտքը* Rue de Belleville)

Belleville *Արեւելեան նպարավաճառ. Յարութիւնեանի խանութը* 18 bis Rue Jouye-Rouve.

*ՐՈՆՕի գործաւորներուն համար*

*Պր. Ա. Պօյաճեանի մօտ*

43, Rue St. Cloud Billancourt

*Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը:*


### ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

*Հ. Ց. Դ. Քազաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները առաջիկայ շաբաթ գիշեր ժամը* 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier.

*Հ. Յ. Դ. Լիոնի Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին կարեւոր խնդրոյ մը շուրջ խորհրդակցելու, յառաջիկայ ուրբաթ* 11)9)25 *ժամը* 9ուկէսին, *ճաշօթի հաւաքատեղին:*

*Հ. Ց. Դ. Բրիտափոր խումբի անդամները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը հինգշաբթի սեպտ.* 10ին, *երեկոյեան ժամը* 8ուկէսին, Bd. St. Germain 95, *Օտէոնի դիմաց:*

*Հ. Ց. Դ. «Կայծակ» թաղային խումբի ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը հինգշաբթի* 10 *Սեպտ. երեկոյեան ժամը* 8ուկէսին *ճաշօթի հաւաքատեղին, շատ ստիպողական խորհրդակցութեան մը համար: Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:*

*Հ. Ց. Դ. Ուսանողական միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը հինգշաբթի գիշեր ժամը* 8ուկէսին *ճաշօթի հաւաքատեղին:*

*Հ. Ց. Դ. «Սար»ի թաղային կոմիտէն ստիպողաբար խմբական ժողովի կը հրաւիրէ իր խումբի բոլոր ընկերները ուրբաթ* 11 *Սեպտ. իրիկուն ժամը* 9ին 13 rue de Londres: *Նաև ընդհ. ժողով շաբաթ* 12 *Սեպտ.:*

*ՓԱՐԻԶԻ Սեբաստահայերու հայրենակցական միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, 12 սեպտ. յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ* 9ին. 130 rue du Bac: *Մէթրօ* du Bac *կամ* Sèvre (Nord Sud):

*Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն և անդամներէն ներկայ ըլլալ:*

### Մեր բաժանորդներուն

*Ամէնօրեայ անգամ մըն ալ կը յայտարարենք մեր բոլոր ընթերցողներուն և բաժանորդներուն, թէ «ՅԱՌԱՋ»ի իւրաքանչիւր թիւը պղտցարին կը ՅԱՆԶՆՈՒԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՕՐՆ ԻՍԿ, յաճախ գիշերանց: Ցապաղման քանի մը պատճառները կապ ունին ուղղակի Թղթատարական սպասարկութեան հետ: Պէտք եղած միջոցները ձեռք առած ենք, վերջին ալ գելքներն ալ հարթելու համար: Բաժանորդները իրենք ալ կ'ընդունին, անշուշտ, թէ որոշ բարեփոխում տեսի ունեցած է վերջին օրերս:*

*Այս առթիւ կը խնդրենք շատ մը բարեկամներէ՝ որոշ գրել իրենց հասցէները, եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փոփոխութիւններէ, մանաւանդ երբ տպագրուած են:*

ՎԱՐԶԱԽԻՆ


Վաճառական-դերձակ
## ԳԱՐԱԵԱՆ
Tailleur Mignon
5, rue Mignon, — Métro Odéon

*Սովիէթէ Սավանդի թաղորին դէմ: Զմրան համար պատրաստած է ձոխ մթերք մը ֆրանս. և անգլ սխրուն կերպասներու:*

*Բաց է նաև կէս օրերուն, իրի. կուններէրը մինչեւ* 8½: *Իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ* 1½:


## ՍԱԿԱՐԱՆ

*8 Սեպտեմբեր 1925*

### ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Սթերլին* | | 103.45 |
| *Տոլար* | | 21.33 |
| *Մարք (ոսկի)* | | 5, 06 |
| *Թրքական Թղթ.* | | 12.28 |
| *Թրք. ոսկի* | | 94.25 |
| *Մէճիտիյէ* | | 9. 70 |
| *Լէվա* | 100 *հատը* | 15. 62 |
| *Տրախմի* | « | 30. |
| *Լիր* | « | 86.10 |
| *Պելժ. ֆրանք* | « | 94. 95 |
| *Զուից. ֆրանք* | « | 411.70 |
| *Զերվոնեց ոսկը հատը* | | 108.50 |

### ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| *Քրէտի Ֆոնսիէ* I | 1525 *ֆր.* |
| « « II | 1300 « |
| « « III | 1200 « |
| *Ռուժէլի երկթ.* | 105.50 |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



ՀԱՆՐԱԾԱՆՕՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ
## "ՊԱԹԻՍԹ"
**15, Rue Lamartine** **Métro: Cadet** *կամ* **le Peletier**

*Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:*

## ՃԱՂԱՐԱՆ COSTAS
Համեղ, մաքուր կերակուրներ. արագ սպասարկութիւն

*Անգամ մը միայն այցելել բաւական է գաղափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.*

17, rue de la Fraternité — Bruxelles

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԹԱՂԱՆԹԱԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրքիա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեկ. ուղեւորական եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
11
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 18 — կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՓՈՂ ՈՒ ԹՄԲՈՒԿԷՆ ՅԵՏՈՅ

Կաթող. պատուիրակը Փարիզ դարձաւ ադմկալի այցելութենէ մը յետոյ, որուն մեծ մասը անցուց Մարսէյլի մէջ: Ամէն տեղ պատարագ, սեղան, քարոզ, ինքնակենսագրութիւն եւ լիաբուռն խոստումներ:

Կը թուի թէ բաւական ոգեւորութիւն յառաջ բերած է այս պտոյտը. մանաւանդ այն վայրերուն մէջ ուր մեր տարաբախտ հայ բնակիչները իրենց գլխուն հնացեր են երկու-երեք տարիէ ի վեր, զրկուած՝ հաւաքական կեանքէ, կարօտ՝ ժայրենի խօսքի եւ երգի. Անշուշտ երեւոյթը մխիթարական է, ազգալին գիտակցութեան արծարծման տեսակէտով: Բայց Պալաքեան եպսկ. շատ լայն բացեր է քաղցքը: Սովորութիւն ըրած է ոտքը գետնէն կտրել եւ արտակարգ ձեւ մը տալ իր առաքելութեան, ինչ որ վնասակար պիտի ըլլայ թէ իրեն եւ թէ մանաւանդ գաղութին համար: «Հայ ժողովուրդ, դուն ինձ ծանօթ չես, բայց ես քեզ լաւ ծանօթ եմ եւ կ'ապրիմ քու կողքիդ 27 տարիէ ի վեր»: Այս կարգի խօսքեր՝ Լութեան պակաս կ'ենթադրեն, մանաւանդ երբ կը կրկնուին ամէն տեղ եւ ամէն առիթով: Ինքզինքը յարգող գործիչ մը — այն ալ հոգեւոր հովիւ մը — ամէն բանէ առաջ իր ուժերուն գիտակցութիւնը պիտի ունենայ, եւ ամբոխի տեղ չպիտի գնէ ունկնդիրները, որոնք ծարաւ են խօսքի, բայց մարդը կը դառնան իր կարողութիւնէն ու գործեն: Կաթող. լիազօրը առատ խոստումներ ցանեց իր ճամբուն վրայ, ինչպէս կը հաղորդեն մեր թղթակիցներն ու պաշտօնեաները: Դժուար է ըսել թէ՝ այս խոստումներէն եւ յանձնառութիւններէն ո՛րքանը լուրջ են եւ որքանը՝ ճարտասանական փորձ: Մենք չենք տարուիր ոչ մնաւէջ փառաբանութիւններէն, ոչ ալ մեհեամբեր քննադատութիւններէն, որոնցմէ բաւական ունինք սեղանի վրայ: Բայց, ինչ որ գիտենք ու կը դիտենք, շատ վարդագոյն չէ: Պալաքեան եպսկ. աւետաբեր լուրեր հանած էր նաեւ Գ. Կիլպէնկեանի աշակերութեան մասին, հինգ հազար ստերլինի պատմութիւն մը տարածելով, բայց շուտով հաստատուեցաւ թէ այդ հաւաստիքը չի համապատասխաներ իրականութեան:

Մենք այս դիտողութիւնները կ'ընենք կանխելու համար շատ մը յուսախաբութիւններ:

Կա՛յ ուրիշ կէտ մը, որ աւելի մոայլ է

Կը թուի թէ կաթող. պատուիրակը բոլորովին մինակ է եւ կը խօսի ու կը գործէ ինքն իր գլխուն, իբրեւ տէր-սիրական, եթէ ոչ իբրեւ վրկիչ: Արդարեւ, ձայն ձուն չկայ իր ստեղծած օրկանները, որոնց մէջ կը փայլին շարք մը շողշողուն անուններ: Անցեալ օգոստոսէն ի վեր, երբ հիմնուեցաւ այս թերթը, միայն եպիսկոպոսին պատյանները, ճառերն ու աւետիսները կ'իմանանք, եւ ուրիշ ոչինչ: Որքան կը յիշենք, երկու թէ երեք անգամ որոշումներ հրատարակեցան Թեմական կեդրոնական Վարչութեան անունով,— եւ այնուհետեւ դադար: Եթէ ամառնային արձակուրդն է այս ընդհատման պատճառը, պէտք է ըսել որ շատ կանուխ սկսան: Սրճատունը չարաչար յոգնած մարդոց իրաւունքն է, իսկ Փարիզի մարմինները տակաւին նոր գործի պիտի ձեռնարկեն, եւ արդար էր քիչ մը եռանդ ու աշխատանք սպասել, գոնէ առաջին ամիսներուն: Վայրկեան մը համակերպելով այդ իրողութեան, նորէն մեր միտքը կը տանջէ ուրիշ հարցական մը, — Ո՞վ պիտի վարէր գործերը, եթէ կաթող. պատուիրակը յանկարծ հիւանդանար, կամ ո՞վ է պատասխանատուն, եթէ սխալ մը գործէ:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ Թեմական Վարչութեան եւ Տեսուչ Խորհուրդներու անդամները հարեւանցի կապուած են իրենց գործին, եւ ամէն հոգ ձգեր են հոգեւոր հովիւի մը վրայ, որուն պաշտօնը շատ որոշ է: Լոյսը էջմիածնի տաճարէն պիտի ծագի այս լոյս քաղաքին վրայ, թէ ինքն իր մէջէն, աւելի խոնարհ տեղեր ալ ճառագայթելու առաջադրութեամբ: Դիւանագէտներու այս ոստանին մէջ, ինչո՞ւ այնքան անճրկեր կամ ցամքեր են մեր հայրենակիցները, ներքին, աշխարհական կազմակերպութեան մը հիմերը դնելու համար:

Ե՞րբ կը սկսի բուն գործը, ճրճռան փողերէն եւ թմբուկներէն յետոյ:

Բայց մանաւանդ, ե՞րբ կը շարժին մտքի եւ սրտի տէր մարդիկը, բոլոր ընդունակ տարրերը, որպէսզի ֆրանսահայ գաղութը չվերածուի պարզ հօտի մը, եւ կարենայ տակալ այլասերման վտանգին, ու աշակցիլ հայրենիքին:

Շ.

### Տոմսեր

#### ՆՄԱՆԱԲՈՒԹԻՒՆԻՆ

*Շատեր դանդաղութեամբ կարդացին, թերեւս, այն յուշը թէ՝ Հայաստանի գրողները եւ բանասէրները չեն ուզեր իրենց երկերը հրատարակել Աբեղեան ուղղագրութեամբ ու կը նախընտրեն ձեռագիր վիճակի մէջ պահել զանոնք:*

*Թերեւս ուրիշներ ալ այս յուշը կարդալով չայն շունչ մը առին, կարծելով թէ այս որոչումը շանթի հարուածի պէս պիտի իջնէ նոր ուղղագրութեան գլխուն եւ պիտի ջախջախէ զայն...*

*Ի՛նչ պարզամտութիւն: Երեւանի վարիչները որոշած են ջուրը ակռն կտրել. Հայաստանի պատանեկութիւնը եւ ընթերցողները հետու պահելու համար «բուրժուա-նացիոնալիստական» գաղափարներէ: Իսկ մեր գրողները, իրենց երկերը ձեռագիր վիճակի մէջ պահելով, բանկագին ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլան կոմկուսին:*

*Ինչ ու ինչը մեկ կողմ:*

*Եթէ կ'ուզեն ազդու դարման մը գտնել այս վէրքին, գաղութներ պէտք է անմիջապէս նոր ուղղագրութեամբ հրատարակութեան տան Խրիմեան Հայրիկի, Բաֆֆիի, Դամօ. Գաբիպաի, Ահարոնեանի գործերը, «Մեր Հայրենիք» եւ «Բամ Փորոտան» երգերը, Դաշնակցութեան պարբերականները ու մանաւանդ «Դրօշակ»ը: Այն ատեն նոր ուղղագրութիւնը պուտուզացած..նկատելով թերեւս տեղի տայ հինին...*

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

*Յ Գ.— Այն հեղինակները որ կը մեղմեան իրենց երկերը ու չեն ուզեր աղճատել զանոնք, կրնան, որոշ խանգ մը տպել տալէ վերջ, կեցնել մեհենեան եւ հին ուղղագրութեան վերածել զանոնք, իբր արտածելի ապրանք:*

ՆՈՑՆ

### Դրամատուներու գործադուլը

Ցիսան օրուան պայքարէ մը ետք, որու ընթացքին երկու կողմերն ալ անգրպտելի ճնշումի իրենց տեսակէտին վրայ, վերջապէս վէճը պիտի կարգադրուի իրաւարարութեամբ, ինչպէս գրեցինք մեր վերջին թիւով: Բանթողները հաւանած են այս կարգադրութեան: Դատական նախարարը վարչապետին անունով նամակ մը ղրկած է դրամատուներուն եւ գործադուլի ազգ. Կոմիտէին, յոյս յայտնելով որ պիտի հպատակին արուելիք որոշումներուն:

### Թուրերը
### հաւրաժուէ կը պահանջեն

Թուրք պատուիրակութիւնը երկար յիշատակագրով մը կը պատասխանէ անգլ. պատուիրակ Պ. Էմըրիի վերջին ճառին եւ կ'ըսէ թէ վիճելի հողամասերը սրամտաբանօրէն Թուրքիոյ պէտք է մնան: Թուրքերը այնքան վստահ են իրենց պահանջին արդարացուածութեան վրայ, որ կ'առաջարկեն հանրաքուէ կատարել:

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ
### ԵՒ ՏՕՔԹ. ՆԱՆՍԷՆԻ ՏԵԼԵԿԱԳԻՐԸ
(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժրնեւ 10 սեպտ.

Այսօր, ժամը 3ին, Ազգերու Դաշնակցութեան գաղթայրն մասնախումբը նկատի պիտի առնէ Տօքթ. Նանսէնի տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան մասին: Մասնախումբը զայն քննելէ եւ հայ ներկայացուցիչներուն կարծիքն ալ առնելէ յետոյ, իր եզրակացութիւնները պիտի հաղորդէ ժողովին, որուն կ'իյնայ վերջնական կարգադրութիւնը:

Որքան կրցայ ստուգել, Նանսէնի յանձնախումբին եզրակացութիւնները նոր յուսախաբութիւն մը պիտի պատճառեն այն բազմահազար գաղթականներուն, որ Հայաստան երթալ կ'ուզեն: Տեղեկագիրը երբեք չի լուծեր ամբողջ հարցը, այլ անբաւական, մանաւանդ մէկ մը կ'առաջարկէ, որմէ առաջին առթիւ պիտի օգտուին Ցունաստանի մէջ նշանակուած 10,000 և Պոլսոյ 3000 գաղթականները, այն ալ եթէ ծրագիրը ընդունուի և դրամ գտնուի:

Կատարուած քննութեան հաւաձայն, Պոլսոյ մէջ կան 4972 գաղթականներ, որոնց 941ը այր, 1632ը կին, 1238ը մանչ, 1141ը աղջիկ: Ասոնք պէտք է անմիջապէս Հայաստան փոխադրուին: Երեւան որոշած է այս տարի և յառաջիկայ տարուան ընթացքին 7000 նոր գաղթական ընդունիլ Ցունաստանէն, Պոլսէն եւ Միջագետքէն, եւ հողեր տալ անոնց: Բայց Տօքթ. Նանսէն ալ այն տպաւորութիւնը կրած է թէ Հայաստան չպիտի կրնայ մեծ թուով գաղթականներ ընդունիլ եւ տեղաւորել զանոնք, եթէ աջակցութիւն չգտնէ զարգացնելու իր ընական հարստութիւնները:

Յանձնախումբը աչքի առջեւ ունեցած է երեք ծրագիրներ.— 1. Սարդարապատի դաշտին ոռոգումը. 2. Ղըրի ղրղանին ոռոգումը. 3. Սեւ Ջուրի (Գարա Սու) եւ Զանգի Բասարի ճահիճներուն չորացումը: Բայց նկատի առնելով որ առաջինը (Սարտարապատ) 12—15 միլիոն րուբլի դրամ եւ երեք տարի ժամանակ կը պահանջէ, սահմանափակուած է միւս երկուքին վրայ: Ղըրի (Երեւանի մօտ) տարածութիւնն է 19,000 տեսխաթին, Սեւ Ջուրը՝ 10000, Զանգի Բասարը՝ 4000, համագումար 33,000: Այս ղրղաններուն չորացման եւ ոռոգման համար ծախք կը հաշուեն, Ղըր՝ 3,000,000 րուբլի, Սեւ Ջուր, 1,300,000, Զանգի Բասար՝ 600,000, իսկ չնախատեսուած ծախք՝ 900 000. համագումար՝ 6,000,000: Ծրագրին իրագործումէն յետոյ կարելի պիտի ըլլայ 23,000 գաղթական տեղաւորել այս հողերուն վրայ, ամենէն առաջ ընդունելով 13,000 հոգի:

Տեղաւորման համար (տուն, գործիք, արջառ, սերմնացու) եւլն. մարդ գլուխ 200 րուբլի կը հաշուեն, որով 13,000ի համար պէտք է երեք միլիոն րուբլի:

Այս ինը միլիոնը ճարելու համար, յանձնախումբը կ'առաջարկէ փոխառութիւն մը կնքել, մինչեւ 15-20 տարի պայմանաժամով, ինչ պէս թելադրած է Հայաստանի կառավարութիւնը: Այս ինը միլիոնէն դուրս են փոխադրութեան ծախքերը, մինչեւ խորհրդային սահմանները:

Այս առթիւ չմոռնամ աւելցնել թէ Մօտաւոր Արեւելքի Միջազգային Ընկերակցութիւնը, որ իր ընդհանուր ժողովը գումարեց Սէֆօքհոլմի մէջ, միաձայնութեամբ որոշած է ուժ տալ Նանսէնի ծրագրին, բայց միայն բարոյապէս. եւ չսոնձներ որ եւ է նիւթական պատասխանատուութիւն:

Յաջորդ համարին կը հասցնեմ տեղեկագրին ամբողջական ընագիրը:

### Կարմիր նաւատորմը ափխազի շրջանի պիտի կատարէ

*Շիֆակօ Թրիպիւն կը տեղեկանայ թէ Հոկտեմբերի սկիզբը սովետական նաւաբաժին մը՝ բաղկացած «Մառա» տրէտնօթէն և «Ռաժոյ», «Իլիչ» եւ «Քոմիւնիսթ» յածանաւերէն՝ աշխարհի շրջանը պիտի կատարէ, ծովակալ Վասիլիէֆի հրամանատարութեամբ:*

*Նաւատորմը հետզհետէ պիտի այցելէ Ռիկա, Շեֆֆին, Թուլօն, Ճենովա, Ադրիականի իտալական նաւահանգիստները և Պոլիս: Խորհրդային Միութիւնը ծրագրած է գօրացնել Սեւ Ծովու նաւատորմը և բանակցութեան մէջ է Թուրք կառավարութեան հետ՝ նաւատորմը 1918ի աստիճանին հասցնելու համար: Այս վերջնոյն հաւանութեան պարագային, «Մառա» Սեվաստափոլի մէջ պիտի մնայ: Ցետոյ նաւատորմը իր ճամբան պիտի շարունակէ դէպի Ճիպրալթար, Տաքար, Հար. Ափրիկէ, Մատակասքար, Սէյլան, Ճաբոն ու Վլատիվոսթոք, ուր պիտի մնայ վերջնականապէս:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

# ՆԻՅԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ՀՈՎԻՏԷՆ

## "Յառաջ,,ի վերերեւումը։— Այցելութիւն մը Զաւէն արք.ի.— Մելխոճեան կրթարանները.— Վերադարձ դէպի գիւղ։

Աղեքսանդրիա, 4 Սեպտ.

1914ին, *Ազատամարտի* 26)9 Մայիս թիւին մէջ, Հայաստան ղրկուած երկու օտար մարզպաններու մեկնումին առթիւ, «Բարենորոգումները երկրագործական տեսակէտով»խորագրին տակ, կը գրէի հետեւեալ տողերը.

— «Եւ թերեւս շատ հաւանական է որ այն առեն այսօրուան ղաղթեցուցած Յառաջներու ազիւններէն լոյս տեսնեն Ազատամարտներ հայութեան սրտին մէջ։»

Այն տարին Կարնոյ Յառաջը կը փակուէր կառավարութեան կողմէ և մենք բարենորոգումներու սրտապնդիչ հեռանկարէն ներշնչուած, յոյս և փափաք կ'ունենայինք, Յառաջներու ազիւններուն վրայ բարձրացած տեսնել *Ազատամարտներ*ը՝ Պօլսէն փոխադրուած Հայաստան։

Այն օրէն ասդին շատ պղտոր և կարմիր ջուրեր անցան Եփրատի կամուրջին տակէն և Կարնոյ Յառաջներու և Պօլսոյ *Ազատամարտ*ներու «Խօսքը» այս անգամ Յառաջի վերերևումով կը լսենք Սէնի ափերուն վրայ, Կալեան ղուարթ աքաղաղին ականչին վրայ հնչեցնելու ճշմարտութեան աղաղակը։

Բայց, մինչեւ ե՞րբ այսպէս...

—

Առիթ ունեցայ քանի մը ժամ խօսելու Զաւէն արքեպիսկոպոսի հետ։

Նախկին պատրիարքը միշտ լաւատես է հայ ժողովուրդի ապագային վրայ։

Բայց ես կը յարգեմ Զաւէն արքեպիսկոպոսը ուրիշ տեսակէտէ մըն ալ։ Երբ Կարնոյ Առաջնորդ էր, կը ջատագովէր արդիական հողագործութեան անհրաժեշտութիւնը հայ գիւղացիութեան համար, որ թէև Հողի անսահման սէրը ունէր, բայց նահապետական դրութեան մէջ մխրճուած՝ անկարող էր քաշելու այդ հողին լիառատ սերը։

Զինադադարէն ետքը, պարզ դիմումի մը վրայ անմիջապէս տրամադրեց Արմաշի վանքը՝ իր ագարակովը միասին, վերսկսելու համար գիւղատնտեսական որբանոցի մը։

Կիպրոսի Մելքոնեան կրթարանները, որոնց խնամակալութեան նախագահն է ինք, պիտի ունենան նաև իրենց գիւղատնտեսական բաժինը։ Այդ կրթարանները ունին 32 ֆեդտան մշակելի հող՝ քաջայարմար բանջարամշակութեան, այգեմշակութեան, մեղուաբուծութեան, հաւաբուծութեան և կթնատնտեսութեան։ Մանչերու բաժինը՝ 150 ուսանողներով, պիտի բացուի աշնան։ Իսկ աղջիկներու բաժինը աւելի ուշ՝ գարնան։ Հրաւիրուած է նաև հոգեպետ ուսուցիչ մը, որ որքան տեսական, նոյնքան գործնական դասեր պիտի աւանդէ։ Մելքոնեան կրթարաններուն տնօրէն Պ. Լեւոն Թաշճեան ալ մեծ կարեւորութիւն կուտայ գիւղատնտեսական բաժնին։

Մեր Արմաշի գիւղատնտեսական վարժարանը՝ ծանօթ պարագաներու բերումով, կարճատեւ կեանք մը ունեցաւ։

Արմաշականներով, ուսուցիչ թէ ուսանող, Հայաստան, Նոր Բայազիտի մէջ բացուած գիւղատնտեսական վարժարանը, պոլշեւիկեան արշաւանքին առջեւ գոյութեցաւ և ուսուցիչ թէ ուսանող ճամբուեցան Պոլիս։

Այս ընդհանուր թոհուբոհին մէջ ուրախալի պարագան այն է որ Ամերիկացիները Հայաստան, Սեւրեանաւանի մէջ իրենց հաստատած գիւղատնտեսական հսկայ որբանոցով. գովելի ճիգեր կը թափեն արդիացնելու համար Հայաստանի գիւղատնտեսութիւնը։

Անդին Եւրոպա, մանաւանդ Ամերիկա քանի մը տասնեակ որբ ուսանողներ կը հետեւին գիւղատնտեսութեան, ունենալով մէկ և անբաժանելի իտեալ՝ արդիացնել հայկական գիւղատնտեսութիւնը։

Կիպրոսի Մելքոնեան կրթարաններն ալ, այս սրբազան պայքարին պիտի բերեն իրենց բաժինը, իրենց գիւղատնտեսական ճիւղովը։

Այս պահուս միտքս կուգան Ֆրանսացի ընկերաբանի մը սա խօսքերը. «Քանդեցէք քաղաքները, որպէսզի գիւղերը շէննան։»

Բարբարոսները քանդեցին մեր քաղաքները, քանդեցին նաև մեր գիւղերը. շէն ու ճոխ, որոնք ամուր սիւներն էին հայկական դարաւոր քաղաքակրթութեան։

Բայց հայ ժողովուրդին կամքը պիտի վերականգնէ հայ գիւղը, պիտի վերանորոգէ հայ գիւղացիութիւնը, ամրացած գիտական ղրահով։

Զաւակները պիտի քալեն իրենց հայրերուն ճամբէն։

Այս ճամբան ակօսին լուսաւոր գիծն է։

Եւ արօրին ակօսած գիծերէն, «միայն ցորեն չէ որ կը բուսնի, այլ ամբողջ քաղաքակրթութիւն մը»։

Քաղաքակրթութիւնը առաջին անգամ ծնած է այն երկրէն, որուն սկզբնական զբաղումը եղած է երկրագործութիւնը։

Հայաստան այս տեսակէտով, ի պատուի է ազգերու պատմութեան մէջ։

Վերջապէս հայկ'ական փեթակը, ինչպէս անցեալին մէջ, նոյնպէս ալ այսօր, կ'եռայ կ'եփի, հակառակ գոռեհաներու և իշամեղուներու յարձակումն եւ սիսթեմաթիք յարձակումներուն։

Հայկական գիւղը կը վերածնի իր աճիւններէն, աւելի փառաւոր եւ աւելի յաղթական և Հայեր գունդ-գունդ կը վերադառնան դէպի գիւղ, դէպի հող և դէպի հողագործութիւն։

Հայաստանի իրական հերոսները իր գիւղացիները, մանաւանդ իր լուսամիտ գիւղացիներն են։

Ջերմ համբո՞յր հայ գիւղացիին սեւ ձեռքին, որ մեզի կուտայ մեր ամենօրեայ ճերմակ հացը։

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

## Հարբում են

*Այս խորագրով, Թղթակից մը կը գրէ Մուրիդայի Հայաստանի մէջ (թիւ 187.)— Ալլահվէրտիի գործակցական ընկերութիւնը կը վարեն շահադէտները, վերստուգիչ յանձնաժողովը անգործութեան դատապարտուած է, ոչ ոք տեղեակ չէ գործակցականի գործունէութեան։ Մթերքներու գինները սովորականէն բարձր են։ Կոոպերատիվի աշխատակիցները տակառով գինին իրենց կողքին, կ'ուտեն, կը խմեն, կը գինովնան։*

*Ուրիշ նմանագիր մը Հաղբատեն կը պատմէ (թիւ 188).—*

*Հաղբատ գիւղի գործակցականի վարիչը կոպիտ կը վարուի անդամներուն հանդէպ։ Կը պահանջէ որ երթան ապաւիկ տրուած ապրանքներու դրամները հաւաքեն։ Յետոյ գան առնեն ուրիշ։ Աշխատակիցները իրենց մասնաւոր պէտքերուն համար զանազան գումարներ կը վատնեն, պաշտօնաները դիմակի տակ։ Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել։*

Պուլկարական նամականի

# ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

*(Մասնաւոր թղթակցութիւն)*

ՍՕՖԻԱ, 6 Սեպտ.

Անցեալ տարի, Օգոստոսին, Փիլիպէի մէջ տեղի ունեցաւ Պուլկարահայ Ազգ. մարմիններու համագումար մը, որուն գլխաւոր գործը եղաւ մշակել կանոնադրութիւն մը, յարմարցուած տեղական օրէնքներուն։ Այդ համագումարէն ընտրուեցաւ յանձնաժողով մը, որ կը կոչուէր առժամեայ թեմական խորհուրդ, սահմանափակ իրաւասութիւններով։ Պաշտօնն էր վաւերացնել տալ կանոնադրութիւնը և անոր հիման վրայ նոր համագումար մը հրաւիրել, ընտրութիւններ կատարելու համար։

Դեռ կանոնադրութիւնը չհաստատուած, կառավարութիւնը կարգադրեց թաղային նոր ընտրութիւններ կատարել, ընտրական իրաւունք տալով միայն պուլկարախօսուն հայերուն. մինչդեռ ատկէ առաջ, ամբողջ 45 տարի, բոլոր Հայերը առանց հպատակութեան խորութեան մասնակցած էին ընտրութիւններուն։ Թեմականի առաջնադէտ Պ. Ճերախով ընդդիմացաւ թեմականի միւս անդամներու առաջարկին (այդ մասին դիմում ընել պուլկար կառավարութեան) և ինքնագլուխ հրամաններ տուաւ կառավարական հրահանգի համաձայն ընտրութիւններ կատարելու։ Ահա այդ օրէն Թեմականը պառակտուեցաւ։ Անոր երկու անդամները Փիլիպէ կը բնակէին. Սոֆիա բնակողներէն երկուքը չուզեցին գործակցիլ առաջնադէտին, որ իր հետ առնելով միւս երկու անդամները, սկսաւ անխորհուրդ գործունէութեան մը, վրդովում յառաջ բերելով Պուլկարահայութեան մէջ։ Ան մուացաւ կանոնադրութիւնը, և կատարեց անխորհուրդ գործեր, որոնց մանրամասնութիւնները գրուած են, օրը օրին։ Բոլոր քննադատութիւններն ու խորհուրդները օգուտ չունեցան։

Իր բազմաթիւ ապօրինութիւնները արդարացնելու համար, նախկին վինուորականը ինքնագլուխ համագումար մը հրաւիրեց Օգոստոս 28ին, թաղական խորհուրդներու և հոգաբարձութիւններու ներկայացուցիչներէն։ Բայց համագումարին կազմը բոլորովին անակնկալի բերաւ զինքն ու արբանեակները։ Եւ ամէն միջոց փորձեցին, ժողովը անգործութեան դատապարտելու համար։ Հ. Ց. Դ. համբակցութիւնը, որ մեծամասնութիւն կը կազմէր, առաջարկեց նոր մարմին մը կազմել բոլորովին չէզոքներէ։ Պ. Ճերախով վիրաւորուած այդ առաջարկէն, թղթապանակը առաւ և հեռացաւ։

Համագումարի մեծամասնութիւնը, կարճ դադարէ մը յետոյ, շարունակեց ժողովը, և հետեւեալ որոշումները տուաւ։—

1. Հրաժարեալ և լուծուած համարել առժամեայ թեմական խորհուրդ կոչուած մարմինը, որ արդէն պատկառած և կազմալուծուած էր։ 2. Անոր տեղ ընտրել նոր մարմին մը, տալով «Թեմական յանձնաժողով» անունը, որու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ապագայ համագումարը հրաւիրել համաձայն կանոնադրութեան։ 3. Չեղեալ համարել Ստեփաննոս եպիսկոպոսի նշանակումը։ 4. Պահանջել և ստանալ առժամեայ Թեմականի թուղթերը նախկին վիւանէն։ 5 Ընտրեց թեմական յանձնաժողովը հետեւեալներէ.— Պ. Պ. Սուքիաս Սուքիասեան, Յովհաննէս Յովհաննէսով, Հմայեակ Թուտնայեան, Աբրահամ Գրիգորեան, Թազուր Յակոբեան, հինգն ալ հրապարակի վրայ ծանօթ աւետարանականներ։ Միջոցներ ձեռք առաւ չեզոքացնելու հակառակորդներու սանձարձակութիւնը։ Այսպէս վերջացաւ այլանդակ պատմութիւն մը։

Զմոռնամ աւելցնել որ հանգումարը կը բաղկանայ միայն պուլկարահպատակ ներկայացուցիչներէ։

Մ Իւ.

## ԱՊՐՈՒՍՏԻ ՍՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

*Տարակոյս չկայ որ ապրուստը երթալով կը սղէ Փարիզի մէջ։ Սենեակի ուտան վարձքերը անհատաւտալիօրէն սղած են. դեռ վերջերս Մեթրոյի և Թրամվէյի գիներուն վրայ ուշագրաւ յաւելում տեղի ունեցաւ։ Հիմա ալ ուտելիքի վերաբերեալ նիւթերը սկսած են սղել։ Անցեալ տարուան սեպտեմբերի գիներուն հետ բաղդատելով, տարբերութիւնը բաւական զգալի է։ Հետեւեալ փոքրիկ վիճակագրութիւնը գաղափար մը կուտայ այս մասին։*

*Գիները մեծաքանակի վրայ հաշուուած են եւ առնուած են Հալէն.—*

*Անցած տարի քիլօն 14 ֆր. 80 արժող կարագը այս տարի կ'արժէ 16,40, այսինքն մօտ 12 առհարիւր աւելի։ Հարիւրը 580 ֆր. արժող հաւկիթը, հիմա կ'արժէ 620 ֆր.։ Համամսէը պանիրը որ տեսակին համեմատ կ'արժէր 1—2 ֆր. 30, այժմ կը ծախուի 1,60էն մինչեւ 3 ֆր. 10։ Կոփուած պանիրին քիլօն անցեալ տարի սեպտ.ին կը ծախուէր 5 ֆր. ըանքէն մինչեւ 9 ֆր. 50. այս տարի կ'արժէ 9էն մինչեւ 11 ֆրանք 30։*

*Գալով բանջարեղէններուն, անցած տարի կարմիր գետնախնձորին հարիւր քիլօն 35—40 ֆր. կ'արժէր, այս տարուան գինն է 40—60 ֆր.։ Հարիւր ծաղկեկաղամբը անցած սեպտեմբերին 60-130 ֆրանքի կը ծախուէր, հիմա 100էն 210 ֆր. կ'արժէ։ Լօլիկը 50 ֆրանք էր, այսօր 70 ֆր. է։*

*Պտուղներուն կարելի չէ մօտենալ. անցեալ տարի հարիւր քիլօ խաղողը կարելի էր մինչեւ 150 ֆրանքի առնել, իսկ ամէնէն բարձր գինն էր 280 ֆրանք, այս տարի ամէնէն աժանը 180, իսկ ամէնէն սուղը 450 ֆր. կ'արժէ։ 50 ֆրանք արժող սովորական տանձերը 300 ֆրանքի բարձրացած են։ Նոյն գինով կը ծախուին նաև սովորական խնձորները, մինչդեռ անցեալ տարի 100 ֆր. կ'արժէին։ Բոլոր պտուղներն ալ այս համեմատութեամբ յաւելում կրած են։*

*Սղութիւնը զգալի է նաև միսի գինին վրայ։ Անցեալ տարի քիլօն 10 ֆրանք արժող միսը այս տարի կ'արժէ 13 ֆրք. 50, այսինքն 35 առ հարիւր աւելի։ Ոչխարի միսը 4 ֆրանքէն 6ի բարձրացած է. հում ժամպօնը որ 9 ֆրանք կ'արժէր, կը ծախուի 12 ֆրանքի։ Նոյնպէս աւելցած են հաւի, ճագարի, նապաստակի եւ երէսի միսերը։*

*Մէկ բան միայն աժանցած է, ղցանի հազարը, որ անցած տարուան գինին վրայ 100էն 50 աժանցած է։*

Մխախոտի մշակութիւնը և բուրդի ձարտարագործութիւնը զարգացնելու համար, Անդրկովկասեան վարչութիւնը որոշած է երկու բաժնեհիրական ընկերակցութիւններ կազմել, «Անդրմխախոտ» եւ «Անդրբուրդ» անուններով։

# «ՊԱՊԱՄ ՊՐԱԳՄԸՅՕՐ»

Հայ ընտանիք մը կը ձանձ... Տարբեր գաւառէ և տարբեր մ... վայրէ մարդիկ ենք, սակայն կոյր կառագիրը այնպէս տնօրիներ է Ֆրանսայի այս գիւղին մէջ իրա... դրացիներ ըլլանք։

Թրքախօս է այս ընտանիքը։ Հ... բաւական լաւ կը խօսի հայերէն, ... միայն ստիպուած պարագային գործածէ զայն. կինը բոլորովին տեղեակ է իր մայրենի լեզուին, ... րանիկ զաւակը, 12-13 տարեկան ... մը, գիւղին նախակրթարանը կը ... ճախէ և լաւ կը հասկնայ ... հասկնէ Ֆրանսերէնը, թուրքի... ջուրի պէս կը խօսի, իսկ հայ... քանի մը բառեր հազիւ կը ... Միւս երկու պզտիկները կ'երեւ... գաղափար իսկ չպիտի ունենան ... մայրենի լեզուին մասին։

Թրքախօսներ շատ ունինք մէջ. ազգային ցաւ մըն է այս... վերքը շատ դէշ կը կոտոր... մարմնին վրայ։ Շատեր կան որոնք չպիտի և պարագաներու բերու... ստիպուած են եղեր թուրքերէն ... ծածելու և իրենց լեզուն տնտես... շատ շատերը ունինք որոնք այժմ զգան իրենց սխալը և կը փափա... ուզեղ զայն, սակայն կամքի չգ... թինէն թէ անհոգութեան հետեւան... չեն կրնար ազատիլ այդ լեզուի ... պանքներէն։ Այս վերքին մասին ... մուլի մէջ շատ գրուած է ու դեռ ... գրուի։ Իսկ ես այս անգամ բոլոր ... ուրիշ պարագայ մը պիտի չիշեմ, ... պախարակելի։

Անցեալները ազատ մէկ ժամ... կլնս աւելը ունեցայ խօսքի բռնու... վերոյիշեալ Թրքախօս ընտանիքին ... ամներէն մէկուն, 13 տարեկան աղ... հետ. և հետաքրքրութենէ մղ... հարցուցի թէ ինչո՞ւ հայերէն չ... տեր, թէ ինչո՞ւ իր հայ բարե... տղաքներու հետ հայերէն խօս... չանք չըներ։ Տղեկը կարմրեցաւ, ... յանգանքը ճանչցողի մը ամբիծ... թեամբ և,

— «Պապամ պրագմըյոր, պ... պամ տարըդըյոր», մրմնջեց։

Կարծելով թէ իր տղուն ֆրան... րէն խօսիլ շատ վարժեցնելու հա... է որ հայրը այս արգելքը դրած «Հայրիկդ թուրքերէն խօսելուդ ալ նեղանա՞յ», հարցուցի։

— Ոչ, ըսաւ տղեկը, թուրքե... միշտ կը խօսիմ։

Եւ մենք Հայերս կը բարկա... որ, Պրուսայի, Պալըքէսերի, Մե... կամ Էնկիւրիի քաղաքապետ... ները վերջերս իրենց գաւառներու ... արգիլեր են թուրքերէնէ տարբե... զու գործածել։ Ինչո՞ւ խումկ չենք ... թուրք պէյերուն և փաշաներուն, ... րոնք դեռ նոր, հազիւ այս տարի ի... ըրեր են արգելք դնել հայ լեզու... մինչ այստեղ, Ֆրանսայի այս ա... երկնքին տակ կը գտնուին ընտա... հայրեր, հայ հայրեր, որոնք կ'արգ... իրենց զաւակներուն մայրենի լեզ... արտայայտուելու։

Չես գիտեր, արգահատի՞լ հօրը պականած հոգիին վրայ, թէ խղճ... րիլ զաւկին կաշկանդուած և սեղմ... սիրտին վրայ։

Խե՛ղճ «մեծասքանչ դու լեզու...

Ու հիմա՛, ամէն անգամ ու ... տեղ, ժամուն դուռը թէ Մեթրոյ... մէջ, ճամբու վրայ թէ գործարանի ... խառնքի առեն, երբ ականջդ ... հանի թուրքերէն խօսակցութիւն ... — և դժբախտաբար միշտ ալ կը հ... նի — աչքիս կը պատկերանայ դրացի... տղեկը և ականջ կը յիշեմ իր խօ... քերը.

— «Պապամ պրագմըյոր»։

Եւ կը մտածեմ ես ինձի, — Արդ... ասո՞նք ալ, այս դեռահաս տղաքը ... այս մեծ մարդիկը որոնք իրենց տուն

ու տեղը, իրենց սրբութիւնները ու երդումները թողեր ու փախեր են իրենց խօսաձևերուին տէրերուն ձեռքերէն, միայն ատոնց պատճառաւ եկեր են այստեղ, այս օտար և անտանելի կեանքին լծուելու, արդեօք այս թուրքերէն խօսողնե՞րն ալ ունին իրենց չքմեղանքը, ինչպէս սա 13 տարեկան տղեկը. արդեօք ասո՞նք ալ սոխպուած են ըսելու.

— «Պապա՛ պրագմըյօր»...

Գ. ԿԻՒԼԵՃԵԱՆ

## ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

### Ընդհանուր յարձակողական Տիւրզիներուն դէմ

«Տէյլի Մէյլ»ի Երուսաղէմի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Սուրիոյ Ֆրանսական զինուորներուն թիւը յառաջիկայ շաբաթ 25 հազարի պիտի հասնի։ Այն ատեն մեծ յարձակողական մը պիտի սկսի Տիւրզիներուն դէմ։

Խաչենաէրուսի մէջ կացութիւնը շատ լուրջ է, սակայն Ֆրանսական օգնական զինուորները յաջողութիւններ ձեռք կը բերեն։

### Սուէյտա կը ռմբակոծուի

Պէյրութէն պատերազմական նախարարութեան հասած տեղեկութիւններու համաձայն, Տիւրզիները կը ռմբակոծեն Սուէյտան առանց ոեւէ ելքաս պատճառելու։

Ֆրանսական օդանաւերը յաջողած են քանդել ռմբակոծումին մասնակցող թնդանօթներէն մէկը, և կը շարունակեն ռումբ նետել թնդանօթներուն գտնուած տեղերը։

### Տիւրզիներուն միացողները

Երուսաղէմէն Թայմզի կը հեռագրեն թէ հինգշաբթի օր չորս Հարիւր Ֆրանսացի զինուորներ Դամասկոսի հարաւակողմը Խըրպէթ Էլ Ղազալի գիւղը մուտան հաւաքելու համար այն զէնքերը, զորս կառավարութիւնը բաժնած էր այդ գիւղի բնակիչներուն, որպէսզի իրենք զիրենք պաշտպանեն Տիւրզի յարձակումներուն դէմ։ Անոնց պատասխանուեցաւ որ գիւղացիները իրենց զէնքերով մէկտեղ գային և Տիւրզիներուն միացած են։ Ասոր վրայ Ֆրանսացիները ձերբակալեցին գիւղացիները և գրաւեցին անոնց ամբողջ ստացուածքն ու արջառը։ Ձերբակալուածներուն մէջն են գիւղապետ Ապուսալէհ և Մէճմէլ Էշշէմս, որոնք Քանէյթրայի մէջ Տիւրզիներու և Սուրիացիներու միջեւ միջնորդի դերը կատարեցին։

### Սուլթան Աթրաշի կոչը

Եգիպտական թերթերը կը հրատարակեն Տիւրզի ապստամբութեան ղեկավար Սուլթան Էլ Աթրաշի հետեւեալ յայտարարութիւնը.—

«Պիսմ իլլահ իլ րահման իլ րահիմ։

«Ի զէ՛ն, ո՛վ Սուրիացիներ, Արաբիոյ ազնիւ զաւակներ։ Ազատութեան և անկախութեան համար պայքարի օրը հասած է։ Ժամ է արթնցնելու ազգը և մղելու ժողովուրդը, որպէսզի իսորտակենք մեր երկրին վրայ ճնշող օտար տիրապետութիւնը։ Տասնեակ տարիներէ ի վեր կը կռուինք մեր ազատութեան և անկախութեան համար։ Բաւական են այլեւս խօսքերը, սուրով է որ պէտք է կռուինք։

«Սուրիացի՛ներ, գիտէ՛ք որ արդարութիւնը պիտի յաղթանակէ և չպիտի պարտուի։ Ուրեմն սուրով պահանջենք մեր իրաւունքը։ Դէպի մահ քալելով, մենք պիտի գտնենք կեանքը։

«Արաբիոյ և Սուրիոյ զաւակներ, յիշեցէք ձեր նախահայրերը, ձեր հերոսները, ձեր փառապանծ պատմութիւնը և ձեր նուիրական խոստումները։ Գիտցէք որ Աստուծոյ ձեռքը ժողովուրդին հետ է և ժողովուրդին ուժը Աստուծմէ է։ Թշնամին պիտի չկրնայ յաղթել ազգին միացեալ ուժին։ Աշխարհակալները առին մեր սեփականութիւնը, սպառեցին մեր երկրին հիւթերը, հալածեցին մեր կրօնքը, արգիլեցին մեր առևտուրը, պաշարեցին և փակեցին մեր երկիրը։

«Ի զէ՛ն ուրեմն, ով ազգին բարեկամները, ի զէ՛ն, արդարութեան բարեկամները, զուք միայն պիտի կրնաք ապահովել ազատութիւն ազգին համար։ Ի զէ՛ն, որովհետեւ օտարները բնաթարեցին մեր իրաւունքները և չյարգեցին նոյնիսկ իրենց ամենէն պաշտօնական խոստումները։ Կ'ապօթենք Աստուծոյ, որ ներէ մեզ այս պատերազմին մէջ թափուած արիւնը, պատերազմ՝ որ մեզ ազատ պիտի դարձնէ մեր երկրին մէջ։

«Մենք կը պահանջենք որ պետութեան գլուխը գտնուի մեզմէ մէկը, որպէս զի մեր խնդրանքները անլսելի չմնան, որպէս զի մեր պատուիրակութիւնները ոչխարի հօտերու չնմանցուին Սարկութեան ամօթը պէտք է լուանանք մեր հերոսներու արիւնով։ Մեր պատերազմը սուրբ պատերազմ մըն է։

«Մենք կը պահանջենք. 1. Միջերկրականեան Սուրիոյ մնութիւնը՝ մինչև անապատ. արաբական Սուրիոյ ճանաչումը։ 2. Ժողովրդական կառավարութիւն մը և ազգային խորհրդարան մը։ 3. Ֆրանսական բանակի մեկնումը և տեղական բանակի մը ստեղծումը։ 4. Ֆրանսական չեզոփոխութեան առանձնաշնորհները. Մարդու իրաւունքներ, ազատութիւն, եղբայրութիւն և հաւասարութիւն։

«Ի զէ՛ն, ուրեմն։ Հաւաքենք մեր նախնիքներու օրինակին, մեր պահանջներուն իրականացումը զէնքով ձեռք բերենք։ Ալլահն ու Մարդկութիւնը մեզի հետ են։ Կեցցէ՛ ազատ և անկախ Սուրիան։

Ժողովրդական-ազգային-

յեղափոխական բանակի պետ

(Ստոր.) ՍՈՒԼԹԱՆ ԷԼ ԱԹՐԱՇ

### Ականատեսի պատմութիւն

*Շիհաթ Թրիպոլիի թղթակիցը որ գօր, Սարայլի արտօնութեամբ ներկայ եղած է զրահապատ ինքնաշարժով կատարուած հետախուզութեան մը, կը գրէ.—*

«*Սուէյտայի միջնաբերդին մէջ ֆլանես. երեք գումարտակներ, հրետանիգներ եւ ուրիշ քանի մը միութիւններ 47 օրէ ի վեր պաշարուած են 10 հազար ապստամբներու կողմէ, որոնք վճռած են չարդելու զանոնք։ Իր կարգին Ֆրանս, հրամանատարութիւնը պաշարած է ամբողջ Տիւրզիներու ցեղը (60 հազար հոգի), ու այս օրերս տեղի պիտի ունենայ փոքրիկ «ռազմափորձ» մը որ ամբողջ արաբ աշխարհին մէջ պիտի վերահաստատէ Ֆրանսայի հմայքը։ Առայժմ Ֆրանս. 75նոց թընդանօթները կը քանդեն Տիւրզիներու մայրաքաղաքը։ Հոս մոտերը բանակած են Թունուզցի Սփահիները՝ պատրաստ յարձակելու։ Ընդհանուր յարձակողականը պիտի սկսի այս բանակատեղիէն, ուր կը տեսնուին Սուրիացի, Մարոքցի, Թունուզցի եւ Մալկաշ զինուորները։ Բազմաթիւ հրասայլեր ու ինքնաշարժեր կը հասնին։ Պաշտպանեալ կառախումբ մը ամէն օր Դամասկոսէն, զինուոր, ռազմանիւթ եւ ջուր կը բերէ։ Տեսայ երեսուն օդանաւեր, որոնք կը ռմբակոծեն Սուէյտան։*

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

### Զանազան լուրեր

*Նոր Բայազիտի մէջ, Յուլիս ամսու մէջ արձանագրուած են 313 ծնունդ, 118 մահ, 17 ամուսնութիւն և 4 ամուսնալուծում։*

*— Յուլիս և օգոստոս ամիսներուն աւելցեր են քրէական թեթեւ յանցանքները (ծեծ, վտրում եւն.). գլխաւորաբար իբրեւ հիմունք ջրային եւ հողային վէճերու։ Կ'աւելնան նաեւ ամուսնալուծումները։*

*— Պետական ապահովագրութեան տոկոսները զանձուած են թուրք գիւղերէն, իսկ հայ գիւղերուն մէջ կը մնան գլխաւորապէս ունեւորներուն վրայ։*

*Մեղրիի գաւառ. վարչութեան վերջին ժողովին մէջ, նախագահը հաղորդեց թէ շրջանի տնտեսութիւնը 3—4 անգամ բարձրացած է, բաղդատելով 1921ի հետ։ Այս տարի շրջանը կ'ունենայ 19 դպրոց, 40է աւելի ուսուցիչներով։ 1925—26 ուսումնական տարեշրջանին ոչ մէկ դպրոցական դպրոցէն դուրս չպիտի մնայ։ Նախնական աշխատանքներ կատարուած են, էլեկտրական կայան մը հաստատելու համար։*

*Առողջապահական վարչութեան 1925—26 տարեշրջանի նախահաշիւը կը նախատեսէ 1,165,472 րուբլի ծախք, որուն 281,000ը պիտի յատկացուի համաճարակի և «սոցիալական» հիւանդութիւններու դէմ պայքարելու։ Նոր շինութեանց համար յատկացուած է 187,000 րբ.։*

*Բանպակի վարչութեան կատարած վերջին քննութեանց համաձայն, Վետի Բասարի շրջանին մէջ չափազանց գէշ է բամպակի ցանքերուն վիճակը։ Բաւական ձիւն եւ անձրեւ եկած չըլլալով, ցանքերը ոչնչացեր են։*

*Ղափանի (Զանգեզուր) տնտեսական արժէքը նկատի առնելով առաջարկուած է յատակագիծ մը պատրաստել, ծուռ ու մուռ փողոցները հարթելու եւ կարգ մը շէնքեր շինելու համար։ Առաւելագոյն ծախք կը նախատեսուի 30,000 րբ.։*

*Այս տարի հացի պակաս կայ գաւառին մէջ։ Գիները բարձրացած են արդէն։*

*Ղամարլուի մէջ (Երեւան) հիւրանոց մը շինելու համար գումար մը տրամադրուած է։*

*— Այս տարի խաղողի բերքը ուշ մնացած է ձմրան ցուրտին եւ ջուրի պակասութեան հետեւանքով։ Երաշտը կատարեալ պատուհաս դարձած է ամբողջ շրջանին համար։ Գիւղացիները ահագին խումբերով կը վազեն շրջանային ջրպետին եռեւէն. եւ կը տանին կը ցուցնեն երաշտէն այրած ցանքերը։*

*Գիւղատնտեսական տուրքը զեղչուած ըլլալով ամբողջ Խորհրդային միութեան մէջ, Հայաստան ալ այս տարի պիտի գանձէ իբր մէկ միլիոն րուբլի, փոխանակ 1 միլ. 700 հազարի։*

*Դեպի Ղաթարի պղնձահանքերը երկաթուղի մը պիտի շինուի, Շարիֆխանէի ուղղութեամբ. պատրաստուած ծրագրին համաձայն, պղնձագործարանները պիտի մտնեն Ալեամի-Ջուլֆա ընդհանուր գծին մէջ։*

## ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՎԷՃԸ
### ԵՒ
### ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

*(Մեր Լոնտոնի թղթակցեն)*

*Միջազգաքի հոգաբարութեան խընդիրը միշտ կը զբաղեցնէ միտքերը։ Պահպանողականներ, և ընդդիմադիրներու տեսակէտներու տարբերութիւնը օրէ օր կը շեշտուի և եթէ հաւատանք կարգ մը ծայրայեղներու յայտնութիւններուն, քաղաքական տագնապ մը անխուսափելի է յառաջիկայ ամիսներուն, եթէ դահլիճը չփոխէ իր դիրքը և ընդունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումը Մուսուլի հոգաբարութեան համար։ «Անիմաստ արկածախնդրութեան» խօսքերը աւելի ուժեղ են մանաւանդ գաղթային նախարարին ծրնեւի մէջ ըրած յայտարարութիւններէն եաք։ Ազգաւական ժամուլը միաբերան կը հարցնէ թէ կառավարութիւնը համաձայն է արտաքսուած ճառին Զարմանալի է որ արտաքին նախարարը՝ Չեմպրլէյն, պետը բրիտանական պատուիրակութեան, լուռ մնացած է, իր տեղը թողով Էմըրիի, որուն համար անձնապէս շատ կենսական է Միջագետքի հոգաբարութիւնը։ Կծու ակնարկութիւններ ունին թերթերը վարչապետին հասցէին։ Օպզըրվըրի խմբագրապետը վերլուծելով անգլիական կառավարութեան որդեգրած քաղաքականութիւնը Արեւելքի մէջ, կը գտնէ որ բրիտանական կայսրութիւնը իր այսօրուան վիճակին հասցնող բազմաթիւ պատճառներ սխալ եւ անհիմն արկածախնդրութեանց մէջ մտած են շատ անգամ տարուելով պետութեան սահմանները ընդարձակելու մարմաջին։ «Մուսուլի հարցը, որ ծովէն 500 մղոն հեռու է, քաղաքական ոչ մէկ արժէք չունի Անգլիոյ համար և ընդհակառակը կրնայ շատ վտանգաւոր ապառնալիք մը դառնալ մօտաւոր ապագային, կայսրութեան գլուխ, մանաւանդ երբ Ժընեւի ժողովը անհապաղ քուէ տայ Թուրքիոյ։» Թրքպիրը կը հաւատայ թէ Թուրքիան սիրաշահիլը անհրաժեշտութիւն է Անգլիոյ համար, արեւելքի գաղութներուն ապահովութեան տեսակէտէն, քանի որ Թուրք ժողովուրդին եռին կայ իսլամական աշխարհը։

*Տէյլի Մէյլ* կը զարմանայ որ նախորդ դահլիճներուն յայտարարութիւնները Միջագետքէն միանգամ ընդ միշտ հեռանալու մասին, բոլորովին մոռացութեան տրուած են Պալտուինի կողմէ Ցիշեալ թերթը, որուն թրքասիրական զգացումները անծանօթ չեն, ուղղակի կը դատապարտէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ «Չէ՞ որ յանձնաժողովը եզրակացուց թէ Մուսուլը իրաւապէս կը պատկանի Թուրքիոյ. ուրեմն ինչո՞ւ համար Ազգերու Դաշնակցութիւնը բուն տիրոջ չպիտի վերադարձնէ այդ նահանգը։»

Ընդդիմադիր ուրիշ օրգան մը կ'ըսէ որ եթէ Թուրքիոյ անհապաղ որոշում մը տրուելու պարագային անմիջապէս պատերազմ մը չծագի իսկ, առնուազն պատերազմի սպառնալիքը պիտի մնայ տեւականօրէն եւ այդ բանը դուռ պիտի բանայ հակայական ծախքերու։ Վերջին 5—6 տարուան մէջ Միջագետքը 150 միլիոն արժած է Անգլիոյ և տակաւին կը շարունակուի տարեկան 4 միլիոն ոսկիրլիի բեռը։ Պահպանողական թերթերը, ինչպէս յիշեցի նախորդ թղթակցութեան մը մէջ, համաձայն են դահլիճին ընթացքին։ Ցատկանշական են Թայմզի, Թելեկրաֆի և Մորնինկ Փոսթի տարակուսութիւնները թէ «Մեծն Բրիտանիա հոգաբարութիւնը պիտի ընդունի պարզապէս Իմիր Ֆեյսալի երկրին վերաշինութեան նպաստելու համար։ Միջամտակաւ կը դիտեն որ Իրաքի հաւատարիմ ազգի պիտի օգտուի

## ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

### Փեթերսպուրկի գիտական Ակադեմիային 200 ամեակը

Լենինկրատի մէջ այս պահուս տօնուելու վրայ է Գիտական Ակադեմիային երկու հարիւրամեակը։ Մեծն Պետրոսի կողմէ հիմնուած այս ակադեմիան իր հիմնարկութենէն ի վեր խիստ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է գիտական աշխարհին, մասնաւորաբար արեւելագիտութեան։ Աշխարհահռչակ գիտնականներ անդամակցած են անոր՝ հրատարակելով խիստ լուրջ ուսումնասիրութիւններ զանազան նիւթերու շուրջ։

Բոլոր ազգերը մասնաւոր պատգամաւորներ ղրկած են հանդիսութեանց մասնակցելու համար։

Քանի մը օր առաջ հայկերոյթ մը տուեցաւ, որուն ներկայ եղան 700 օտար և տեղացի պատգամաւորներ։ Ակադեմիայի Ա. նախագահ Պ. Քարփինսքի ողջոյնի խօսք ուղղեց հրաւիրեալներուն։ Պ. Քալինին ցաւ յայտնեց որ այսպիսի միջազգային հաւաքոյթները հազուագիւտ են և կոչ ըրաւ օտար հիւրերուն, որ ձանրթանան ուսս ժողովուրդի կեանքին հետ։ Հետզհետէ խօսեցան գերման դեսպան Պ. Պրոքտորֆ Ռանցաու, ֆրանս. պատուիրակ Պ. Պ. Սիլվեն Լեվի և Փուալօ, որոնք Պ. Քէնըլըվէի և տը Մօնթիի ողջոյնները հաղորդեցին Ակադեմիային, գերման գիտնականներ Փլանք և Կէօց, Կալկաթայի փրօֆէսէօրներէն Ռաման, որ յայտարարեց թէ ինք ոչ միայն գիտութեան, այլ 300 միլիոն հնդիկներու ներկայացուցիչն է։ Խօսեցան նաև Անգլիոյ Իտալիոյ, Ցունասանի և այլ երկիրներու պատգամաւորները։ Ամէնէն վերջ խօսեցաւ կրթական նախարար Պ. Լունաչարսքի, որ յայտնեց թէ յեղափոխութիւն ու գիտութիւն նոյն նպատակին կը ձգտին. այն է ճշմարտութեան, ցեղով վեր հանեց Ակադեմիային սովետական կառավարութեան ժամանցած ծառայութիւնները։

### Սիցիլիոյ ալ կ'ապստամբի

*Սթեֆանի գործակալութեան մէկ հեռագիրը կ'ըսէ թէ Պէնկազիի մէջ Սենուսիները ապստամբած են Իտալացիներուն դէմ։ Իտալական կառավարութիւնը լուրջ մտահոգութեան մատնուած և օդային ուժեր ղրկած է։ Շարժումը զգալի է մասնաւորապէս Մերկի քամիսերութեան շրջանակին մէջ։ Օդանաւերը ռմբակոծած են ապստամբ գիւղերը, կարեւոր կէտեր, պատճառելով։ Սահմանազլուխին վրայ Իտալացիները գրաւած են երկու կարեւոր կէտեր, որոնք ուտեստեղէն կը տանէին ապստամբներուն։*

---

«Հայերը աշխարհի ամէնէն լաւ մարդերն են, պարկեշտ, քաղաքավար, ողջախոհ և ուղղամիտ», ըսած է մեծ վիճնական Թուռնըֆոր, Ժէ. դարուն։

Ճի՞շտ է...

## Օտարականներու ձուլումը դիւրացնելու համար

*Ֆրանսայի բնակչութեան օր ըստ օրէ նուազիլը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ ղեկավար շրջանակներուն: Ռօնի երեսփոխան Պ. Շառլ Լամպէռ առաջիկայ նստաշրջանին հարցապնդում պիտի ուղղէ կառավարութեան՝ հասկնալու համար թէ այս վերջինը ի՛նչ միջոցներ կը խորհի ձեռք առնել, օտարականները ֆրանսահպատակ դարձնելու և ձուլելու համար: Իր կողմէ Պ. Լամպէռ կ'առաջարկէ հետեւեալ կերպով բարեփոխել քաղաքային օրէնքի օտարականներու վերաբերեալ յօդուածները.—*

*1.— Ջնջել ընտրանքի իրաւունքը, որով Ֆրանսայի մէջ օտարահպատակ ծնողքէ սերած և կամ ծնողքը Ֆրանս. հպատակութիւնը ընդունած անհատ մը իրաւունք ունի մերժելու Ֆրանս. հպատակութիւնը իր չափահասութեան տարիքը թեւակոխելէն տարի մը վերջ:*

*2.— Ներկայ օրէնքին համաձայն Ֆրանսահպատակ դառնալու համար օտարական մը տասը տարի Ֆրանսա բնակած պէտք է ըլլայ այս պայմանաժամը իջեցնել երեք տարիի:*

*3.— Պայմանաժամի խնդիրը չի յարուցանել այն օտարականին, համար, որ Ֆրանսուհիի մը հետ կ'ամուսնանայ, որ կարեւոր ծառայութիւններ կը մատուցանէ Ֆրանսայի, և կամ ոևէ կերպով զինուորական ծառայութեան մէջ գտնուած է մայր երկրին, գաղութներուն և կամ Ֆրանս. պաշտպանութեան ենթակայ երկիրներուն մէջ:*

*4.— Ֆրանս. հպատակութիւնը ընդունող օտարականին իրաւունք տալ փոխելու կամ բարեփոխելու իր իսկական անունը:*

*5.— Հպատակութեան ծախքերուն համար ներկայիս պահանջուած 1276 ֆրանքի գումարը իջեցնել 100 ֆր.ի: Ամբողջ ընտանիքէ մը 100 ֆր.է աւելի չառնել. իսկ բոլորովին ձրի ընել երկուքէ աւելի ողջ զաւակ ունեցող ընտանիքները և կամ 1914-1918 շրջանին Ֆրանս. բանակին մէջ կամաւոր եղած օտարականներուն հպատակութիւնը:*

*6.— Դիւրացնել ձեւակերպութիւնները: Գլխաւորաբար քննութիւն մը կատարել օտարականին բարոյականին վրայ և պահանջել երդուեալ բժիշկի մը կողմէ տրուած բժշկական վկայագիր մը, թեկնածուին առողջ և տոկուն կազմ ունենալուն մասին: Բոլոր այս ձեւակերպութիւնները վեց ամիսէն աւելի պէտք չէ տեւեն:*

## Սեբաստիոյ ազգային կալուածները կը ծախուին

*Սեբաստիոյ Առաջն. Տեղապահը Պատրիարքարան ուղղուած հեռագրով մը կը տեղեկացնէ թէ Փաշա Պօղթան գտնո ող ազգապատկան հաստատութիւններէն ազգ. վարժարանը Մուհասէպէի Խուսուսիյիի կողմէ աճուրդով ծախուած է: Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ ազգային միւս կալուածներն ալ ծախուելու վրայ են եւ կը խնդրէ միջնորդել: Պատրիարքարանը դիմում կատարած է:*

## Հունգարահայ թղթակցի մը ձերբակալութիւնը

*«Մաթէն» կը պատմէ.—*

*Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգի խնդիրներէն մէկն ալ կազմէ Թուրքիոյ և իր նախկին Թշնամիներուն միջեւ բնակչութեանց փոխանակումը: Սօֆիայի մեր Թղթակիցը կը պատմէ փոքրիկ դէպք մը, որ ցոյց կուտայ թէ քէմալական իշխանութիւնը վճռած է տառ առ տառ գործադրել այն օրէնքը, որով իր երկրէն կը վտարուին Յոյներն ու Հայերը:*

*Պուտափէշթի ամենէն մեծ թերթերէն մէկուն մասնաւոր թղթակիցը ծագումով Հայ է եղեր: Բայց այս ծագումը շատ հին է: Յայտնի է թէ Հունգարիոյ վեհապետ՝ կայսրուհի Մարիա-Թերէզա Թրանսիլվանիա բերել տուաւ հազարաւոր հայ գաղթականներ,—այս խեղճ մարդիկը այդ հին ժամանակներուն ալ կը գաղթէին— շէնցնելու համար կարգ մը շրջանններ, որոնք շարունակական պատերազմներու հետեւանքով անապատի վերածուած էին: Տակաւին այսօր ալ Թրանսիլվանիոյ մէջ շատ մը համախումբ և բազմամարդ հայ գաղութներ կան, ինչպէս Արմէնիէնշթատ (Կէռլա), Էլիզապէթշթատ, ևն:*

*Խնդրոյ առարկայ լրագրողը, որ հունգարական հպատակ է, կը սերի էլիզապէթշթատի հայ գաղթական ընտանիքէ մը, որ մօտ երկու դար առաջ հաստատուած է հոն: Բայց անունը հայկական հնչումով կը կրէ:*

*Գուլէլի-Պուրկազի Թրքական սահմանագլուխին վրայ այս Թղթակիցը վայրկենապէս ձերբակալուեցաւ, հազիւ անունը արտասանած, և հսկողութեան տակ փոխադրուեցաւ Սիրքէճի, ուր շնորհքով լուաց զինքը ոստիկանական քօմիսէրը, որ կատղած էր իր երեկոյեան քէֆը խանգարած ըլլալուն համար: Ո՛չ իր հունգարական անցագիրը — վաւերացուած Պուտափեշթի Թուրք հիւպատոսարանէն — ո՛չ իր Թղթակցի քարդը, ո՛չ ալ յանձնարարական նամակները նկատի չառնուեցան անողոք քօմիսէրին կողմէ, որ թարգմանի մը միջոցաւ կը ճգնէր միայն «յանցաւոր»ին խոստովանցնել թէ ո՞ր թուականին մեկնած էր Թուրքիայէն: Երբ խեղճ Թղթակիցը, համբերութիւնը հատած, պատասխանեց՝ «երկու դար առաջ», պաղ ջուր իջաւ մարդուն գլխուն: Ու քօմիսէրը սպառնաց կամ բանտարկել, կամ սահմանագլուխ առաջնորդել զինքը, պատժելու համար իր անոպայութիւնը:*

*Դիշեր մը բանտ ձգելէ վերջ, եղած միջադէպութեանց շնորհիւ, բանտարկեալը ազատ ձգուեցաւ և ներողութիւն խնդրուեցաւ իրմէ:*

*Ասիկա ի մտի Թող ունենան Թուրքիա ճամբորդելու այն բոլոր սիրահարները, որոնք, ի մեծ դժբախտութիւն իրենց, հայկական հնչումով անուն կը կրեն:*

## Մարզական կեանք

Հ. Մ. Ի.

### ՖՈՒԹՊՕԼԻ Ա. ՄՐՑՈՒՄԸ

Ֆութպոլի նոր տարեշրջանը վերաբացուած ըլլալով, Հ. Մ. (Ինչիոն Սբօրթիվ Արմենիէն) հրաւիրուած է Սէն Քանթէն, մրցելու համար Օլիմբիք խումբին հետ: Այս առթիւ Հ. Մ.ի առաջին խումբին պատկանողներէն կը խնդրուի՝ անպայման ներկայ ըլլալ յառաջիկայ կիրակի առաւօտ ժամը 8,45 անցած կառ տիւ Նօրմէթրօին դուրսը: Օլէ՛ֆիք Սէն Քանթինեան Ֆրանսայի հիւսիսային գաւառներու լաւագոյն խումբերէն ըլլալով արդիւնքը կը Ճայ անատոյգ: Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս մրցման, եւ այժմէն սկսած են գովասանքներ ընել հայկական խումբին, հիմնուելով անցեալ տարեշրջանին յաջողութեանց վրայ:

Սէն Քանթէն Փարիզէն 135 քիլօմէթր հեռաւորութիւն ունի:

— Կիրակի կէս օրէ յետոյ Հ. Մ.ի Պակթելի իր սեփական մարզավայրին վրայ Հ. Մ.ի երկրորդ խումբը պիտի մրցի Ինչիոն Սբօրթիվ Բօնթուազի երկրորդին դէմ: Իսկ ժամը 4ին Հ. Մ.ի պահեստի ևճնճեւնակ խումբերը պիտի մրցին իրարու հետ:

### ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

Լիոնի և շրջակայ գիւղերու ֆութպոլի տարեշրջանը Սեպտ. 6ին սկսած ըլլալով, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը մրցեցաւ Լիոնի լաւագոյն խումբերէն Couzon A.ի հետ:

Այս տարի ալ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի խումբն licencié եղած է Club Sportif Lyonais (C. S. L.)ի հետ: Այս միութիւնն է որ իր դաշտը մեր տրամադրութեան տակ դրած է ու առնէն կիրակի մեզի համար օտար խումբերու հետ engagé կ'ըլլայ: Ասոր համար է որ ոչ թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անունով այլ C. S. L. Armeniens անունով, կը յորջորջուինք խաղադաշտին վրայ:

Մրցումին գալով, առաջին խաղամասը սկսաւ մեր յարձակողականով, խաղը սկսելէն 20 վայրկեան վերջ Պամմաճեան գեղեցիկ դարձուածքով մը առաջին կոլը բերաւ, որուն քիչ վերջ յաջորդեց երկրորդ մը այս խաղացողին կողմէ: Առաջին խաղամասը վերջանաւ մօտ էր, երբ Համբարձումեանի մէկ փասը Նուպար կոլի վերածեց: Այսպէսով Օի դէմ 3 կոլով առաջին խաղամասին պարտութեան մատնեցինք մեր հակառակորդները:

Երկրորդ խաղամասին կը յուսայինք մեր կոլերու թիւը աւելի բարձրացընել, բայց հակառակը տեղի ունեցաւ: Այս անգամ մեր հակառակորդները գրեթէ միշտ մեր բերդին մօտ խաղացին և յաջողեցան 2 կոլ ընել՝ որով Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի խումբը 2ի դէմ 3 կոլով յաղթական ելաւ S. G. Couzon A.ի դէմ:

Մեր խումբը շատ մը թերութիւններ ունեցաւ մրցումին միջոցին:

Վերջացնելէ առաջ, կ'ուզեմ ցաւալի երեւոյթ մը պարզել: Հոս ունինք հայ լաւ խաղացողներ որոնք սնոտի վէճերու հետեւանքով ձգած հեռացած են Հ. Մ. Ը. Մ.էն և ֆրանսական խումբի մէջ մնած են: Եթէ անոնք ալ գան միանան մեր խումբին, Լիոնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը պիտի կրնայ հաւասարիլ առաջնակարգ խումբերու հետ:

Խ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

### Փաստաբան ԼԵՒՈՆ ՐԷՄԶԻ

Կը սահմանէ Թուրքիոյ մէջ լքեալ գոյքեր ունեցողներու դատերը, կը խմբագրէ և կը թարգմանէ Թուրք կառավարութեան, դեսպանատուներու և հիւպատոսարաններու արուելիք աղերսագիրներ, փոխանորդագիրներ, խնամակալութեան և ժառանգութեան իլաւներ ևն. Համաձայն Թուրքիոյ հանրապետական օրէնքներուն: Կ'իմացնէ իր հետաքննդած դատերուն արդիւնքը:

Հասցէ 16, rue des Allouettes Colombes (Seine) Paris.


## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. Դ. Քազաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները առաջիկայ շաբաթ գիշեր ժամը 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier.

Հ. Ց. Դ. Սարի Թաղային կոմիտէն տեղեկացաբար խմբական ժողովի կը հրաւիրէ իր խումբի բոլոր ընկերները այս իրիկուն 11 Սեպտ. ժամը 9ին 13 rue de Londres: Նաև ընդհ. ժողով շաբաթ 12 Սեպտ.:

ՓԱՐԻԶԻ Սեբաստահայերու հայրենակցական միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, 12 սեպտ. յառաջիկայ շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին. 130 rue du Bac: Մէթրօ du Bac կամ Sèvre (Nord Sud):

Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն և անդամներէն ներկայ ըլլալ:

ՏՕՔԹ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ
48 Rue Montmartre
(Բ.յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ)
Ֆրանսացի կարող մանագէաններու ընկերակցութեամբ կը դարմանէ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ
ՎԷՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՑԻՆ
ՓԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈԿՈՐԴԻ
Հիւանդութիւններ
Telph. Cantral 73.38
Metro Sentier կամ Halles
Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր
8.30—10 և 1.30—8

ՏՕՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ՄՈՐԹԱՑԻՆ ԵՒ ՎԷՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ
126, rue du Fauboug St. Denis
Métro Téléphone
Gare de l'Est Nord: 84-04
Ընդունելութեան ժամեր,
Ամէն օր 4—7:
Կիրակի օրերը ժամը 9—12
Ուրիշ առեն ժամադրութեամբ:

ԴԵՐՁԱԿ-ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ
Ն. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ
3, Rue Cadet բակին մէջ. (Métro Cadet)
ճաշակաւոր հագուստներ
ԱՑՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱԼ, ԶԱՓԻ ՎՐԱՑ
Փորձեցէք և գոհ պիտի մնաք թէ կարուածքէն և թէ գիներէն:
5—3

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մանաւոր դասեր տալու: Դիմել Խմբագրութեան:

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ
"ՊԱԹԻՍԹ"
15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier
Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:

ՃԱՃԱՐԱՆ COSTAS
Համեղ, մաքուր կերակուրներ. արագ սպասարկութիւն
Անգամ մը միայն այցելել բաւական է զգալափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.
17, rue de la Fraternité — Bruxel


ՆՈՒԻՐԱՑՈՒԹԻՒՆ

Փարիզէն Պ. Յարեթինագովեան մեր տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Բրուզկեարեանի, Տիտոյեան,

## կը փնտռուին

Սեբաստացի Յովաննա Թօզլեֆեան կը փնտռէ քոյրը Մարթա Մաթեոսեանը 15 տարեկան. Լսած Մէյրս Ֆրանսուազէն որ վերջերս Մարսէյլ, անկէ Փարիզ տարուած է: Տեղեկացնել Աբրահամ Թօզլեֆեանի Chez M. Coffi St-Julien-en Jarez (Loire).

Աւագ Տէրտէրեան՝ Սեբաստիոյ Կավռա գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կինը Կիւլիւզար և զաւակները Հայկը, Նաւսկէկ, Մխիթար և Լուսինթագ, ուսկէ նկատելի ունեցողներէն կը խնդրի իմացնել հետագայ հասցէին: Balian 8 rue Papillon. Paris


Վաճառական-դերձակ
ԳԱՐԱԵԱՆ
Tailleur Mignon
5, rue Mignon, — Métro Odéon
Սօսիէթէ Սավանդի թատրոնին դէմ: Զմրան համար պատրաստած է նոր մոդելք մը ֆրանս. և անգլ. սիրուն կերպասներու:
Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ 8½: Իսկ կիրակի օրերը մինչեւ 1½:


## ՍԱԿԱՐԱՆ

10 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 103.05 |
| Տոլար | | 21.25 |
| Մարք (ոսկի) | | 5,04 |
| Թրքական Թղթ. | | 12.10 |
| Թրք. ոսկի | | 93.25 |
| Մէճիտիյէ | | 8.50 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15.50 |
| Ֆրանկի | « | 30.50 |
| Լիր | « | 91.10 |
| Պելժ. ֆրանք | « | 94.45 |
| Զուից. ֆրանք | « | 410. |
| Չերվոնեց | | 108. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| Ֆրէսի ֆոնսիէ I | 1500 ֆր. |
| « « II | 1290 « |
| « « III | 1200 « |
| Ռուժելի երկթ. | 105.50 |

Comptoir Parisien de Cha et de Crédit
80, Rue Lafayet

Հայերէն կը խօսուի


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal P

# ՀԱՐԱՉԱՏ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԹՈՒԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրքիա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 ս. | 5 ս. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 30 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. ստանալիքները եւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 19 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## "ԳՈՂ ԵՒ ԸՆՁԱՔԱՂԱՑ"

*Պելժ պաշտօնակից մը, «Նեփթիւն», որ Անվերսի մէջ կը հրատարակուի, չարաչար զոհ գացեր է Պրիւսէլի Թուրք դեսպան Մէհմէտ Քեամիլ պէյի հէքեաթներուն, կոպիտ անարգանք մը ուղղելու համար Թուրքիոյ հալածական ժողովուրդներուն, Հայերուն, Յոյներուն եւ Հրեաներուն։*

*Իր Սեպտ. 4ի թիւին մէջ «Նեփթիւն» կը հրատարակէ տեսակցութիւն մը՝ Թուրք դեսպանին հետ։ Թերթին աշխատակիցը աչքերը լայն-լայն բացած՝ կուլ տուեր է Թուրք պաշտօնեային փառաբանութիւնները՝ Թուրքիոյ հանրապետական վարչութեան մասին։ Իր հիացումը այնքան խոր է որ, Թղթակիցը կամ խմբագիրը զարմացեր է թէ դեսպանը «ոչ փաթթոց ունէր եւ ոչ ֆէս, ոչ ալ դասական fayfaf»ը. և «փոխանակ ալէյիւլ սէլամ, էֆէնտի» գոչելու, ըսեր է. «պօնժուռ, մօսիէօ»...։*

*Բայց աւելի պերճախօս է վերջաբանը։ «Նեփթիւն»ի աշխատակիցը, Paly, թեւ կուտայ իր երեւակայութեան, եւ շեշտելով Մէհմէտ Քեամիլ պէյի հայրենասիրութիւնն ու ընտանեսիրութիւնը, կը գրէ.*

*— «Նոր արեւ մը ծագած է Անատօլուի վրայ. երիտասարդ և վառ լուսապսակ մը հիւսելով Մուսթաֆա Քէմալի գլխուն։ Դո՛ւրս ընչաքաղց եւ գող Հայերը, ոջլոտ եւ շատախօս Հրեաները, խաբեբայ եւ խորամանկ Յոյները։ Թուրքիան Թուրքերուն։ Այս է այժմ օսմանցի դեսպանին խօսքը»։*

*Մէհմէտ Քեամիլ պէյ այն մարդն է որ Պելժիոյ գրաւման սեւ օրերուն, գացած էր Հայերը բռնի զինուորագրելու եւ անոնց ինչքերը արգելքի տակ առնելու։ Իսկապէս արժանաւոր մարդ ընտրած են Թուրքերը, եւրոպական մայրաքաղաքի մը մէջ, իրենց դասը պաշտպանելու համար։ Եւ ի՛նչ լաւ սկսեր է նորընծիր դեսպանը, մեւնոյն ատեն սեւացնելով երեք ժողովուրդներ, որոնք շատ աւելի ծանօթ են Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ իրենց իրական գործերով, քան Թուրքերը՝ իրենց բոլոր ճամարտակութիւններով եւ վարձու գործակալներով։*

*Ապահովաբար «Նեփթիւն»ի ընթերցողները ամէնէն առաջ լսեցին Թուրք դեսպանին — եթէ ոչ Թերթին խմբագրութեան վրայ — սա նշանաւոր տողերուն առթիւ.*

*— Դո՛ւրս ընչաքաղց եւ գող Հայերը, ոջլոտ եւ շատախօս Հրեաները, խաբեբայ եւ խորամանկ Յոյները...*

*Եւ այս արտասանուած երկրի մը մէջ, ուր, տարիներէ ի վեր, Հայերը ամուր գիրք շինած են իրենց պարկեշտութեամբ եւ չարքաշութեամբ, ուր Հրեաները եւ Յոյները կը փայլին առեւտրական եւ ճարտարագործական հրապարակին վրայ, իսկ Թուրքի անունը մինչեւ այսօր ալ, համահիշ է բռնակալի, չարդարարի եւ թալանողի։*

*Եթէ Մէհմէտ Քեամիլ մոռցած էր, «Նեփթիւն»ի խմբագրութիւնը կրնար գոնէ յիշել թէ Պելժիան կարտինալ Մէրսիէ մը ունի, որուն վկայութիւնը բաւական է բոլոր դիմումները պատուելու եւ ամէն մարդու իր անունը տալու։ Չենք խօսիր ուրիշ հազարաւոր ականատես եւ ականջալուր վկաներու, լեռնակուտակ հատորներու եւ ուսումնասիրութիւններու, պաշտօնական տեղեկագիրներու, նոյն իսկ թրքական sօfիւմանիներու վրայ որոնք բոլորը մէկ շատոնց անարգութեան սիւնին գամած են Մէհմէտ Քեամիլի ցեղակիցները, աշխարհի եւ պատմութեան առջեւ։*

*Ձերմակ թուղթի վրայ սեւ տառերով տպուած այդ գռեհիկ խօսքերուն պատասխանելն անգամ նուաստութիւն է մեզի համար։ Եւ սակայն, հարկ է միշտ կրկնել, յիշեցնել, պատմել ամէն տեղ, թէ ընչաքաղցն ու գողը Հայերը չեն, այլ Թուրքերը, որոնք ոչ միայն կոտորեցին աւելի քան մէկ միլիոն ժողովուրդ, պղծեցին ու մորթեցին անոր աղջիկներն ու երեխաները, այլեւ, գողցան, թալանեցին անոր ամբողջ ունեցածը, ցիրուցան քշեցին ճնշուղ բազմութիւնները, եւ տակաւին մինչեւ այսօր, այո՛, հանրապետական՝ Թուրքիոյ մէջ անգամ, կը շարունակեն Հալածել, սպառնալ ու կողոպտել, օրը ցերեկով, պետական ուժով, օրինականացած աւազակութեամբ մը։ Հայ ժողովուրդին դարաւոր հարստութիւններն ու ճակտի քրտինքը, Հողը, տունը, տեղը, յետին աւելը աւարի արուած են Թուրքիոյ մէջ, եւ դուք, Մէհմէտ կամ Ահմէտ, ձեր իսկ թերթերուն մէջ կը կարդաք թէ՝ ձեր ցեղակիցները անօթի են նորէն, թէ թալանը մեծերուն գրպանը մտած է, թէ Թուրք ժողովուրդին 75 առհարիւրը կը ծիւրի, «մոմի պէս կը հալի» չքաւորութենէն, ճահճատենդէն, սիֆիլիսէն, ջերմէն եւ ոջիլէն։ Աշխարհը շատոնց թքած է ձեր երեսը, եւ ոչՀեռնոցը կրնայ ծածկել ձեր ձեռքերուն արիւնը, ոչ ալ պօլժուռը կամ սիլինտրը՝ կրնան սրբագրել հազար անգամ ապացուցուած, ստուգուած, անվիճաբանելի պատմութիւն մը։*

*Ծովու չափ «Նեփթիւն»՝ չի բաւեր գահիճները զոհերու վերածելու։*

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

### Փրնեւի Ժողովը

*Վերջին պահուն ընդարձակ նամակ մը ստացանք Փրնեւի մեր Թղթակիցէն։ Կուտանք քանի մը կէտերը։—*

*Ժողովը տեւեց հինգ ժամ։ (Տեղ քիչ անդին)։ Նախագահ չկրցաւ կերպով պաշտպանեց իր ծրագիրը։ Հ. Հ. Պատուիրատուներէն կոմս Պ. Խաչիկեան շօշափեց հարցին քաղաքական մասը, յայտարարելով թէ անհրաժեշտ է 400 հազար գաղթական փոխադրել Հայաստան մինչդեռ ծրագիրը հազիւ 15 հազար հոգի կը նախատեսէ։ Գաղթ. կեդր. յանձ. նախագահին կոմս Պ. Բաշալեան եւ բարերարականի կոմս Պ. Սինապեան խօսեցան նիւթական մասին վրայ, եւ յայտնեցին որ եթէ պետութիւնները օգնեն, Հայ ժողովուրդն ալ նախատեսուած գումարին մէկ տասներորդը կուտայ (100000 սթերլին)։*

*— Փրնեւի մէջ երէկ զրոյց կը շրջէր թէ 40,000է աւելի Թուրք կանոնաւոր զինուորներ, թնդանօթներով եւ օդանաւերով, հաւախմբուած են Քիւրտիստանի սահմանապուխին վրայ եւ նոյն իսկ անցեալ մաս մը անցած է Հզոզք գօտին։*

Տոմսեր

### ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

*Այս անգամ բոլորովին տարբեր է փնտռուածը։*

*Ոչ կորսուած ազգական է, ոչ գաղթական, ոչ հոգատու, ոչ եւրոպական պետութիւններու կողմէ Թուրքիան սիրաշահելու նոր հնարք մը։*

*Կը փնտռուին վեց անձնազոհ վարդապետներ, որոնք իրենց աշխարհական ցանկութիւններէն ու աշխարհիկ կեանքէն հրաժարելով, պիտի հովուեն ազգը։*

*Ծանր չեն պայմանները կ'ապաշխարհիք խոստում ճերմակ օր խոստում սեւ գիշերներ։*

*Պիտի չկայ վանքի կամ անապատի, Էյթիդի աշխարհին տակ, Շանգիլիզեի պողոտաներուն վրայ, հասարակարհային ցուցահանդեսի դռներուն առջեւ իսկ կրնամ վարդապետանալ եւ վարդապետել։*

*Պիտի չկայ նոյնպես, Նարեկացիի Շնորհալիի, Լամբրոնացի մեկնութիւնները ուսումնասիրած, Աստուածաշունչի թերթերը մաշեցնելու, կը բաւէ գոպանդ ունենալ ուեւէ հասարակաւի կամ ճերմարակի վկայական մը իբր մեբեւնագիտ, ճարտարագիտ, հանճարեան կամ իմիմագիտ։ Հոգ չէ թէ տարիներով հետեւած ըլլամ Տարոնի, Տէմարթի, Շէկէդի, Պիւսնէրի վարդապետութիւններուն։*

*Կը բաւէ մազի փունջ մը՝ կզակին տակ եւ իյ մը հաճերութիւն կամ ինքնուրացում։*

*Ասպարէզը թէ հանգստաւէտ եւ թէ շահաւէտ. մանաւանդ եթէ իյ մը ճարպիկ փրիփ, շուտով կ'ըլլամ ծայրագոյն վարպետ, եպիսկոպոս ու հարուստ թեմի մը առաջնորդ։ Այնուհետեւ կը նստիմ ու խարդներ կը շարադրեմ, կտակներու ու նուիրատուութիւններու խնամակալ կ'ըլլամ։ Ատեն մը վերջ վեղարեն կը հրաժարիմ գրելով կաթողիկոսին թէ «սիրտս եմ մի կնոջ» եւ Հայաստանեայց եկեղեցին բարեկարգելու կը ձեռնարկեմ։*

*Օն անոր յառաջ... դեպի վեղար։*

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

*Փրնեւէն կը գրեն մեզի.— Ինչպէս գրած էի, Սեպտեմբեր 10ին մամնաւոր յանձնախումբին մէջ կարդացուեցաւ Նանսէնի պատուիրակութեան տեղեկագիրը, հայ գաղթականներու տեղաւորման համար։ Միաժամանակ հոգորդած էի տեղեկագրին գլխաւոր կէտերը։*

*Տեղեկագիրը լաւ ընդունելութիւն գտաւ, և յատուկ բանաձեւով մը յանձնուեցաւ ե. յանձնախումբին, որ վերջնական քննութեան մը ենթարկելով զայն, պիտի յանձնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին։ Առայժմ քաղաքական բարդ խնդիրներով զբաղած է ժողովը եւ երեւի վերջին օրերուն պիտի քննէ գաղթականներու հարցը։*

*Խմբ. — Տեղի անձկութեան պատճառով, յաջորդ թիւին կը ձգենք Նանսենի տեղեկագրին հրատարակութիւնը, որ բանի մը օր կը տեւէ։*

## ՄՈՒԹ ԽԱՂԱՂ

*Թաւրիզէն կը գրեն մեզի.— Ատրպատականի առաջնորդ Մեսրոպ Թանգեան արք. նոր նամակ մը ստացաւ կաթողիկոսէն։ Խորհրդային իշխանութիւնը դարձեալ պահանջած է որ առաջնորդը ձգէ իր պաշտօնը, և քաշուի Էջմիածին կամ Երուսաղէմ։ Թեմական ժողովը ժըխտական պատասխան տուաւ, մանաւանդ որ այս պահանջը կը հակասէ հաստատուած օրէնքներուն։ Միւս կողմէ, սպառնալիքներ եղած են առաջնորդին։*

*Այս տեղի խորհրդային հիւպատոսը 25 խաներու և հիւպատոսներու ցանկ մը պատրաստելով, զատ-զատ կանչեց իւրաքանչիւրը և պահանջեց թեկնածու ներկայանալ հոկտ. 4ի պատգմ. ընտրութիւններուն հակառակ պարագային դժուարութեանց պիտի հանդիպին առեւտուրի կամ անցագրային գործողութիւններու ատեն։ Այս եւ նման մութ խաղերը զժգոհութիւն պատճառած են նաեւ Պարսիկ իշխանութեան։*

*Միջազեթքէն 700 հայրենակիցներ իրաւունք ստացեր էին Հայաստան գաղնելու։ Վերջին պահուն պահանջեցին, որ իւրաքանչիւր գաղթական ճամբայ ելլէ ոչ միայն իր ծախքով, այլ եւ Արաքսի ափը հասած ատեն գրպանը ունենայ 45 րուբլի, ինչ որ հաւասար է մերժումի։*

## ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

*Պաղտատէն կը գրեն մեզի.— Գաղթականներու ներկայացուցիչը Թէհրան երթալով, Պարսիկ կառավարութենէն հաւանութիւն ստացաւ հազար հոգիի փոխադրութեան համար։*

*Միջագետքի մէջ կան 7—8000 գաղթականներ, որոնց մեծագոյն մասը կարօտ է ճամբու ծախքի։ Ամերիկայի Հայ կարմիր Խաչը 2 հազար տոլար տրամադրած է. պատրաստ կայ նաև 30 հազար րուբլի, Հնդկաստանի հանգանակութենէն ճնացած, 170 սթերլին՝ Եգիպտոսի Հ. Յ. Դ. կեդր. կոմիտէին հանգանակութենէն, եւ 1780 ոսկի ալ Երուսաղէմի շրջանէն։*

*Իւրաքանչիւր գաղթականի համար մինչեւ Հայաստան մինչեւ հաշուով պէտք է 140 ոսկի։ Կը խորհուի գաղթականները փոխադրել յատուկ գարնան, Մուսուլ-Վանի ճամբով, եթէ Թուրք կառավարութիւնը հաւանի։ Այս ճամբան շատ աժան է, բայց ապահովութեան խնդիրը կայ։*

*Մուսուլի շրջանին մէջ կան 700 հայրենակիցներ, որոնք վտանգուած շրջաններու մօտ են։*

*Ասորիները պատգամաւոր մը ղրկեցին Փրնեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացնելու իրենց պահանջները։ Կ'իմանամ թէ որոշ փորձեր կ'ընեն իրենց դրացիներուն հետ հաշտացողութեան գալու համար։*

### Սուէյտա պարպուած

*«Շիքակօ Թրիպիւն»ի Թղթակիցը Էդրաայէն կը հեռագրէ թէ Սուէյտայի տեղական ընակչութիւնը ամբողջովին պարպած է քաղաքը։ Պարպումի գործողութիւնը որ առենէ մը ի վեր կը շարունակուէր, վերջացած է տասը Սեպտեմբերին։ Սակայն Տիւրքի զինուորները կը շարունակեն քաղաքին դուրսը գտնուող ամրութիւնները օգտագործել 700 ֆրանս. զինուորներուն դէմ, որոնք 30 օրէ ի վեր պաշարուած են։ Սուլթան Էլ Աթրաշ հետեւեալը յայտարարած է.*

*«Կը գիտնք թէ Ֆրանսացիներու զայրոյթը գրգռեցինք և գիտենք թէ անպարտելի լեգէոններ կը պատրաստուին մեզ ճզմելու համար, սակայն վճռած ենք կռուիլ մինչեւ մեր վերջին ռազմիկը»։*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

# ԻՆՔՆԱԽԱԲԵՈՒԹԻՒՆ

Ամէնքը առանց բացառութեան սրտցաւ կ'երեւան դէպի Թրքահայ հաստատական գաղթականները։ Բազմազան ծրագիրներ կը մշակուին, այդ թշուառ, բազմահազար բազմութեանց վերկութեան համար և արար աշխարհին յայտարարութիւններ կ'ըլլան, ջանքեր կը թափուին։

Այդ ծրագիրներէն սեղանի վրայ է Սարդարապատի անապատին ոռոգման խնդիրը, և, Նահանգի դէպի Հայաստան ճամբորդութենէն յետոյ, ուղեցած է Զանգուի, Սեւ Ջուրի և ուրիշ տեղերու ճախճախուտներու չորցման հարցը։ Այս ծրագիրները առաջ կը քշուին պոլշեւիկ ղեկավարներուն կողմէ։ Այսօր Թրքահայ դատի լուծման միջոցներ են դարձեր թէ պետութեանց և թէ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ Սեւ Ջուրի ճահիճներու չորացման խնդիրը և Սարդարապատի ոռոգման հարցը։ Աւելի քան մէկ միլիոն մարդ զոհելէ յետոյ, այնքան խոստումներէ վերջը, Թրքահայ դատը դիտմամբ թէ միամտօրէն, մերբառեր, մանրացուցեր և ձգեր են Սեւ Ջուրի ճահիճներուն մէջ։

Ես չեմ ուզեր ծանրանալ քաղաքական այդ ոճիրի թէ արջու ծառայութեան վրայ, որ յօնքերը շինելու տեղը աչքերը կը հանէ։ Բայց պէտք է սթափիլ և հասկնալ թէ Սարդարապատի, Սեւ Ջուրիւն ոռոգման և չորացման հարցերը չեն որ պիտի լուծեն Հայկական Դատը։ Այդ դժուարին ծրագիրներուն գործադրութեամբ գաղթականութեան տագնապի իսկ չի մեղմանար։ Այդ ծրագիրները առաջ քշելով, հայկական միտքը պիտի ճապաղի իր վերկութեան և ամփոփման հարցերու մասին, և ցրուելով մէկ սեւեռեալ նպատակի հետապնդումը, աւելի պիտի դժուարանայ գաղթականութեան վերկութեան գործը և հայկական դատի լուծման խնդիրը։

Ըսածներս անպատասխանատու խօսքեր չհամարուելու համար, մօտէն քննենք խնդիրը։ Ի՞նչ են Սարդարապատի ոռոգման և ճահիճներու չորացման հարցերը։ Այս տարածութիւնները Հայաստանի մէջ ինկած փոքրիկ անմշակ հողամասեր են. առաջինին համար անհրաժեշտ է մէկ միլիոն տոպրակ ցորեն, իսկ երկրորդին համար մօտ չորս միլիոն տոպրակ, որպէսզի բնակելի դառնան։ Այս գումարը ֆրանսական դրամով կ'ընէ 150,000,000—200,000,000 ֆր.։ Պոլշեւիկները և անոնց արձագանգները այդ գումարը կը պահանջեն արտասահմանի հայութենէն, կամ անոր միջոցով պետութիւններէն և օտարներէն, որպէսզի Հայաստանի ծոցը ընդունին փախստականները։ Ոչ ոք պիտի հակառակէր այդ պիսի գումար մը գտնելու համար, եւ ամէնքն ալ ուրախ պիտի ըլլային, եթէ կարելի ըլլար այդպիսի հսկայ գրամագլուխ մը Հայաստան մտցնել իբրև վերաշինութեան տուրք։

Բայց այդ չէ խնդիրը, այլ՝ այն թէ կարելի՞ է կանխիկ ձեռք բերել այդ գումարը եւ եթէ կարելի է, ինչո՞ւ աւելի գեղեցիկ ցնորքներ չյղանալ,— գնեւ այդ գումարով պատրաստ հողամասեր՝ ահա մեր Սուրմալուն՝ Թուրքիայէն, մեր Ախալքալաքը՝ Վրաստանէն, Նախիջեւանը՝ Ատրպէյճանէն և.ն.։ Սա ևս գեղեցիկ է իբրեւ ցնորք, որքան գեղեցիկ է տեսնել 200 միլիոն ֆրանքը եւ անով ճաղկեցնել Սարդարապատի աւազուտները։

Ժողովուրդներու վարիչները ցնորքներով չէ որ պիտի առաջնորդուին։ Եթէ հայ ժողովուրդին տնտեսական կարողութիւնը նկատի առնենք, այդպիսի գումարի մը հայթայթումը առնուազն պարզամտութիւն պիտի համարենք։ Եթէ յիշենք Պոլշեւիկներուն վարկաբեկ դիրքը քաղքենի պետութեանց առջեւ, այդպիսի գումար ոչ ոք փոխ կուտայ Ջերէնիներուն. իսկ եթէ պետութեանց չարչի հոգեբանութիւնը ուզենք տեսնել, պիտի համոզուինք նախապէս, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չպիտի տայ իրապէս այդ գումարը։ Թերեւս թուղթ և խոստումատան, բայց ատով չպիտի կրնանք չորցնել ճահիճները և նորէն պիտի լսուին գորտերու կրկռոցները։

Ասով ըսել չեմ ուզեր թէ փորձեր չպիտի ըլլան։ Աւակը կ'ըսէ,— «Խզէն մազ մը քաշելը շահ է»։ Այդ մազով միայն մօտենալու է հարցին, և պէտք չէ խանգարել։ Բայց թէ լուրջ ծրագիրներ կազմել, հաւատալ թէ ամէն ինչ վերացած է, կը նշանակէ ինքզինքը խաբել կամ շահագործել ժողովուրդը,— թէ տեսէք ես սրտցաւ եմ դէպի գաղթականները, կ'ուզեմ աշխատիլ անոր փրկութեան համար, բայց բան մը կը պակսի, —ոչինչ գումար մը. 200 միլիոն ֆրանք. եթէ այն ալ չտաք, կամ չտան ուրիշները, օտար պետութիւնները, ես պատասխանատու չեմ, մեղքը ձեր ձիրը...

Ահա ասոր կը ձգտին մեր հայրենակից պօլշեւիկ վարիչները և անոնց հաւատարիմները։

Այդպիսի սրտցաւութիւնը՝ խաբելու հաւատար է։ Եւ ահա թէ ինչու։

Ենթադրենք թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տուաւ 200 միլիոն ֆրանքը, և կամ ես հարուստ եմ եւ տուի այդ գումարը։ Հարց կը ծագի.— Նախ ո՞րքան ժամանակէն պիտի չորացուին ճահիճները, պիտի ոռոգուին անապատները եւ ո՞րքան մարդ պիտի տեղաւորուին։

Այս երկու հարցերուն պատասխանը խիստ կարեւոր է, խնդիրը պարզելու համար։ Կարծեմ թէ ամէնէն լաւատես ճարտարագէտներն իսկ երեք տարի ժամանակ պիտի խնդրեն, որպէսզի ոռոգեն Սարդարապատը և քնակելի դարձնեն զայն։ Այդ երեք տարին եթէ չնչին ժամանակամիջոց է դնդհանուր առումով, երեք դարու հաւասար է գաղթականութեան համար։ Այսօր Սուրմոյ, Ծուխտատանի և ուրիշ տեղերու գաղթականները փուշի վրայ են նստած, անոնք իրաւամբ պիտի ըսեն. «Մինչեւ առուն ջուր տայ, գորտի աչքերը դուրս կուգան»։ Թրքահայ փախստականին համար իր տառապանքներուն, եթէ պարզ եւ յստակ բառերը իրեն. «Դուն պիտի սպասես, երկիր չպիտի տեսնես, բայց ոռոգիչ կոչուած ես հազարակ ըլլալու, թոյլ տուր որ քեզ օգտագործենք յանուն ընդհանուր հայութեան»։ Այդ պիտի ըլլար աւելի ազնիւ, աւելի նպատակայարմար, միտքերն ու հոգիները լուսաւորի մէջ չձգելու համար։

Այդ եզրակացութիւնները կը հասպատուին անով որ Սարդարապատի եւ Սեւ Ջուրի եւայլն մշակութեանց պատրաստին, ընդամէնը 40—45 հազար մարդ կարելի է աւելցնել Հայաստանի մէջ։ Գոնէ այդ թիւերը կը մտանանշին Զաւարիշինը, թէ Պոլշեւիկները և թէ Նախիջեւանի ծրագիրները։

Ընդունինք աւելին, — ենթադրենք թէ կարելի պիտի ըլլայ յիսուն հազար մարդ փոխադրել Հայաստան։ Խորհրդային վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Հայաստանի ժողովուրդը տարին մօտ 25 հազար կ'աճի. ուրեմն երեք տարուան մէջ 75 հազար մարդ պիտի աւելնայ Հայաստանի ընդհանուր բնակչութեան վրայ։ Նոյն վիճակագրութիւնները կ'ըսեն թէ Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը կը նեղուի հողի սակաւութենէն, թէմարդ գլուխ քառորդ տեսիպին չի գար մշակելի հողը, թէ Հայաստանի բնիկ ժողովուրդը ստիպուած է արտագաղթի դիմել հողագործութեան հեռանկարով և տարին 20 հազարէ աւելի Հայաստանցիներ կ'երթան հեռու Թուրքիստան, Հիւսիսային Կովկաս, Սիպերիա և այլուր։ Այդ երկիրներուն մէջ 80 հազարով, 150 հազարով նոր հայ գաղութներ են կազմուած։

Եթէ այս բոլորը իրականութիւն են, ապա պիտի եզրակացնենք որ Սարդարապատի անապատը և ճահիճները իբ նակելի դառնալու պարագային, շատ-շատ Հայաստանի ազգաբնակչութեան երեք տարուայ արտագաղթը պիտի արգիլուէր և ոչ թէ տեղ պիտի բացուէր տաճկահայ գաղթականութեան։ Այս եզրակացութիւնները հետեւանք են պօլշեւիկ. ներուն իսկ տուած թիւերուն։ Ուրեմն Սարդարապատի և Սեւ Ջուրի ծրագիրները հազիւ պիտի բաւեն գոհացնելու տեղական պահանջները, ալ ո՞ւր կը մնայ Թրքահայ գաղթականութեան վերկութիւնը։

Գաղթականութեան հարցը ոչ ինքնախաբէութեամբ և ոչ ալ չարաշահութեամբ կը լուծուի, այլ միայն մէկ հիմնական միջոցով՝ Միացեալ Հայաստանի ստեղծումով և Կովկասահայաստանի սահմաններու ճշդումով, համաձայն արդարութեան, խղճի եւ իրաւունքի։ Եթէ միայն Հայաստանէն անջատուած Շարուր, Նախիջեւան, Ախալքալաք, Ղարաբաղ եւայլ գաւառները վերադարձնէին, տեղ պիտի գտնէին մեր հայրենակիցներէն հարիւր հազարներ եւ կարելի պիտի ըլլար առանց մեռնելու սպասել վաղուան, մինչեւ Միացեալ Հայաստանի ստեղծման օրը։

Այլապէս, մեր թափառական բազմութիւնները պիտի մնան միշտ «Թշուառ գաղթական»։

ՌՈՒԲԷՆ

# ՀԱՅ ՄԱՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

Անցած օրերուն մօտիկ գիւղ մը գացած էի։ Հիւր եղած տանս մէջ բազմաթիւ աղջիկներ ու տղաք կային, որոնք կ'երգէին։ Անոնց բերնէն լսեցի անուշ երգեր։ Այդ երգերով ես քիչ մը շատ կը հետաքրքրուիմ։ Մեր ժողովրդական երգերը, հրաւարակուածները, մեծ մասով կարդացած եմ։ Հատ մը, զոր հոգ լսեցի, նոր թուեցաւ ինծի.—

*Հէյ կախաւիկ, ջան կախաւիկ,*
*Ջանիկ մանիկ, սիրուն հաւիկ,*
*Վայ ֆո ձուտին, հն խորոտին,*
*Վայ սգաւորին մօր արտին,*
*Դու չես երգում անդ ու դաշտում,*
*Մեր սարերից կու գաս տրտում։*

Ասիկա կը թուի թէ պակաս է, ով որ շարունակութիւնը գիտէ, թող ըրկէ։

Միւսը, Սայեաթ Նովայէն էր, թէև չեմ յիշեր հարազատօրէն,

*Թագաւորին թագին վրայ քար ուներ,*
*Սէյրանի պես հայաթ տուող եար ուներ։*
*Եար ևանևանայ, ևանևանայ...*
*Հեռս խօսիր, ո՛հ, մի մնար խռովի պես։*
*Տալկա տուեց կեհիս տարաւ ծովի պես։*

Անցած շաբթու ալ գիրք մը գտայ, Սերապիական կնոջական երգեր խմբագիրով։ Սերներն են որ իրենց ժողովրդական երգերը հաւաքեր են, ֆրանսերէնի թարգմաներ են, յոյց տալու համար իրենց ցեղին արուեստի արժանիքները, ուժը։ Այդ սերպիական երգերէն միայն չորս հատ տամ, իբրև օրինակ, ըսելիքս անցնելէ առաջ։—

## Երկու պզտիկ եարերը

—«Է՛հ, աղուոր եար, պարտէզի պզտիկ վարդ,
Մեծնալու համար ինչի՞ վրայ նայեցար,
Սոճիին վրայ նայելո՞վ մեծցար,
Թէ հովարտ, բարակ եղևինի ծառին,
Կամ թէ իմ կրտսեր եղբօրս վրայ»։

—Չէ՛, արի եարս, իմ բարկ արևս,
Ես չմեծցայ սոճիին վրայ նայելով,
Եւ ոչ հովարտ, բարակ եղևինին,
Ոչ ալ կրտսեր եղբօրդ վրայ,
Այլ ես մեծցայ, հարսնցու աղջիկ եղայ,
Քու հասակիդ հասնելու համար»։

— (Մեր «Պէկզատու ազջիկ» երգին կը նմանի)։

## Մտածկոտ սիրուհին

Իրիկուան դէմ անձրեւը դադրեցաւ.
Կէս գիշերին եղեամ իջաւ։
Ես դուրս ելայ, որ երթամ գոնել սիրական,
Եւ կանանչ մարմանդի մը հանդիպեցայ,
Մարմանդին վրայ եարոջս թիկնոցն էր դրուած,
Թիկնոցին վրայ՝ մետաքսէ թաշկինակ մը,
Թաշկինակին վրայ՝ արծրթած *թանպուրա* մը,
*Թանպուրային մօտ* կանանչ խնձոր մը։
Խռովեցայ ամէն տեսակ խորհուրդով.
—«Եթէ թիկնոցը վերցնեմ,
Եարս փափուկ է, վախնամ մսի,
Եթէ թաշկինակը առնեմ,
Ան ալ սիրոյս նշան՝ ես եմ տուած իրեն,
Եթէ *թանպուրան* առնիմ,
Ան ալ եղբայրներուս նուէրն է։
Եւ շա՜տ մտածեցի, մէկ լուծում գտայ.
Ես պիտի խածնեմ կանանչ խնձորը,
Որպէսզի իմանայ թէ ե՛ս եմ եկած,
Թէ ե՛ս եմ եկած փնտռելու զինքը։»

## Ծոգդ ի՞նչ ուներ

—«Պզտիկ աղջիկ գեղեցիկ, սիրակա՜ռն,
Վայը գլխո՜ւդ, չհանիս ըլլա՜ս։
Ի՞նչ է ան որ ծոցիդ մէջ կ'ածի,
Սերկեւի՞լ, կամ տա՞ձ,
Թէ նարինջներ են ծովի»,
—«Կորիր գնա, անմիտ ազայ,
Ոչ սերկեւիլ, ու ոչ տանձ,
Ոչ ալ ծովի նարինջներ են,
Այլ անոնք՝ զոյգ մ'աղաւնի,
Մէկն որ լռէ, միւսը կը ծիջէ,
Ուր որ ինծի դպչի կամ զիս խռովէ,
Պիտի հանեմ իր աչքերը կոցահարելով,
Եւ յօնքերը՝ ճանկերով»։

## Ոչինչ աւելի լաւ հաճ եարս

Ծովուն ափը գեղին լեռան մը կը պարծենայ.
—"Այսօր ինձմէ գեղեցիկ բան չկայ, չկայ"
Ոսկեթուրմ սերկեւիլը կը լսէ,
Նարնջենին ալ նոյնպէս։
—«Ա՛յ դուն պզտիկ պարծենկոտ, գեղին լեռան ծովափի,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Կանանչ խնձորն ալ կը լսէ.
—«Դուն ալ պզտիկ պարծենկոտ, գեղին լեռն, ու նարինջ,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Ան կը լսէ մարմանդը,
Որուն երբեք մանգալ պարնուած չէ,
—«Ա՛յ, դուն պզտիկ պարծենկոտ, կանանչ խնձոր,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ»։
Ան կը լսէ աղջնակ մը գեղեցիկ,
Զոր գեռ ոչ ոք ամուսնութեան ուզած է.
—«Ա՛յ դուն պզտիկ պարծենկոտ, չհնձուած մարմանդ,
Չէ՛, այսօր, ինձմէ՛ գեղեցիկ բան չկայ, չկայ»։
Ան կը լսէ աղուոր տղան ամուրի,
Եւ խնդալով կը խօսի.
—«Ա՛յ դուք պզտիկ պարծենկոտներ,
Ո՛վ տարբեր տարբեր գեղեցկութիւններ,

## Անտառին մէջ

Անտառին մէջ՝ ճամբայ շատ կայ.
Նայիլ մինակ հովուի մը պէս
Ծառի կոճղին ճամբու մ'եզերք,
Թերթ թերթ փետել ծաղիկ մը հեք,
Լսել երգը ճամբուն գողարիկ,
Տարուիլ հեռո՜ւն, մուխ անտառին,
Ու երկնքի կապոյտ երգին...
Տարուիլ մօտիկ, քաղցր կեանքին
Որ կը ճեմէ անտառին մէջ։
Գոյն-գոյն, զոյգ-զոյգ, ու միշտ ժպտուն
Անտառին մէջ՝ ոչ մէկ ճամբայ...
Սէրն ի՛նչ ընել, Գարուն չկայ...
Կուռքի մը պէս նայիլ մինակ
Կեանքի ափին, ծառի մը տակ,
Տարուիլ հեռո՜ւն, ծովափը մուխ,
Դիտել մահուան մուխի փոսը ցոյ...

Ս. ԲԱՐԱՆՑ

Ես պիտի ծրծեմ լեմոնը,
Ես պիտի հոտուրտամ նարինջը,
Ես պիտի կրծեմ խնձորը,
Ես պիտի հնձեմ մարմանդը,
Եւ ե՛ս պիտի համբուրեմ քեզի,
աղուո՜ր աղջ...

— (Զևով և չափով մեր «Էգին» երգին հետևմանութիւններ ...

Ահա այս գեղեցկութիւնները ցաղրութեան են բերեր Սերպերը ...րիզի մէջ։ Ազգերը հոգ մը ունին, ուիթ մը կը փնտռեն ցուցահանդէս ...ուրքելու, իրենք զիրենք ու ...ներքին ուժը աշխարհի ներկայ ...համար։ Մենք հալածակա՛ն ... ներս, ո՛չ կուռ ունինք, Թուրքիոն, — թէև անոր հէնքին գաղ... մեր հոգիներուն մէջ է. ո՛չ արձան նինք, բարբարոսները քանդեցի՛ թէև պատկերը մեր հոգիին մէջ է ոչինչ ունինք, որ ցուցահանդէսի ... տանինք, և կարողութիւնը չ ցուցահանդէսին մասնակցող կար... ազգերու պէս տարբեր ցեղերու ... ուեսաը իբրև «իրենցը» ներկայ... լու։ Մենք ամէն օր կը կորսնցնենք գողցնենք մեր ունեցածը։

Արդ, դուք հին կնիկներ, ... կ'ըսեն մեր գիւղին մէջ, դուք գ... օրերու արևը տեսաք, ձեր հոգիին ... չզողցուած շատ բաներ կան, չմեզի տուէք զանոնք, ու գերեզման ... նելով մի կորսնցնէք։

Ի՛նչ երգ գիտէք, ամբողջ, կա... կու տուն, կամ մէկ տող, զոր ... մեզի։ Գրել տուէք ձեր թոռներուն ... ղոց, ու մեզի ղրկեցէք։

Այս թերթը յանկարծ ֆր... Հայերուն ողջոյնի գիրը դարձա... գիւղ, գաւառէ գաւառ մեզի իր ... կապէ։ Երիտասարդներ թերթին ... ղեն, իրենց համրանքը ըսելու ... Դուք ալ հայ մարիկներ, դուք ալ այս թերթին և հին բառ մը ... մեզի։ Կ'ըսեն թէ 40 հազար հ... թիւն կայ Ֆրանսայի մէջ, զան... տեղերէ եկած։ Ինչե՜ր կան այդ ... հետ եկած։

Արդ, կը հրաւիրեմ ձեզի, ... «հին» բան մը գիտէ, թող ղրկէ թին։ «Կը փնտռենք» 1. երգեր ... բողջ կամ՝ կիսատ, Թրքահառն ... հայերէն, 2. հէքեաթներ, հին ... մուքիւններ, «Մէլիք»ներու, «Ո... ւոր»ներու և այլն, 3. Առակներ, ... ուեր, թուչունի, ծառի, ծաղիկի, պ... գրեցէք նոյնպէս երբեմն թուր... նմանող բառեր, անոնք իրենց պ... լոր հայերէն են։ Ձեր գիւղէն ... բերէք, ձեզի պիտի դիմաւորեն ... անկեղծօրէն։ Ես գիտեմ որ շա... ունիք ձեր հետ, ձեր հոգիին մէջ ... չէք գիտեր թէ ինչ կ'ուզենք։ ... առանց ընտրելու, յիշելով գաւա...

Հայ մամիկներ, ձեր մէկ երգը ... բիւր կորսուած գորգ կ'արժէ, ձեր խօսքը՝ քանի՜ ոսկիներ, սովորե... նոյն իսկ ձեր անէծքները, որպէ... մենք ալ կարենանք անիծել այս աշխարհքը։

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

# ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Երկու տարի առաջ Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւնը հանդէս մը պիտի կազմակերպէր, որքան հայ գաղութին գեղարուեստական ժամանց մը վայելել տալու, նոյնքան ալ ուսանողական անձուկ պիւտճէին քիչ մը հասոյթ հայթայթելու նպատակով։ Փարիզի պէս կեդրոնի մը մէջ դիւրին չէ հանրութեան ներկայանալ շարունակ նոյն ծրագիր յայտագիրներով. փոփոխութիւններ և նորութիւններ պէտք են։ Ուսանողական Միութիւնը այդ մտածումէն մղուած ուզեց հաճելի նորութիւն մը ստեղծել և այսպէս ծնաւ Երգչախումբը։

Անշուշտ շատ դժուար էր իմի հաւաքել զանազան թաղամասերու, բեմին նոյն իսկ մեքենայ գիւղերու մէջ ցրուած երգիչներն ու երգչուհիները. ուրիշ ո՛չ նուազ դժուար խնդիր մըն էր փորձերու համար սրահ մը գտնելը։ Երգչախումբի ղեկավար Պ. Սաքօ Ճանկոբեան յաղթեց բոլոր այս դժուարութիւններուն, և անշահախնդիր անձնուիրութեամբ մը, որ արժանի է ամէն գովեստի, չանգ չխնայեց ներկայանալի խումբ մը հրապարակ բերելու համար և իրապէս ալ յաջողեցաւ, 1924ի Ապրիլին Ուսանողական Միութեան սարքած հանդէսին բերել իր մասնակցութիւնը։

Անկէ վերջ Երգչախումբը հանրածանօթ դարձաւ, և ամէն կազմակերպութիւն հանդէսի մը ծրագիրը պատրաստած ատեն առաջին գիծի վրայ կը դնէր Երգչախումբի համերգները։ Այնպէս որ նոյն տարին անկախութեան տարեդարձին առթիւ առաջին անգամ ըլլալով 28 Մայիսին Փարիզի մէջ կազմակերպուած մեծ երեկոյթին, Հայ Մտաւորականներու նահատակութեան տարեդարձին առթիւ 7 Յունիսին տեղի ունեցած Սգահանդէսին, Ուսանողական Միութեան սարքած երեկոյթներուն ևլն.։ Ներկայ տարուան ընթացքին, Երգչախումբը, որ իր գոյութիւնը պահպանած էր գրեթէ նոյն տարրերով, մնայնակցեցաւ Երիտասարդ Գրողներու մէկ հանդէսին, Ռուսոտ Գրադարան-Ընթերցարանին ի նպաստ տրուած երեկոյթին, Մտաւորականներու Սգահանդէսին, ու վերջին անգամ ալ հայ Ֆաքիրին ներկայացումին։

Ինչպէս կը տեսնուի, Փարիզահայ երկտեւ Երգչախումբը, հակառակ այն դժնդակ պայմաններուն որոնց մէջ կը գտնուէր, կրցած է իր գոյութիւնը պահպանել և մինչև այս օրը հասնիլ։ Երգչախումբին ղեկավարը ինք գըրպանէն վճարած է յաճախ փորձի սրահներուն վարձքը, որ կարեւոր գումար մը կը կազմէ. մանկակցող Օրիորդներն ու Պարոնները կանոնաւոր յաճախած են փորձերուն իրենց գրպանէն ծախսելով, երբեմն շաբաթը 2-3 անգամ, խիստ ծանր պայմաններու տակ։ Ասոնք իրենց առօրեայ աշխատանքէն խոնջած տուն դառնալէ յետոյ ստիպուած են եղեր մինչև գիշերուան ժամը 11ը յոգնիլ փորձերու համար, նիւթական և բարոյական կրկնակ զոհողութեանց ենթարկուելով։ Ու այս բոլորը եղած են պարզապէս Գեղարուեստի սիրոյն, հայ երգի սիրոյն, մղուած հայրենասիրական այն գաղափարէն, թէ օտար երկինքի տակ հայ ժողովուրդը պէտք չէ մոռնայ իր հայրենիքի գեղջուկ երգերը, անոր աննման բանաստեղծութիւններն ու ինքնատիպ ներդաշնակութիւնը։

Բարեբախտաբար կորիզը պահուած է. նիւթական այնքան դառն պայմանները չեն յաջողած արմատախիլ ընել այս նորածիլ տունկը, որ կոչուած է պտղաբեր ծառ դառնալ։

Ու այսօր ուրախ ենք արձանագրելու հոս, որ երգչախումբը այժմ փոքրիկ ֆօնտ մը ունի, որուն շնորհիւ նիւթական դժուարութիւնները պիտի անհետանան և նոր տարեշրջանին անիկա փարիզահայ գաղութին պիտի ներկայանայ աւելի կազմակերպուած և պատրաստուած վիճակի մէջ։ Այդ հիմնադրամին նուիրատուն է հայ Ֆաքիրը, որ վերջերս երգչախումբի ղեկավարին գրուած նամակի մը հետ ղրկած է հազար ֆր.։

Խրախուսուած այս դրական քայլերանքէն, երգչախումբին ղեկավարը այժմ լուրջ պատրաստութիւններ կը տեսնէ խումբը մեծցնելու և կանոնաւորելու համար։ Վստահ ենք որ մեր օրիորդներն ու երիտասարդները պիտի շարունակեն իրենց մասնակցութիւնը բերել և նոր անդամներով աւելի եւս ճոխացնել խումբին կազմը, որպէսզի վերապրի հայ երգը այս օտար երկրին մէջ և անմոռանայ յիշատակը այն մեծ վարպետին, որ մեզմէ ոչ հեռու ապրեցաւ և անմոռանայ յիշատակը այն մեծ վարպետին, որ մեզմէ ոչ հեռու ապրեցաւ քիչերը զգացած էին ճշմարիտ գեղարուեստի կարօտը և ցանցառ բազմութիւն մը միայն փութացած էր սրահ։ Ցայտագրին բոլոր մասերը շատ տպաւորիչ էին, ու հանդիսատեսները մեկնեցան յուզուած։

Կ'իմանամ՝ թէ Մասիս միութիւնը ազդուելով հանդէսին վախ հասոյթէն, ամբողջ արդիւնքը յանձնած է երգիչին։

Ց. Պ.

## Գայլեր գաւառէն

### Լուրեր Լիբանէն

Մարսէյլէն անցնելով, կաթող. պատուիրակը այցելեց Լիոն և Սեպտ. 6ին քարոզեց Լիոնի մատուռին մէջ։ Յորդորեց իրար սիրել և *խռտու դեմ չգրել*։

— Կէս օրէ յետոյ տեղի ունեցաւ, *Մասիս* միութեան նախաձեռնութեամբ՝ ճաշօթ երկիւ՝ Ազատ Առաուրեանի երգահանդէսը, Յրդ արուարձանի քալաքաարանի շքեղ սրահին մէջ, ուր արուեստագէտի ձայնին ներդաշնակ եղեւէջները մեզ տարին հեռուն, հոն ուր յաճախ կը լսէինք հայրենաշունչ երգեր։ Բայց շատ քիչեր զգացած էին ճշմարիտ գեղարուեստի կարօտը և ցանցառ բազմութիւն մը միայն փութացած էր սրահ։ Ցայտագրին բոլոր մասերը շատ տպաւորիչ էին, ու հանդիսատեսները մեկնեցան յուզուած։

Կ'իմանամ՝ թէ *Մասիս* միութիւնը ազդուելով հանդէսին վախ հասոյթէն, ամբողջ արդիւնքը յանձնած է երգիչին։

Ց. Պ.

### Կեանքը Վիէնի մէջ

Վիէնն կը գտնուի Իզէր նահանգին մէջ ու Ռոն գետի վրայ։ Գեղատեսիլ քաղաք մըն է մօտ 40,000 բնակչութեամբ, որուն 9000ը օտարականներ են։

Մեր հայրենակիցներուն թիւն է 400-500։ Մեծ մասը կ'աշխատի Պ. Փեյէի կօշիկի և կաշիի գործարաններուն մէջ, ստանալով օրական 15էն 18 ֆրանք. իսկ միւսները Փասքալի կերպասի գործարանը։ Ֆրանսացիները լաւ վերաբերում ունին. մեր աշխատասիրութեամբ համակրանք շահած ենք, և կազմուած է Հայերու օգնութեան կոմիտէ մը, ֆրանսացի անդամներով։ Բաւական աջակցութիւններ ցոյց տուած են, ու պատրաստակամութիւն կը յայտնեն խնդրանքներուն գոհացում տալու։

Ունինք Ազգային Միութիւն, որ գնահատելի ջանքեր կը թափէ գաղութին օգտակար ըլլալու համար։ Կազմուած է նաև 20Կի մասնաճիւղ մը, որ հանրութեան դիւրութիւն չի տար մօտէն շփում ունենալու։ Կ'երևի 20Կը համեստ դասակարգի մը կը պատկանի. ինչպէս դիտել կուտար Մարսէյլի *Հայ Միտը*, իր 4 Սեպտ. թիւին մէջ, և իր գործիչներն ալ կեդրոնի *գաղտնի* հրահանգին համաձայն կը շարժին։

Կազմուած է նոյնպէս Ֆութպոլի Ա.Տարաս միութիւնը և Հ. Մ. Ը. Մ։ Ցաւալի է մեկ գաղութի մէջ երկու մարմնամարզական միութեան գոյութիւնը։ Քաղաք տեղեկութեանց համաձայն, այս բաժանման մէջ Հ. Մ. Ը. Մ. մասնաճիւղի վարիչներն ալ պատասխանատուութեան բաժին ունին։ Փափաքելի է որ հակակցողութեան մը գալով, բոլորը Հ. Մ. Ը. Մ.ի շուրջ համախմբուէին և վառ պահէին «Բարձրացիր բարձրացուր» նշանաբանը։

Սեպտեմբեր 6ին, կաթոլիկոսական պատուիրակը ընկերակցութեամբ Լիոնի Ալէյսին միութեան առենապետ Կարապետ օղլուի և անդամներէն Պ. Փափազեանի և Թիւլկենճեանի վրէն հասաւ և Պ. Փելէի կողմէ տրամադրուած սրահին մէջ բանախօսեց մեկ ժամ։ Ներկայ էին քաղաքին բոլոր Հայերը։ Պարզելով Հայաստանի կացութիւնը և կատարուած աշխատանքները, եպիսկոպոսը յայտ ներշնչեց օր մը Արարատի սառոյցը մարած օճախները ջեղնդելու։ Այս առթիւ թելադրեց հոգ տանիլ առողջութեան և նիւթական բարւոքման և յորդորեց անախորժ տպաւորութիւններ չձգել Ֆրանսացիներուն վրայ։ Խոստացաւ 400 ֆրանք ամսական յատկացնել բացուելիք դպրոցին համար և քահանայ մը ղրկել։

*Խմբ.*— Ուրիշ թղթակից մըն ալ հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, կ'աւելցնէ թէ Ազգ. Միութիւնը սկսած է դպրոցի մը և եկեղեցիի մը հիմնարկութեան։

ԱԿԱՆԱՑԵՍ ՄԸ

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## Հայերը Գանձակի մէջ

*Թղթակից մը կը գրէ «Մարտակոչ»ի՝ (27 օգոստ).—Կարգ մը թիւրիմացութիւններէ և պաշտօնական թղթակցութիւններէ յետոյ. վերջապէս հայկական բանֆակը (բանւորական ֆաքիւլթէ, համալսարան) այսուհետեւ պիտի կազմէ Թրքական բանֆակի մասը։ Առաջին տարին, երբ կը պահուէր տեղական միջոցներով, ինքնուրոյն հաստատութիւն էր։ Հայկական բանֆակը ունի արդէն մօտ 100 ուսանող, եւ ինչպէս կ'երեւի, այս տարի պիտի սկսի նոր մտնողներու կատարեալ արշաւանք մը։ Գանձակը ունի իր շրջանի հայկական գիւղերով մօտ 35 հազար հայ բնակիչ։ Այսքան ժողովուրդի համար կայ մէկ բանֆակ, 10 ուսանողով (եթէ չհաշուենք ինքնաւար Ղարաբաղէն եկած ուսանողները)։ Ուրիշ խօսքով 300 հոգիին կ'իյնայ մէկ ուսանող։ Հայկական բանֆակի լաւնացման խնդիրը հրատապ հարց է։ Գոնէ պէտք է կրկնապատկել ուսանողներուն թիւը։*

## Խաչէնի գաւառը

*Դարձեալ «Մարտակոչ»ի մէջ կը կարդանք.— Հայ-Թրքական եղբայրասպան կռիւներէն ամէնէն աւելի տուժած է Խաչէնի գաւառը, մանաւանդ Ասկեարանի շրջանը, որ մօտ է Թրքաբնակ Աղդամին։ Այս շրջանի գիւղերը քանի մը անգամ կրակի և աւերածութեան մատնուած են Դաշնակ Մուսաւաթականներու ձեռքով։ Խորհրդային իշխանութեան օրով ոչ ոք վերաշինութիւն կատարուած է, բայց ոչ այնպէս, ինչպէս Ղարաբաղի մէկ շրջաններուն մէջ։ Բնակիչները կը զբաղին հողագործութեամբ և այգեգործութեամբ։ Ջուրի սով կը տիրէ մանաւանդ Ղշլբաղի մէջ, ուր Ջուր բերելու համար կ'երթան մինչեւ 7 վերստ հեռու, Ասկեարանի մօտակայ աղբիւրը։*

*Այս գիւղին մէջ կայ երկու կոմունիստ, որոնք կը յաճախեն Ասկեարանի բջիջը։ Թէեւ խորհրդային իշխանութեան համակրող ազնիւ գիւղացիներու թիւը շատ է, բայց բջիջի և կազմակերպչի բացակայութեան պատճառով բոլորը դուրս են մնացած։ Կոմունիստպատանիքնաւչկայ,իակ կին-բաժնի և պիոներ կազմակերպութեան (պօյ սքաութ) մասին գաղափար անգամ չունին։ Նախագահը թերուս եւ օրէնքներուն անծանօթ ըլլալով, խորհուրդներու աշխատանքները կը կաղան։*

*Խորհուրդին քարտուղարը օտար գիւղացի է, եւ քիչ անգամ կրնայ քաղաք երեւալ։ Գիւղացիներու 80-90 առհարիւրը գործակցականի անդամ է, բայց գիւղին մէջ չկայ գործակցականի խանութ։ Մէկ լուցկի գնելու համար գիւղացին ստիպուած է երթալ Ասկեարան, կտրելով 7—8 վերստ։ Չկայ նաեւ դպրոց։ Այս պատկերը նոյնութեամբ կարելի է վերագրել նաև նոյն շրջանի կարգ մը գիւղերուն, ուր կան նոյն պակասները աշխատող եւ կազմակերպչիչ ուժի։*

### Թերթի մը կեանքը

*Սիսիանեն կը գրեն.— Զանգեզուրի գաւառն ունի իր սեփական «Կարմիր Ռաշպար» թերթը, որ նոյն գաւառի խորհրդայնացման սկզբնական շրջանին այնքան ալ մեծ չէր ու չէր տարածուած, որքան վերջերս։ Այժմ աւելի ժողովրդականացած է և գրաւած մօտ 100—150 թղթակից։ Կարելի է ըսել թէ չկայ գիւղ մը ուր «Կարմիր Ռաշպարը» չունենայ իր թղթակիցը և ընթերցողները։ Եւ պարզ է պատճառը։ Կեդրոնի լրագիրները գիւղ կը հասնին 10—20 օրէն։ Հակառակ այս բոլորին, "Կարմիր Ռաշպար"ը դադրեցաւ, որովհետեւ նիւթապէս նեղ վիճակի մէջ է։*

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

*Կաթողիկոսական Պատուիրակութեան Դիւանէն հետեւեալ լուրերը կը հաղորդեն մեզի.—*

### Վարդապետի ձեռնադրութիւն

Կաթող. պատուիրակը այսօր, կիրակի, կէսօրէ վերջ սարկաւագութեան աստիճան պիտի տայ Պ. Մարկոս Գէորգեանի, իսկ վարդապետական ձեռնադրութիւնը պիտի կատարուի առաջիկայ կիրակի, 20 Սեպտ. առաւօտ, հանդիսաւոր պատարագով։

Պ. Մարկոս Գէորգեան (Արգոս) ընկ Վանեցի է և 47 տարեկան։ Ա. ւարտած է Արմաշի դպրեվանքին եռամեայ շրջանը և Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանը. նոյն ճիւղին հետեւած է նաև Փարիզի մէջ։ Գիտէ Ֆրանսերէն, Անգլիերէն և Գերմաներէն լեզուները։ Պ. Գէորգեան առաջնորդ նշանակուած է Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Չեխօսլովաքիոյ և Եուկօսլավիոյ և իր պաշտօնատեղին պիտի մեկնի քառասունքէն վերջ։ Այս թեմին կեդրոնը պիտի ըլլայ Վիէննա։ Նորընտիր առաջնորդը պիտի ստանայ տարեկան հազար ֆրանք ամսական և ձրի բնակարան։

Պ. Գրիգոր Շահլամեան, որ նախապէս ընտրուած էր այս պաշտօնին համար, վերջին պահուն հրաժարած է։

### Մարսիլիա

Մարսիլիոյ առաջնորդ Տ. Տ. Գէորգ Գալուստեան Արքեպս. Եպիսկոպոսը, որ երկու տարի առաջ ուղարկուած էր Մարսիլիա՝ Տ. Գալուստեան, Եպիսկոպոսի նախորդ Տ. Գէորգ Տէր-Վարդանեանի հրաւէրով, որ երկու տարի առաջ ուղարկուած էր Մարսիլիա՝ պատրիարքը Դուբեան Երքեպս.էն։

Մարսիլիոյ մէջ վարժարանի և եկեղեցիի շէնքեր գնելու համար կատարուած հանգանակութենէն գոյացած է 42000 ֆր., 10000 ֆրանք ալ խոստացուած է տեղէ մը։ Ամբողջ գումարը պիտի հասնի 80000 ֆր.ի։ Այս առթիւ կազմուած է մասնաւոր յանձնախումբ մը, որուն անդամներն են Պ. Պ. Սեդեան, Հայկազուն Գուլումճեան, Ցովհ. Սաաթճեան, և Կարապետեան, որոնց յանձնուած է ժապաւինեալ տոմար մը և որոնք պիտի շարունակեն հանգանակութիւնը։

Այս տարի Օտտոյի վարժարանը պիտի վերաբացուի, այս մասին աւելի կարգադրութիւն եղած է։ Ջեռնարկներ եղած են քալաքէն կէս ժամ հեռու գտնուղ Քան «Մէրսալօ»ն վարձելու տասը տարի պայմանաժամով։ Հոն պիտի բացուի վարժարան և եկեղեցի։ Այս կայանը 4000 հոգի կրնայ առնել։ Քան Օտտոյէն 2000 հոգի հոն պիտի փոխադրուին։ Նոյնպէս Հայերուն դիւրութիւններ պիտի տրուին, որ իրենց ծախքով փայտաշէն խրճիթներ շինեն հոն։

### Լիոն

Լիոնի մէջ քահանայագործելու համար Մարսիլիայէն յիշեալ քալաքը հրաւիրուած է Գէորգ քահանայ Դաւիթեան։ Լիոնի և շրջականերու 8000 հայութեան համար մօտ ատենէն վարդապետ մը պիտի ձեռնադրուի։

Լիոնի մէջ միայն կերպով հաստատուած է հայ մատուռ մը, որ միանգամայն պիտի ծառայէ իբրեւ մանկապարտէզ-նախակրթարան։

Լիոնի մօտակայ Տէսինի և Վիէնի մէջ մանկապարտէզ-նախակրթարաններ պիտի բացուին, որոնց համար մանկապարտիզպանուհիներ պիտի ղրկուին։

Լիոնի մէջ ժապաւինեալ տոմարով հանգանակութեան ձեռնարկուած է դպրոցի և եկեղեցիի համար։ Արդէն տասը հազար ֆրանք հաւաքուած է և շուտով 20000ի պիտի լրացուի։

Մարսիլիոյ և Լիոնի քահանաներուն պաշտօն տրուած է Հայերու մարդահամարը կատարել։

### վարդապետցու կը փնտռուի

Կաթողիկոսական պատուիրակը պէտք ունի վեց վարդապետի։ Այս առթիւ հրաւէր ուղղած է կարգ մը լեզուագէտ և բարոյական յաքուր անցեալ ունեցող մտաւորականներու։

### Ժողովներ

Դատաստանական խորհուրդը Ժողովուրդին դիւրութիւն ընծայելու համար նիւթ պիտի գումարէ կիրակի օրերը։ Այսօր կէսօրէ վերջ ժամը 2½ին ժողով ունի

Կրթական խորհուրդը կը գումարուի վաղը։

Թեմական առաժամեայ կեդր վարչութիւնը, որ գրեթէ մեկ ամիսէ ի վեր գումարուած չէր, նիստի հրաւիրուած է առաջիկայ չորեքշաբթի։

Կտակայ խորհուրդին համար ժողովի օր նշանակուած է Ուրբաթ, 18 սեպտ.ին։

## ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փոքճէսէօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փաստաբանական գործունէութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, գոր ան ձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

### Սուրիոյ կացութիւնը

*Էֆօ Տը Փարի կը գրէ թէ ժողովրդական ուսակցութեան ղեկավարները 14 հոգի ձերբակալուած են: Դամասկոսի մէջ պաշարման վիճակ կը տիրէ: Փողոցները փշալթելով պաշտպանուած են, խճուղիները հսկողութեան տակ առնուած են ֆրանսական զինուորնեերուն կողմէ: Մէտան, Շաղուր, Պապը Սրիճ եւ Գապը Անքա իսլամ թաղերու մէջ գիշերուան ժամը 8ին վերջ դուրս ելլելը արգիլուած է: Քրիստոնեայ թաղերը պաշտպանելու համար բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են:*

*Տէր Զօրի և Էզրաայի գրաւման լուրերը կը հերքուին:*

*Բունէյթրա չէրքէզաբնակ շրջանին մէջ քրիստոնեայ և Տիւրզի գիւղերուն միջև կռիւներ ծագած ըլլալով, ֆրանսական իշխանութիւնները կ'աշխատին հանդարտեցնել զանոնք:*

### Թուրեռուն մասը

*Էֆօ Տը Փարի կը գրէ.— Մէհմէմ պին Մէհայիտ, որ թրքական, սուրիական և միջագետեան երիւրներու մէջ ցրուուած քառասուն հազար ռազմիկներու պետն է, համակիր է Թուրքերուն, որոնք Շեյխ Ալ Մհշայիխի տիտղոսը տուած են իրեն: Այն պահուն, ուր Թուրքերը կը պահանջեն Իսքէնտէրունն ու Անտիոքը, այս ցեղախումբը հանդարտ չկենար և շարունակ յարձակումներ կը գործէ Տէր-Զօրի, Ճէպել Պիշրիի եւ Հալէպ-Իսքէնտէրուն գիծին վրայ: Իսքէնտէրունի բնակչութիւնը «սկսած է շարժիլ»: Կասկած չկայ որ Թուրքերը մատ ունին այս շարժումներուն մէջ: Զօր. Սարայլ արգիլած է թուրք կիսապաշտօն օրաթերթի ճիւմհիւրիյէթի Սուրիա մուտքը:*

*Մինչեւ հիմա 15,000 զինուոր զրկուած է Սուրիա, որով 25,000ի կը բարձրանայ անոնց թիւը:*

### Դրամատուներու գործադուլը վերջացած

*Դրամատան տնօրէնները մերժեցին կառավարութեան առաջարկած իրաւախոհութիւնը և բանթողները 30 օրէ աւելի տեւող յուսահատական պայքարէ մը ետք՝ ճարահատ որոշեցին վերջ տալ գործադուլին, ընդունելով 31 օգոստ.ին տնօրէններու առաջարկած պայմանները, զորս մերժած էին տասը օր առաջ:*

*Աշխատանքը վերսկսելու սրոշումը տրուեցաւ բոլոր հոսանքներու հաւանութեամբ, եւ արդէն երէկուընէ շատեր սկսան աշխատիլ: Այս որոշումը պարտութիւն մըն է բանթողներուն համար: 31 Օգոստոսի պայմաններուն գլխաւորները ասոնք են:— Ոչ մէկ պատիժ պիտի տրուի բանթողներուն, բացի անոնցմէ որոնք արհեստակցական յանցանքներ գործած են. տարեվերջին ամսականները աւելցնելու խնդիրը պիտի ուսումնասիրուի, ածուխի համար իւրաքանչիւր պաշտօնեայի երկու հարիւր ֆրանք պիտի տրուի: Ասկէ զատ երկու հարիւր ֆրանքի բացառիկ վճարում մը պիտի ըլլայ. յաւելուածական ժամերը պիտի վճարուին:*

*Գաւառներէն Պօրտօի մէջ Գօնֆուտաո Նասիօնալ տ'Էսքօնթը իր պաշտօնեաներուն համար երկու հարիւր հազար ֆրանքի վարկ մը քուէարկած ըլլալով բանթողները վերսկսան աշխատանքի:*

### Մարոկի մեծ յարձակողականը սկսաւ

*Սպանիացիներէն վերջ առջի օր ալ ֆրանս. բանակը սկսաւ Ռիֆցիներուն դէմ իր մեծ յարձակողականին, մարաջախտ Փէթէնի վերին հրամանատարութեամբ: Յարձակումները առաջ կը տարուին ճակատի երկու թեւերուն վրայ միանգամայն, արեւմուտքէն Թէտուանի հւ արեւելքէն Թաֆրանի ուղղութեամբ եւ կը ձգտին ընդարձակ գետնի մը վրայ պաշարումի մը: Կռիւները տեղի կ'ունենան 70 քիլոմեթրնոց ճակատի մը վրայ՝ Թէթուանէն մինչեւ Ալհիւսմայի ծոցը: Ֆրանսական զինուորները երկու օրուան մէջ վերագրաւեցին Ճունիսէն ի վեր իրենց կորսնցուցած բոլոր դիրքերը: Ամբողջ ճակատին վրայ Ռիֆցիները ետ կը քաշուին առանց լուրջ ընդդիմութիւն ցոյց տալու: Նահանջող զինուորները կը հալածուին օդանաւերու կողմէ:*

*Սպանիացիները Ալհիւսմա յաջող ելլելէ ի վեր նոր յարձակում չեն կատարեր եւ հոն ամրութիւնները կը շինեն: Ասոնք կը սպասեն որ ֆրանսական զինուորները Նաքօր և կիս գետերը անցնելով իրենց միանան, որմէ վերջ պիտի քալեն Աժտիրի վրայ: Այս ճակատի հրամանատարն է Ապտիւլ Քէրիմի հօրեղբայրը,*

*Ֆրանսական նաւատորմիղն Փարի, Մեց և Սթրազպուրկ կը մասնակցին յարձակողականին: Ռիֆցիները յայողած են վեց ռումբ ձգել Փարի զրահաւորին վրայ՝ պզտիկ վնասներ պատճառելով:*

### Ապահովութեան դաշինքը

*Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովը կը շարունակէ իր նիստերը: Առջի օր Անգլիոյ արտաքին նախարար Պ. Չեմպըրլէյն երկար ճառ խօսեցաւ Ժընեւի ծանօթ պայմանագրութեան մասին, և ինչպէս անցեալ Մարտին, այս անգամ ալ անոր հակառակ արտայայտուեցաւ: Չեմպըրլէյնի համաձայն այդ դաշինքը աւելի կը ճգտի յարձակողը պատժելու քան պատերազմի առաջքն առնելու: Անկարելի է ապահովութեան ընդհանուր դաշինք մը կնքել այնպիսի տրամաբանական և որոշ հիմերու վրայ, որ պատշաճի ծագելիք ամէն վէճի: «Քաղաքականութիւնը պատահականութեան և պարագաներու խնդիր է: Պէտք է չմոռնալ զարգացնելու վստահութիւնն ու բարի կամեցողութիւնը: Պայմանագրութիւնը մեռած է և ներկայ պայմաններուն յարմար միակ միջոցն է մասնաւոր դաշինքներ կնքել»:*

*Այս ճառը մասնաւորաբար զէշ տպաւորութիւն առաջ բերաւ Ֆրանսական պատուիրակութեան վրայ, որուն կողմէ ընկերվարական Պ. Փօլ-Պօնքուր պատասխանեց մէկ ժամ տեւող ճառով մը, և ցոյց տուաւ թէ պայմանագրութիւնը կը բխի նոյն ինքն 1919ի Ուխտէն:*

*Եզրակացնելով Պ. Փօլ-Պօնքուր յայտարարեց թէ պայմանագրութիւնը չէ մեռած, այլ կը քննայ սպասելով մասնաւոր դաշինքներու տալիք արդիւնքին:*

### Մարզական կեանք

ԿԱԼԻԱ ԽՈՒՄԲ (Ա.) Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԴԷՄ

Այսօր, կիրակի 13 Սեպտ. Փըթիթ Իվրիի քաղաքապետական մարզադաշտին մէջ (Place Philippe Pompie Ivry,) տեղի կ'ունենայ մեծ մրցումը, ի նպաստ տեղւոյն որբանոցներուն և ալքատներուն: Քաղաքապետութեան մասնաւոր հրաւէրին վրայ է որ Հ. Մ. Ը. Մ.Ը կ'երթայ Ivry Ամիւռնեռու դէմ մրցելու:

Վստահ ենք մեր խումբին վրայ: Յաղթանակ մը կամ գոնէ հաւասար ընալը պիտի ապացուցանէ թէ Հ. Մ. Ը. Մ.Ը իրաւունք ունի պատուելու ֆրանսական լաւագոյն խումբերու կարգին:

Petit Ivryի մարզարանին մօտ կը կենայ Chateletէն մեկնող թիւ 84 Թրամվէյը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբը պիտի մրցի A. A. Amicaleի առաջին խումբին դէմ, որ տեղւոյս Հ. Մ.ին դասակարգէն կը խաղայ. բոլոր պահեստի խաղացողները կը հրաւիրուին Porte Mailloth մէթրօի ելքը ժամը 1½ին:

— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Առաջին խումբը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ ժամը ճիշտ 1ին GareSt. Michelի:

### Կոփամարս

Նախորդ երեքշաբթի Մօաէրն-Պօքսինկի ըրինկի վրայ առաջին անգամ եբեւցաւ հայ կռփամարտիկ մը, Գուրգէն Աթաեան: Մեր հայրենակիցը որ ֆրանսայի Ա. կարգի կռփամարտիկ Լաֆօնէ մրայն կէտերու առաւելութեամբ յաղթուած էր, մրցեցաւ ֆրանսայի Ռուպլի դէմ և «նօք-աութ»ով յաղթեց անոր երրորդ շրջանին:

### Ժողով

Փարիզի Հ. Մ.ի շաբաթական ընդհ. հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշտ 9ին (15 Սեպտ.) Café Rocherի մէջ 128. Bd. Saint-Germain (Մէթրօ Օաէօն), Անդամներէն կը խնդրուի ֆրանսական ֆութպոլի ֆէտէրասիոնին անցեալ տարեշրջանին կապոյտ licenceը միասին բերել, նորը ստանալու համար: Իսկ նոր անդամներէն կը խնդրուի բերել երեք լուսանկարներ: Հոկտ. 4էն սկսեալ Իւնիօն Սբօրթիվ Արմէնիէն պիտի մասնակցի Ֆրանսայի պաշտօնական Ախոյեանական մրցումներու, —Ֆրանսական Ֆետերասիոնին տակ:

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՑ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի բոլոր անդամները կը հրաւիրուին յառաջիկայ Ուրբաթ երեկոյ, 18 Սեպտ. ժամը 8½ին Եկեղեցւոյ Մատենադարանը, ընդհ. ժողովի: Օրակարգ՝ 1. Տեղեկատուութիւն նախորդ վարչութեան, 2. վարչական ընտրութիւն:

Ց. Գ.— Երգչախումբի նոր անդամ արձանագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել նոյն իրիկունը խումբին ղեկավար Պ. Նշան Սերգոյեանի:

Հ. Ց. Դ. ՌՈՍՏՈՄ թաղային կոմիտէի վիճաբանական ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ Ուրբաթ. 18 Սեպտ.ին ծանօթ հասցեատիրոջ:


ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՆՈՐ ՃԱՇԱՐԱՆ
«Ռընօ»ի գործարանին մօտ
28 Rue Nationale-Billancourt
Մաքրութիւն, արագ սպասարկութիւն և խնայողութիւն:

ՏՕՓԹՈՐ
Յ. ՏԷՐ-ԴԱՒԻԹԵԱՆ
մասնագէտ
աչքի հիւանդութիւններու
120, Boulevard de Grenelle
Métro La-Motte Picquet.
Tél. Invalides 31-48
Երեք շ. Հինգշ. Շաբ. 4 — 5 ուկէս
Կիրակի 10-12 եւ 83, rue Lafayette [Métro Poissonnière Երեք. Հինգշ. եւ Ուրբաթ 1ուկէսէն 3

ՓԱՍՏԱԲԱՆ ԼԻՒՈՆ ՐԷՄԶԻ
Կը սահմանէ Թուրքիոյ մէջ լքեալ գոյքեր ունեցողներու դատերը, կը խմբագրէ և կը թարգմանէ թուրք կառավարութեան, դեսպանատուներու և հիւպատոսարաններու տրուելիք ազերատգիրներ, փոխանորդագիրներ, խնամակալութեան և ժառանգութեան իլամներ ևն. Համաձայն Թուրքիոյ հանրապետական օրէնքներուն: Կ'իմացնէ իր հետաքրքրուած դատերուն արդիւնքը:
Հասցէ 16, rue des Allouettes Colombes (Seine) Paris.

ՏՕՓԹ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ
48 Rue Montmartre
(Բ.յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ)
Ֆրանսայի կարող մասնագէտներու ընկերակցութեամբ կը պարմանէ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ
ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՑԻՆ
ՔԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈՂՈՐԴԻ
հիւանդութիւններ
Telph. Cantral 73.38
Metro Sentier կամ Halles
Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր 8.30—10 և 1·30—8

ՏՕՓԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ՄՈՐԹԱՑԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ
126, rue du Fauboug St. Denis
Métro Téléphone
Gare de l'Est Nord: 84 04
Ընդունելութեան ժամեր,
Ամէն օր 4—7:
Կիրակի օրերը ժամը 9—12
Ուրիշ առեն ժամադրուելու համար:

ԴԵՐՁԱԿ-ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ
Ն. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ
3, Rue Cadet բակին մէջ. (Métro Cadet)
ճաշակաւոր հագուստներ
ԱՑՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, ԶԱՓԻ ՎՐԱՑ
Փորձեցէք և գոհ պիտի մնաք թէ կարուածքէն և թէ գիներէն:


Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մասնաւոր դասեր տալու: Դիմել Խմբագրութեան:

### կը փնտռուի

Սեբաստացի Ովսաննա Ժօզէֆեան կը փնտռէ քոյրը Մարթա Մաթէոսեանը 15 տարեկան. Լորա Մէյրս Ֆըլըրաքոյէն որ վերջերս Մարսէյլ, անցալ Փարիզ տարուած է: Տեղեկացնել Արբրահամ Ժօզէֆեանի Chez M. Cot Stulien-en Jarez (Loire).

Ասազ Տէրտէրեան՝ Սեբաստացի Կավռա գիւղէն կը փնտռէ եղբօր կին Կիւլիւզար և զաւակները Հայկակ Նառպէկ, Մխիթար և Լուսինթագ, անցեալ դեկտեմբերին ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետագայ հասցէին: Balen 8 rue Papillon. Paris


Վաճառական-դերձակ
ԳԱՐԱԵԱՆ
Tailleur Mignon
5, rue Mignon, — Métro Odéon
Սասիէթէ Սավանդի թատրոնին դէմ: Ձմրան համար պատրաստած է ոչ մեթրք մը փրանս. և անգլ. բուն կերպասներու:
Բայ է նաև կէս օրերուն, երբ. կոնները մինչեւ 8½: Իսկ կիրակի օրերը մինչեւ 1½:


## ՍԱԿԱՐԱՆ

*12 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 103.24 |
| Տոլար | | 21.29 |
| Մարք (ոսկի) | | 5,07 |
| Թրքական Թղթ. | | 12.20 |
| Թրք. ոսկի | | 94. |
| Մէճիտիյէ | | 8.40 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15.50 |
| Տրախմի | « | 31. |
| Լիր | « | 87. |
| Պելժ. ֆրանք | « | 93.50 |
| Զուից. ֆրանք | « | 411. |
| Չերվոնեց | | 107. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Քրէմի Փոնսիէ I | | 1500 ֆր. |
| « « II | | 1290 « |
| « « III | | 1200 « |
| Ռումելի երկթ. | | 105.50 |

Comptoir Parisien de Chang et de Crédit
80, Rue Lafayette
Հայերէն կը խօսուի


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



ՀԱՆՐԱՓԱՆՕՓ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ
"ՊԱԹԻՍՔ"
15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier
Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:

ՃԱՇԱՐԱՆ COSTAS
Համեղ, մաքուր կերակուրներ. արագ սպասարկութիւն
Անգամ մը միայն այցելել բաւական է գաղափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.
17, rue de la Fraternité — Bruxelles

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵՐԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրքիա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. ուղեւտիրոք եւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
16
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 20 — կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՄԵՂՔԵՐԸ ԹԵԹԵՒՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Օրը օրը հրատարակեցինք մեր մանաւոր լուրերը՝ Տօքթ. Նանսէնի տեղեկագրի մասին, որ Ազգերու Դաշնակցութեան սեղանին վրայ է այժմ։ Այսօրուընէ սկսելով. կուտանք նաև տեղեկագրին ամբողջութիւնը, որ մանրագիտական թանկագին տեղեկութիւններ կը պարունակէ ոչ միայն Հայաստանի խոպան կամ ճախճախուտ հողերու օգտագործման, այլ և հայ գաղթականներու ընդհանուր վիճակի մասին։

Ինչպէս դիտել տուած ենք առեղին, պէտք չէ տարուիլ վարդագեղ յոյսերով, այս ծրագրին առթիւ։ Հռչակաւոր բեւեռախոյզը ինք շատ համեստ է արդէն, և մանաւոր ձեռնարկ մը կը նկատէ իր ծրագիրը, եւ ոչ թէ Հայկական Դատին լուծումը։ կարճ խօսքով, վերակազմութեան փորձ մըն է, որուն պէտք է աջակցիլ առանց կանխակալ կարծիքի, եւ որուն կրնան ուրիշներ ալ յաջողցնել, ինչպէս կ՚ընէ Տօքթ. Նանսէն։ Ճահիճները չորցնելով եւ անապատները ոռոգելով, ո՛չ միայն տեղ կը բացուի մոտ մը գաղթականներուն այլ եւ երկիրը կը զարգանայ տնտեսապէս, եւ վտանգ մը կը պակսի ժողովուրդին առողջութեան համար։

Նորվեկիացի գիտնականը, որ չմոռցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովին առջեւ յիշեցնել մեծերուն յանձնառութիւնները հայ ժողովուրդին հանդէպ, գործի մարդու մը հասկացողութեամբ փարած է իր ծրագրին, եւ պատրաստ կ՚երեւայ դրամին ալ ճարելու, կը բաւէ որ գոնէ բարոյական աջակցութիւնը չպակսի։ Այս առթիւ տեսակցութիւններ ունեցած է նաև ծանօթ Հայերու, մանաւորապէս Պ. Պօղոս Նուպարի հետ, որ էվիանի Չերմուկները կը գտնուի։ Ծրագիրը դրուած է տնտեսական-ճարտարագիտական հիման մը վրայ, որպէս զի բարգութիւնները չծագին։ Քաղաքական տեսակէտով, անհրաժեշտ կը գտնեն Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը, թէեւ Մոսկուա երբեք տրամադիր չէ փոխելու իր տեսակէտները, այդ հաստատութեան մասին։ Իրերու ներկայ վիճակին մէջ, ոչ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրնայ երաշխաւորել փոխառութիւն մը խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, ոչ ալ այս վերջինը կ՚ընդունի քաղքենի-աշխարհակալ հակակշիռ մը իր գլխուն վերեւ։ Հարկ պիտի ըլլայ միշին ճամբայ մը գտնել, որպէս զի ծրագիրը գործադրուի մանաւոր փոխառութեամբ, կամ, ի հարկին, իրրեւ մեծնաշնորհ։

Բայց, կանխահաս է կարծիքները յայտնել, քանի դեռ չէ քննարկուած վերջնական բանաձեւը։

Այսօրուան համար մեր ըսելիքը այն է որ, Մեծերը, յաղթականները պարզապէս իրենց մեղքերը թեթեւցնելու փորձ մը կը կատարեն, փշրանք մը նետելու համար իրենց խաբած ժողովուրդին առջեւ։ Դեռ հարց է թէ ինչ ձեւ պիտի ունենայ այդ փշրանքը։ Այնքան հանդիսաւոր բանաձեւերէ յետոյ, հայ ժողովուրդի վերաստատական միացորդներուն դասը վերածուեցաւ «տեղաւորման» ձեռնարկի մը, եւ իբր այդ՝ յանձնուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակին։ Նանսէնի յանձնախումբի առաքումն ալ այդ Գրասենեակն է որ գլուխ հանեց, 50,000 ֆրանքի գումար մը տրամադրելով։ Տօքթ. Նանսէն իր զեկուցման մէջ յիշեց նաեւ Ասքուիթ-Պոլտուինի հռչակաւոր նամակը, որ կը խնդրէր Աշխատաւորական Դահլիճէն՝ հայ գաղթականներուն տեղաւորման յատկացնել Պերլինի մէջ վար դրուած հինգ միլիոն ոսկերլինը։ Այն առեն պարզ անհատներ էին երկու նախկին վարչապետները, իսկ այսօր մէկը կացութեան տէրն է արդէն, եւ երբ դիմում եղաւ այդ գումարին համար, շատ զարմանալի պատասխան մը գրել տուաւ, — քններ հաստատեր են եղեր, որ այդ գումարը տարագրուած եւ ջարդուած Հայերու դիւաժը չէ, այլ բոլորովին ուրիշ բան...։

Ի հարկէ սոսկ հասարակ մեղքեր են, եւ չարժեր աւելի զբաղիլ...։

Մեղքի ուրիշ պատմութիւն մըն ալ կայ, որ ուղղակի կապ ունի խորհրդային իշխանութեան հետ, եւ որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, յանուն շատ աւելի վսե՛մ սկզբունքներու։ Քաղքենի աշխարհակալները փոքր ժողովուրդներու ազատութե՛ան համար կը կռուէին. բանուորա-գիւղացիական իշխանութիւնը՝ մինչեւ այսօր ալ ձայն կը բարձրացնէ Թուրքիոյ զօրացման համար, որ նախապայմանն է, կ՚ըսեն, համաշխարհային յեղափոխութեան զարգացման։

Մինչ այս մինչ այն, ճարտարագործական ծրագիրները կը մշակուին, որպէս զի ամէն թապուրներ կազմուին հայ գաղթականներէն եւ տեղ բացուի...։

Շ.

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

## «Օճախ»ը ձէպէլը Տիւզի մէջ

*Պէյրութի «Հայեաց» արաբ թերթը Հաւրանի Տիւզիները կը նկատէ մարդասպաններ եւ կ՚առաջարկէ ձեռքերնէն հեռացնել զանոնք, պարագլուխները Մատակասար կամ ուրիշ գաղթավայր մը ախտորելով։ Յիշեալ թերթը կը թելադրէ անոնց տեղ բնակեցնել Հայերը, «ձեռքի մէջ լիչ մը հաղարակրթութիւն մեցնելու համար»։*

### Ֆաշիսներու թիւը

*Իտալիոյ մէջ Ֆաշիսներու թիւն է հետեւեալը.—*

9000 այրերու խումբ, 700000 անդամներով. 390 կիներու խումբ՝ 25,000 անդամներով. 16 յառաջապահ ջոկատներ՝ 90,000 անդամներով։

*Ասոնցմէ զատ կան 317 ֆաշիստական արհեստակցական միութիւններ՝ 1,800,000 անդամներով, 6317 գաւառակային վարչութիւններ, 68 նահանգային վարչութիւններ, եւ երկաթուղիի աշխատաւորներու մեծ ընկերակցութիւն մը՝ 80,000 անդամներով։*

### Մուսոլի խնդիրը

*Թուրք պատուիրակութիւնը հետեւեալ նոր առաջարկը ներկայացուցած է Ազգերու Դաշնակցութեան մանաւոր յանձնաժողովին.—*

*1.— Այն պարագային, ուր ընդհ. ուխտակութեան հետեւանքով Քիւրտիստանը Թուրքիոյ թողուի, Էնկիւրիի կառավարութիւնը պատրաստ է Իրագի տալ Տիւզան, որ կրնայ ապահովել բանպակի մշակութեան յատկացուած շրջանին ոռոգումը։*

*2.— Թուրքիա ապահովութեան դաշինք մը պիտի կնքէ Իրագի, Պարսկաստանի եւ Անգլիոյ հետ, յանձն առնելով յարգել գծուած սահմանները, եւ խաղաղութիւնը վրդովելու ոեւէ փորձ չընել։*

### Ֆրանսայի պարտքը

*Ամերիկեան փորձագէտներ նախագահ Բուլիճին ներկայացուցին իրենց տեղեկագիրը՝ Ֆրանսայի վճարման կարողութեան մասին։ Տեղեկագիրը հետեւեալը կ՚եզրակացնէ. Ֆրանսա մեծապէս պէտք է նուազեցնէ իր առտիին պարտքը եւ զեղչէ իր հաւարային ծախքերը, մանաւանդ զինուորական բնոյթ կրողները. Գերմանիայէն պէտք չէ յուսայ իր եղմնակոն վիճակին բարելաւումը,*

*Ֆրանսական պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ եղմնական նախարար Պ. Քայէօի, այս առաւօտ Ամերիկա կը մեկնի, պարտքերու խնդրին մասին հաւանայնութեան մը գալու համար Մ. Նահանգներու կառավարութեան հետ։*

---

կարդալ Դ. էջ
Իմքնութեան թուղթերու նոր օրէնքը

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## ՏՕՔԹ. ՆԱՆՍԷՆ ԿԸ ՊԱՐԶԷ ԻՐ ԾՐԱԳԻՐԸ Ա. Դ. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժրնեւ 14 սեպտ.

*Շաբաթ օր. 12 Սեպտեմբեր, Տօքթ. Նանսէն Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովին առջեւ կարդաց իր զեկուցումը հայ գաղթականներու տեղաւորման մասին։*

*Նախ շօշափեց ռուս գաղթականներու խնդիրը։ Ցետոյ անցնելով բուն նիւթին, առաջարկեց փոխառութիւն մը ընել հայկական հանրապետութեան (միշտ այսպէս կը կոչէր Հայաստանը), նման յունական փոխառութեան։ Իր կարծիքով, այդ փոխառութիւնը ունի մեծ նշանակութիւն տնտեսական և քաղաքական տեսակէտով, եւ յաջողութիւն պիտի գտնէ։ Հռչակաւոր բեւեռախոյզը կարդաց Ազգերու Դաշնակցութեան անցեալ տարուայ բանաձեւը և յայտարարեց թէ միակ տեղը ուր պէտք է տանիլ հայ գաղթականները և ուր կ՚ուզեն երթալ անոնք, հայկական հանրապետութիւնն է։ Եւ մանրամասն պարզեց իր տեղեկագրին բովանդակութիւնը (տես Դ. էջ)։ Անցնելով քաղաքական մասին, շեշտեց թէ մեծ պետութիւնները պատասխանատուութիւններ ունին հայ ժողովուրդին հանդէպ, քանի որ տուած են անթիւ խոստումներ, թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը երեք անգամ որոշում տուած է Ազգային Տուն հիմնելու, և թէ «վերջապէս դրական գործ մը պէտք է ցուցնել»։ Իմ առաջարկը մասնաւոր ձեռնարկ մըն է, ըսաւ, և նախաքայլ մը, որուն պէտք է յաջողին ուրիշները, քանի որ 400,000 գաղթականներէն միայն 15—25,000 հոգի պիտի կրնան օգտուիլ ներկայ ծրագրէն։ Ինչ կը վերաբերի երաշխաւորութեան, յիշեց Ասքուիթի և Պոլտուինի նամակները Պերլինի մէջ պահ դրուած հինգ միլիոն ոսկերլինի մասին, նկարագրեց Հայաստանի կառավարութեան ջանքերը և հայ ժողովուրդին յատկութիւնները։ Իր տեսակէտով, փոխառութիւնը պէտք է ըլլայ հայկական կառավարութեան։*

*Նանսէն անդլիերէն խօսեցաւ, որ անմիջապէս եւ ամբողջութեամբ թարգմանուեցաւ ֆրանսերէնի։ Զեկուցման աւարտումէն վերջը, առաջարկեց խնդիրը յանձնել Ե. (մարդասիրական) եւ Դ. (ելմտական) յանձնախումբերուն։ Ցետոյ երկրորդ զեկուցում մը ըրաւ այն դրամներու եւ գոյքերու մասին զոր Թուրքերը գրաւած են Պոլսոյ եւ Փոքր Ասիոյ մէջ, եւ առաջարկեց այս խնդիրը յանձնել Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին։*

*Սկիզբէն մինչեւ վերջը, Նորվեկիացի գիտնականը կը խօսէր շատ գործնական ոգիով մը։ Ինք հաստատապէս համոզուած է իր ծրագրին յաջողութեանը, եւ ի հարկին գործօն դեր պիտի ստանձնէ անոր իրականացման մէջ, մանաւանդ դրամ ճարելու համար։*

*Հայ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովին կողմէ Պ. Բաշալեան տեղեկագիր մը ներկայացուց Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին, Թուրքիոյ մէջ ծախու հանուած կալուածներու մասին։ Այս խնդիրը կը նկատուի իբրեւ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու բռնաբրուտ։ Խորհուրդը դեռ չէ զբաղած այս հարցով։ Ինչպէս դիտել տուած էի առաջին թղթակցութեամբս, ժողովը ամբողջովին կլանուած է դիւանագիտական խոշոր խնդիրներով,— երաշխաւորութեան դաշինք, խաղաղութեան ամրապնդում եւն։*

*Ժողովին մէջ զօրաւոր հոսանք մը կայ Թուրքիան ընդունելու Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։*

*— Մանաւոր խօսակցութեան մը պահուն, Տօքթ. Նանսէն մեծապէս գնահատեց Հայաստանի ժողովուրդին աշխատասիրութիւնը։ «Ամբողջ Ռուսիոյ մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան չաշխատիր, որքան ձեր ժողովուրդը»։ Ինք մեծ հաւատք ունի Զանգիբասարի ապագայ վրայ, բամպակի մշակութեան համար, Դիլիջան-Սեւանի մասին (անասնապահութիւն), Բորչալուի մասին (կաթնատնտեսութիւն, պանիր), և Ղամարլուի մասին (ալքոլի ճարտարարուեստ)։*

*Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ պետութիւնները բարոյական աջակցութիւն պիտի խոստանան, որպէս զի իրենց դրամատէրները օգնեն յանձնախումբի ծրագրին իրագործման։*

*Հաւանաբար Ընդհ. Ժողովին կողմէ վերջնական բանաձեւը քուէարկուի Սեպտ. 25-26ին։*

*— Չորեքշաբթի, 16 Սեպտեմբեր, Հայասէրներու Միութիւնը հոգեհանգիստ մը պիտի տայ ի պատիւ Տօքթ. Նանսէնի և անոր աշխատակիցներուն։*

Լուրերս շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ։

# ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

*(Մասնաւոր թղթակցութիւն)*

Պերլին 10 Սեպտ.

Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութիւնը դէպի **ազգայնական յեղաշրջութիւն** կը դիմէ։ Վերջին երկու և մանաւանդ մէկ տարուան ընթացքին աջակողմեան տարրերը այնչափ ուժովցան որ, երկրին քաղաքական ղեկը ամբողջովին իրենց ձեռքը կեդրոնացուցին։

Հինէնպուրկի ընտրութիւնը դարձեալ մը եղաւ Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութեան մէջ։ Հանրապետութեան գլուխը կեցած է այժմ ճեղունի դինուորական հրամանատարը, Հոհենցոլլերներու կամակատարը։ Անոր ընտրութեամբ, վերջնապէս ամրապնդեցին իրենց դիրքերը խոշոր կալուածատիրութեան և ճարտարարուեստի ներկայացուցչութիւնը հանդիսացող Գերման ազգայնական և այսպէս կոչուած ժողովրդական (Շթրեզեմանի) կուսակցութիւնները։ Ստան դահլիճները չքաղցեր են Գերմանիոյ քաղաքական հորիզոնէն։ Աջակողմեանները իրենց ափերուն մէջ ամուր բռնած են կառավարական ղեկը և դժուար թէ մօտ ապագային այս երկրին մէջ առեղծուին պայմաններ որ կարենան փոխել ներկայ գոյավիճակը։ Դեմոկրատ կուսակցութիւնը և մանաւանդ Սոցիալ-դեմոկրատները վերջնապէս ընդդիմադիր դիրք գրաւած են։ Կարծես կայսերական օրերու ներքին քաղաքական վիճակը կ'ապրի այսօրուան Գերմանիան, շատ մը տեսակէտներով. թերեւս աւելի գէշ։

Այս վիճակին պատասխանատուութեան ամէնէն մեծ բաժինը կը ծանրանայ **Կեդրոնի կուսակցութեան** վրայ։ Այս կաթոլիկ-կղերական կազմակերպութիւնը — կուսակցութիւն չէ ան — որ առաջ ձախակողմեաններու հետ միասին կը քալէր, ա՛լ բաւ է, կ'ըսէ, ձախ քալելը. այժմ ալ վտռձենք նորէն աջ քալելը։ Անոնք պատճառ եղան որ լուծուի ձախակողմի խառն կառավարութիւնը, կեդրոնի ներկայացուցիչները մտան աջակողմեան կառավարութեան մէջ։

Եւ այսպէս Լութերի կառավարութիւնը միահեծան կը վարէ այս երկրին ճակատագիրը։ Արդի՞ւնքը ժողովուրդի լայն խաւեր, որոնք միամտութիւնը ունեցին աջակողմեան կառավարութենէ մը սպասելու իրենց անհեռական վիճակին բարւոքումը, բոլորովին յուսախաբ են։ Լութեր երկրորդ Բիւնօ մըն է Գերմանիոյ գլխուն։ Անոր պէս, անշուշտ ուրիշ ձեւերով, Լութեր կը վարէ ներքին անհեռական այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որու նպատակն է, Տօքսի ծրագրով յանձն առնուած հատուցումներու բեռը ամբողջապէս նետել աշխատաւորութեան ուսերուն վրայ, թեթեւցնելով կալուածատիրութեան և գործարանատէրերու «ծանր բեռը»։ Այս նպատակով Լութեր վերջերս Ռայխսթակին մէջ ընդունիլ տուաւ — խեղդելով ընդդիմադիրներուն ձայնը — երկու օրէնքներ, որոնց գործադրութիւնը յիշեցաւ քաղաքականութեան լրումը պիտի հանդիսանայ։ Խօսքը կը վերաբերի *մահապատիժ* և *հարկային* նոր օրէնքներուն։ Հողատիրութեան գծած եսական ու նեղ-դասակարգային շահերու պաշտպանութիւնը կը հետապնդէ մաքսային նոր օրէնքը։ Հային, միսին, ամէն կարգի կենսամթերքներու վրայ հսկայական մաքսեր նշանակեցին, որպէսզի փաստօրէն անկարելի դարձնեն արտասահմանեան մթերքներու (որոնցմով գլխաւորաբար կը կերակրուի Գերմանիա) մրցակցութիւնը։ Ապրուստը, որ առանցատոր ալ տարապայման սուղ էր այս երկրին մէջ, աւելի եւս ծանրացաւ աշխատաւորութեան ուսերուն և խոնարհ խաւերուն համար։ Լութերի ընդունիլ տուած օրէնքով միլիոններ կ'առնուին ժողովրդին վտիտ գրպաններէն և կը լեցուին *պուրժուաներու* գրպանները։ Ուրիշ բան չէր ըներ նաև Քունօ։

Միւս կողմէ, նոր ընդունուած հարկային օրէնքը չար և նման նպատակներ կը հետապնդէ։ Համաձայն այդ օրէնքին, տուրքերու մեծագոյն մասը պիտի վճարէ աշխատաւորութիւնը։ Լութերի կառավարութիւնը չի ծածկեր իսկ իր հետապնդած քաղաքականութիւնը՝ որ է հնարաւորութիւն ցոյց տալ *պուրժուազիային*, նորանոր դրամագլուխներ կազմելու։ Որո՞ւ հաշուոյն, — տարբեր խնդիր է այդ. չարկաւ միլիոնաւոր աշխատաւորներու լղարիկ կռնակը քերթելով։ Ահա այսպիսի գիտակցական և ծրագրուած քաղաքականութիւն մը կը վարէ դրամատէր և կալուածատէր միացեալ դասակարգին գործակիր մարմինը, օրուան կառավարութիւնը։

Հասկնալի է ուրեմն թէ անհեռական ո՛րպիսի ծանր վիճակ մը ստեղծուած պիտի ըլլայ ներկայիս Գերմանիոյ ժողովրդական լայն խաւերու համար։ Սղութիւնը սոսկալի չափերու հասած է։ Գերմանիա թերեւս ամէնէն սուղ երկիրն է Եւրոպայի մէջ։ Բնակարաններու վարձքը եւս ամիսէ ամիս ղգալապէս կը բարձրանայ։

Ու խորհի՛լ որ ստեղծուած վիճակին մեծագոյն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ կուսակցութեան մը վրայ, որու հետեւողներուն ճնշող մեծամասնութիւնը բանուորներ ու միջին դասակարգի մարդեր են, — *կեդրոնի կուսակցութեան*։ Եւ սակայն, կաթոլիկ կրօնքը այնպիսի շաղախ մըն է որ միևնոյն կառավարութեան մէջ կը միացնէ Հումի հաբատարիմ *պուրժուան* ու բանուորը, կալուածատէրն ու մշակը, *պիւրօֆրաքը* և համեստ պաշտօնեան։ Եւ որովհետև վեհավարութիւնը ուժգներու և կոշտերու ձեռքն է, անոնք ալ կը քալեցնեն միւսները, համաձայն իրենց գրպանի շահերուն։

Եւ սակայն, այնչափ ակներև էր այս ներքին հակասակութիւնը կեդրոնի կուսակցութեան մէջ, այնչափ բացորոշ անոր վարած յեռանշրջական-դասակարգային քաղաքականութիւնը որ, արդէն սկսած են ծայր տալ դժգոհութիւնները։ Տօքթոր *Վիրթ*, Գերմանիոյ նախկին վարչապետը և այս երկրին լաւագոյն քաղաքագէտներէն մէկը, բողոքելով իր կուսակցութեան վարած ներքին-անհեռական քաղաքականութեան դէմ, քանի մը օր առաջ դուրս եկաւ Ռայխսթակի կեդրոնի խմբակցութեան շարքերէն։ Այս դէպքը յուզում առաջ բերած ըլլալով կեդրոնի կուսակցութեան մէջ, որոշուած է շուտափոյթ հրաւիրել արտակարգ ընդհանուր ժողով մը։ Անկասկած, բացուած ճեղքերը պիտի կոճկուին նորէն պապական շաղախով մը, ու ամէնը նորէն մէ՛կ։ փարախի մէջ պիտի հաւաքուին։ Կեդրոնը չի կրնար հրաժարիլ իր էութենէն։

Ամէնէն ողբերգականը այն է որ, այս բոլորը կը յաջողին շնորհիւ հաւատացեալ *աշխատաւորներու* բռնած դիրքին։ Եթէ բառերու և խօսքերու յեղափոխութենէն հրաժարելով իրական եւ աշխատաւորական քաղաքականութիւն մը վարելու ըլլային անոնք, միլիոնաւոր գործաւորներ այսօր շատ աւելի լաւ վիճակ մը պիտի ունենային, քան այժմ։ Ոչ Հինէնպուրկը կը ներկայացնէր այսօր Հանրապետական Գերմանիան, ոչ ալ նորանոր հարկերու և մաքսերու տակ պիտի կքէր այն պատակարգը, որուն անունով օդին մէջ համաշխարհային հրդեհը բորբոքելու մարմաջն ունին իր *ուլտրաներ*ը վրիժները, — եթէ համայնավարները պատճառ չըլլային սահեցուած կացութեան, իբրև կողմնակի չենթարանները Լութերեան քաղաքականութեան։

Յաջորդով՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին։

ՎԱՂԱՐՇ

# ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ, ՈՉ ԹԷ ՊԱՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ

Օրուան խնդիրն է՝ կարգ մը ճահիճներու չորացման ծրագիրը, զոր ներկայացուց Տօքթ. Նանսէն, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին։

Ձեմ գիտեր թէ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի ուզե՞ հայթայթել պահանջուած միջոցները, ճահիճներու չորացման, 15,000 գաղթականներու փոխադրման և տեղաւորման համար։ Չէ՞ որ ասկէ առաջ դիմում կատարած էր իր անդամներուն, օգնութիւն ցոյց տալու հայ գաղթականական գործին։ Ի՞նչ արդիւնք տուաւ այդ դիմումը, Ֆրանսան իբրև ողորմութիւն, բարեհաճեցաւ յատկացնել քանի մը հարիւր հազար ֆրանք, Անգլիա — ճէնդլմէններու երկիրը, — Մակտոնալտի աշխատաւորական կառավարութեան բերնով մերժեց պրամական օգնութիւն տալ, առաջ բերելով ծախքերու կրճատման սոսկալի անհրաժեշտութիւնը։ Ուրիշ երկիր մըն ալ գումար մը արամադրեց, իսկ միւս կառավարութիւնները պատասխան իսկ չտուին։

Վայրկեան մը ենթադրենք թէ Տօքթ. Նանսէն յաջողեցաւ գտնել, 15,000 գաղթականներու փոխադրութեան համար պահանջուած գումարը։ Արդեօ՞ք կը լուծուի հայ գաղթականներու խնդիրը։ Մեր թափառական հայրենակիցներուն թիւը զանազան երկիրներու մէջ կը հասնի մինչև 700 հազարի, թիւ մը որ կրնայ հիմք ծառայել նոր պետութեան մը։ Ցուսացեալ նոր պետութեան մը։ Ցուսացեալ նոր պետութեան մը։ Ցուսացեալ

# ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

## Ա. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ազգերու Դաշնակցութեան հինգերորդ Ընդհանուր ժողովը, հինգերորդ յանձնաժողովէն ընդունելէ յետոյ խնամքով ուսումնասիրուած տեղեկագիր մը՝ գոլ ուսումնասիրուած տեղեկագիր մը՝ 50 հազար հայ գաղթականներ Կովկասէ տեղաւորելու առաջարկութեանց մասին, իր 25 սեպտ. 1924ի նիստին մէջ միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ որոշումը.

«Ընդհանուր ժողովը,

«Նկատի առնելով Հայերուն ի նպաստ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ ընդհանուր ժողովներուն, ինչպէս նաեւ խորհուրդին կողմէ ընդունուած որոշումները,

«Փափաքելով իր համակրանքը արտայայտել այս դժբախտ բնակչութեանց հանդէպ,

«Քննած ըլլալով հայ գաղթականները Կովկասի եւ ուրիշ շրջաններու մէջ տեղաւորելու մասին բանաձեւուած առաջարկութիւնները,

«Գնահատելով սակայն որ այս առաջարկութիւններուն մասին անպատեհ է սեւ կարծիք յայտնել՝ զանոնք խորունկ եւ անկողմնակալ ուսումնասիրութեանց առարկայ դարձնելէ առաջ,

«Կը հրաւիրէ Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակը, աշխատակցութեամբ ազգ. Նանսէնի, ձեռնարկել քննութեան մը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել հայ գաղթականները մեծ թիւով Կովկաս կամ այլուր հաստատելու կարելիութիւնը,

«Եւ այս նպատակով 50 հազար ֆր.ի յատկացման վարկ մը կ'առնչէ 1925ի գաղթականներու պիւտճէին վերաբերեալ, պայմանաւ որ, այս քուէարկութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները ոչ մէկ յանձնառութիւն կը ստանձնեն այս խնդրին վերաբերեալ ոեւէ ծրագրի մը գործադրութեան համար,

«Ընդհանուր Ժողովը ամէն գաղ կը յայտարարէ թէ՝ մինչեւ որ հայ ազգային օճախ մը կարենայ կազմուիլ, պէտք է ամէն դիրութիւն ընծայել գաղթականներուն՝ թոյլ տալու համար որ անոնք կարենան հաստատեր պաշտօններ հայթայթել ուրիշ երկիրներու մէջ, իրենց ազգային գոյութիւնը պահպանելու եւ ապահովելու համար,

«Վերջապէս Ընդհանուր ժողովը կ'առաջարկէ շնորհակալութիւն յայտնել հեղինակաւորութեան եւ ժողովուրդին եւ շնորհաւորել զանոնք այն սքանչելի ջանքերուն համար, զոր ի գործ դրին ի նպաստ Հայերուն, ու Միացեալ Նահանգներուն եւ ուրիշ երկիրներու յայտնել իր երախտագիտութիւնը այն առատաձեռնութեան համար, որուն ապացոյցը տալէ ջղաշրեցան հանդէպ Հայերուն: Նոյնպէս կ'առաջարկէ հրաւիրել այդ երկիրները՝ շարունակել այս դժբախտ ժողովուրդին իրենց օժանդակութիւնը, որ թանկագին եւ անհրաժեշտ է իրեն՝ ներկայիս իր անցուցած ծանր ձգնաժամին մէջ»:

Համաձայն այս որոշումին, Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակին կողմէ միջոցներ ձեռք առնուեցան կազմութեանը համար փորձագէտներու փոքրիկ յանձնաժողովի մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար տեղեկագիր մը ներկայացնել հայ գաղթականներու տեղաւորման համար եղած զանազան առաջարկութեանց մասին:

Այս առաքելութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով.

Տոքթ. Ֆրիթեօֆ Նանսէն (Նորվեգիա), նախագահ:

Պ. Ժ. Քարլ (Ֆրանսայի), յանձնարարուած Ֆրանսայի երկրագործական նախարարութեան կողմէ:

Պ. Ք. Տիւփիւա (Անգլիայի), ե գիպտոսի հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան նախկին խորհրդական:

Պ. Լ. Սավիո (Իտալիայի), յանձնարարուած Իտալիոյ Գաղթականութեան քոմիսէրին կողմէ:

Յանձնաժողովին քարտուղարի պաշտօնը յանձնուեցաւ Նորվեկիացի Պ. Քուխլինկի: Վերջապէս խորհրդակցական ձայնով յանձնաժողովին իրենց աջակցութիւնը բերին կ. Խաչի Միջազգ. յանձնաժողովի, «Հայկական Լօրա Մէյըրս Ֆընտ» և «Նիւը Իսթ Րիլիֆ»ի տեղական ներկայացուցիչները:

Բանակցութիւններէ վերջ ռուս և Հայ սովետական կառավարութիւնները յայտարարեցին թէ կը հաստատեն յանձնախումբ մը անուանելու որոշումը, և ինքզինքին դրին այս վերջնոյն տրամադրութեան տակ, կարելիութեան սահմանին մէջ գիւրացնելու համար անոր աշխատանքը:

Յանձնախումբը իր քննութեան ձեռնարկեց Յունիսի սկիզբը, և իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին օգտուեցաւ հայ կառավարութեան կողմէ մանաւորապէս նշանակուած փոքրիկ մանախումբի մը սերտ գործակցութենէն:

## Բ. Հայ գաղթականներու թիւը

### Լուծուելիք խնդիրը

Հետեւեալ կերպով կարելի է ամփոփել Մերձաւոր Արեւելքի հայ գաղթականներուն մասին մեր ստացած տեղեկութիւնները.—

1.— Ծուռնաստանի մէջ շուրջ 45 հազար հայ գաղթականներ կան, որոնց 11 հազարը փափաք յայտնած են հայրենիք դառնալու: Ըստեցաւ որ հայրենիք դառնալու փափաք ունեցող գաղթականներու արձանագրութիւնը բարոյական որոշ ճնշումի տակ տեղի ունեցած է. բայց այս վախը հիմնաւորուած չթուիր: Կարեւոր է որ առնուազն 9000էն 10,000 ուրիշ գաղթականներու փոխադրութիւնը տեղի ունենայ կարելի եղածին չափ շուտ:

2. Պոլիս և եւրոպական Թուրքիա՝ երկրին մէջ հաստատուած հայ բնակչութեան կողքին, մօտ 5000 հայ գաղթականներ կան, որոնք անմիջապէս պէտք է հայրենիք փոխադրուին: Ասոնք ներկայիս հաւախմբուած են Պոլսոյ շուրջ 9 քէմփերու մէջ և իրենց թիւն է մօտաւորապէս հետեւեալը.

941 այր
1632 կին
1258 մանչ
1141 աղջիկ

Գումար 4972 հոգի

Այս գաղթականները կը խնամուին Հայ զանազան կազմակերպութեանց կողմէ. անոնցմէ ոմանք անձնական միջոցներ ունին:

Պոլսոյ հայ կազմակերպութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի 11,000 տոլար, որ պիտի յատկացուի մօտ 800 հոգիի անմիջական փոխադրութիւնը ապահովելու. բայց մինչև այս վերջին տեղեկութիւններ կը կրեր հայկական միջոց տրամադրելու: Այս 11 հազար տոլարի գումարէն 5 հազարը Պոլիս է և 6 հազարը՝ որ Միացեալ Նահանգներու մէջ է՝ կրնայ տրամադրել ուզուած տեղը:

(Շարունակելի)

# ԹՈՒՐՔԻԱ

### Քիւրտերու բնաջնջումը կը շարունակուի

Մեր ստացած մանրամասն տեղեկութեանց համաձայն, Էնկիւրիի կառավարութիւնը բուռն կերպով կը շարունակէ Թուրք հանրապետութեան սահմանները քրտերէն մէկ գտնուող քիւրտերը բնաջինջ ընելու ծրագիրը: Մինչեւ հիմա հրացանի բռնուած են 17 հազար քիւրտեր:

Սարը Դամըշ հրատարակուող «Վարլըգ» թերթն ալ կարգ մը մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ վերջին կռիւներուն մասին: Քղիի շրջանակին մէջ հայրենասիրական ոգեւորութիւնը մեծ եղած է: Պէշիրիի կողմերը ապստամբութեան պետերէն Րէշան Էմին և իր մարդիկը Թուրք զինուորներու յարձակման են. Թարկուած են՝ Թողլով 4 մեռեալ եւ 2 վիրաւոր:

Էքըլի շրջանակին Հաճի Տիլ գիւղին բնակիչներէն 50 հոգի յարձակած են կարդ մը դատապարտեալներ փոխադրող ոստիկան զինուորներու վրայ, բայց չեն յաջողած: Այդ գիւղը «խստիւ պատժուած» է:

Սիլվանի շրջանակին մէջ Րէշքօթան, Պէքրան և Պատիկեանի ցեղախումբերուն զէնքերը ամբողջովին հաւաքուած են: Այդ կողմի բոլոր աշխրէթները Թուրք զինուորներու «յորդորներուն անսալով» հեռագիրէ կը յանձնեն իրենց զէնքերը: Մինչեւ հիմա 1500 զէնք հաւաքուած եւ երկրին մէջ անդորրութիւնը վերահաստատուած է:

### Լրագրողներու դասը

Հակառակ իրենց մեղայագրին, Թուրք լրագրողները դատի կանչուած են Թարբերդի անկախութեան դատարանին կողմէ եւ Պոլսոյ Թերթերը սիւնակներ կը լեցնեն անոնց դատավարութեան մանրամասնութիւններով: Հարցաքննուած են Ահմէտ Էմինն, Էշրէֆ Էտիպ, Ահմէտ Շիւքրի, Լութֆի Միւֆիտ, Սուպհի Նուրի, և Կիւնտիւզ Նատիր պէյերը, որոնք անպարտ արձակուած են: Անպարտ արձակուած է Իսմայիլ Համի պէյ, որ ինչպէս գրեցինք, ձերբակալուած էր անցեալ տարի Փարիզի մէջ «Միւճահիտ» անուն Թերթի մը հրատարակած ըլլալու ամբաստանութեամբ:

Միւս կողմէ Էնկիւրիի անկախութեան դատարանն ալ պարապ չի կենար և կը զբաղի կազմակերպութեան, ոճրագործութեան և այլ խնդիրներով:

### Լեռայ գոյները

Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է փութով երեւան հանելու համար Հայերու եւ Յոյներու պատկանող այն լքեալ կալուածները, որոնց տէրերը արտասահման փախած ըլլալով, փախանորդներու յանձնած են զանոնք եւ վարձքերը կանոնաւորապէս կը գանձեն: Հասկցուած է նաեւ որ կարգ մը կալուածներ, որոնց բաժիններու անյատումը կը պահանջուի, վախստական բաժնեկիցներ ունին, որով այդ տեսակ կալուածներու վաճառումը առայժմ արգիլուած է: Պոլսոյ ոչ փոխանակելի Յոյները արտօնուած են ծախել իրենց կալուածները, սակայն այս առթիւ զանազան խարդախութիւններ գործուած ըլլալով ժանրակրկիտ քննութեանց ձեռնարկուած է:

Բերայի կուսակալութիւնը Բերայի մէջ գտնուող Հայերու լքեալ գոյքերուն մէկ ցանկը պատրաստելով յանձնած է պատկանեալ պաշտօնատան: Սկիւտարի կուսակալութիւնն ալ ձեռնարկած է նմանօրինակ ցանկի մը պատրաստութեան:

### Ժողովուրդը կը լուսաւորեն...

Համալսարանի դասախօսներէն կազմուած լուսաւորիչ մարմինները Անատօլուի մէջ սկսած են լուսաւորել ժողովուրդը: Գոնիայի մէջ ճառեր խօսած են հանրապետական վարչաձեւին և հին ռէժիմին տարբերութեան մասին: Ֆրանկախառն, ջերմին եւ թոքախառն գործած աւերները հասկցնելէ յետոյ, դասախօս մը բացատրած է ղէմքը արեւէն պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը, Թուած է գլխարկին առաւելութիւնները, աւելցնելով որ տարազը որ եւ է կապ չունի կրօնքին հետ: Ասոր վրայ Գոնիացիները սկսած են կամաց կամաց քակել իրենց փաթթոցները: Գոնիայի և Անատօլուի ամէն կողմը գլխարկի տագնապ կը տիրէ:

### Աղուցներն ալ կը բարեփոխեն

Կրթական գործակարը շրջաբերականով մը ամէն կողմ հրահանգներ տուած է թէ դպրոցներու մէջ ինչպէս պիտի գործածուին մականունները: Ասոնք բուն անունէն առաջ պիտի գրուին: Անոնք որ ընտանեկան անուն չունին, իրենց պապերէն մէկուն անունը պիտի գործածեն, պայմանաւ որ այդ անունը պատշաճ չըլլայ: «Ոչ-իսլամ Թուրք»երու մականուններն ալ անուան սկիզբը պիտի գրուին: Այսպէս՝ Նիքօլա ձէլէպիտիսի փոխարէն ձէլէպ օղլու Նիքօլա պիտի գրուի: Անշուշտ կարապետ Տէմիրճեանի փոխարէն ալ Տէմիրճի օղլու Կարապետ պիտի գրուի:

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

### Պոլսոյ գաղթականներուն փակումը

Պոլսոյ ոստիկանական տնօրէնը Ազգ. Խնամատարութեան տնօրէն Տօքթ. Կոբեկեանի հաղորդած է թէ Էնկիւրիէն եկած հրամանի մը համաձայն ետ օրուան մէջ պէտք է պարպուին Պոլսոյ բոլոր կայանները և այդ տեղերը գըտնուող գաղթականները դեռեղուին առանձին տուներու եւ զանազան շէնքերու մէջ, բայց ոչ թէ հաւաքաբար: Նոյնպէս պահանջած է Խնամատարութեան մօտ գտնուղ «Թուրք» որբերը:

Տօքթորը պատասխանած է թէ տրուած պայմանաժամին մէջ անկարելի է գործադրել այդ հրամանը ու նկարագրելով Խազիւղի եկեղեցիէն և վարժարանէն դուրս հանուած եւ փողոցները քարերու վրայ պիշերող 400ի չափ անպատսպար գաղթականներու և որբերու թշուառ վիճակը, խնդրած է որ պարպտարեալներէն ամէնէն խեղճերն ու կարօտները թողուին իրենց տեղերը եւ միայն ինքնապահ եղողները մասնաւոր տուներու մէջ սենեակ վարձելով պահուին: Այս վերջիններուն ցանկը սըրուած է արդէն ոստիկանութեան:

Տօքթ. Կոբեկեան Բերայի կուսակալին դիմելով խնդրած է որ գաղթականներուն, մանաւորաբար Խազիւղի չքաւոր պատսպարեալներուն վիճակը նկատի առնուի: Այս վերջիններէն 120 հոգի Պէշիկթաշի կայանը փոխադրուած են, 80-100 հոգիի չափ ալ գիւղին մէջ անպատսպար և բացօթեայ մնացած են:

### Յունաստանի գաղթականները

Հելլէն կառավարութեան և Աթէնքի սովիեթական դեսպան Ուստրինովի միջև կատարուած բանակցութեանց հետեւանքով համաձայնութիւն գոյացած է որ Կովկասի 20 հազար յոյն գաղթականներէն 3 հազարը միայն ընդունուին Յունաստան և ատոնց փոխարէն Յունաստանէն 3500 հայ գաղթական Կովկաս փոխադրուի:

Միւս կողմէ յունահայ թերթերը կը գրեն թէ արձանագրուած 1500 գաղթականներէն գատ մինչեւ յառաջիկայ գարուն նոր գաղթական չափի փոխադրուի Հայաստան: Մեկնելիք գաղթականներէն մէկ մասը Լենինականի, միւս մասը Ղարաքիլիսայի շրջանին մէջ պիտի դեռեղուին:

### Թրացումը կը շարունակուի

Կրթական գործակարութիւնը Պոլսոյ ազգային վարժարաններու տնօրէններուն շրջաբերական մը ղրկելով յանձնարարած է ներկայ տարեշրջանէն սկսեալ գործածել միայն ամենավերջին փոփոխութիւնները պարունակող և Թուրքերէն լեզուով պատրաստուած աշխարհագրյ քարտէսներ: Ուրիշ շրջաբերականով մը հարցուցած է թէ մարմնամարզի ուսուցիչը ո՞վ է, ի՞նչ ամնական կը առանայ, ի՞նչ տեսակ մարզանքներ կատարել կուտայ և մանաւանդ թէ մարզանքներուն հրամանը ի՞նչ լեզուով կուտայ աշակերտներուն:

Վերջնականապէս վաւերացուած է ոչ-իսլամ վարժարաններու մէջ Թուրքերէնի պահերը աւելցնելու որոշումը, որով նախակրթարաններու Ա. և Բ. դասարաններուն մէջ շաբաթը 8 պահ, միւս դասարաններուն մէջ 6 պահ, իսկ երկրորդական վարժարաններուն մէջ 5 պահ Թուրքերէն պիտի աւանդուին: Թուրք պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը առաջին դասարաններուն մէջ 3, իսկ միւս դասարաններուն մէջ շաբաթը 2 ժամ պիտի աւանդուին:

---

Պ. Եդուարդ Պէնէսեան և իր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն, ամէն անոնց որոնք անձամբ և գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ողբացեալ հօր և ազգականին ՏԻԱՐ ԵԶԵՔԻՈՍ ՊԷՆԷԼԵԱՆի մահուան առթիւ:

Լոնտոն, 12 Մայիս.

---

Լոնտոնի Հ. Բ. Ը. Մ. նախագահ ողբացեալ Տիար Եզեքիս Պէնէլեանի մահուան առթիւ նախաձեռնութեամբ Լոնտոնի Աղքատախնամ Ընկ. փոխան ծաղկեպսակի տեղւոյն վճռուականներու կողմէ 48½ անգլիական ոսկի նուիրուած ըլլալով, գործադիր ժողովս որոշեց վերոյիշեալ գումարէն 25 անգլ. ոսկին յատկացնել Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցին: Այս առթիւ կը փութանք մեր շնորհակալութիւնները յայտնել բոլոր նուիրատուներուն:

Ի դիմաց Աղք. Ընկ.
Աւետադպիր Ս. ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ
Լոնտոն, 12 Մայիս.

---


ՀԱՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ
Երբեմն փրոֆէսէօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կըստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զոր ան անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ:

Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1, Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՆ ՁԱՇԿԱՆՑ

# "ՊԱՐԻԶ"

15, Rue Lamartine — Métro: Cadet կամ le Peletier

Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ մաքուր սպասարկութիւն:

## ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐ ՕՐԵՆՔԸ

Երէկ առաւ պաշտօնաթերթը հրատարակեց Ինքնութեան թուղթերու մասին հրամանագիր մը (décret)։

Այս հրամանագրին համաձայն, 15 տարեկանէ վեր ամէն օտարական, որ երկու ամիսէն աւելի պիտի ձեայ Ֆրանսա, իր հասնելէն 48ժա. վերջ պարտաւոր է ներկայանալ իր բնակավայրի ոստիկանութեան քօմիսէրին (եւ կամ չեղած տեղերը Թաղապետութեան) և ինքնութեան թուղթի խնդրանք ընել, որուն վրայ ընկալագիր մը կը տրուի խնդրարկուին։

Այս առթիւ պէտք է ներկայացնէ չորս լուսանկար, առանց գլխարկի եւ դէմքէն քաշուած և պէտք է լեցնէ երկու թուղթ, տալով հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Մականուն, անուն, ծննդեան թուական ու վայրը, արհեստ, հպատակութիւն, ընտանեկան վիճակ, կնոջ մականուն, տարիք եւ հպատակութիւն, տասնըհինգ տարեկանէ վար զաւակներու անունն ու տարիքը, արտասահմանի բնակավայրի վերջին հասցէն։

Այս յայտարարութիւնները պէտք է հաստատել պաշտօնական վաւերաթուղթերով· ու այն պարագային, ուր վերջնականապէս Ֆրանսա հաստատուիլ կը փափաքի, պէտք է տալ անուններն երկու ֆրանսացի քաղաքացիներու որոնք կը հաւանին երաշխաւոր ըլլալ իրեն։

Այս թուղթերէն մէկը կը պահուի ինքնութեան թուղթը տուող նահանգի ոստիկան, տեսչութեան մօտ. միւսը կը ղրկուի ներքին նախարարութեան օտարականներու ինքնութեան թուղթի կեդրոնական գրասենեակը։

Բնակարանի փոփոխութեան պարագային, օտարականը 48 ժամուան մէջ իր ինքնութեան թուղթը պէտք է վաւերացնել տայ իր նոր բնակարանի թաղապետութեան կամ ոստիկանութեան։ Ինքնութեան թուղթը համարժէք է սնակութեան արտօնագրի (permis de séjour)։

Ինքնութեան թուղթերը եա կ'առնուին բոլոր անոնցմէ որոնք չեն հպատակիր գործադրութեան մէջ եղող օրէնքներուն, և կամ կը դադրին պահանջուած երաշխաւորութիւնները տալէ։

Այն պարագային, ուր օտարականի մը ինքնութեան թուղթը կը մերժուի և կամ եա կ'առնուի, յիշեալը պարտաւոր է ութը օրէն մեկնիլ Ֆրանսական հողէն. բայց եա այնպէս ներքին նախարարութիւնը կրնայ այս պայմանաժամը փոխել պարագաներուն համաձայն, վարչական իշխանութեան առաջարկով։

Այն օտար աշխատաւորները, որոնք կը ներկայանան ներգաղթի գրասենեակ կամ սահմանագլուխի պահականոց մը, ձեռքերնին ունենալով ո'ր եւ է գործատէրէ որուած և Աշխատանքի կամ Երկրագործական նախարարութենէն վաւերացուած աշխատանքի թուղթ մը, սահմանագլուխի մասնաւոր քօմիսէրէն պիտի առնան ազատ երթեւեկի թուղթ մը (sauf conduit), որով պիտի կրնան երթալ իրենց պաշտօնի կոչուած վայրը. (առողջապահական եւ ոստիկանական օրէնքները լրացնելու պայմանով)։

Երբ տեղ հասնելէ վերջ, մինչեւ 48 ժամ օտար աշխատաւորները իրենց ներկայութիւնը պէտք է տեղեկացնեն ոստիկանական քօմիսէրին կամ անոր չեղած տեղը՝ թաղապետութեան։

Կալուածատէրերն ու պանդոկապետերը և «փանսիօն»ի տէրերը 24 ժամուան մէջ ոստիկ. քօմիսէրին կամ քաղաքապետութեան պէտք է տեղեկացնեն իրենց կալուածներուն կամ հաստատութեանց մէջ բնակող օտարականներու ներկայութիւնը։

Այն բոլոր գործատէրերը որոնք օտար աշխատաւորներ կ'առնեն իրենց մօտ նոյնպէս պէտք է տեղեկացնեն ոստիկանական մնօրէնին կամ թաղապետութեան. ասկէ զատ, զանոնք ընդունելէ առաջ պէտք է հաստատեն թէ օտար աշխատաւորները վերոյիշեալ կանոններուն դէմ չեն գործած։

*Իւիճութեան թուղթերը միայն երկու տարուան համար արժէք ունին. սկսած առնեն տարի կը նկատուի իբր ամբողջ տարի։ Ժամանակը անցած բոլոր իճիւութեան թուղթերը արժէքէ զուրկ են։*

Ինքնութեան թուղթ չի պահանջուիր օտար երկիրներու Ֆրանսայի մէջ ունեցած դիւանագիտական կամ հիւպատոսական ներկայացուցիչներէն և անոնց ընտանիքներէն։

Ինքնութեան թուղթ արուած կամ նորոգուած առեն պիտի գանձուի 68 ֆր.ի տուրք մը (որուն 50 ֆր.ը պետութեան, 6 ֆրանքը նահանգին և 12 ֆրանքը համայնքին համար), առանց ոեւէ ուրիշ յաւելումի։ Այս գումարին գանձումը պիտի հաստատուի դրոշմաթուղթով մը, որ պիտի փակցուի ինքնութեան թուղթի առաջին էջին վրայ եւ վրան պիտի զարնուի ոստիկանական տեսչութեան կնիքը։

*Այս տուրը պիտի զեղչուի 10 ֆրանկի, առանց ուրիշ յաւելումի (7 ֆր. պետութեան, 1 ֆր. նահանգին եւ 2 ֆրանք համայնքին) հետեւեալներու համար։*

*Ֆրանսացի տղու մը հայրն ու մայրը, ուսանողները, պետական կամ մասնաւոր վարժարաններու աշակերտները, Ֆրանսա ապրող այն գիտնականները որոնք կը պատկանին օտար համալսարանի, ակադեմիայի կամ փաքիւլթէի մը, օտար գրողները (հեղինակ կամ լրագրող) որոնք կրթական նախարարութենէն կամ արհեստակցական ընկերութենէ մը վկայագիր ունին, օրավարձով աշխատողները եթէ անոնք ունին sauf conduit մը՝ հաստատող թէ իրենց վերաբերեալ մասնաւոր պարտաւորութեանց հպատակած են, եւ կամ՝ եթէ ապացուցանեն որ Ֆրանսա հաստատուած են 24 Ապրիլ 1917էն առաջ։*

Ամէն տուրքէ զերծ պիտի ըլլան 1. այն օտարականները որոնք 1870-71 և 1914-1918 պատերազմներու ընթացքին ֆրանսական բանակին մէջ իբրեւ կամաւոր ծառայած են, 2. աղքատները և զեղչեալ տուրքի ենթակայ աշխատաւորներու ամուսինները, ծնողքն ու զաւակները։

Այս որոշումները գործադրելի են նաև Ալզասի, Լոբէնի եւ Ալժերիոյ մէջ։

### Ֆրանսա ներգաղթը դիւրացնելու համար

*Սուրիայէն Ֆրանսա մեկնող Հայերու թիւը վերջերս շատցած ըլլալով, Պէյրութի «Լա Սիրի» թերթը կ'առաջարկէ Տեղեկատու Դիւան մը հաստատել յիշեալ քաղաքին մէջ դիւրութիւններ տալու համար անոնց։*

*Այդ դիւանին պաշտօնը պիտի ըլլայ պայմանաւորուիլ Ֆրանսացի գործատէրերու հետ, այս երկիրը գաղթող հայերուն նախապէս գործ ապահովելու նպատակով։ Այսպէս պիտի հարթուին Ֆրանսա մտնելու դժուարութիւնները։*

## Սուրիոյ Կացութիւնը

*Թայմզի տեղեկութեանց նայելով Ֆէյսալի ընտանիքի պետերուն միջև կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է և Սուլթան էլ Ատրաշ կը պնդէ կռիւը տանիլ մինչև վերջ. կ'ըսուի թէ Տիւրզիներուն բանակին մէջ կան գերման սպաներ, ինչպէս նաև Ֆէյսալ թագաւորի նախկին սպաներ։*

*Ճէպէլլ Տրիւզի դէմ ֆրանսական արշաւանքը պատրաստուած է արդէն և գործողութիւնները պիտի սկսին շուտով։ Զօրավար Կամլէն Պէյրութ հասած է և զօր. Սարայլի հետ տեսակցելէ վերջ անմիջապէս մեկնած է Դամասկոս. կ'ըսուի թէ ֆրանսական զինուորներուն թիւն է 60000։*

*Տուգանքներ դրուած են Հաւրանի չորս գիւղերուն վրայ որոնց բնակիչները մասնակցած էին Սրբպէթ էլ Կազալիի վրայ կատարուած յարձակումին։*

*Տէրաայի մէջ 3000, Պոսրայի մէջ 1200 եւ Էզրաայի մէջ 800 քրիստոնեայ գաղթականներ կան, բոլորն ալ ֆրանս. իշխանութեանց խնամքին տակ։ Տիւրզիները մորթած են քրիստոնեայ գիւղերու ամբողջ արջառը և միսը չորցուցած են ապագայի համար պաշար պատրաստելու նպատակով։*

## Լիեալ գոյքերու աւարը

Է. ՅԱՆԿ

*Իզմիրի ազգային կազուածներու տնօրէնութիւնը, փոխարժէքը ուրը տարիեն վճարելու պայմանով ծախու հանած է հետեւեալ կազուածները.—*

Կարապետ Պալապանեանի կնոջ էլմասի եռայարկ քարուկիր մթերանոցը 18,500 ոսկի, Գրիգոր Գուլումճեանի մթերանոցը 18,500, Պալեօզեան Մաքրուհիի մթերանոցը 17,500, Պալեօզեան Մաքրուհիի մթերանոցը 20,000. Ճաղկոբ Հիւսնեանի տունը 9000, Արշակ Գալփաքեանի տունը 17,000, Տիկին Մարի Յովհաննէսեանի տունը 19.700, Կարապետ Վռամեանի կնոջ տունը 10,807, Միհրան Ազնաւուրեանի մթերանոց վաճառատունը 47,145, Միհրան Ազնաւուրեանի Պէլլավիսթայի մթերանոցը 25, 170, Մարիա Պալթազարեանի տունը 4070, Ճակոբ Թագուր Ալթունեանի տունը 1000 ոսկի։

### ԱՑՏՐՆԻ ՄԷՋ

Պալթաճըզ գիւղէն Նազար Ճամճեանի թուղի և ձիթապտուղի պարտէզը (14 տեօնիւմ), Գալֆա գիւղէն ֆէսճի Արթինի սրտը (4 տեօնիւմ), Գալֆա գիւղէն Զուխաճի Խաչատուրի ձիթատունը (15 տեօնիւմ), Գալֆա գիւղէն Հաճի Ճակոբի ձիթատունը (35 տեօնիւմ)։ Գալա Աղաճը գիւղէն Խաչատուրեանի վից արտերը (132 տեօնիւմ]։

### ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Եզիպտացի Յովսէփի այգին 20 ոսկի, Զէյտէմ քըզը Ազապիի այգին 100, Գապաքճեան Գրիգորի այգին 150, Թօփուզեան Քանպուր Բօզայի այգին 150, Կիւմիւշ Տիվիթ օղլու Գրիգորի արտը 50, Մաճարեան Անտոնի արտը 50, Գօյուն օղլու Գէորգի արտը 30։

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. Դ. Քաղաքային կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ թաղային բոլոր կոմիտէները վաղը Հինգշաբթի գիշեր ժամը 8ուկէսին, 2 rue du Vieux Colombier. Մէթրօ Սէն Միւլփիս. Օրակարգ խիստ սիպողական։

Հ. Ց. Դ. ՌՈՍՏՈՄ թաղային կոմիտէի վիճաբանական ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ Ուրբաթ, 18 Սեպտ.ին ճաշօթ հաւաքատեղին։

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ հայրենակցական Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ առաջիկայ կիրակի ժ. 2ուկէսին 95, Bd. St. Germain։ Café Métro.

---

Համալսարանական երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Անգլիերէնի և Հայերէնի մանաւոր դասեր տալու։ Դիմել Խմբագրութեան։

## ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԹ

*Փարիզ Վ. Տ. Մ.*— Հասցէներդ փոխեցիք. բաժնեգինը ստացած ենք։

*Ֆուրնիէ Մ. Փ.*— Ստացանք եւ ամաեան, թերթը Սեպտ. 13էն կը ղրկուի։

*Լաբաչիճո Ց. Տ.*— Թերթը կը ղրկենք, պայմանները կը տեսնէք հոն։

*Վերապյ Ց. Գ.*— Ստացանք 20, ֆր., թերթը կը ղրկենք 15 սեպտ.էն։

*Պարաս Ս. Թ.*— Ստացանք եամ. սեան, սեպտ. 9էն սկսած հնք թերթը ղրկել։

*Լանճեյ Գործկ.*— Ստացանք սեպ. 8 թուակիրով ղրկուած գումարը։

*Լը Գրեօղօ Դ. Գ.*— Ստացանք եամեան, սկսանք ղրկել 13 սեպտ.էն։

*Պոլեճ Գործկ.*— Ստացանք Սեպտ. 10 թուականով ղրկուած գումարը։

*Լըբիւ Ա. Թ.*— Ստացանք 16 ֆ.ը։

*Լըման Ս. Մ.*— Ստացանք գումարը թերթը կը ղրկուի սեպտ. 9էն.

*Վաչագըր Վ. Շ.*— Ստացանք 64 ֆրանքը։

*Միհան Թ. Ղ.* — Ստացանք տարեկան բաժնեգինը։

*Շաս Պ. Ա.*— Ստացանք եամեայ բաժնեգինը նոր հասցէին թերթ կը ղրկենք սեպտ. 9էն։

*Ալեքսանդրիա Մ. Խ.*— Ստացանք բաժնեգինը։

*Կումարճ Մ. Գ.*— Թերթը կը ղրկուի Սեպտ. 9էն. մեր տրամադրութեան տակ ձեր ուզած գիրքերը չունինք։

*Պերհին Ա. Ա.*— Սեպտ 9էն ուղղակի կը ղրկուի ձեր հասցէին։

*Փարիզ Կ. Թ.*— Ստացած ենք 20 ֆրանքը։

*Լիոն գործ.*— Ստացանք 171 ֆր.

## Ստացանք

Les Principes de l'évolution Sociale (resumé de six volumes inédits) հեղինակ Տոքթ. Տիգրան Ամլանեան, (անդամ Փարիզի la Société de Sociologie)ի։ Հրատարակութիւն Marcel Giard. 16 rue Soufflot.

*Հոգեվարժուհին*, հեղինակ Տոքթ. Գ. Ամատեան, գին 4 ֆրանք, հրատարակութիւն Պէյրութ, Հրազդան։

Նաւասարդի Ճուլիս Օգոստոսի թիւը գրական և գեղարուեստական բովանդակութեամբ։ Խմբագրութեամբ Ց. Ճ. Սիրունիի, հասցէն 15 Armeneasca. Bucarest: (*Տանօթ.*— Փարիզի մէջ Նաւասարդի զանազան թիւերը կարելի է տանել Ճառաջի խմբագրութենէն)։

Հանդէս-Ամսօրեայի թիւ 5-6ը (Մայիս-Յունիս) Վիեննական Մխիթարեաններու հրատարակութեամբ, հասցէն 4 Mechitaristengasse. Wien VII)2 (Autriche)։

Հայաստանի Կոչնակ ամսագրին երկու թիւերը, Օգոստոս և Սեպտմ. քաղաքական և գրական բովանդակութեամբ, հասցէն 331 Fourth ave. New-York։

*Մարգիկ պարբերականին* Ա. թիւը խմբագրութեամբ Կարօ Ղազարոսեանի, հրատարակութիւն Հ. Մ. Ը. Մ.ի Պուլկարիոյ շրջանին, հասցէն 15 Zlatarska. Philippople.

ՏՕՔԹՈՐ

Յ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ

մասնագէտ

աչքի հիւանդութիւններու

120, Boulevard de Grenelle

Métro La-Motte Picquet.

Tél. Invalides 31-[illegible]

*Երեք.* Հինգշ. Շաբ. 4 — 5ն ւկ.

*Կիրակի* 10-12 եւ 83, rue Lafayette [Métro Poissonnière *Երեք.* Հինգշ. եւ *Ուրբաթ* 1ուկէսէն [illegible]

Վաճառական-դերձակ

ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odeon

Սօսիէթէ Սավանդի թատրոնին դէմ։ Ձմրան համար պատրաստած է ձոխ մթերք մը ֆրանս. և անգլ. բուն կերպասներու։

Բաց է նաև կէս օրերուն, իրի. կոնները մինչեւ 8½։ Իսկ կիրակի. րերը մինչև 1½։

## ՍԱԿԱՐԱՆ

*15 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Սթերլին* | | 102.70 |
| *Տոլար* | | 21.1[illegible] |
| *Մարք* (ոսկի) | | 5, 0[illegible] |
| *Թրքական Թղթ.* | | 12.12 |
| *Թրք.* ոսկի | | 93. |
| *Մէճիտիյէ* | | 8. |
| *Լէվա* | 100 *Հատը* | 15. 50 |
| *Տրաքմի* | « | 31. |
| *Լիր* | « | 87.20 |
| *Պելժ. Ֆրանք* | « | 93. 25 |
| *Զուից. Ֆրանք* | « | 409.25 |
| *Չերվոնեց* | | 106. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | |
|---|---|
| *Քրէտի Ֆոնսիէ* I | 1475 *Ֆր.* |
| « « II | 1265 « |
| « « III | 1175 « |
| *Ռուպլի երկթ.* | 102.50 |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեխ. ուանեատիոսք եւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
18
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 21 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ԱՊԻԿԱՐՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Լոնտոնէն ծանրակշիռ լուրեր հասան Մուսուլի կացութեան մասին:

Եթէ նոյն իսկ ընդունինք որ նպատակաւոր չափազանցութիւններ կան այդ լուրերուն մէջ, անգլիական տեսակէտին ուժ տալու համար, նորէն բաւական բան կը մնայ որ իսկապէս վրդովիչ է: Թուրքերը վարպետ են պատեհ ժամերը օգտագործելու արհեստին մէջ, եւ միշտ ալ կը շահին այդ գետնին վրայ, որովհետեւ փորձեցին եւ համոզուեցան թէ՝ իրենց դէմ գտնուած ուժերը աւելի ցոյցերով կը զբաղին, քան իրական գործերով: Այսպէս արձանագրուեցաւ Մեծ Պատերազմին պատմութիւնն ալ, արիւնով, ամօթով եւ խարդախութեամբ: Այնոնք որ շաբթեր կը տեղային եւ կը սպառնային Թուրք իշխանութեան, երբ սկսան Ապրիլ 11ի տրագրութիւնները — դեռ ոչ տեղահանութիւնները — հազիւ չորս-հինգ հոգի կախել տուին Չախչախիչ յաղթանակէն յետոյ, եւ շաբաթով անցուկը-մուցուկ հաչակեցին: Աղմկալից տեսարաններով Պոլսէն Մալթա աքսորուած 70-80 ամբաստանեալներն ալ սակարկութեան առարկայ դարձան, տասնեակ մը անգլիացի գերիներ արձակելու համար, եւ թանձր վարագոյր մը քաշուեցաւ արիւնոտ անցեալին վրայ, ու զոհերը դարձան յանցաւոր, իբրեւ չափազանց պահանջկոտ: Զարդարարներու մասին պատրաստուած թղթածրարները նետուեցան դեսպանատուներու նկուղները, զզուեցնելով նոյն իսկ շարք մը բարեխիղճ պաշտօնեաներ, որոնք պատրաստ էին իբրեւ դատախազ ներկայանալու, և գոնէ պզտիկ տուրք մը մատուցանելու արդարութեան...

Անցնինք:

Թուրքերը վերսկսած են իրենց սիրական եւ գործնական մեթոտը, — կատարուած իրողութիւններ ստեղծել, եւ անակնկալի բերել աշխարհը: Միւսները, Մեծերն ու Յաղթականնե՛րը, կը խօսին ու կը վիճին. անոնք՝ կը տարապրեն ու կը Չարդեն: Լուրերու բաժինն մէջ պիտի կարդաք վերջին քայլագործութիւնները: Ինչպէս կ'երեւայ, զոհերը Ասորիներ են. բայց մանրամասնութիւններ կը պակսին: Այդ վտանգուած շրջանին մէջ Հայեր ալ կան, 7-800 որոնց տեղափոխութեան համար մի քանի շոգենաւեր կը խորհուէին վերջերս: Նախընթաց լանճնախօսքը 12 հազար կը հաշուէ ամբողջ Նահանգին մէջ հաստատուած Հայ գաղթականներու վիճակը, եւ եթէ պատահի որ Անգլիա վերջին պահուն զիջողութիւն ընէ, մաս մը հոդ Թուրքիոյ վերադարձնելով, անոնք պիտի մնան Միջագետքի սահմանին մէջ: Առայժմ կարելի չէ որոշ բան ըսել այս մասին: Եւ անհրաժեշտ ալ չէ. աւելի անմիջական հոգ մը կայ այսօր, — սահմանամերձ ժողովուրդին վերկութիւնը, որ ճառերով եւ բողոքներով չապահովուիր: Լոնտոն զարմանք յայտնեց, բողոքեց, բայց քայլ մը չառաւ տակաւին: Միւսները հազիւ թէ հետաքրքրուին այսքան մանր բաներով, մանաւանդ երբ նոր պատերազմի մը մղձաւանջը ունին աչքի առջեւ, եւ կարկտան կարկտանի վրայ կը բարդեն, խաղաղութիւնը երկարաձգելու համար:

Մեկնութեանց չի կարօտիր նաեւ խորհրդային իշխանութեան դիրքը:

Մոսկուայի աչքին՝ յեղափոխական գործ է ամէն ինչ որ կը նպաստէ բրիտանական կայսրութեան քայքայման: Ուրիշ բանով չեն հետաքրքրուիր: Այս առաջադրութեամբ, Պոլշեւիկները ուժ տուին Չախչախելու քրտական ապստամբութիւնը, իբրեւ անգլիական խաղ և իբրեւ հակայեղափոխական քայլ: Եւ հրապարակաւ յայտնեցին իրենց գոհունակութիւնը, երբ արեան մէջ խեղդուեցաւ շարժումը, «երբ Թուրք յեղափոխական ասկերները ձիւնի մէջ խրեցլով, արիաբար կը կռուէին քիւրտ հակայեղափոխական ապստամբներուն դէմ»:

Մէկ բան միայն զարմանք պատճառեց կոմինտերնին: «Մենք ձեր կողքին ենք միշտ, բայց ինչո՞ւ կը հալածէք Թուրքիոյ կոմունիստները», կը հարցնէ ապշահար:

Մուսուլի վէճին մէջ ալ Թուրքիոյ կողքին է յեղափոխական Ռուսաստանը, հետեւաբար եւ համամիտ՝ անոր բոլոր գործողութիւններուն: Ի՞նչ կասկած որ Էնկիւրի երբեք չպիտի համարձակէր այդքան առաջ երթալ, առանց այս թանկագին համակրութեան եւ աջակցութեան:

Ինչպէս երբեք, այսօր ալ ժողովուրդներ զոհ կ'երթան ճերմակներու ապիկարութեան եւ կարմիրներու ցնորքին:

Շ.

### ՏՈՄՍԵՐ

Հաւատք fո կեցուսցեն...

*Նորհն գործի վրայ է աւետիքհան տղարդ:*

*Միխոնեաներ մը կարեւոր գումար մը նուիրած է, Թուրխոյ զանազան դաղաթներու մէջ երես. Քրիստ. ընկերակցութեան ճիւղեր բանալու համար: Այս հաստատութիւններուն նպատակը պիտի ըլլայ, աւետարանական քարոզութիւնը տարածել Թուրխոյ մէջ, եւ կամաց կամաց «Տիրոջը փառաւորը» մտցնել զանոնք, ջնջելով կարգ մը ազգային ժառանգական «առաքինութիւններ»:*

*Շիտակը կը հիանամ միսիոնարներու հաւատքին վրայ: Քարի պէս հաւատք մը որ նոյնիսկ աւուր սիրտ մը կրնայ բխիլ...*

*Շատերը տարիներով աշխատեցան Հայերը եւ Յոյները Քրիստոնեացնելու, ու յաջողեցան. սակայն հոս մը թուրք տակաւին չէ թողած Մուհամմեդի փառաւորը, հակառակ թափուած տշտարներու եւ ջանքերու: Պատմուռը՞... որովհետեւ Հայերը եւ Յոյները յաւ Քրիստոնեաներ չեն եղած, Թուրքերուն քարի օրինակ ըլլալու համար:*

*Այժմ Անատօլուի մէջ ոչ հայ մնացեր է ոչ Յոյն. Աւպարհզը բաց է. օ՛ն ուրեմն գործի, ով Քրիստոսի ու տղարի ազնիւ միջնորդներ, քարոզեցէք. յաջողութիւնը ապահով է ու մօս ատենն պիտի տեսնէք պըտուղը ձեր ջանքերուն...*

*Եւ օր մը պիտի կարդանք թուրք թերթերուն մէջ.—*

*Ազգապես վերապատուելի Վասըֆ պէյ, Ս. Զատկի առթիւ շնորհաւորութիւնները պիտի ընդունի Նուրը Օսմանիի դահլիճին մէջ...*

*Այասօֆիայի տաճարին մէջ վաղը պիտի քարոզէ պատուելի Ահմետ պէյ, «Սիրեացես զդշնամիս» նիւթին վրայ:*

*Վերապատուելի Ստեփան պէյ, երէկ Ս. Թաթիճի եկեղեցին դասընթացական մը խօսեցաւ եղբայր Վէհիւ պէյի յաղարկաւորութեան առթիւ: «Մնաս բարեաւ» երգը յուզիչ կերպով երգեց Թաւիսէ հանըմ:*

*Այսօր Հաղորդութեան խորհուրդ տեղի պիտի ունենայ Ս. Պալատիս մատուռին մէջ: Պիտի քարոզէ Միւհիտին Նազիֆ պատուելի «Քրիստոս մեր մէջ» նիւթին վրայ. իսկ Հաղորդութեան խորհուրդը պիտի կատարէ պատուելի Ահմետ Էմին պէյ...:*

*Ասոնք բոլորը կ'ըլլան միայն, առաջին թուրք հաւատացեալին մկրտութիւնն է կարեւորը...*

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

### Հոռոմոսի հայկ. որբանոցը

Հռոմոսի մէջ Իտալացիներու կողմէ որբանոց մը բացուած էր, յիսուն որբի համար: Օրթագիւղի Անտոնեան վանքէն 37 որբեր անցած շաբաթ հոն ղրկուած են, իտալացի կրօնաւորի մը առաջնորդութեամբ: Հ. Կիւրեղ Զօհրապեան ալ Պիբէոնէն 11 որբեր պիտի տանի: Որբանոցին համար գնուած է խոշոր շէնք մը, որուն շուրջ 37 հազար քառակուսի մեղր հող կայ: Բանջարեղէնի մշակութեան և երկրագործութեան համար ալ 57 հեքտար հող տրամադրուած է:

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### Թուրքերը կ'ախտորեն ու կը ջարդեն Ասորիները

*Անգլիական կառավարութեան տեղեկութիւններուն նայելով, Թուրքերը պաշարած են Մուսուլի վիճելի հողամասին քրիստոնեայ գիւղերը, եւ անոնց բնակիչները դուրս հանելով կը ղրկեն դէպի հիւսիս: Անգլիոյ գաղթային նախարար Պ. Էմըրի խնդիրը ներկայացուցած է Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին:*

*Պաղտատէն առնուած վերջին տեղեկութիւններու նայելով Թուրքերուն կողմէ աքսորուած Քրիստոնեաներուն թիւն է 8000: Ասոնցմէ 260 հոգի յայողած են Թուրքերու ձեռքէն փախչելով Միջագետք ապաստանիլ եւ կը գտնուին Զախո: Ասոնք կը պատմեն թէ Թուրքերը Մօրկայի մէջ ջարդած են քրիստոնեաները:*

*Անգլիական թերթերը գայրացած են Թուրքիոյ այս մեքենայութեանց համար եւ խստիւ կը քննադատեն զանոնք: «Մօրնինկ Փոսթ» կ'ըսէ թէ Մուսուլի հողամասը գրաւելով Էնկիւրիի կառավարութիւնը կ'ուզէ կատարուած իրողութեան առջեւ դնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Թուրքիա քաջալերուած է Անգլիոյ եւ արտաքսհմանի կարգ մը թերթերու այն թելադրութենէն, որուն համաձայն Անգլիոյ քաղաքականութիւնը կը ձգտի պատերազմի բռնուիլ Թուրքերուն հետ: Մուսթաֆա Քէմալի ճկուն միտքը ըմբռնած ըլլալով որ ուշ կամ կանուխ հարկ պիտի ըլլայ պատերազմիլ Մուսուլի համար, նախաձեռնած համարած է կարելի եղածին չափ շուտ սկսիլ կռիւը:*

*Տէյլի Նիուզ «ոճրային յիմարութիւն» կ'որակէ Թրքական արշաւանքը եւ կ'ըսէ թէ կարելի չէ ոեւէ դաշնագիր կնքել Էնկիւրիի կառավարութեան հետ, քանի որ անիկա ուզած ատենը քուրջի կտոր կը նկատէ զայն: «Թուրքիա կը գաղրի այլեւս դատախազ ըլլալէ եւ կ'անցնի ամբաստանեալներու աթոռը՝ միջազգային կարծիքին առջեւ»:*

*Միւս կողմէ ուրիշ թերթեր ալ կը քննադատեն Պոլտուինի դահլիճին քաղաքականութիւնը Միջագետքի մասին: «Ուէսթմինիսթր կազէթ» կ'ըսէ թէ Իրագը ցեղերու եւ կրօնքներու խառնարան մըն է: Անգլիա իր դէմ պիտի գտնէ Էնկիւրիի Թուրքերը եւ այս բանը իր արձագանգը պիտի ունենայ իսլամական աշխարհին մէջ, որ արդէն Մարոքի խնդրին առթիւ շատ չգազրզուած է:*

*«Թայմզ» կը գրէ թէ 8330 Թուրքեր Պալթօ գիւղը պաշարելով բնակիչները ֆօրօր տարած են: Ուրիշ Թրքական ոյժ մը նոյն օրը պաշարած է Զէրավաքի քրիստոնեայ վանքը: Սեպտեմբեր 10ին Զախո հասած են 10,260 քրիստոնեայ փախստականներ, խեղճուկրակ վիճակի մէջ: Ասոնք կը պատմեն թէ Թուրքերը 8000 քրիստոնեաներ աքսորած են Պաշգալէ:*

### Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

*Սուրիոյ Թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտան կացութեան մասին.—*

*Անցած Ուրբաթ քանի մը հազար հոգի հաւաքուած են Դամասկոսի մեծ մզկիթը եւ նամազէն յետոյ ցոյց կատարած են կառավարութեան դէմ, պահանջելով Սուրիոյ, Լիբանանի, Պաղեստինի եւ Միջագետքի միացումը իբրեւ անկախ պետութիւն: Ցուցարարները «կեցցէ՛ Անկախութիւն, կեցցէ՛ Ազատութիւն» պոռալով մզկիթէն դէպի Քաղաքապետարան ուղղուած են՝ «Ատուած մեծ է, կեցցէ՛ Մուհամմէտի կրօնքը» գոչելով: Սուք էլ Համիտիէի ոստիկաններն ու Ֆրանսական զինուորները զէնքով դիմաւորած եւ ցրուած են ցուցարարները՝ առանց ոեւէ վնասի:*

*Պէյրութի մէջ շատ մը թերթեր լոյս չեն տեսած, հրապարակին վրայ լրագրի թուղթ չգտնուելուն պատճառով:*

*—Մեր վերջին թիւով գրած էինք թէ ձէնտարմըի մէջ գտնուող հինգ հազարի չափ քրիստոնեաներ ստիպուած են Դամասկոս եւ շրջակայքը ապաստանիլ: Ֆրանսական իշխանութիւնը ասոնց իւրաքանչիւրին 500 կրամ հաց և 200 կրամ բրինձ կը բաշխէ, նոյնպէս վրաններ տրամադրած է անոնց բնակութեան համար:*

*— Զհլէ, Հայերու միջեւ կռիւ մը պատահած է, եւ Խաչատուր անուն մէկը դանակի հինգ հարուածներ ստանալով մեռած է:*

*— 12,500 օտարականներ կը գտնուին ներկայիս Լիբանան՝ ամառուան եղանակը անցընելու համար:*

*— Սուրիոյ հայ որբանոցներուն որբերն ու մանաւանդ որբուհիները ամուսնացնելու համար ֆօնտ մը բացուած է, Պէյրութի մէր հայրենակիցները սկսած են կարեւոր գումարներով մասնակցիլ այս հանգանակութեան:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

# ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՊԱՐԱԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎՐԱՅ

Առհասարակ մեր մամուլին էջերում շատ քիչ կամ համարեա ոչինչ չի գրուում մեր ամենից աւելի կազմակերպուած գաղութի՝ պարսկահայութեան մասին։

Այժմ, երբ աւելի քան երբեք հայ ժողովուրդը ցրուած է ի սփիւռս աշխարհի և ենթակայ ուծացման, այլասեռման ու ապազգայնացման, խիստ կարեւոր է, որ մենք աչքի առջև ունենանք համայն Հայութեան ազգագրական քարտէսը և այն պայմանները, որոնց մէջ ապրում է նա, ու աշխատինք ստեղծել անհրաժեշտ «կապը» Հայութեան բեկորների միջև։

Պ. Պ. Գ. Մեսրոպ, Ա. Գիւլխադանեան և ուրիշներ — չգիտենք ինչ փաստերի և աղբիւրների հիման վրայ— Պարսկահայութեան թիւը յայտարարում են 100,000։ Հարկ է ճշտել երբ պարսկահայութիւնն այդ թիւը չէ ունեցել նոյն իսկ համաշխարհային պատերազմից առաջ. ո՞ւր մնաց այժմ, երբ վերջին տաս տարուայ ընթացքին այդ գաղութի մի մասը երկոյս գաղթել է (Թաւրիզ, Սալմաստ, Ուրմիա և Ղարադաղ), մի մասը կոտորուել ու ժահրեակացել (Խոյ, Մակու), և անցկացրել ծանր սովի տարիներ՝ 1917-1920 թուերին, նախ՝ ամբողջ պարսկահայութիւնը և ապա՝ հարաւային Պարսկաստանի Փէրիա և Զարմահալ գաւառների գիւղացիութիւնը։ Այս աղէտներն անշուշտ ազդել են պարսկահայութեան թուի վրայ։ Վիճակագրական ստոյգ տեղեկութիւններ պակասում են պարսկահայ թեմական իշխանութիւնների դիւաններում անգամ, սակայն իրազեկ լինելով պարսկահայ կեանքի մանրամասնութիւններին, յայտարարում ենք, որ պարսկահայութեան թիւը ներկայումս տատանւում է 60-70,000ի միջև։

Պարսկահայ գաղութը բաժանւում է երկու գլխաւոր մասերի՝ 1. Հիւսիսային Պարսկաստան կամ Ղարպատական և 2. Հարաւային Պարսկաստան։ Առաջինը կազմում է Ատրպատականի թեմը՝ իր թեմական պատգամաւորական ժողովով, որ շրջանի օրէնսդիրը մարմինն է և ընտրւում է երեք տարին մի անգամ ժողովրդական քուէով,- թեմական խորհուրդով (գործադիր մարմին), և սրա նախագահն է ժողովրդական յայտնի գործիչ Ներսէս արքեպսկ. Մելիք-Թանգեան։ Ատրպատականն ունի մօտ 17-20,000 հայութիւն՝ բաժանուած հետեւեալ շրջանների վրայ — Սալմաստ՝ մօտ 3000, Ուրմիա՝ մօտ 2500, Մակու և Խոյ՝ մօտ 4-500, Ղարադաղ շուրջ 5000, Մարագա և Սովուխբուլաղ 1000, Մուժամբար գիւղը՝ Թաւրիզի մօտ՝ 400 հոգի։ Այս շրջանները կազմում են գաւառը, մեծագոյն տոկոսը գիւղացիներ են և զբաղւում են՝ հողագործութեամբ և այգեգործութեամբ, մասամբ նաև արհեստներով և առեւտրով։ Ատրպատականի թէ վարչական և թէ կրթական ու մշակութային կեդրոնն է Թաւրիզը, ուր կան 5000 Հայեր։

Հարաւային Պարսկաստանը մտնում է Հնդկաստանի թեմի մէջ՝ առաջնորդական աթոռանիստ ունենալով Իսպահանը (Ն. Ջուղա)։ Երջանները ղեկավարւում են համայնական վարչութիւններով, որոնք ընտրւում են մէկ տարով։ Այս վարչութիւնները ինքնավար են և միայն խիստ կարեւոր պարագաներում դիմում են թեմական իշխանութեան։ Հարաւային Պարսկաստանի Հայութեան թիւն է 40-45,000, բաժնուած հետեւեալ շրջանների վրայ։ Սուլթանաբադի Հայ գիւղերը և Փէրիա ու Զարմահալ գաւառի գիւղացիութիւնը՝ մօտ 30,000 հոգի։ Թէհրանը — աւելի քան 4500, Իսպահան, Ն. Ջուղա՝ մօտ 4000, Ղազուին՝ 500, Համատան՝ 6.700, Ռէշտ՝ 600, Էնզելի՝ 600, այնուհետև մի շարք քաղաքներ, ուր գտնւում են պարսկահայ փոքրաթիւ պաշտօնեաներ իրենց ընտանիքներով, — ինչպէս են՝ Քիրմանշահ, Մազանդարան, Մէշէտ, Քազան և ևն. և հարաւային հանքերի հայ բանւորութիւնը որ վերջին տարիներն է գոյացել, ընդամէնը հազիւ 600 հոգի։ Հարաւային Պարսկաստանի հայութեան հանրային, մշակութային և քաղաքական կեանքի վարիչ կեդրոնն է Թէհրանը, Սուլթանաբադի շրջանն յատկապէս աչքի է ընկնում իր բարեկեցիկ վիճակով և առհասարակ մեր գաղութահայ գիւղացիութեան մէջ առաջին շարքերում կարող է դասուիլ։

Պարսկահայ գաղութի սկզբնաւորութեան պատմութիւնն անելը մեզ հեռուն կը տանէր, մինչեւ 17րդ դարը՝ Շահ Աբբասի ժամանակները, երբ այդ մեծ աշխարհակալը հայութեան խոշոր զանգուածներ բռնի գաղթեցրեց Պարսկաստան, որ իր երկրում արհեստներն ու առեւտուրը զարգացնելու նպատակով։ Անենք միայն, որ մի շարք քաղաքներում հայկական գաղութներ ստեղծուել են համեմատաբար նոր ժամանակներում, երբ առեւտրական անհերի գործակատարները պաշտօնի բերումով ստիպուած են եղել իրենց ընտանիքները փոխադրել գործի վայրերը։ Այդ քաղաքներն են՝ Ղազուին, Ռէշտ, Էնզէլի, Քիրմանշահ, Մազանդարան ևն. եւ հարաւային հանքաշրջանի բանւորութիւնը։

Պարսկահայ գաղութի խոշոր առաւելութիւններից մէկն այն է, համեմատած մեր միւս գաղութների հետ, որ նրա ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կազմում է գիւղացիութիւնը։ Թէ գիւղերի և թէ քաղաքների հայութիւնն ապրում է ազգային սովորոյթներով եւ աւանդներով։ Թերևս չկայ մի գաղութ, որ լինի այնքան ամփոփ և ազգայնօրէն այնքան հարազատ՝ ինչպիսին պարսկահայութիւնն է։ Ազգային ինքնապաշտպանութեան բնազդը — մահմեդական այդ ծովի մէջ— մղելէ հային քով-քովի. որպէս օրինակ յիշենք Թաւրիզը, ուր աւելի քան 900 տնից բազկացած հայութիւնը ամփոփուած է գուտ հայաբնակ երկու թաղերում, ուր կեդրոնացած են կրթական-մշակութային և հանրային բոլոր հիմնարկութիւնները և նոյն իսկ հայ խանութների մեծ մասը։ Ի զուր չէ որ տեղական Թուրքերը գուտ հայաբնակ այս թաղերը կոչում են «Էրմանիստան»։ Նոյնպիսի ամփոփ վիճակ ներկայացնում են միւս քաղաքներն ու գիւղերը։ Միակ բացառութիւնը Թէհրանն է։

Պարսկահայութեան լեզուն միմիայն հայերէնն է։ Պարսկահայերը, դարերից ի վեր ապրելով մահմեդական այդ ծովի մէջ՝ համարեա չգիտեն տիրող լեզուն։ Աւելին. գեղեցիկ հին տերունդը գիտէ շուկային լեզուն, իսկ նոր տերունդը այդ եւս չգիտէ։ Մենք հպարտութեամբ ենք արձանագրում այս տողերը, որովհետեւ պարսկահայը կարողացել է իրեն բարձր պահել մասնաւորապէս անհամեմատ վար մակարդակի վրայ կանգնած ժողովրդի ազդեցութիւններից(1)։ (Բացառութիւն կազմում են Սուչբուլաղի, մասամբ Մարագայի և Մակուի հայութեան հին ու չեռացնայ սերունդը)։ Այդ խնդրում իրենց խոշոր դերն են կատարել պարսկահայ կրթական-մշակութային հիմնարկութիւնները ու մանաւանդ։ Արժէ մշակութային այդ հզօր ազդակների վրայ դէթ մի թռուցիկ ակնարկ նետել։

Կրթական կեանքում պարսկահայութիւնը վայելում է լայն ինքնավարութիւն։ Որպէս ազգայնօրէն շեշտուած փոքրամասնութիւն նա շատ քիչ շըփման կէտեր է ունեցել մշակութային կեանքում ապրող ժողովրդի հետ։ Հայկական դպրոցներում պարսկերէնը, որպէս ապրող պետական լեզու, շատ թոյլ հիմքերի վրայ է դրուած։ Օտար լեզուներից, ֆրանսերէնն ու ռուսերէնը՝ նոյնպէս։ Այնպէս որ պարսկահայ սերունդներն ստացել են գուտ հայացի, ազգային կրթութիւն և դաստիարակութիւն։ Պարսկահայ դպրոցի պատմութիւնն ընդգրկում է աւելի քան 75 տարուայ մի լուրջ ժամանակամիջոց կրթական օրկաններ ունենալով՝ Թաւրիզը, Խպահանն ու Թէհրանը, ունեւ Սալմաստը։ Անցնինք թուական ու փաստացի տուեալներին։

Պարսկահայութեան մշակութային խոշոր եւ առաջնակարգ կեդրոնը Թաւրիզն է։ Ունի մօտ 800 երկսեռ աշակերտներ, որոնք բաժանւում են հետեւեալ դպրոցների վրայ— Թեմական-կեդրոնական դպրոց (միջնակարգ) 170 աշակերտուհիներ։ «Հայկազեան-Թումանեան» դպրոց, ծխական 350, «Արամեան և Ս. Աննայեան» ծխական ղեղրոց, 125 աշակերտներով։ Այս դպրոցները գուտ ազգային են, հայացի կըրթութեամբ և մտաւոր ուժեր են մատակարարում պարսկահայութեան։ Այնուհետեւ մօտ 100 հայ աշակերտուհիներ յաճախում են ամերիկեան և կաթոլիկաց ազայոց և աղջիկների վարժարանները, և ապա 60.70 երկսեռ երեխաներ յաճախում են երեք տարի առաջ բացուած գիմնազիոնը։ (Եօթդասեան)։

Թէ ամերիկեան և թէ կաթոլիկ դպրոցները զուրկ են հայացի կրթութիւնից։ Հայ լեզուն և պատմութիւնը շատ թոյլ հիմերի վրայ են դրուած այդ վարժարաններում։ Այնուամենայնիւ այդ դպրոցներում կրթուղ հայ սերունդը չի կարելի բոլորովին կորած համարել։— Այս տեսակէտից այլասերման և օտարացման բոյն է Թաւրիզի գիմնազիոնը, որ բացուեց հայ ունեւոր դասի միջոցներով՝ ի հեճուկս ազգային դպրոցների — և պահուեց ռուսական հիւպատոսարանի օժանդակութեամբ։ Այն ինչ տասնեակ տարիներից ի վեր չկարողացաւ անել ռուս ուղղափառութիւնը՝ ռուսական դպրոց բանալ Թաւրիզում, արաւ սուրկամիա և օտարամոլ հայ հարուստը, ձեռք-ձեռքի տուած «Կարմիրների» հետ։ Այսօր այդ գիմնազիոնում կը լսէք միայն ռուս լեզուն, կը զգաք ռուս ոգին և այլանդակ հոգեբանութիւնը. որ ներարկւում է մատաղ սերնդին։ Ու զարմանալի թող չթուայ որ հայ հարուստը այս խնդրում եւս միացած և համերաշխ է գործում համայնավար կազմակերպութեան հետ.։

Ազգային երեք դպրոցները պահւում են բացառապէս հայ աշխատաւոր խոնարհ խաւերի միջոցներով և զոհաբերութեամբ ու գտնւում են նրա բարեկիր ու տիրական ազդեցութեան տակ։ Հայ այլասերուած և օտարամոլ տարրերը զուրս են նետուած ազգային-կրթական կեանքից։

Կրթական տեսակէտից կարելի է ասել, որ Թաւրիզի հայութեան 95 առ հարիւրից աւելին կարդալ-գրել գիտէ։ Տասը տարի առաջ Թաւրիզում չի գտնուի մեկ անուս հայ անգամ։ Ամենահին դպրոցը «Արամեան եւ Ս. Աննայեան»ն է ուր պաշտօնավարել է Ռաֆֆին, և որի հիմնադրութեան վաթսունամեայ յոբելեանը կատարուեց 1914 թիւին, այժմ 71 տարուայ կեանք ունի։ «Հայկազեան - Թումանեանը» հիմնուած է պարսկահայ մըլիոնատէր Թումանեան եղբայրների նուէրով.— իր շէնքով եւ յարմարութիւններով գերազանցում է Կովկասահայ շատ միջնակարգ դպրոցներն անգամ։ Դպրոցները ունին մեկական գրադարան և բնագիտական որակ։ Կեդրոնական վարժարանը հիմնուած է ամբողջ թեմի համար, բայց քաղաքական և այլ պատճառներով մինչեւ այժմ գոնէ լիովին չծառայեց իր նպատակին։

Գաւառի (Սալմաստ, Ուրմիա, Մակու և Ղարադաղ) կրթական գործը քաղաքական պայմանների և գաղթի պատճառով քայքայուել էր։ Վերջին երեք տարիների ընթացքում Ամերիկեան Ընկերութիւն և ազգային մարմինների չանքերով և գաւառի հայութեան վերադարձի բերումով հիմնուել են մի քանի դպրոցներ և դեռ ևս շարունակում են նոր դպրոցներ հիմնելու ջանքերը։ Գաւառի աշակերտութեան թուի մասին տուեալներ պակասում են, բայց մեկ բան ուրոյ է, որ գաւառը եւսն գործունէութիւն է ցոյց տալիս՝ երբեմնի կրթական-մշակութային կեանքը վերստեղծելու համար։ Մինչեւ անգամ Մարագան, որ պարսկահայութեան մի փակ թրքախօս շրջանն էր, այժմ ոչ միայն ունի ծխական ազգային դպրոց, այլ և «կուսակցական Միութիւն» և նոր սերունդն արդէն հայերէն է խօսում։ Մեծ ապագայ է խոստանում Սալմաստի և Ղարադաղի հայութիւնը, որ աւագ տարրն է պարսկահայութեան և աչքի է ընկել իր ընդունակութիւններով ոչ միայն կրթական ասպարէզում, այլ և առեւտուրի։ Պարսկահայ մեծահարուստ առեւտրականների խոշորագոյն տոկոսը Սալմաստեցի և Ղարադաղցիներ են։

ԱՆԴՐԻՔ

(Վերջը՝ յաջորդով)

## Գայներ գաւառէն

### Հայերը Պոռոյի մէջ

Քանի մը օրուան համար գործով Պոռսո գացած էի, հոն հանդիպեցայ մեր բունազուրկ հայրենակիցներուն, որոնք եկած տեղաւորուած էին այս հեռաւոր քաղաքին մէջ։ Սոյն գաղութին մէկ մասը կ'աշխատի Շնայտէր հըսկայ ընկերութեան նաւարանին մէջ, յիշեալ ընկերութիւնը տրամադրած է անոնց բաւական խոշորկէկ երկու սենեակներ և մէկ-մէկ հատ ալ ածուխի և փայտի մթերանոց ։ Տան վարձքը շատ չնչին է. ամսական 35 ֆր. ելեքտրական լոյսի և օդային կազի համար ալ վճարում չեն ըներ. ածան գինով ածուխ կը տրուի իրենց։ Ես անձամբ գացի եւ տեսայ այդ տուները, ամէն տեսակ հանգստութիւն և դիւրութիւն տրուած է։ Գործաւորները եթէ ուզեն, իրենց կը տրամադրուի բաւականաչափ հող, բանջարեղէն և ծաղիկ մշակելու համար։ Իսկապէս հրաշալի էին այդ պարտէզները։ Առհասարակ գործատրները մեկ գիծի վրայ ըլլալուն, մեր հայրենակիցները կրցեր են իրարու մօտ ըլլալ եւ շրջանակ մը կազմել։ Անոնցմէ մեկ մասը կ'աշխատի ուրիշ գործատրներու մէջ և գոհ են իրենց վիճակէն, իսկ փոքրիկ մեկ մասալ ալ կը բնակի քաղաքին մէջ։ Քաղաքին մէջ շատ ընտանիքներ չկան, դերձակ մը և ժամագործ մը միայն։ Ամբողջ հայութիւնը կը բաղկանայ քսաներկու ընտանիքէ և 7 ամուրի երիտասարդներէ։ Մօտերս հարսնիք մըն ալ պիտի ունենան։ Բարեբախտաբար հոս այլասերումի նշաններ չկան, և սակայն նորահաս սերունդը ճարահատ կը յաճախէ տեղական դպրոցները։ Ամբողջը մեկ հաշուելով կ'ունենանք 77 անձ։ Գաղութին անդամները Պիլեճիկէն, Անթալիայէն, Խարբերդէն (Խուլուգիւղ) Մարզուանէն եւ Պոլսէն են։ Բոլորն ալ իրարու հետ շատ սիրով են։ Մայիս 28ին տօներ են Հ. Յ. Դաշնակցութեան անկախութեան տարեդարձը Պ. Ահարոն Քէնտէեանի բնակարանին մէջ։ Եղան են երգեր, արտասանութիւններ եւ բանախօսութիւններ. այս գաղութին առաջին առիթը գիրկ ճանչնալու եւ մօտէն շփուելու։

Պոռսոյի մէջ հինէն հաստատուած է եղեր հայ միլիոնատէր մը, ընդարձակ առևտրական ծով, եւ սակայն մինչեւ ցարդ հետաքրքրուած իր հայրենակիցներուն վիճակով։ Անգամ մը ինքնաշարժով անցնիլը տեսան են...

ՓԱՅԼԱԿ

## Ափ մը Հայեր՝ լեռան մը usnrns

*Մայեանեան (Էնիճ Ահարոն) կը գրէ մեզի.—*

*Մէկ տարուան պայմանաժամով հոս եկանք։ Մեր գործարանը կ'աշխատինք։ Մեզ պզտիկ ամէնքս 22 հոգի ենք։ Այս գիւղին մօտելը բնաւ հայ չկայ։ Լեզու չենք գիտեր, խարխինք ու կը նեղուինք։ Աշխատավարձը շատ քիչ է, օրական 7 ֆրանք կ'ինեարուն, ֆրանք այբերուն։ Օրը 3 անգամ կերակուրի համար 4 ֆրանք կ'երթայնեն։ Կերակուրը ընդհանրապէս փաթաթէս է, եւ իրիկուան փաթաթէսի ձուր։ Կը հասկընենք յուսալով որ օրականնիս կ'աւելնան*

Ս. Ա.

## Վեց ամսուան մէջ

### Վեց հարիւր դ

Էնկիւրիի անկախութեան դարանը գործունէութեան սկզբնական, այն է անցեալ մարտ 7էն մինչեւ սեպտ. 7, վեց ամսուան շրջանին 163 դատ տեսած է, 602 ամբաստանեալներով։ Այս դատերէն հարիւրհինգերորը աւարտելով 348 ամբաստանեալի մասին սա արդիւնքները տրուած են.— 183 հոգի անպարտ արձակուած է, 7 հոգի մահուան դատապարտուած են որոնցը 3ը բացակայութեամբ։ Բանտարկութիւններուն քաւարկատուելով ազատ արձակուած են 30 հոգի, ուրիշ դատարկուածներուն թիւն է 20։ Ամբաստանեալ թիւապարտութեան, աքսորի և սահմանադրս հանուելու, մէկ հոգի 30 տարի բանտարկութեան դատապարտուած են։ 158 հոգի ամիսէն մինչեւ 15 տարի զանազան աստիճաններով բանտկութեան։ Չինուորութենէ փախչողները այս թիւերէն դուրս կը մնան։ Ներկայիս 23 դատ կան, որոնց 3ը լրտեսութեան։ Ծանացեալները յեղուզակալին դէքերու կը վերաբերին։

— Թուրքիոյ մէջ վերջին ամսուան միջոցին 43,036 հոգի յանցանք գործած և ասոնցմէ 78ը ձերբակալուած են։ Անցեալ տարուան հետ բաղդատելով այս տարի դէպքերը աւելի նուազ

# ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՔԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

3.— Անառօլուի մէջ կը թուի թէ ընդհանրապէս կարծուածէն աւելի Հայ ինայած են։ Կարելի չէ ճշգրիտ թիւեր տալ, բայց Հայ-կաթոլիկներու գաղութներ նկատուած են օրինակ Սվագի, Կեսարիոյ և Էրզրումի մէջ։ Կ'երեւի Հայ-կաթոլիկները մասնաւոր դժուարութիւններու ենթարկուած չեն այդ վայրերուն մէջ։

Վանի մէջ Հայ չէ մնացած։ Նոյնպէս կը կարծուի թէ Հայ բնակչութիւնը ամբողջովին լքած է Կարսի և Սուրմալուի շրջանները, որոնք նախապէս ռուսական, իսկ այժմ թրքական են։

4.— Սուրիոյ մէջ զանազան դիտողութիւններ ներկայացուած ըլլալով յանձնաժողովին Սուրիաբնակ Հայ գաղթականներու վիճակին մասին, օգտակար նկատուած է հրաւիրել Պ. Քարլը այդ երկիրը երթալ՝ իր վերադարձէն յետոյ, Սուրիոյ Հայ գաղթականներու խնդրին մասին տեղեկագիր մը ներկայացնելու նպատակով։

Այս տեղեկագրին կցուած յաւելուածին մէջ արուած տեղեկութիւններուն Համաձայն, Սուրիոյ մէջ կը թուի թէ կան շուրջ 100 հազար Հայ գաղթականներ, և առ առաւելն 10 հազար գաղթականներու գիւղերու մէջ տեղաւորուիլը երեւութապէս գնահատելի լուծում մը ապ այդ երկրին մէջ Հայ գաղթականներու ներկայութիւնով առաջ եկած կայութեան։

Պ. Քարլ այն կարծիքէն է որ մէկ միլիոն ֆրանսական ֆրանքի հիմնադրամի մը սահմանումը մեծապէս պիտի դիւրացնէ այս ծրագրին իրագործումը։ Այս խնդիրը անտարակոյս աւելի մեծ ուշադրութեան արժանի է, և Պ. Քարլի առաջարկը, ինչպէս նաև ըլլիք առաջարկութիւնները մօտէն ուսումնասիրուելու կը կարօտին։

5.— Նոր տեղեկութիւններ չունինք Ռուսիայէն դուրս և վերեւ յիշուած ուրիշ երկիրներու մասին, ուր մեծ թիւով Հայ գաղթականներ կը գտնուին (Պուլկարիա, Կիպրոս, Պաղեստին, Միջագետք, եւլն.)։

Արտասահմանի Հայ գաղթականներուն ընդհանուր գումարը կարելի է Հաշուել 3 կամ 400 հազար, բայց այս մեծ թիւին վրայ, չհաշուած Սուրիոյ Հայերը, շուրջ 15 հազար Հայրենիք պիտի դարձուին։

Ուրեմն լուծուելիք խնդիրը երկու մասի կը բաժնուի.

1.— Կարելի եղածին չափ շուտ Հայաստան փոխադրել շուրջ 10 հազար Հայեր Ռուսաստանէն և 5 հազար Պոլիսէն, գումար 15 հազար Հայ։

2.— Արտասահման գտնուող ուրիշ Հայ գաղթականներու և առհասարակ Հայերու համար զարգացնել ապագայ կարելիութիւնները, որպէս զի եթէ փափաքին, անոնք երթան Հաստատուին Հայկական Հանրապետութեան մէջ, որ պէտք է նկատուի իբրև գոյութիւն ունեցող միակ Ազգային Օճախը, ուր ցրուած Հայերը կարենան Հաստատուիլ։

Ցիշենք որ Հայ ղեկավարները շատ փափաքող կ'երեւին տեսնել իրենց Հայրենակիցներուն Հայաստան փոխադրուիլը, ու երբ այդ անկարելի ըլլայ, այն ատեն է միայն որ անոնք նկատի ունին ուրիշ երկիրներ, Ռուսիոյ մէջ կամ անկէ դուրս։

Գալով այս երկու Հարցերու իրականացման, աւելի պատշաճ պիտի ըլլար սկիզբէն իսկ չանալ զանոնք մէկէն վերածելու, այսինքն կարելիութեան սահմանին մէջ անմիջապէս անհրաժեշտ փոխադրութիւնները կատարել, Համաձայն ամբողջական մեծ ծրագրի մը ցուցմունքներուն։ Իմ կարծիքով, միայն այս եղանակով է որ կարելի պիտի ըլլայ ամբողջութեամբ լուծել Հայ գաղթականներու խնդիրը։

## Գ. — Հայատան եւ գաղթականները

Մեծ պատերազմին առեն Թուրքիայէն Ռուսիա գաղթող Հայերու թիւը կը Հաշուուի մօտաւորապէս 4 Հարիւր հազարի և 420 Հազարի միջև, որոնց մեծ մասը, գրեթէ երեք Հարիւր Հազար, Հաստատուած են ներկայ Հայաստանի սահմաններէն ներս. միւսները՝ 100 Հազարէն 120 Հազար, գացած են Կովկասի միւս երկիրները և բուն իսկ Ռուսիա։ Գաղթականութեան շարժումը ամէնէն աւելի ուժգին եղած է 1918ին, երբ ռուս բանակը լքեց ճակատը։

Գաղթականներու նոր մեծ շարժում մը աւաջ եկաւ յեղափոխութենէն յետոյ, երբ Թուրքերը գրաւեցին վերստին Կարսի և Սուրմալուի շրջանները, որոնք նախապէս մաս կը կազմէին ռուսական Հայաստանի։ Այս գաղթականները գրեթէ ամբողջութեամբ Հաստատուեցան նախկին Հայկական Հանրապետութեան մէջ, նոր սահմանագլուխի (Արփաչայ և Արաքս գետերը) միւս կողմը գտնուող շրջաններուն մէջ։ Ասոնց թիւը կը Հաշուուի աւելի քան 125 Հազար։

400,000 Հոգիէ աւելի եղող այս գաղթականներուն Հսկայ ներգաղթը երկրի մը մէջ, որուն բնակչութիւնը Հազիւ այս թիւին կրկինը կը կազմէր, տեղի ունեցաւ Հայկական նոր Հանրապետութեան իրական կազմութենէն առաջ։ Հետեւաբար կրնայ ըսուիլ որ գաղթականներու ընդհանուր խնդիրը որոշ չափով կորսուեցաւ յեղափոխութեան և քաղաքային կռիւի ստեղծած խառնաշփոթութեանց մէջ։ Միւս կողմէ Հասկնալի է թէ ապրուստի միջոցներէ զուրկ գաղթականներու ներխուժում մը որքան կը շարունակէ սպառել երկրին Հասոյթները։

Հայաստան շարունակեց գաղթական ընդունիլ 1921էն մինչև 1 Յունիս 1925 արձանագրուած գաղթականներու թիւը կը բարձրանայ 13,539ի, որոնք եկած են ըլլայ ուղղակի Թուրքիայէն, ըլլայ Միջագետքի, Պարսկաստանի և Յունաստանի ճամբով։

Այս գաղթականներու փոխադրութեան, ապրուստին և տեղաւորման ծախքերը վճարուած են Հայկական կառավարութեան կողմէ։ Կը թուի սակայն որ Հայ կառավարութիւնը մինչև Հիմա բաւականաչափ միջոցներ չէ ունեցած այս գաղթականներուն գոհացուցիչ վիճակ մը ապահովելու Համար։ Գաղթականները ստացան Հողեր, մասամբ նաև սերմ, Հողագործական գործիքներ, եւլն., բայց տակաւին մեծ մասով թշուառ են։ Կառավարութիւնը կը ջանայ բարւոքել անոնց վիճակը և մտադիր է այս նպատակով ծախսել 630 Հազար ռուբլի (մօտաւորապէս 65 Հազար անգլիական ոսկի)։ Կառավարութիւնը կը պատրաստուի նոյնպէս ներկայ և յառաջիկայ տարիներու ընթացքին ընդունիլ 7 Հազար նոր Հայ գաղթականներ, որոնք պիտի գան Յունաստանէն, Պոլսէն, Միջագետքէն, և անոնց տալ Հողեր։

Առաջին կարաւանները պիտի բաղկանան Պոլիսէն գալիք 1500 Հոգիէ, այս թիւին մէջ ըլլալով վերոյիշեալ 800 գաղթականները, որոնց Հայրենիք փոխադրութեան Համար 11 Հազար տոլարի գումար մը կայ տրամադրելի։

Սակայն և այնպէս իմ Հատատատուածութիւնս այն է որ եթէ Հայաստան ունէ օժանդակութիւն չատնայ իր բնական թաքուն մեծ ազբիւրներու զարգացման Համար, անկարելի պիտի ըլլայ իրեն մեծ թիւով գաղթականներ ընդունիլ և զանոնք տեղաւորել գոհացուցիչ կերպով։

(Շարունակելի) (2)

# ԹՈՒՐՔԻԱ

## Եւրոպականացումը կը շարունակուի

Նոր տեղեկութիւններ կը Հասնին Թուրքիոյ մէջ կատարուած խաղաղ յեղափոխութեան մասին։ Էսկիշէհիրի մէջ մանչերու եւ աղջիկներու կրթութիւնը խառն պիտի ըլլայ։ Ուսուցչուհիները քօղ եւ չարշաֆ պատռելով սկսած են գլխարկ կրել։

Պրուսայի մէջ նախապէս տէրվիշներուն «արաքիէ» շինող արհեստաւորները այժմ սկսած են «ֆէօթր»ի եւ «Մըլօն»ի ձեւով գլխարկներ շինել։ Ասոնց շինած գլխարկները եւրոպականներէն չեն տարբերիր եղեր։ Հատը կը ծախուի երկու ոսկիի։ Ատանայի մէջ ալ գլխարկը փութով կը տարածուի։

Պրուսայի մէջ 39 թէյքէ եւ 73 թիւրպէ փակուած են։ Ամբողջ քաղաքին մէջ հարիւր փաթթոցաւոր միայն մնացած է։ Էսկիշէհիրի թուրպէներն ալ փակուելով գոյքերը յուցակագրուած են։

Էնկիւրիի Ազգային ժողովի նախագահը ֆրաք եւ սիլինտր գլխարկ պիտի կրէ և Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին մէջ եղածին պէս նախագահը գլխարկը հանելով պիտի բանայ ժողովը, իսկ նիստը վերջացած պիտի նստուի, երբ գլխարկը դնէ։

Պոլսոյ միւֆթիին վէսիգա կուտայ այն անձերուն, որոնք կրօնական տարազ կրելու իրաւասութիւն ունին։ Միւս փաթթոցաւոր հօճաները կը հանեն իրենց փաթթոցները. չհանողները օրինական հետապնդումի պիտի ենթարկուին։ Իվքաֆի տնօրէնութիւնը կանխավճար մը տուած է իր պաշտօնեաներուն, գլխարկ գնելու համար։

## Աթենքի դրամատունը փակուած

Պոլսոյ Աթէնքի դրամատունը, որ թուրք կառավարութեան հրամանով առեն մը ի վեր իր գործառնութիւնները դադրեցուցած էր, Սեպտ. 8էն սկսեալ հաշուեյարդարի ենթարկուած է։ Դրամատունէն առնելիք ունեցող Հոյներուն դրամները պիտի վերադարձուին։ Իսկ փախստական Հայերու և Հրեաներու մասին քննութիւն պիտի կատարուի և անոնց դրամներու մասին լքեալ գոյքերու օրէնքը պիտի գործադրուի։

## Անուններու թրացումը

Գրած էինք թէ դպրոցներու մէջ թուրքերէն մականուններ պիտի գործածուին։ Լրացուցիչ տեղեկութեանց Համաձայն՝ Հայերէն յունարէն, արաբերէն, սպաներէն մասնիկներու փոխարէն թուրքերէն մասնիկ պիտի գործածուի։ Այսպէս Մուհամմէտ էլ ճէպէլիի փոխարէն՝ Տաղլը օղլու Մէհմէտ պիտի ըսուի, Ալի էլ Նիհասիի փոխարէն՝ Պազըրճը օղլու Ալի։

Երբ կարելի չըլլայ թուրքերէնի թարգմանել ոչ-թուրք մականունները, այն ատեն նոր մականուն մը ընտրելու է։ Անոնք որ Արապ օղլու, Զերքէզ օղլուի նման (Արապեան, Չէրքէզեան) ոչ-թրքական անուններ կը կրեն, պարտաւոր են փոխել այդ մականունները։

## Դատարանները կը գործեն դեռ

Սրաբ Բարեգործական ընկերութեան անդամները սկսած են դատուիլ Թարբերդի Անկախութեան դատարանին առջեւ։ Յարցաքննուած են Ապտիւրրէզաք պէյ, ընկերութեան գանձապահ, Խալիլ Էմին պէյ, ընդհ. քարտուղար Ապտիւրրահման պէյ, որոնք կ'ամբաստանուին իբրեւ Թուրքիոյ ազգային շահերուն դէմ դաւաճանող։ Ասոնք Պոլիսէն շատ մը արաբ սպաներ ղրկած են Միջագետքի արաբական բանակին, որոնք ներկայիս կ'աշխատին Մուսուլը կցել Իրագի։ Զօր. Կուրոյին հաղկերոյթ տուած են Իւնիօն Ֆրանսէզի մէջ, օգնած են ոչ միայն իսլամ Արաբներու, այլ և կարգ մը Հայերու և Ցոյներու։

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## Երեւանի համալսարանը

Վերջերս Հայաստանի մէջ կատարուած է հիմնարկէքը պետական համալսարանի նոր շէնքերու քլինիքի և կանանց հիւանդութիւններու բաժնի։

Կառավարութիւնը 100 հազար րուբլի տրամադրած է, Երեւանի համալսարանի ուսուցիչներուն և ուսանողներուն յատուկ բնակարաններ շինելու համար։

Համալսարանին այժմեան կարիքները հետեւեալներն են.—

1.— Գլխաւոր շէնքի կառուցումը՝ 75 հազար տոլար, 2.— Գիւղատնտեսական վարժարանի շէնքը՝ 20 հազար, 3.— Արհեստագիտական վարժարանը՝ 20 հազար, 4.— Մատենադարանի շէնքը՝ 15 հազար. 5.—Բնագիտական թանգարան՝ 15 հազար, 6.— Բնագիտական աշխատանոց՝ 10 հազար, 7 — Տարբաբանական աշխատանոց՝ 12 հազար։ Գումար՝ 167 հազար տոլար։

Այս գումարին մէջ հաշուուած է կառուցումը և անոնց ներքին կահաւորումը՝ անհրաժեշտ գործիքներով։ Միայն շէնքերու շինութիւնը կ'արժէ վերոյիշեալ գումարի կէսը։

Գրած էինք թէ Համալսարանի դասախօսներէն Պ. Ս. Յակոբեան Վիեննա հատած և այս նպատակով հանգանակութեան ձեռնարկած է։ Բնագիտական աշխատանոցի կառուցման համար Պ. Տիգրան Սահակեան 5 հազար տոլար յատկացուցած է։ Հայաստանի պետական համալսարանը պէտք ունի հայերէն և օտար լեզուներով գրքերու և ամէն տեսակ պիտոյքներու։

## Վարկ գաղթականներու համար

Երեւանի կառավարութիւնը 19,925 րուբլի տրամադրած է մօտերս Հայաստան սպասուած գաղթականները Լենինականի մէջ տեղաւորելու համար։

Սեպտեմբերէն 150 գաղթականներ պիտի փոխադրուին Լենինականի հողաշատ գիւղերը։

«Նոր Օր» կը գրէ թէ Աթէնքէն և շրջականերէն ներգաղթի համար արձանագրուած երկու հարիւր հոգին Հայաստան չպիտի փոխադրուին։ Հետեւեալ կառավարութիւնը կը պնդէ որ նախ Թրակիոյ Հայերը պէտք է փոխադրուին։

Պ. Շահվերտեան որ Պոլիս կը գտնուի, դեռ չէ ստացեր Յունաստանէն փոխադրուելիք 1200 գաղթականներու համար իր սպասած թուղթերը և Հեռագրեր է Աթէնքի խորհրդարանի ներկայացուցչին Պ. Ուտինօֆի որ փութացնէ զանոնք, Հակառակ պարագային ստիպուած պիտի ըլլայ ինք երթալ Յունաստան։

## Արովեանի արձանը

Խաչատուր Աբովեանի արձանը որ Փարիզէն Հայաստան ղրկուած էր, արդէն Երեւան Հասած և Ազգային հնութեանց թանգարանը դրուած է։

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

## Արհայական այցելութիւն մը Ս. Ղազարի վանքը

Ռումանիոյ արքայական ընտանիքը և գահաժառանգ իշխանը 28 Օգոստոսին Վենեաիկի Մխիթարեանց Ս. Ղազարի վանքը այցելելով, միաբանութեան կողմէ պատուասիրուած են։ Անոնք հետաքրքրութեամբ այցելած են վանքին գեղարուեստական եկեղեցին, ճոխ թանգարանը, նկարասրահը, մատենադարանն ու ձեռագրատունը։ Պատած են նաև տպարանը, նուէր ստանալով Հայերէն լեզուով քանի մը գեղարուեստական հատորներ։ Արքայական հիւրերը ստորագրած են նշանաւոր այցելուներու ոսկեհատորին մէջ։

## Հայերը Օսեսայի մէջ

*Օսեսայեն կը գրեն «Ա. Հ.»* (3 *Սեպտ.*)—

Տեղիս հայկական գաղութը շատ անմխիթար վիճակ մը ունի։ Գրեթէ բոլորն ալ թրքահայ գաղթականներ են, կլանուած՝ իրենց հոգերով։ Հանրային կեանքը գրեթէ մեռած է։ Զկայ գրադարան, չկայ թերթ։ Այս օրերս Մոսկուայի Հ.Ը.Կ.ին նախաձեռնութեամբ պիտի կազմուի մասնաճիւղ մը։ Հայերու մեծ մասը բանուորներ են և կ'աշխատին գլխաւորաբար նաւահանգիստներուն մէջ։ Կան բաւական թուով արհեստաւորներ։ Մտաւորականներու թիւը շատ քիչ է։

Հայերու ընդհանուր թիւն է երեքհարիւր հազար։ Կայ դպրոց մը 5 ուսուցիչներով։

## Պոլսոյ գաղթականները

Մեր վերջին թիւով գրած էինք թէ կառավարութիւնը հրամայած էր երեք օրուան մէջ պարպել Պէշիքթաշի գաղթակայանները։ Միւս կողմէ փակուած էր Խասգիւղի եկեղեցին, պատճառ դառնալով որ 3 հարիւրէ աւելի գաղթականներ փողոց մնան։ Խնամատարութեան տնօրէնին խնդրանքին վրայ կառավարութիւնը հաւանած է առժամապէս պահել կայանները, պայմանաւ որ հետզհետէ դուրս հանուին ինքնապահները։ Պէշիքթաշի, Սամաթիոյ եւ Գումգափուի կայաններէն 300 ինքնապահներ անմիջապէս դուրս պիտի հանուին։

Վերջնականապէս որոշուած է Պոլսոյ կայաններէն Հայաստան ղրկել 300 կարօտ գաղթականներ, նախապատուութիւն տալով խաշխաշ մշակողներու, շերամաբոյծներու և երկրագործներու։ Նախապէս անցագիր առնող յիսուն հոգի շուտով ճամբայ պիտի ելլեն։ «Մարմարա» կ'ըսէ թէ դժուար պիտի ըլլայ գտնել 300 գաղթականներ, որ լրացնեն ղրուած պայմանները։ Հաւանաբար Պոլսէն ուրիշ առաքում ալ ըլլայ։ Ամերիկայի Կարմիր Խաչէն պիտի ուզուի նաև Մնացեալ 6 հազար տոլարը, յատկացուելու համար ներգաղթի ծախքերուն։


## ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փոքէէսօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փաստաբանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, գորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot) Tél. Wagram 96.05։

### Պ. Աթանագինէ Էգնայեանի մահը

*Երկար հիւանդութենէ մը յետոյ, մեռաւ ծանօթ գոհարավաճառ եւ միլիոնատէր Պ. Աթանագինէ Էգնայեան։*

*Հանգուցեալը Ֆրանսայի հայկական հին գաղութին յոյժ դէմքերէն էր, տարիներ առաջ հաստատուած Փարիզի մէջ, ուր կը գբաղէր ադամանդի վաճառականութեամբ. եւ վարպետ էր իրը գնահատիչ։ Միջազգային համբաւ շինած է նաեւ իր ձիերով, որ կը մասնակցէին Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մեծ ձիարշաւներուն, յաճախ առաջնութիւն շահելով։*

*Իր հարստութեան համապատասխան գործ մը չէ ձգած հանրային կեանքի մէջ, բացի Պոլսոյ Մայր վարժարանի վերաշինութենէն եւ զանազան օգնութիւններէ։ Ոչինչ յայտնի է իր կտակի մասին։*

*Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, Շաբաթ ժամը 10ին, Հայոց եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը։*

### Հայերու լճեալ գոյքերը

*Արամ Կէօչէօղլուի Բերա, Ֆէրիմիէ, Զայլաք փողոցին մէջ եւ Սապահի արտօնատէր Մ. Հրան Նագգաշեանի Առնավուտգիւղի տուները Պոլսոյ Տէֆթէրտարութեան ազգային կալուածներու վարչութեան կողմէ վարձու հանուած են։*

### Ռուս կազմակերպութիւններու նախապատրաստական ժողովը

*Կիրակի, ժամը 2½ին տեղի ունեցաւ ռուսական կազմակերպութիւններու նախապատրաստական մեծ ժողովը, որու նպատակն էր որոշել արտասահմանեան համագումար հրաւիրելու խնդիրը։ Ներկայ էին գլխաւորապէս Փարիզ և Ֆրանսայի կանգուն քաղաքները ղրկուած ռուս կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, համագումար մօտ 130 հոգի։ Ժողովը բացաւ ռուս մեսրոպոլիտ Եւլոգի, որ քանի մը խօսքով ողջունեց ժողովը և յայտնեց։ Յետոյ նախաձեռնող յանձնախումբի նախագահ Տրետեակով արտասանեց երկար ճառ մը, բացատրելով ժողովին նպատակը և անմիջական ընելիքները։ Յետոյ ճառեր արտասանեցին քանի մը յայտնի գործիչներ, ռուսական նախկին կառավարութենէն և հիմնարկութիւններէն, ինչպէս Տրեպովը և Շեբեկօն (ակադեմիան միապետական), Քարտաշեվը, ռուս գլխաւոր ազգային միութեան նախագահը, Մարքով Բ.ը, ռուս նախկին պետական Տումայի ակադեմեան թեւի ծանօթ ղեկավարներէն մէկը և շատ մը ուրիշներ։ Բոլորն ալ համակրանք յայտնեցին առաջիկայ համագումարին համար։ Նախկին նախարար և յայտնի եվտագէտ Ֆէօտորովը ոգեւորուած ճառով մը կոչ ուղղեց արտասահմանի բոլոր Ռուսերուն, մոռնալ իրենց մանր վէճերը և միացած ոյժերով ժառանգել պոլշեւիկները տապալելու միջոցներու մասին։*

*Վիճաբանութիւններէն յետոյ նախագահը առաջարկեց քննել նախաձեռնող յանձնախումբի կազմած քանաձեւը, որ փոքրիկ ուղղումով մը ընդունուեցաւ գրեթէ միաձայնութեամբ։ Ահաւասիկ բանաձեւը — «Ռուս հանրային կազմակերպութիւններու ընդհանուր ժողովը, գտնելով ցանկալի եւ բարեպատեհ ռուս արտասահմանեան համագումարի հրաւիրումը, որ պիտի միացնէ այն բոլոր Ռուսերը, որոնք կը ձգտին Ռուսաստանը ազատագրել Գ. Ինտերնացիոնալի լուծէն և Ռուսաստանը վերականգնել իբրեւ մեծ պետութիւն օրինական հիմքերու վրայ, ձգի առաջ ունենալով 1.) Անոր պատմական դարաւոր սկզբունքները, և 2.) Ռուսաստանի մէջ առաջ եկած բոլոր փոփոխութիւնները և ներկայ ռուս իրականութեան պայմանները, կ'որոշէ անցնիլ համագումար հրաւիրելու համար ընտրութիւնք կազմակերպիչ մարմնի խնդրին»։*

*Որոշուեցաւ ընտրել մարմին մը 72 հոգիէ բաղկացած, աւելցնելով 25 հոգի ուրիշ քաղաքներէ և տալով իրաւունք 10 հոգի եւս աւելցնելու։ Ցետոյ տեղի ունեցաւ կազմակերպիչ յանձնախումբի ընտրութիւնը։*

## ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ ՈՒՐ ՊԷՏՔ Է ՆՈՐՈԳԵԼ

*Ինչպէս գրեցինք, նոր հրատարակուած օրէնքին համաձայն ժամանակը անցած ինքնութեան թուղթերը պէտք է նորոգուին։*

*Այս առթիւ բացուած են լինը գրասենեակներ գանազան թաղամասերու մէջ ժողովուրդին դիւրութիւններ տալու համար, այնպէս որ առոր համար հարկ չպիտի ըլլայ Ոստիկանական Տեսչութեան պաշտօնատունը դիմել։ Խնդրարկուները հետերնին պէտք է տանին չորս լուսանկար. միւս ձեւակերպութիւնները պիտի կատարուին պաշտօնատան կողմէ։*

*Ինքնութեան թուղթերը պիտի նորոգուին հետեւեալ վայրերու մէջ.—*

*Առաջին, երկրորդ եւ երրորդ թաղամասերուն* (Arrondissement) *մէջ բնակողներունը՝* 10, rue du Quatre-Septembre.

*Չորրորդ եւ Տասներկուերորդ թաղամասերունը՝ Զորքորդի թաղապետական շէնքին մէջ՝* Place Baudoyer.

*Հինգերորդ, վեցերորդ, տասներեքերորդ եւ տասնչորրորդ թաղամասերունը՝* 29, rue de l'Estrapode.

*Եօթերորդ եւ տասնհինգերորդ թաղամասերունը՝ Եօթերորդի Թաղապետական շէնքին մէջ,* 116, rue de Grenelle.

*Ութերորդ եւ տասնվեցերորդ թաղամասերունը՝* 19, rue d'Anjou.

*Իններորդ եւ տասնութերորդ թաղամասերունը* 45, rue Taitbout.

*Տասներորդ եւ տասնիններորդ թաղամասերունը՝* 32, rue Bondy.

*Տասնվեկերորդ եւ քսաներորդ թաղամասերունը՝ Քսաներորդի Թաղապետական շէնքին մէջ,* Place Gambetta.

*Տասնեւերկրորդ թաղամասինը՝* 163, Boulevard Pereire.

### Նաւթահորեր կը բռնկին Ռումանիոյ մէջ

*Փլոէշթիի մօտ ռումէն-ամերիկեան ընկերութեան նաւթահորերն մէկը բռնկեր է։ Բոցերը շատ հեռուէն կը տեսնուին և կարելի չէ 250 մեդրէն աւելի մօտենալ, առանց հեղձամահ ըլլալու վտանգին ենթարկուելու։ Փլոէշթիի քաղաքը մոխիրով ծածկուած է։ Երկու թնդանօթներ օրերով ռմբակոծած են հրդեհին շրջակաները՝ հողով ծածկելու համար հորը, բայց չեն յաջողած։ Ընկերութեան օրական կորուստն է 300 վակոն քարիւղ։ Մէկ միլիոն լէյ վարձք խոստացուած է հրդեհը մարողին։ Եթէ մարելու նոր մեթոտ մը չգտնուի, կ'ըսուի թէ հրդեհը տարիներ պիտի տեւէ...*


ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԵԶՐՕՐՈՍ ՊԷՆԷԼԵԱՆի յիշատակին, այս Կիրակի Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Փարիզի եկեղեցիին մէջ, Կաթող. պատուիրակին նախագահութեամբ։

### Կոչ Ճիպէյլի սաներուն

*Ճիպէյլի որբանոցի հին և նոր 150ի մօտ որբերս, անուն և անպատսպար փողոցները նետուած մեր բազմաթիւ բախտակից եղբայրներուն բարոյական, ֆիզիքական և մտաւորական բարօրութիւն ապահովելու համար, կազմեցինք «Ճիպէյլի Սաներու Միութիւն»ը։*

*Ընդհանուր Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց յառաջիկայ Հոկտեմբերէն սկսեալ շարունակել «ՏՈՒՆ»ի հրատարակութիւնը և կոչ ուղղել Ֆրանսա և այլուր գտնուղ իր բախտակից եղբայրներուն որ շարունակաբար կապ պահեն վարչութեանս հետ և նիւթապէս օժանդակեն՝ ձեռքերնիս թեթեւցնելու համար իրենց եղբայրներուն թշուառ վիճակը։*

*Ուրեմն կը հրաւիրենք Ճիպէյլի բոլոր սաները, որ չգանան մասնաճիւղեր կազմել իրենց գտնուած վայրերուն մէջ և թղթակցին մեզ հետ։*

*Վարչութիւն*

*Հասցէ.*— Rédaction «DOUN» B. P. 587, Beyrouth (Syrie).

ՏՕՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ՄՈՐԹԱՁԻՆ ԵՒ ՎՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ

126, rue du Fauboug St. Denis

Métro — Téléphone

Gare de l'Est — Nord: 84 04

*Ընդունելութեան ժամեր,*

*ամէն օր 4—7։*

*Կիրակի օրերը ժամը 9—12*

*Ուրիշ առեն ժամադրութեամբ։*

ՏՕՔԹ. ՀԱՄԻՐԼԵԱՆ

48 Rue Montmartre

(Բ. յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ)

Ֆրանսայի կարող մասնագէտներու ընկերակցութեամբ կը դարմանէ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՎՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՁԻՆ ՔԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈԿՈՐԴԻ

հիւանդութիւններ

Telph. Cantral 73.38

Metro Sentier կամ Halles

*Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր*

8.30—10 և 1·30—8

ԴԵՐՁԱԿ. ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

Ն. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ

3, Rue Cadet բակին մէջ. (Métro Cadet)

ճաշակաւոր հագուստներ

ԱՑՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, ԶԱՓԻ ՎՐԱՑ

*Փորձեցէք և գոհ պիտի մնաք թէ կարուածքէն և թէ գիներէն։*

ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

*ՄԱՐՍԻԼԻՈՑ ՄԷՋ*

1. Պերճ Թաշճեանի խանութը, 23 rue des Dominicaines.

2. Պ. Հմայեակ Կրճիկեանի «Արարատ» ճաշարանը, 6 rue des Petites Maries, 6

3. Պ. Ղազար Քէնտէրեանի Թլգատէն ճաշարանը 6, Traverse Mont-de-Piété. *Օթել Տամասի կողքին։*

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ՒՐՈՒԱԶԱՆՆԵՐ

52 Rue Lafayette, սրճարան gen. Lafayette,

64 Rue Lafayette *քէօշկի մէջ,* Rue *քովի ը*

*ՕԹԵՈՆ* Mr. Bortzmeyer*ի քէօշքը,* 5 Carrefour de l'Odéon.

St. Lazare*ի կայարանը*

Cour de Rome*ի թիւ* 172 *քէօշկը*

St MICHEL Madame Allanche

Bd. St. Michel *թիւ* 7*ի առջեւի կրպակը (քէօշք).*

*Սէն Միշել, Պ. Պելլօճ թիւ* 3*ին ը-ջեւի (քէօշքը)։*

Rue Lafayette *Պ. Արտաշէս Ամմաճեանի (գորգի վաճառական) մօտ,*

53 Fbg. Montmartre.

ՊԻԼՎԻԼԻ ՄԷՋ (Փարիզ)

Librairie Gachet

19, Rue de Belleville Paris (19)

Restaurant International

Mr. P. Mavros

92, Rue Rébeval Paris (19)

(*Մուտքը* Rue de Belleville)

Belleville *Արեւելեան նպարավաճառ. Ցարութիւնեանի խանութը* 18 bis Rue Jouye-Rouve.

*ՈՐՆՕՐ գործաւորներուն համար*

Պր. Ա. Պօյաճեանի *մօտ*

43, Rue St. Cloud Billancourt

*Հետզհետէ կը ծանուցանենք միւս տեղերը։*

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

"ՊԱԹԻՍԹ"

15, Rue Lamartine — Métro: Cadet կամ le Peletier

*Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն։*

ՃՈՉՈՐԱՆ COSTAS

Համեղ, մաքուր կերակուրներ. արագ սպասարկութիւն

*Անգամ մը միայն այցելել բաւական է գալափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.*

17, rue de la Fraternité — Bruxelles

GRANDS LOCAUX INDUSTRIELS à vendre. — Matériel d'Usine, matériel d'Imprimerie. Ecrire pour rendez-vous à M. **Teurnier** 24, Rue des Fossés St-Jacques Paris V.

*Tél.* **Gobelins 43-12.**

ՓԱՍԱՔԱ ԼԵՒՈՆ ՐԷՄՋԻ

*Կը սահմանէ Թուրքիոյ մէջ լքեալ գոյքեր ունեցողներու դատերը, կը խմբագրէ և կը թարգմանէ թուրք կառավարութեան, դեսպանատուներու և հիւպատոսարաններու տրուելիք ազդարարգիրներ, փոխանորդագիրներ, խնամակալութեան և ժառանգութեան իրաւունքներ եւն. Համաձայն Թուրքիոյ հանրապետութեան օրէնքներուն։ Կ'իմացնէ իր հնուպած դատերուն արդիւնքը։*

Հասցէ 16, rue des Allouettes Colombes (Seine) Paris.

*ՏՕՔԹՈՐ*

Յ. ՏԷՐ-ԴԱՒԻԹԵԱՆ

մասնագէտ

աչքի հիւանդութիւններու

120, Boulevard de Grenelle

Métro La-Motte Picquet.

Tél. Invalides 31-48

*Երեք. Հինգշ. Շաբ.* 4 — 5 *ն ա կ ի կիրակի* 10-12 *եւ* 83, rue Lafayette [Métro Poissonnière *Երեք. Հինգշ. եւ Ուրբաթ* 1 *ուկէսէն* 3

Վաճառական-դերձակ

ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

*Սօսիէթէ Սավանդի թատրոնի դէմ։ Զմրան համար պատրաստած է ձոխ մթերք մը փրանս. և անգլ. սքրուն կերպասներու։*

*Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ* 8½։ *Իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ* 1½։


ՍԱԿԱՐԱՆ

*17 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Սթերլին* | | 102.85 |
| *Տոլար* | | 21.23 |
| *Մարք (ոսկի)* | | 5, 04 |
| *Թրքական Թղթ.* | | 12.20 |
| *Թրք. ոսկի* | | 92.50 |
| *Մէճիտիյէ* | | 8. |
| *Լէվա* | 100 *Հատը* | 15. |
| *Տրախմի* | « | 30.75 |
| *Լիր* | « | 86.35 |
| *Պելժ. ֆրանք* | « | 93. 75 |
| *Զուից. ֆրանք* | « | 409.50 |
| *Չերվոնեց* | | 106. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Քրէսի Ֆոնսիէ* I | 1470 | *ֆր.* |
| « « II | 1260 | « |
| « « III | 1170 | « |
| *Ռումելի երկթ.* | 100. | |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԹՒԱԳՆԵՐԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. վանեալ փոստ եւն. գրել Sch. Missakian ի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 22 — կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՄԻՏՔԸ

*Ժողովուրդին պէս, թափառական է դարձած հայկական Միտքն ալ:*

Չկայ կեդրոնական վառարան մը, որ քաշէ ու ամփոփէ բոլոր ուժերը, եւ օգտագործէ զանոնք ընդհանուրի բարիքին համար: Երեւանը ինքն իր մէջ ամփոփուած, կ'եփի ու կ'ալեկոծի, կ'արտադրէ եւ կ'երգէ: Բայց այսքան միայն: Չկայ հաղորդակցութեան կապ մը, հայրենիքին եւ գաղութներուն մէջեւ: Միտքի ստեղծագործութեան, գրականութեան համար ալ, երեւանը բռնած է ճամբայ մը որ միայն խրտչեցնելու, յամքեցնելու կը ծառայէ: Այնտեղ, ամուլ ինքնահաւանութիւն մը վարակեր է նաեւ գրականութեան և գեղարուեստի մշակները, այն աստիճան որ վերջերս վէճերը սաստկացան ներքին ճակատի վրայ, եւ հարկ եղաւ մինչեւ կեդրոնական-վարչական իշխանութիւնները զբաղեցնել, և նոր բանաձեւ մը ճարել: Իրենց գլուխն առած կ'երթան «պրոլետար-գրող»ները (պրոլետար-գրող): Անոնք չափազանց սեղմեր, սովքեցուցեր են գրականութեան, գեղարուեստի եւ քննադատութեան սահմանները, եւ ստեղծեր են կաղապար մը, որ երկու օրէն կը մաշեցնէ ամէնէն ընդունակ տաղանդը: Ամէն ինչ տաշելու, յղկելու եւ անպաճոյճ Մարքսի հանգանակին յարմարցնելու յամառութեան մէջ, անոնք շատ կը նմանին աչքերը կապուած ձիերուն, որոնք անդադար կը դառնան Ջրանիւի մը բոլորտիքը, Պոլսոյ բանջարանոցներուն մէջ: Պատրաստ փօրմիւլներ կը պարտադրուին նոյն իսկ գրելու, ճնշադատելու ձեւի մասին, ինչ որ հաւատաքննութեան ուրիշ եղանակ մըն է:

Ոչ մէկուն միտքէն կ'անցնի ժխտել դէպքերու այն հզօր ազդեցութիւնը, որ նոր շունչ և թարմութիւն հոսեցուց նաև Հայաստանի մէջ, բանալով աչքերը՝ կեանքի բոլոր երեւոյթներուն առջեւ: Այո՛, գնահատելի փորձեր եղան — եւ կ'ըլլան — Երեւանի մէջ ալ, Աշխատանքը փառաբանելու, գիւղացին ու մշակը, բանուորն ու գործարանը երգելու, իրականութիւնը պլպտելու, շատ մը անկոխ գետիններ խուզարկելու համար: Բայց այդ շարժումը ի յիճեւոթեան էր արդէն, անոր սկիզբը՝ ռուսական վէպերն էին որ դժբախտաբար հարեւանցի կարդացուեր էին. իսկ անոր ներկայ արտայայտիչները ամէնէն առաջ իրենք իրենց եւ գրականութեան կը վնասեն. կարծելով թէ ամէն գաղտնիք հասկցեր, իւրացուցեր են. եւ ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ անվերջ թխել:

Խորհրդային մամուլի վիճաբանութեանց ընթացքին, շատ մը հեղինակաւոր դէմքեր գիտել տուին թէ այսպէս կոչուած պրոլետարական գրականութիւնը յաճախ «Ջերմանոցային» գրականութիւն է: Այս բացատրութիւնը շատ կը նմանի մեր «սալօնի գրականութեան»: Պէտք էր աւելցնել նաեւ,— թէ չափազանց հեռաւոր է. կապկային եւ թխածոյ: Եւ ճիշդ այս պատճառով, ոչ միայն չի զարգացներ սկսնակը — որ քանի մը բացագանչութիւններով վարպետ կը դառնայ — այլ եւ կը խամրեցնէ իսկապէս տաղանդաւորը: «Լէնինին ու Ալին», «Սթամպուլն ու Յատիչէն», Հոնկ-Քոնկն ու Մէքքէն եւ բոլոր ապսպրուած յանկերգները եւ նմանաձայնութեան խաղերը, թերեւս տեսութեան համար չեն, թողունք գեղարուեստականը:

Թերեւս առիթ ունենանք ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելու այս մասին. տալով հնաշխարհիկ օրինակներ: Մեր ըսելիքը այն էր թէ, Երեւանը չափազանց կծկուելով ինքն իր մէջ, իր կարգին ստեղծեր է փոսկրէ աշտարակ մը, որուն դէմ տարիներով պայքար մղեց ներկայ սերունդը: Միւս կողմէ, յաւակնելով ամէն ինչ ծայրէն սկսիլ եւ արհամարհել «կարմիր գծից դուրս» եղած բոլոր արժէքները, թէ ինքն իր մէջ կը ծիւրի եւ թէ բունի ամլութեան, անգործութեան կը դատապարտէ բազմաթիւ ցիրուցան տաղանդներ: Երկուքին հետեւանքն ալ կը կրէ հայ ժողովուրդը, եւ անոր ստեղծագործ միտքը, որ թափառական եւ ժլատուն, իր ուժերը կը վատնէ հազար ուղղութեամբ, հեռաւոր ծովերու ափը եւ անապատներու մէջ:

Այս իրողութիւնը աւելի կսկծալի է մանաւանդ անոր համար որ, արտասահման ինկած կամ հոն հաստատուած մտաւոր ուժերն ալ ներքին կապ մը չունին իրարու հետ: Շատեր անկիւն մը քաշուած են, ուրիշներ իմաստութիւն կը համարեն ժխտել իրենք զիրենք, փոխանակ հակազդելու, իսկ երիտասարդները կը հատնին մէկ աչ, մէկ ձախ նայելով...

Շ.

### ՏՈՄՍԵՐ

#### ԵԼՔԸ

*Աստեղ մը ի վեր գանգատներ կը հասնին մեզի, հայ Օրիորդներու եւ Պարոններու կողմէ:*

*Պարոնները կը գանգատին թէ հայ աղջիկը իրենց չի հաւնիր, դրամ կ'ուզէ, բնակարան կ'ուզէ, չգիտեմ դեռ ինչ առաւելութիւններ կ'ուզէ:*

*Օրիորդները իրենց կարգին կը դատափետեն հայ տղան որ օսար հաւերու հետեւին կ'երթայ, դրամօժիտով աղջիկ կը փնտռէ, զարգացած կ'ուզէ, եւ այս բաները օսար աղջիկին չի պահանջեր...*

*Պարոնները ասոր դէմ կ'առարկեն թէ Թրանսուհիները դրամ շահիլ գիտեն, ամուսինի վրայ գուրգուրալ, գայլ շոյել գիտեն, Ֆլիրտ գիտեն, իսկ հայ աղջիկը պաղ է, «տունի կնիկ» է, սիրաշահիլ չի գիտեր...*

*Օրիորդները կը պատասխանեն. — Հայ տղան օսարին մօտ կը սիրի, կարը թափած կատուի պէս խելօք կը կենայ, հաճոյակատար կ'ըլլայ, իսկ երբ հայ աղջիկ է դիւրացիրը, պահանջկոտ կը դառնայ, խաղախաղ վարուելիքը մեկնի կը դնէ, եւ, հօրը տունը չտեսածները կը պահանջէ անկէ, իսկ երբ Ֆիլ մը կոտրտուի հայ Օրիորդը, անբարոյականի տեղ կը դնէ զայն...*

*Ո՛ւր է ելքը այս անելիքին...*

*Պարզ թուաբանական գործողութիւն մը, — բարձում՝ երիտասարդներու հաշուին, ճաշակի եւ ախորժակի տեսակէտէ, եւ յաւելում՝ աղջիկներու կողմէ՝ գուրգուրանքի եւ ինքնավստահութեան:*

Կ. ՊԵՏՈՒՐ

### Տոքթ. Լեփսիուսի յոբելեանը

Պերլինի մէջ ամսոյս վերջը պիտի տօնուի Տոքթ. Լիփսիուսի հայանպաստ գործունէութեան երեսնամեայ յոբելեանը: Այս առթիւ Կաթող. պատուիրակը դիմելով Գէորգ Կաթողիկոսին՝ օրհնութեան կոնդակ և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պատուանշանը խնդրած է յոբելեարին համար:

### Թուրեերէնի սակերը զեղչուած

Դրեցինք թէ թուրքերէնի դասապահերը աւելցուած են ոչ-թուրք վարժարաններուն մէջ: Այս վերջիններուն նիւթական անձուկ վիճակը նկատի առնելով, թուրք ուսուցիչներուն դասաժամի սակերը զեղչուած են: Նախապէս երկրորդական կարգերու մէջ ժամը 150 եւ նախակրթարանի մէջ 75 դրշ. կը հաշուուէր. նոր որոշումով յաւելեալ ժամերուն համար այս սակերը 100 եւ 50 դրուշի զեղչուած են: Պոլիսէն դիմում եղած է որ հին ուսուցիչները նախկին սակով վճարուին: Թուրք ուսուցիչները այս կարգադրութենէն դժգոհ, արտակարգ ժողով գումարելով բողոքած են Էնկիւրի:

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ե. ՅԱՆԶՆԱԺՈՂՈՎԸ

կը ֆնճէ Նանսէնի ծրագիրը

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեվ, 19 Սեպտ.

*Սեպտ. 17ի առաւօտն, ժամը 10էն մինչեւ 1, Ե. Յանձնաժողովը (Ընկերային) զբաղեցաւ Նանսէնի ծրագրին քննութեամբ: Ներկայ էին 48 պետութիւններու ներկայացուցիչները: Կը նախագահէր Նորվեկիոյ արտաքին նախարարը:*

*Նախ իր քննութեանց մասին զեկուցում մը ըրաւ Տօքթ. Նանսէն, որմէ յետոյ մասնագէտ Քարլ տուաւ լրացուցիչ տեղեկութիւններ: Աւելորդ կը նկատեմ գրել այդ մասին, քանի որ «Յառաջ»ի ընթերցողները լիովին տեղեակ են ծրագրին բոլոր մանրամասնութիւններուն: Ցետոյ սկսան վիճաբանութիւնները: Խօսեցան Յունաստանի, Չեխօ-Սլօվաքիոյ, Պուլկարիոյ, Վենեցուէլլայի, Տանըմարքայի, Անգլիոյ և Ռումանիոյ ներկայացուցիչները: Բոլորն ալ շնորհակալութիւն յայտնելով քննիչ յանձնախումբին և իրենց համակրանքը արտայայտելով հայ ժողովուրդին, հետեւեալ հարցումները ուղղեցին Տօքթ. Նանսէնի.—*

*1. Ի՞նչ կը ներկայացնէ Հայաստանի խորհրդային ներկայ կառավարութիւնը՝ ազգային եւ քաղաքական տեսակէտով. 2. Ի՞նչ երաշխաւորութիւններ կուտայ կառավարութիւնը փոխառութեան համար. 3. Ինչ է Հայերու համեմատութիւնը Հայաստանի մէջ.— 4. Ի՞նչ յատկութիւններ ունին հայ գիւղացիները: 5. Մաքսային ի՞նչ օրէնք կայ Խորհրդային Հայաստանի մէջ. 6, ի՞նչ դրամատուներ կան. 7. Ի՞նչ վիճակի մէջ են Սուրիոյ Հայերը: 8, Ի՞նչ կը ներկայացնէ Հայկական Հանրապետութիւնը պետական տեսակէտով եւ ի՞նչ կապեր ունի Մոսկուայի հետ:*

*Այս հարցումներուն մէկ մասին պատասխանները տուեցան անմիջապէս, իսկ միւսները յետաձգուեցան յաջորդ նիստին: Պատասխանները տուաւ Պ. Քարլ, (Ֆրանսացի, հողագործական մասնագէտ), որ գովեց հայ ժողովուրդին աշխատասիրութիւնը եւ իւղատնտեսական կազմակերպութիւնները. ըսաւ թէ առաջնակարգ մասնագէտներ եւ գիտական հաստատութիւններ կան, թէ դրամատուները միայն խորհրդային են. թէ հողը պետական է և կը տրուի ինը տարուան համար, «թէ հայկական հողին կը բուրէ ամէն տեղ, ամբողջ երկրին մէջ»: Եզրակացնելով, յայտնեց թէ Հայաստանը մեծ ապագայ ունի տնտեսական տեսակէտով, բայց երկիրը նեղ է եւ փոքր:*

*Պ. Քարլ Տօքթ. Նանսէնի ձգեց երաշխաւորութեան եւ Մոսկուայի հետ եղած կապին պատասխանը, իսկ մաքսային հարցի մասին պատասխանեց Պ. Բաշալեան, ըսելով թէ մաքսը կ'առնուի Մոսկուայի ընդհանուր եւժտացոյցին հիման վրայ: Ժամը արդէն 1 էր, և որոշուեցաւ յաջորդ նիստին ձգել քաղաքական հարցերը: Անգլիոյ ներկայացուցիչներէն դքսուհի էվժոլ առաջարկեց 9 հոգինոց մասնախումբ մը ընտրել, որպէսզի քննէ ամբողջ ծրագիրը և բերէ իր եզրակացութիւնները եւ բանաձեւը: Այս մասնախումբը պիտի քննէ նաև դրամական եւ մասնագիտական հարցերը:*

*— Ազգերու Դաշնակցութեան մասնաճիւղերու Միջազգային Միութիւնը յայտարարութիւն մը ցրուեց, որ շատ մը խնդիրներու կարգին կը շօշափէ նաեւ հայկական հարցը և կը խնդրէ ընդհանուր ժողովէն՝ աջակցիլ Նանսէնի ծրագրին:*

*Ընդհ. ժողովի մէկ նիստին մէջ, Ֆրանսայի ներկայացուցիչներէն Պ. Լուշէօր գնահատելով Ազգերու Դաշնակցութեան կատարած գործերը, ըսաւ. «Երէկ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրցաւ տնտեսապէս ոտքի հանել Աւստրիան եւ Հունգարիան, իսկ վաղը Ժնեւոյնը կ'ընէ եւ Հայաստանի համար»:*

*ՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով, ստիպուած ենք յաջորդ համարին ձգել Ե. Յանձնաժողովին վիճաբանութեանց շարունակութիւնը:*

### Թուրեահայ պատուիրակութիւն մը Էնկիւրիի մէջ

*Թուրքահայ Բարձրացման Միութեան կողմէ վեց հոգինոց պատուիրակութիւն մը անցած շաբաթ Էնկիւրի մեկնեցաւ, յայտնելու համար Քէմալի կառավարութեան թէ Թուրքիոյ Հայերը կը հրաժարին Լօզանի դաշնագրին փոքրամասնութեանց վերաբերեալ իրաւունքներէն, եւ հաւատարիմ են կառավարութեան:*

*Չրեաններն ալ համայնքի ընդհանուր ժողով գումարելով, որոշած են չեղեալ համարել այդ դաշնագրին իրենց տուած իրաւունքները:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

# ՀԱՅԵՐԸ ԼԱ ՍԷՅՆ-ԹՈՒԼՈՆԻ ՄԷՋ

## Ինչպէս եկան եւ ի՛նչ կ՛ընեն,— 300 Լա Սէյն եւ 100 Թուլօն,— Ամբողջ երիտասարդութիւն մը խամրի.—

Գեղեցկագիր քաղաք մըն է Լա Սէյն, 67 քիլոմեթր հեռու Մարսէյլէն եւ հարաւակողմը Թուլոնի, որուն ծովեզերեայ մեկ արուարձանն է գրեթէ, նաւով 20 վայրկեան միայն հեռու, իսկ հանրակառքով՝ 45 վայրկեան։ Հաստատուած երկու փոքրիկ սարահարթերու ստորոտը, Թուլոնի նաւակայքին քերանը, La Petite Rade կոչուած, եւ օժտուած բնական յարմարութիւններով, համբաւաւոր է իր Սապէթով ու Թամարիսով — ծովեզերեայ ամառնային վայրեր հաճոյքի —, ինչպէս Թուլոնը իր Մուրիյոնով, այնքան ներբողուած Քլօա Ֆարէրի գրչով։

Թուլոն, իբր զինուորական կարեւոր բազոյն նաւահանգիստ իր առաջնակարգ նաւարանովը, ծովային զինուորներու աղուոր քաղաքն է առաւելապէս, ուր Նափոլէոնի շունչը կ՛ապրի միշտ. իսկ Լա Սէյն ունի համանուն բերդը, բայց մանաւանդ իր Շանթիէն, շուրջ երեք քառորդ դարու հնութեամբ նաւաշինական հաստատութիւն մը, «Société Anonyme des Forges et Chantiers de la Méditerranée», որ ունի 40 միլիոն դրամագլուխ։

Լա Սէյնի, ինչպէս նաեւ Թուլոնի հայ գաղութին պատմութիւնը միաժամանակ կը սկսի. շատ պարզ է եւ շատ նոր։ Շանթիէ աշխատող Ցոյն մը, անօրինութենէն արտօնուած, 1923 Հոկտ. 14ին կ՛իջնէ Մարսէյլ՝ վարձելու համար հայ գործաւորներ որոնք այն ատեն գունդագունդ կը հասնէին Արեւելքի այդ նաւահանգիստը՝ սարսափներու երկրէն փախչելով։ Խումբ մը երիտասարդ, 60 հոգի եւ մեծ մասով Պոլսէն ու արուարձաններէն, շուտով կ՛ընդունին առաջարկը եւ նոյն իրիկունն իսկ կ՛անցնին Լա Սէյն ու կը յանձնուին Շանթիէ։ Այդ գիշերն իսկ կծիկը կը դնէ զանոնք վարձող Ցոյնը որ առնոցմէ իւրաքանչիւրէն փոխանակ 5ի 12 ֆրանք գանձած էր, իբր տոմսակի գին։ Հայերը յաջորդ օրը իբր հասարակ գործաւոր կը տեղաւորուին զանազան գործերու մէջ. կը սրսուի իրենց ձրի բնակարան Շանթիէի «պարագըման»ներուն մէջ (որոնց ''Քեմբ,, անունը կուտան այսօր՝ ինչ որ սխալ է). կը յատկացուի նաեւ ժամանակին ճաշարան։

Ուրիշ խումբեր ալ շատ չանցած կը հասնին Մարսէյլէն եւ մօտակայ քաղաքներէ, հեռագրեր կը տեղատորուին Լա Սէյն, փոքր թիւ մըն ալ՝ Թուլոն, ներկայիս, երկու տարի վերջ, աւելի քան 300 հոգինոց հայ գաղութ մը ունինք Լա Սէյնի մէջ, 100 հոգի ալ Թուլոնի մէջ։ Իրերը այնպէս մը պատահեցած են որ ամուրիներու մեծագոյն մասը հաստատուած է Լա Սէյն, իսկ ամուսնացածները Թուլոն հաստատուած են ընդհանրապէս։

Երկու քաղաքներու Հայերէն շատ աննշան մաս մը միայն տեղաւորուած է մանաւոր գործերու մէջ, իսկ 200ի չափ Հայեր կ՛աշխատին Շանթիէի մէջ։ Իրենց մտայնութեամբ անոնք յաջողած են 1-2 տարուայ ընթացքին հասարակ գործաւորութենէ բարձրանալ տակաւ եւ իւրացնել քանի մը արհեստներ ու մանուածքներ, ինչ որ իրենց աշխատակիցներու նախանձը կը շարժէ, թէեւ իրականին մէջ եղածը մեծ բան մը չէ։ Ուրախ ենք ըսելու որ հիմա ունինք, թէեւ սակաւաթիւ, «ժիւռնէօր» եւ «Թուրնէօր» հայ վարպետներ եւ նաւաշինական ուրիշ քանի մը կարեւոր արհեստներու տիրացած հայրենակիցներ։

Հայերը հսկայ Շանթիէի ամենօրեայ խնդրանքին կարեւոր մեկ մասը լրացուցած ըլլալով, ինչպէս նաեւ իրենց յառաջդիմութեամբ եւ աշխատասիրութեամբ կրցած են իրենց արժանի դիրքը զրաւել «մեքենական աշխարհի» մէջ ալ՝ Ֆրանսացիէն եւ Իտալացիէն վերջ, որով արժեցնել իրենք զիրենք եւ համարումը շահիլ Ընկերութեան, ինչ որ սակայն արգելք մը չէ որ տագնապի առաջին նշաններուն իսկ ճամբու դրուին, ինչպէս եղաւ անցնող Ցունիս եւ Յուլիս ամիսներուն — ախուր արձակուրդ — երբ տարիւրէ աւելի Հայեր գործէ հանուեցան, որուն իբր հետեւանք կամ հակազդեցութիւն քանի մը տասնեակ Հայեր ալ ինքնաբերաբար թողուցին այդ երկրաւոր քաւարանը։

Այս խոշոր Ընկերութիւնը ոչ միայն նաւային զանազան ընկերութիւններէ յանձնարարութիւններ կ՛ընդունի, այլ եւ ու մանաւանդ Պետութենէն կը ստանայ պատերազմական նաւերու — զրահաւոր, ընդծովեայ, եւլն.— ապսպրանքներ։ Այնատեն է որ գործաւորներ ընդունելու ամբողջ եղանակ մը կը բացուի։ Այսպէս երբ Թուլոնի ու Լա Սէյնի քաղաքապետներուն, այդ 2 քաղաքներու Առեւտրական ու ճարտարարուեստական ընկերութիւններուն, տեղական ու Մարսէյլի թերթերուն եւ նոյն ինքն Շանթիէի Տնօրէնութեան եւ Ընկերութեան ներկայացուցչական ժողովի միացեալ ջանքերուն շնորհիւ, Ցունիսէն մինչեւ Օգոստոս Պ. Փէնլէվէի կառավարութենէն ապսպրանք եւ ի մօտոյ իրագործելի խոստումներ առնուեցան, embauchement-ը վերսկսաւ Օգոստոսին եւ ճամբու դրուած ելրոպացիներու հետ սկսան ընդունիլ եւ Հայերը, (որոնցմէ ամանք նոյն իսկ նամակով կանչուեցան), թէեւ անոնք որ արդէն յարմար գործերու մէջ տեղաւորուած էին այլուր, ստիպուեցան մերժել տուաջարկը։ Այնպէս որ կարելի է ըսել թէ, ինչպէս առաջ, ներկայիս ալ անգործ Հայեր չիան Լա Սէյնի եւ Թուլոնի մէջ։

Շանթիէն ոչ միայն եկամուտի աղբիւր մը եղած է Լա Սէյնի բնակչութեան (25 հազար) մեծագոյն մասին համար, այլ եւ անուշիկ մայր երակն է Թուլոնի բարգաւաճ վաճառականութեան որ իր յաճախորդներուն մէջ բազմաթիւ Լա Սէյնցիներ կը հաշրէ արդէն։

Խայտաբղէտ բազմութիւն մը կը ներկայացնէ Շանթիէի գործաւորութիւնը, հիմա կրճատուած 5 հազարի, ուր ձերմակին քով կը տեսնէք դեղինն ու սեւամորթը, նաեւ թխագոյնը։ Հոն կ՛աշխատի քիչ մը ամէն մարդ, մինչ ալ չարմարագոյն գործ մը փընտռելով գուրսը կամ հետապնդելով իր կորուսած դիրքը, որովհետեւ բացառիկ հերոսութիւն պէտք է երկար ատեն տանելու համար գրեթէ միջազգային այս հսկայ հաստատութեան ծուխի, ու մուխի, իւղի ու ցեխի անվերջ ու մխրճնակ կեանքը։ Աւոյ հանդերձ Շանթիէն ունեցած է ծանր տատանքի իր Asերը, քանի, երեսուն, քառասուն եւ աւելի տարի ծառայողներ, այսօր գրեթէ անբանացած կամ մանկացած եւ այս՝ շատ բնական կերպով մը։ Հոն կը գտնէք ընկերային ամէն դասակարգի ներկայացուցիչները,— իր առեւտուրին մէջ ձախողած վաճառականը, անդրամագլուխ գերձակն ու կօշկակարը եւ այլ արհեստաւորներ, իր քաղաքական հայեացքին մէջ մոլորած ապան, բախտէն կամ քիչ մըն ալ իր ազգէն հալածական ուսուցիչը, իրենց մանագիտութիւնը կիրարկելու անկարելիութեան դատապարտուած բժիշկը, դեղագործն ու ատամնաբոյժը, գրեթէ համր էինայինը. քարափի բեռնակիր սեւամորթը, քապիլն ու գուլոկլին, մալկաշն ու աննամչին, և դեռ ինչ տեսակ որ կ՛ուզէք։

Այս ծովածաւալ բազմութեան մէջ, ուր ատաւար մեծամասնութիւն մը կը կազմեն Իտալացիները, իրենց բազմաթիւ գաւառաբարբառներով կամ, երբ ֆրանսերէն պիտի խօսին, շեշտ բռնավանապաղով, ափ մը հողի պէս ցրուած է նաեւ հայ գործաւորութիւնը, կլոր հաշուով երկու հարիւր հոգի, և հոս է որ կը խամրի ու պիտի փճանայ մեր առոյգ ու կայտառ երիտասարդութիւնը ցեխոտ հացի մը փոխան՝ եթէ կեանքի պայմանները շարունակեն միալ այսպէս անողոք, և եթէ հայրենիքի անմահ իւաէալն ու ապագայի ուժեղ հաւատքը չշարունակեն ըլլալ հասարակաց կապն ու ներշնչարանը՝ վհատութեան սեմերուն վրայ սպրող այս սիրտերուն, որոնք զօրաւոր ներարկումի մը պէտք ունին։ Ժամանակ ըսելու որ հատ հատ մանուկներ ու պատանիներ ալ սկսած են տեսնուիլ գործարաններու այս բազմութեան մէջ։

Անկախ դիրքերու սիրացած Հայեր չիան գրեթէ, եթէ չհաշուենք մատի վրայ հաշրուող քանի մը տասնեակ հայ կիներ որոնք քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր հաստատուած են այս շրջանին մէջ՝ Թուլոն։ Նկատելի պարագայ մըն է որ կեսարացի հայ կօշկակար մը իր համշիրակներու յատուկ ճարպիկութեամբ շուտով կալուածատէր դարձած է արդէն Լա Սէյնի մէջ։

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՍԱՏՈՒՐ

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

## Այցելութեան մը արդիւնքները

*Կաթոլիկոսական Պատուիրակութեան Դիւանին հետեւեալ յուշերը կը հաղորդեն մեզի.—*

Երուսղայի թեմական կեդրոնական առաժմեայ Վարչութեան վերջին նիստին մէջ Պալաքեան եպսկ. մանրամասն համարատուութիւն մը ըրաւ Մարսիլիոյ և Լիոնի թեմերը կատարած իր այցելութեան մասին։ Կաթող. պատուիրակը մասնաւորաբար զբաղած է կրթական և եկեղեցական գործերու կարգաւորութեամբ, նոյնպէս ամէն տեղ քարոզած է որ հայ ժողովուրդը հետու մնայ այնպիսի արարքներէ, որոնք կրնան դժգոհութիւն պատճառել հիւրընկալ կառավարութեան և ''անքաղաքի տարր,, նկատել տալ Հայերը։ Թեմական վարչութիւնը համամիտ գտնուեցաւ այս ուղղութեան և գոհունակութիւն յայտնեց։

## Կրթական գործեր

Փարիզի արուարձաններէն Ալֆորվիլի մէջ չորս սենեակնոց տուն մը վարձուած է իբրև դպրոց և Հոկտեմբերի սկիզբը դասախօսութիւնները պիտի սկսին։ Այս շէնքը կը գտնուի հայկական կեդրոնին մէջ։

Լիոնի Ազգ. Միութիւնը վարձած է Foyer Lyonի սրահը, յարակից երկու սենեակներով, իբրև դպրոց ծառայելու համար։ Այստեղ ևս յառաջիկայ Հոկտ. 1ին մանկապարտէզ մը պիտի բացուի։ Այս առթիւ Մարսիլիայէն մանկապարտիզպանուհի մը հրաւիրուած է։

Տիկ. Մաւրի Նուիպարի մարմինը առջի օր Փարիզ փոխադրուեցաւ։ Պ. Պօղոս Նուպար ծանրապէս հիւանդ ըլլալով, չէ կրցած ընկերանալ և մինչև իր ապաքինումը դագաղը պիտի պահուի Փարիզի եկեղեցիին նկուղին մէջ։

Միտիլիի հոգեւոր հովիւ Պարտիզակցի Անանիա վարդապետ Աբելեան, հրաւիրուած է իբրև հոգեւոր հովիւ Լիոնի։

# ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՓԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆի

Երկիրը կը զարգանայ յարաւօրէն՝ ունենալով կառավարութիւն մը, որ կը թուի տեւական ըլլալ։ Երկրին ներսն ու սահմանապուրին վրայ կացութիւնը հանդարտ է, ժողովուրդը աշխատասէր է և խիստ գործունեայ, հողերը բարեբեր են և երկիրը ունի ջրային շատ ուժեր և հանքային հարստութիւններ։ Բայց մինչ կողմէ երկիրը ահռելի կերպով քանդուած է անցեալ աշխարհակուռթեանց, չարչերու, յեղափոխութեանց և քաղաքային կռիւներու պատճառաւ։ Ներկայիս երկիրը իր մէջ կը պարունակէ աւելի շատ բնակչութիւն քան սրամաբանօրէն թոյլ կուտայ իրեն իր ներկայ վիճակը։ Անիկա կը տառապի գրամի մեծ պակասէ, և մանաւորաբար արգաւանդ հողերը բաւարար չափով չեն կրնար օգտագործուիլ, առանց կարգ մը մասեր ոռոգելու և ցամքեցնելու։

## Դ.— Քննութեան արդիւնքները

Նկատի ունենալով այս պայմանները, ակներև է որ հայ գաղթականներու խնդիրը ամբողջովին լուծելու համար անհրաժեշտ պիտի ըլլայ գործադրութեան դնել ոռոգումի և չորացումի մեծ ծրագիրները, ինչպէս նաև զարգացնել Հայաստանի ճարտարարուեստի կարելիութիւնները։ Սակայն և այնպէս, մեր ճանձնաժողովը գտաւ որ ճարտարարուեստական ձեռնարկներու հաստատումը բնաւ չպիտի դիւրացնէ գաղթականներու անմիջական տեղաւորումը, եւ բաւական համարեց ուսումնասիրել միայն հայկական կառավարութեան կողմէ իրեն ներկայացուած ոռոգումի և չորացումի գնահատ ծրագիրները։

*Մեր յանձնաժողովին ներկայացուած և գաղթականները Հայաստանի մէջ տեղաւորելու կարելիութիւններ ներկայացնող ծրագիրները կարելի է բաժնել երեք խումբի.—*

1.— Ոռոգում *Սարդարապատի դաշտին*, Երեւանէն 50 քիլոմեթր դէպի արեւմուտք։

2.— Ոռոգում *Երեւանի արեւելեան եւ արեւմտեան կողմի fարfառուs եւ խոպան շրջանին* (Ղըր)։

3.— Չորացում և ոռոգում *Գարա-Սուի* (Սեւ Ջուր) և *Զանգիբասարի ճահիճներուն*, Երեւանի հարաւարեւմտեան կողմը։

Մեր ճանձնաժողովը այս ծրագիրները քննեց պարագաներուն ներածին չափ մանրակրկիտ կերպով, եւ նկատեց որ բոլորն ալ իրականանալի են և իրենց ամբողջութեան մէջ կը համապատասխանեն հետապնդուած նպատակին։

Սակայն, նկատի ունենալով բոլոր այս ծրագիրներու անմիջական գործադրութեան համար դրամ գտնելու հաւանական դժուարութիւնները, իմ կարծիքով, աւելի խելացի պիտի ըլլայ աշխատանքները սահմանափակել ամէնէն առաջ հաւաքելու համար այնքան գումար, որքան անհրաժեշտ է յիշուած վերջին շրջաններու ոռոգման և չորացումի ծրագիրները գործադրելու։ Գալով Սարդարապատի դաշտին ոռոգման (ուր կայ 43 հազար տեսեակին ոռոգելի հող), մեր ճանձնաժողովին կարծիքով, քանի որ ատիկա գործադրելու համար մեծ գումար (12—15 միլիոն ռուբլի) և երկար ժամանակ (3 տարի) պէտք է, այս յատակագիծը միւսներուն հետ պէտք չէ մտնէ ծրագրի առաջին մասին մէջ. ուրիշ խնդիր, եթէ անհրաժեշտ գումարը հայթայթուի մեր նախատեսածէն աւելի դիւրին կերպով։

Մեր ճանձնաժողովը կը մտածէ նոյնպէս որ փափաքելի է աշխատանքները սկսիլ ճահիճներու չորացումով, որպէսզի անհետանայ մալարիան, որմէ կը տառապի ներկայիս ամբողջ հայկական դաշտագետինը։

Այն շրջանները, որոնցմով զբաղի կ՛առաջարկեմ, հետեւեալներն են.—

Երեւանի արեւելեան և արեւմտեան կողմի քարքարուտ և խոպան շրջանը (Ղըր), 19 հազար տեսեակին. Սեւ Ջուրի ճահիճները՝ 10 հազար տեսեակին. Զանգիբասարի ճահիճները՝ 4 հազար. գումար 33 հազար տեսեակին։

Այս շրջաններու ոռոգման եւ չորացման ծախքերը կը հաշուուին մօտաւորապէս հետեւեալ կերպով.

Ղըրի շրջան 3 միլիոն ռուբլի, Սեւ Ջուր 1,500,000 ռբ. Զանգիբասար՝ 600 հազար. գումար 5,100,000 ռբ.։

Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել իրեւ չնախատեսուած ծախք՝ 900000 ռբ. գումար 6 միլիոն ռբ.։

Այս հողամասերուն վրայ կարելի դիւրութեամբ տեղաւորել 25 հազար հոգի և հայկական կառավարութիւնը ընդունեց նախապատուութիւն տալ Հանրապետութեան սահմաններէն դուրս գտնուող գաղթականներուն, մինչև առաջին 15 հազար հոգի։

Գաղթականներուն գիւղերու մէջ հաստատութիւը ապահովելու, անոնց տուն, գործիք, արջառ, սերմնացու, կայ հայթայթելու համար պէտք պիտի ըլլայ մարդ գլուխ 200 րուբլի, այսինքն 15,000 հոգիի համար երեք միլիոն րուբլի. գումար մը, ինչ որ անհրաժեշտ ընդհանուր գումարը կը բարձրացնէ 6 միլիոն ռուբլիի։

Իմ կարծիքով, անհրաժեշտ գումարը հայթայթելու լաւագոյն միջոցը փոխառութիւն մը կնքել, ճիշտ յատկացեալ գաղթականներուն համար կիրառելի պայմաններով։ Ցուսալի է որ կարելի գումարներ տրուին մարզպետներու կողմէ և այդ պարագային համապատասխան չափով նուազած պիտի ըլլայ գաղթականներու տեղաւորման յատկացուելիք այն երեք միլիոնի գումարը, որ պիտի հայթայթուէր փոխառութեամբ։

Հայկական կառավարութիւնը պարտաւոր է իր վրայ առնելու ինը միլիոն ռուբլիի այս փոխառութիւնը, որ պիտի յատկացուի բացառապէս վերոյիշեալ նպատակին, և երաշխաւորել զայն։ Եթէ կառավարութիւնը կը փափաքի որ տոկոսը ըլլայ կարելի եղածին չափ չափաւոր, հաստատումի պայմանաժամը տասը տարիէն ոչ պակաս, այլ 15 կամ 20 տարի. տակէ զատ, ընդունելի հետեւեալ դիւրութիւնները տալ նախատեսուած ծրագրին համաձայն հայրենիք դարձած գաղթականներուն։

1. Ոռոգումի, չորացումի և այլ աշխատանքներու համար անհրաժեշտ ղող պարզ բանուորները կարելի եղածին չափ չպիտի առնուին գաղթականներէն։

2. Գաղթականներուն պատկանող ռարկաները մաքսատուրքէ զերծ պիտի ըլլան։

3. Գաղթականներու գոյքերը վիճեթական սահմանագուխէն սկսեալ կաթուղիով ձրի պիտի փոխադրուին։

4. Ձրի հող պիտի տրուի իրենց։

5. Գաղթականները տուրքերէ զերծ պիտի ճնան՝ իրենց երկրին մէջ հաստատուելուն յաջորդող առաջին երեք տարիներու ընթացքին, բացի այն տուրքերէն, որոնք պիտի յատկացուին փոխառութեան տոկոսն ու մայր գումարը վճարելու (այս տրամադրութեան գործադրութիւնը հաւանաբար պիտի երկարաձգուի մինչեւ փոխառութեան վերջնական հաստուցումը։)

(Շարունակելի) 

## ԳԻՒՂԻՍ ՁԱՄԲԱՆ

Ճամբան ձերմակ, ճամբան երկար, անդորրիկ,
Օձի մը պէս գալարուն էր ու այգուն,
Փոշին անոր մըշուշին հետ թափանցիկ.
Ծովակ կ'ըլլար բացատանին տարածուն։

Ճամբան մեծ էր, մեծ գետի մը պէս յորդուն
Որ գարունին կը թաւալի շառաչուն.
Ճամբան նըման էր կարապի մը սիրուն
Որ լըճին վրայ կը սուրայ հեշտ ու գինով։

Ճամբան սատափ բացուած ծաղիկ մ'էր աղուոր,
Շուրջը անոր կը բացուէին անանուն
Հազար հազար բոյս ու տունկեր երփնաւոր,
Բուրմունքներով քաղցրիկ, քնքոյշ ու զեղուն։

Ո՛վ մեր ճամբան, մեր Մարգերին դալարուն,
Սիրտս հիմա մեծ փափաքով երազուն,
Քեզ կը թրոչի՛, քեզի՛ կուգայ տարփավառ.
Ապրիլ նորէն անգամ մըն ալ քեզ համար։

Ծօսի ծառեր գեղադալար, վարսաւոր,
Այգածիծաղ արշալոյսին ոսկեծոր,
Աղբերակին Գայլ-Աղբիւրի ջուրերուն.
Կը ժըպտէին երբ քաղցրութեամբ մը անհուն,

Կը քալէինք կաթնասպիտակ, պատարուն
Լայն կողերէդ, առնելով միշտ տրոփուն
Մոցէպ բոյրեր ծաղրինածոր, քաղցրագին,
Որ կուտային մեզ շունչն համակ գարունին...

Ճերմակ էիր ինչպէս կոյսերը մատղաշ
Մեր գիւղակին, որոնց վարսերն ոսկեբաշ,
Արեգակին ճառագայթէն ալ սըլացիկ
Կը փայլէին անհունօրէն գեղեցիկ։

Ճերմակ էիր ինչպէս արձան մը ձիւնէ,
Որ Արուեստի ձեռքը վարպետ կը շինէ.
Քու լուսագեղ ծիծաղը ջինջ ու պայծառ,
Կեանք կը շընչէր աշակներուն մեր լըծվար։

Ո՛վ մեր ճամբան մեր Մարգերին հեռաւոր,
Հոգիս հիմա մեծ կարօտով տարփաւոր,
Երնէ՛կ, գառնար անգամ մըն ալ իր գիւղակ,
Տեսնէր նորէն քեզ եղներուս հետ ջուխտակ։

*Մարտիզ* ԱՐՍԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

## ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ

Վաղուց է որ մասնաւորապէս Փրակայի և ընդհանրապէս Եւրոպայի հայ ուսանողութիւնը չերմօրէն կը փափաքի կազմակերպել Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութիւններու ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐը։ Տակաւին անցեալ տարիէն Փրակայի ուսանողութիւնը համագումարի խնդիրը իր հաւաքոյթներուն մէջ արծարծած և իր ցանկութիւնը հաղորդած է Վիեննայի, Պերլինի, Փարիզի և այլ վայրերու Հայ Ուսանողական Միութիւններուն։ Տարաբախտաբար, մեր կամքէն անկախ պատճառներով, ցարդ հնարաւոր չեղաւ համագումարի իրագործումը։

Ներկայիս, սակայն, Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը իր ուազ պարտականութիւնը կը համարէ նախաձեռնարկ ըլլալ համագումարի շուտափոյթ կազմակերպման և, արդէն իսկ, նախապատրաստական աշխատանքներու լծուիլ՝ առաջիկայ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐի 25—30ին անպատճառ գլուխ բերելու համար գայն։

Սիրելի ընկերնե՛ր, մեզի գերազանցապէս կ'ոգեւորէ այն հաւատը, թէ դուք ևս, մեզ հետ, խորապէս կը գնահատէք համագումարի իրագործման անհրաժեշտութիւնը, քանի որ բացառապէս համագումարի հետ կապուած է Եւրոպայի հայ զգայուն ուսանողութեան իրբեւ հաւաքական գօրաւոր կազմակերպութիւն մը հանդէս գալու կենսական կարեւորութիւնը։ Մենք լիացոյս ենք, որ դուք ևս, մեզ հետ, մեծապէս կարեւոր կը համարէք, որ Եւրոպայի Հայ Ուսանողութիւնը իր համագումարով և իր հաւաքական ճի գերով մտահոգուի մեր հարազատ հայրենիքի վերաշինութեան նպաստելու, մեր երկիրն ու ժողովուրդը և մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը եւրոպական հասարակութեան ծանօթացնելու, Եւրոպայի հայ գաղութի հանրային կազմակերպութիւններուն և ազգային մշակութային խնդիրներուն մէջ իր ձայնն ու մասնակցութիւնն ունենալու, օտար ուսանողական կազմակերպութիւններու և Ամերիկայի ու այլ վայրերու հայ ուսանողական-աշակերտական միութիւններու հետ շփման և գործակցութեան մէջ մտնելու, ուսանող սերունդի բազմակողմանի դաստիարակման և զարգացման, ինչպէս նաև նիւթական օգնութեան խնդիրներով զբաղելու, ուսանողական յատուկ մամուլ, կազմական կանոնադրութիւն, մէկ և ընդհանուր կեդրոն ունենալու և այլ բազմաթիւ կենսական խնդիրներ։

Այս գերագոյն մտահոգութիւններով է ահա, սիրելի ընկերնե՛ր, որ Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը մեծապէս ցանկալի կը համարէ համագումարի շուտափոյթ կազմակերպումն ու իրագործումը։ Մօտաւորապէս այս մտահոգութիւնները շօշափող խընդիրներն են, որ — ինչպէս կը տեսնէք — կը կազմեն մեր օրակարգը, զոր կը ղրկենք ձեզ։ Անշուշտ օրակարգի կէտերու յաւելման կամ կրճատման իրաւունքը կը պատկանի անխտիր բոլոր մութիւններուն և կ'ենթարկուի համագումարի վերջնական հաստատման։

Որպէս զի հնարաւոր ըլլայ համագումարը աւելի շուտ կազմակերպել և բոլոր վայրերու Միութիւններուն և անոնց պատգամաւորներուն շարք մը կենսական դիւրութիւններ տալ, Փրակայի Հայ Ուսանողական Միութեան Վարչութիւնս վճռեց.—

Ա.— Համագումարը հրաւիրել ոչ ուշ քան 25-30 Հոկտեմբեր, Փրակայի մէջ։

Բ.— Համագումարի նախապատրաստական ամէն կարգի աշխատանքներու նիւթական ու բարոյական հոգերը ստանձնել։

Գ.— Բոլոր պատգամաւորներու համար չեխական ձրի վիզա ստանալ։

Դ.— Փրակա եկող բոլոր պատգամաւորներուն, համագումարի տեւողութեան ընթացքին, ձրի ճաշ և բնակարան տալ։

Ամէն մէկ վայրի պատգամաւորներու ճանապարհածախսը կը հոգայ նոյն վայրի Միութիւնը։

Միայն Գ. և Դ. կէտերու մէջ յիշուած կենսական դիւրութիւնները հաշուի առնելուն համար է, որ Վարչութիւնս որոշած է համագումարը Փրակա հրաւիրել։ Անշուշտ, կարեւոր է նաև այն, որ, երկաթուղային ճախքերու տեսակէտով, Փրկան իրօք աւելի նպաստաւոր է շարք մը վայրերէ եկող պատգամաւորներուն համար։ Ամէն պարագայի տակ, եթէ դուք առարկութիւն ունիք համագումարը Փրակայի մէջ ունենալու մեր որոշման դէմ և կամ այլ դիւրութիւններ ու ցանկութիւններ ունիք, պիտի խնդրէինք որ բարի ըլլայիք օր առաջ մեզի տեղեկացնել։

Համագումարի անդամակցութեան համար մենք ընդունած ենք հետեւեալ սկզբունքները.

Ա. Համագումարին կը մասնակցին Եւրոպայի հայ ուսանողական միութիւնները, իրբեւ ուրոյն ակադեմիկ կազմակերպութիւններ։

Բ. Իւրաքանչիւր միութիւն, որ ունի 4-9 անդամ, կուտայ մէկ պատգամաւոր, 10-20ը՝ երկու պատգամաւոր, 20-30ը՝ երեք, 30-40ը՝ չորս. 40էն վեր, իւրաքանչիւր 25 անդամ մէկ պատգամաւոր։

Գ. Ամէն մէկ պատգամաւոր իրաւունք ունի միայն մէկ վճռական ձայնով մասնակցելու համագումարին։

Դ. Յանկալի է, որ պատգամաւորները անպատճառ գան իրենց ընտրական շրջանակներէն։ Հակառակ պարագային կարելի է նաև նշանակել Փրակայի կամ մօտիկ վայրերու ուսանող ընկերներէն։

Ե. Պատգամաւորը պարտաւոր է ունենալ իր ընտրական վկայականը՝ կնքուած ու ստորագրուած համապատասխան միութեան կողմէ, ինչպէս նաև ներկայացնելու է իր միութեան անդամական անուանացանկը՝ նոյնպէս կնքուած ու ստորագրուած։

Զ. Համագումարին մասնակցող ամէն մէկ միութիւն պարտաւոր է ներկայացնել իր գործունէութեան մանրամասն և գրաւոր հաշուետուութիւնը և համագումարի օրակարգին շուրջ իր ընկերներու մեծամասնութեան ու փոքրամասնութեան գրաւոր բանաձեւերը։

Է. Համագումարը տեղի կ'ունենայ 1925 թիւին հոկտ. 25-30ին, Փրակայի մէջ և կը տեւէ առաւելն մէկ շաբաթ։

Դիմելով ձեզ այս բոլորը ի գիտութիւն և ի հասառատումն, կը խնդրենք, սիրելի ընկերներ, բարի ըլլալ պատասխանելու մեզ՝ որքան հնար է շուտ, ձեր ամէն կարգի ցանկութիւններու և առարկութիւններու մասին։

Զեխո-Սլովաքիոյ Հ. Ուս. Միութեան Վարչութիւն

Փրակա 14 սեպտեմբեր.

Հասցէ.— Armensky Stud. Svaz Stud. Domov. Na Slupi, Praha II. (Tchecoslovaquie)

## ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ ԿԱՐԾԱՐԾՈՒԻ ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳՐԻՆ ԱՒԹԻ

*(Ժրնեւի մեր թղթակիցէն)*

*Ինչպէս գրած էի, Սեպտ. 16ին Հայասէրներու Միութիւնը հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Տօքթ. Նանսէնի։*

*Կը մասնակցէին 50 հոգի, բոլորն ալ ծանօթ անձեր, և մասնուլի ներկայացուցիչները։*

*Հացկերոյթը անցաւ շատ յաղող, տաք մթնոլորտի մը մէջ։ Կը նախագահէր Պ. Տանտիւրան, Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին նախագահը (Քանատացի)։ Ճառերու և մտերմական ասուլիսներու ընթացքին, բոլորն ալ կ'ընդունէին թէ հայկական խնդիրը փակուած չէ, այլ յետաձգուած, իրբեւ հետեւանք քաղաքական անհրաժեշտ պայմաններու. իսկ Նանսէնի ծրագիրը մասնաւոր ձեռնարկ մըն է, կարեւոր եւ օգտակար։*

*Տեղական թերթերը մանրամասնօրէն գրեցին այս հացկերոյթի մասին։ Ժուռնալ տը Ժընեւ կը յիշէ թէ «Հացկերոյթը եղաւ յուզիչ, կազդուրիչ. բայց և օգտակար ու գործնական»։ Ու կ'աւելցնէ թէ այս հաւաքումը առիթ մը եղաւ վրդովում յայտնելու մեծ պետութեանց ապիկարութեան մասին, հանդէպ ամբողջ ազգի մը քնաջնջման, «ազգ մը որուն ապրելու իրաւունքները հանդիսաւորապէս ընդունուած էին եւ որ իրբեւ դաշնակից ճանչցուած էր Համաձայնութեան կառավարութեանց կողմէ»։*

*Բացման խօսքը արտասանեց Պ. Քրաֆթ Պօնար, Հայասէրներու Միութեան Վարչութեան ատենադուն նախագահը, բարի գալուստ մաղթելով բոլորին։ Ու տեղեկութիւններ տուաւ հայ գաղթականներու վիճակին և Տօքթ. Նանսէնի ծրագրին մասին։ «Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ չգիտցաւ կամ չկրցաւ փրկել Հայաստանը, կրնայ գոնէ իր բարոյական աջակցութիւնը ընծայել. եւ պէտք է յուսալ թէ պիտի ընծայէ»։ Ցետոյ խօսք առաւ Տօքթ. Նանսէն (անգլերէն), պարզելով իր ծրագրին գլխաւոր կէտերը և շեշտելով թէ վայրկեան կորնցնելու չէ։ Պ. Բալալեան ողջունեց «Մեծ Նորվեկիացին», երախտագիտութեամբ յիշեց անոր թափած ջանքերը մեր հայրենիքին համար. ինչպէս և Ցունաստանի ընծայած հիւրընկալութիւնը՝ հազարաւոր հայ գաղթականներու։ Պ. Խատիսեան պատմեց թէ ինչպէս ոչնչացան հայ ժողովրդին յոյսերը, Սէվրի դաշնագրէն յետոյ։ «Այսօր տակաւին կան 3,140,000 Հայեր, որոնց 1,200,000ը կը գտնուին Հայաստան։ Հայ ժողովուրդը ամէն բան կորնցուց, բացի յոյսէն։ Ամէն կողմէ խանդավառ համակրանք յայտնուեցաւ այս ժողովուրդին. բայց այդ բաւական չէ։ Մ. Նահանգները մէկու կէս միլիառ ֆրանք ծախսած են իրբեւ նպաստ։ Հայ ժողովուրդը ապրիլ կ'ուզէ։ Այսօր լուծման նախաքայլ մը կ'առաջարկուի, պէտք է ընդունիլ զայն, որովհետեւ վարչաձեւերը կը փոխուին, իսկ ժողովուրդները կը մնան»։*

*Պ. Խատիսեան ալ իր կարգին երախտագիտութեամբ յիշեց բոլոր անոնք որ կ'օգնեն հայ ժողովուրդին, և յոյս յայտնեց թէ այն որ յաղթեց սառնակոյտերուն (տօքթ. Նանսէն), պիտի կըրնայ յաղթել նաեւ ներկայ դժուարութիւններուն, իր ծրագրին իրականացման համար։ Ողջունեց նաեւ տը Պրուքէրը, Պելժիոյ ներկայացուցիչը, որ հայ ժողովուրդի լաւագոյն բարեկամներէն է և գործօն աշխատանք կը կատարէ ծրագրին իրագործման համար, Ալպէր Թօմա (Ֆրանսացի), Աշխատանքի Գրասենեակին նախագահը, որ նոյնպէս ջերմ հաւատքով փարած է գործին։*

*Պ. Մաքլաս, Ազգերու Դաշնակցութեան յունական ներկայացուցիչը, յիշեց հայ-յունական վաղեմի եղբայրակցութիւնը, որուն գործնական արտայայտութիւնը եղաւ հայ փախստականներուն ընդունելութիւնը։ «Հարիւր տարի առաջ Յունաստանն ալ հարստահարուած էր, իսկ այսօր անկախ պետութիւն մըն է որ մեծցեր է և յարգանք կը վայելէ։ Կովկասի մէջ է որ շղթայուեցաւ Պրոմեթէոսը. բայց Եսքիղէս ինքը երգեց ազատագրուած Պրոմեթէոսը»։*

*Հետզհետէ խօսեցան Պ. Մանտելշթամ, Կ. Պոլսոյ ռուսական դեսպանատան նախկին խորհրդականը, որ վերջերս հոյակապ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց Հայկական Դատի մասին, Պ. տը Պրուքէր, որ ցաւ յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը դրամ չունի, բայց կրնայ ուրիշ ձեւով աջակցիլ ծրագրին իրականացման։ Պ. Շայօլա, իտալական պատուիրակը, որ հաւատք յայտնեց վերաշինութեան այս նախաքայլին իրագործման մասին։ Պ. Ալպէր Թօմա գոհունակութիւն յայտնեց որ վերջապէս ճշգրիտ և դրական ձեռնարկ մը պատրաստուած է որ յաջող արդիւնք պիտի ունենայ։ «Պատրաստուինք վաղը ընդհ. ժողովին ներկայացնելու խնդիրը առևտրական եւ ճարտարագործական ձեւով։ Բարոյական ուժերը օգնութեան կը հասնին, երբ կոչուած ըլլայ կառավարութեանց խղճմտանքին, բուռթ խղճմտանքին։ Օր հունտ մը ինկաւ Ասիոյ մէջ եւ կաղնին բուսաւ։ Մենք ալ այդ հունտին ցանողներն ըլլանք։»*

*Վերջին խօսողն եղաւ Նախագահը, որ յիշեց հայաջինջ սարսափները, ոգեկոչեց Կլատսթոնը, և իր հիացումը յայտնեց Տօքթ. Նանսէնի, գործի մարդուն։*

### Խախամներն ալ կը խաղեն

Պոլսոյ Հրեաները իրենց իսլամ հայրենակիցներուն հաճելի ըլլալու համար, որոշած են Խախամներու ճիւղպէն և փաթթոցը վերցնել։ Ատոնք սինակոկին մէջ քասքեթի մը, դուրսն ալ գլխարկ և սովորական զգեստ պիտի կրեն։

### ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երեմն փոխճէսէor Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Mailloţ Tél. Wagram 96.05։

## Արիւնալի կռիւ մը Տիւրզիներուն հետ

*Տիւրզիները կը շարունակեն ոտքի հանել Սուէյտան։ Սեպտ. 16էն 17 լուսնալիք գիշերը Մուսուափէրի ֆրանս. զինուորները սաստիկ կռիւի բռնուած են Տիւրզի կարեւոր ուժերու հետ։ Ըսդհարումները տեւած են մինչեւ առտուան ժամը 10 և վերջացած են պարտութիւնով Տիւրզիներուն, որոնք նահանջած և հարիւրաւոր դիակներ և ձիեր թողած են ռազմադաշտին վրայ։ Ֆրանս. կորուստները աննշան են. Տիւրզի դրօշակ մը գրաւուած է։*

*Հաւրանի եպիսկոպոս Քատը ծանօթ գրագիտուհի Միրիամ Հարբիի գրուած նամակի մը մէջ շատ գէշ կը նկարագրէ կացութիւնը։ Կ'ըսէ թէ 37 տարուան իր պաշտօնավարութեան ընթացքին այսքան տագնապալի վիճակ չէր ներկայացուցած ձէպէլը։ Տիւրզիները կարգ մը յաղթանակներ տանելով լրացուցին երկրին դժբախտութիւնը։ 5000է աւելի քրիստոնեաներ քշուեցան և կողոպտուեցան և հիմա կը թափառին։ 800է աւելի Ֆրանսացիներ սպանուած կամ անհետացած են. 700 Սուէյտայի բերդին մէջ պաշարուած են։ Հաւրանի տասնեակ մը գիւղերը կը մասնակցին այս շարժումին։ Ապստամբներուն մէջն են Իսմայիլ պէյ Հարիրի և Դամասկոսի երեւելիներէն շատեր, որոնք Տիւրզիներու մօտ ապաստան են։ Ֆրանսայի հմայքը շատ ինկած է 3 Օգոստոսի պարտութենէն ի վեր։ Շատ մը Ֆրանսացի թղթակիցներ եկած են կացութիւնը քննելու համար, բայց Էզրաայէն անդին չեն կրցած անցնիլ։ Սուէյտան կը պարենաւորուի օդանաւերու տորմիղով մը։ Ձէպէլի եւ Հաւրանի մէջ Տիւրզիները վեց օդանաւ վար առած են։*

### Փարիզի ցուցահանդէսը պիտի փակուի 30 հոկտ.ին

*Փարիզի Զարդարուեստի ցուցահանդէսին ընդհ. քօմիսէրութիւնը առեւտրական նախարարութեան դիմելով առաջարկած է ցուցահանդէսը փակել յառաջիկայ 30 Հոկտեմբերին։*

### Պարգեւ Ապտիլ Քէրիմի գլխուն համար

*Մարօքի սուլթանը հինգ հարիւր հազար ֆրանք պարգեւ խոստացած է անոր, որ ողջ կամ մեռած կը բռնէ Ապտիլ Քէրիմը եւ եղբայրը։ Ապտիլ Քէրիմ բացառիկ ժիլոցներ ձեռք առած է իր անձին պաշտպանութեան համար և քովէն հեռացուցած է բոլոր կասկածելիները։*

### Ի՞նչ կը խօսին Մուսուլի մասին

*Լոնտոնեն կը գրեն մեզի.—*

*Մուսուլի վերջին դէպքերը լարած են պետական շրջանակներու ուշադրութիւնը։ Դահլիճին կուսակից օրկանները կը յանձնարարեն չխարխլել Թրքական մեքենայութիւններէն։*

*Մորնինկ Փոսթ դիտել կուտայ թէ ներկայ դահլիճին քաղաքականութիւնը Միջագետքի հանդէպ, երբեք չի նմանիր Լօյտ Ճօրճի Ցուն. Նաստանի մասին հետապնդած քաղաքականութեան Փոքր Ասիոյ մէջ։ «Մուսուլի բնակչութեան վաթսուն առ հարիւրը Քիւրտերէ կը բաղկանայ, մնացեալը Արաբ և քրիստոնեայ ցեղեր են, բացի փոքրաթիւ Թուրքերէ, որոնք հազիւ հարիւրին հինգ համեմատութիւն մը կը կազմեն նահանգին մէջ։ Այս ժողովուրդներէն ոչ մէկը դժգոհ է բրիտանական վարչութենէն և անոնցմէ ոչ մէկը պիտի ուզէ Թրքական իշխանութիւնը, որ հոմանիշ է հալածանքի, ջարդի և աքսորի,— քաղաքականութիւն մը որ երբեք չէ դադրած։» Եթէ Միջագետքը թողունք Թուրքերուն, աղէտալի հետեւանքներ յառաջ պիտի գան եգիպտոսէն մինչեւ Հնդկաստան։»*

*Տէյլի Թելեկրաֆի կարծիքով, պետական շրջանակները այն համոզումը ունին թէ էնկիւրիի վարիչները կ'աշխատին կատարուած իրողութեան առջեւ դնել Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ «Վերջին դէպքերը զինուորական սպառնալիքի բնոյթ չունին, սակայն ցոյց կուտան թէ Թուրքերը ինչպէս պիտի կառավարեն վաղը՝ քրիստոնեայ ժողովուրդները, եթէ այս վերջիններէն յանձնուին իրենց տիրապետութեան, Մուսուլի կամ Պաղտատի մէջ։*

*Այն թերթերը որոնք կը չատագովեն Պօլտունի Միջագետեան քաղաքականութիւնը, մասնաւոր ճիգ կը թափեն հաւատացնելու թէ այդ քաղաքականութիւնը ներշնչուած է պարզապէս բարոյական պատճառներէ։ Անուշ խօսքեր կ'արտասանուին ամէն օր արեւելքի քրիստոնեաներուն զոհաբերութիւններուն և տառապանքներուն մասին։ Չեն վարանիր նոյնիսկ հայ ժողովուրդին անունը շահագործելու, սա դժնդակ օրերուն, մեր արբութիւնները շփոթելով խարխլին հետ...*

## ԴՐՕՇԱԿ

*Սեպտեմբ ԴՐՕՇԱԿի 3րդ թիւր. հետեւեալ բովանդակութեամբ.—*

ԴԱՆԴԱՂ ԲԱՑՑ ԱՊԱՀՈՎ (խմբ.). — Հայաստան և իր հարեւանները (Ս. Վրացեան).— Շարուր Նախիջեւան և Թուրք-Թաթարական քաղաքականութիւնը (Ռուբէն).— Համաշխարհային Ցեղափոխութիւնն էլ... (Ա. Ջամալեան). — Հայաստանի Կոմիտաս.— Ինաեր-նասիոնալ Մարսէյլի համագումարը.— Թուրքիոյ շուրջը.— Կուսակցական կեանք,, Հ. Յ. Դ. Երջանայլն ժողովներ։

Շաբաթ գիշեր 26 Սեպտեմբեր

*Սօսիէթէ Սաւանթի սրահին մէջ*

8 rue Danton — Մէթրօ Սէն Միշել

կը ներկայացուի

Ուշ-Լիճի Նուշ-Լիճի

*Օբէրէթ հայկ կեանքէ 3 արար*

*Մասնակցութեամբ և նախաձեռնութեամբ.*

Լ. ՅԱՐՈՒԹԻ

Գիները ժողովրդական, 3-5 և 10 ֆրք.

*Տոմսերը կը ծախուին՝ Ճաշարան Ուամ,*

*Անի, Ալինա, Պաթխէթ և ներկայացման օրը կիշէն*

## Մարզական կեանք

### ՖՈՒԹՊՕԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի ԱՑՄՕՐՈՒԱՑ

ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խառն (1Mixte) խումբը պիտի մրցի C. A. Dyonisienի Ա. խումբին գէմ։ Հ. Մ. Ը. Մ.ը Galliaի և Garenneի դէմ տարած յաղթանակներէն վերջ հաւանաբար նոյն բաղդին բերէ C.A.D.ն որ Փարիզի ա. ուաջին դասակարգին կը պատկանի։

Մրցումը պիտի սկսի երեքուկէսին Stade Djanի մէջ, Route de Villetaneuse St Denis։ Ա. խումբի խաղացողները կը հրաւիրուին ժամը 1ու-կէսին Փօրթ տը լա Շաբէլ։

— Պահեստի խումբը պիտի մրցի 1. C. A. Colombesի Ա. խումբին դէմ։ Պահեստի և Բ. խումբերու բոլոր խաղացողները կը հրաւիրուին Կար սէն Լազար, ժամը 2ին. (շոգեկառքը կը մեկնի 2,20ին. իջնել Լա Կարէն.)

— Նախորգ կիրակի խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, Իվրիի մարզավայրին մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը 1ի դէմ 2 կոլով յաղթեց Ֆրանսայի նախկին ախոյեան Կալիա գլխալի Ա. խումբին, որ վերջերս յաղթած էր իր կարգին Ըէտ Սթար նշանաւոր խումբին։ Ֆրանսական թերթերը մեծ գովեստով կը խօսին Հ. Մ. Ը. Մ.ի այդ փայլուն յաղթանակին մասին։

— Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբն ալ 3-3ով հաւասար ճնացած է A. A. Amicaleի Ա. խումբին հետ։ Սոյն խումբը տեղւոյս Հ. Մ.ի դասակարգին կը պատկանի։

### ՖՈՒԹՊՕԼ

Փարիզի Հ. Մ.ի ֆութպոլի այսօրուան չորս մրցումները.—

Պակաթելի իր մարզավայրին վրայ, ժամը 2.30ին U. S. A. (Ա.) պիտի մրցի Բլիւպ տը Իքսի (Ա) դէմ։

Փօնթուազի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ.—

U. S. A. (Հ. Մ. պահեստի պիտի մրցի U. S. քուպ վուազինէի "պահեստիին„ դէմ։

Ասիս Մօնի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ).—

Իւնիօն Սպօրթիւ (Բ.) պիտի մրցի Ասիսմօնի (Բ.)ին դէմ։

Քօսմէյլի մէջ ժամը 2.30ին (Սթատի մէջ).—

Միձեռնակ խումբը, պիտի մրցի Քօսմէյլի (Ա.)ին դէմ, (այս խումբը անցեալ տարի Հաւասար մնացած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի (Ա.)ին դէմ)։

### ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Էսկիշէհիրցի կիրակոս Ճորթուեանէ եւ իր եղբայրներէն, որոնք Փարիզ կը գտնուին, կը խնդրուի հասցէնին լմնցնել Ցակոբ Սալապաշեանի Cité des Chemin de fer. Decines (Isère)

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

*Փարիզի Հայ Ուսանող. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ Հինգշաբթի երեկոյ, Սեպտ. 24ին, Միւզէ Փէտակոժիքի մէջ, rue Gay-Lussac, ժամը 8½ին։ Օրակարգ ունենալով Վարչութեան տեղեկատուութիւնը և հրաժարականը։*

ՃՇՏՈՒՄ.— 21 թիւ ծառաջի մէջ Փարիզի Հայ Տրամաթիքին կողմէ հաղորդուած էր թէ հոկտ. 3ին Հօկին ինպաստ ՊԷՊՕՆ պիտի բեմադրուի Սօսիէթէ Սաւանթի սրահին մէջ։ Հօկի վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ճշտել թէ ներկայացման մասին վերջնական ոչ մէկ որոշում արուած է և թէ հոկտ. 3ի ներկայացումը իրենց հետ կապ չունի։

ՓԱՐԻԶԱՀԱՑ երկսեռ երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան 95, Bd. St. Germain, Café du Métroի վերեւի յարկը՝ Երկուշաբթի և Ուրբաթ իրիկունները ժամը 8½—10։

Կը խնդրուի նոր երգչուհիներու եւ երգչախումբերու մէջ փորձուած ténorներու մասնակցութիւնը։

Փորձերու իրիկունները դիմել խմբի ղեկավար՝ Սաքօ Ցակոբեանին իսկ գրասեր 43, Bd. St. Michel, S. Agopian.

Հայկական կազմակերպութիւններէ կը խնդրուի երգչախումբը հրաւիրելու ատեն առնուազն երկու շաբաթ առաջ տեղեկացնել։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ մէջ (Փարիզ)խումբ մը երիտասարդներ, ազգային մշակոյթի զարկ մը տալու համար, որոշած ենք Հասարանական Միութիւն կը կազմել։ Այս առթիւ խորհրդակցական ժողով մը տեղի կ'ունենայ Սեպտ. 27ին կիրակի ցերեկէ վերջ ժամը 2.30ին Café Beck, Place de la Gare։ (Կայարանին ճիշտ դիմացի աջակողմեան սրճարանին վրայի սրահը։)

### Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ Ճանօթ ատաճկաբոյժ Ա. ՀԱՆՉԵՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրերէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ։ Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne, St. Maur (Seine)։

### Վարձու յարկաբաժիններ

2, 3 և 5 սենեակնոց, ամէն թաղերու մէջ, կահաւորուած կամ ոչ։ Ինչպէս նաև խանութներ եւ գրասենեակներ ամէն կարգի գիներով։ Դիմել 13, rue Marivaux, Office Ital։ ՆԻՄԱՐՔ ժամը 2—5։


Կանանց եւ Աղանց դերձակ

ԿԱՐՕ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

51, rue de Seine Մէթրօ Օտէոն

Թելէֆ. Ֆլէօրիւս 59–57

Ձափի վրայ ամենավերջին նորաձեւ թեամբ ճաշակաւոր հագուստները ձոխ ժողերք երկու սեռի յատուկ կերպասներու

Գիները Անմրցելի

Ի դիւրութիւն գործաւորներու, բաց են ամէն օր 8,30էն մինչեւ գիշերուան ժ Բառական է այցելութիւն մը, տեսնելու յաճախորդ դառնալու համար։

Վաճառական-դերձակ

ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

Սօսիէթէ Սաւանդի թատրոնին դէմ։ Ձմեռան համար պատրաստած է ձոխ մոդերք մը ֆրանս. և անգլ. ապրուան կերպասներու։

Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ 8½։ Իսկ կիրակի օրերը մինչեւ 1½։

ԴԵՐՁԱԿ-ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

Ն. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ

3, Rue Cadet բակին մէջ. (Métro Cadet)

ճաշակաւոր հագուստներ

ԱՑՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՁԱՓԻ ՎՐԱՑ

Փորձեցէք և դուք պիտի մնաք կարուածքէն և թէ գիներէն։

ՏՕՔԹ ՀԶՄԻՐԼԵԱՆ

48 Rue Montmartre

(Բ.յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ) Ֆրանսայի կարող մասնագէտներու ընկերակցութեամբ կը դարմանէ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՑԻՆ ՔԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈԿՈՐԴԻ

Հիւանդութիւնները

Telph. Cantral 73.38

Metro Sentier կամ Halles

Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր 8.30—10 և 1.30—8

ՍԱԿԱՐԱՆ

*19 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 102.40 |
| Տոլար | | 21.1 |
| Մարք (ոսկի) | | 5,02 |
| Թրքական Թղթ. | | 12. |
| Թրք. ոսկի | | 92. |
| Մէճիտիյէ | | 8. 50 |
| Լէվա | 100 Հատը | 14.50 |
| Տրախմի | « | 30. |
| Լիր | « | 87. |
| Պելժ. ֆրանք | « | 93. |
| Զուից. ֆրանք | « | 407. |
| Չելվոնեց | | 104.50 |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Քրէպի Ֆոնսիէ I | 1470 | Ֆր. |
| « « II | 1260 | « |
| « « III | 1170 | « |
| Ռուժէլի երկթ. | 100. | |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

"ՊԱԹԻՍԹ"

15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier

Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն։

ՃԱՉԱՐԱՆ COSTAS

Համեղ, մաքուր կերակուրներ. արագ սպասարկութիւն

Անգամ մը միայն այցելել բաւական է գաղափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.

17, rue de la Fraternité — Bruxelles



Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵՄԱՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրքիա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. ուանեատիոսք ւեւն. գրել Sch. Missakian-ի անունով

ՀՈՐԵՔՇԱԹԻ
23
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 23 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ԱՆՋԱԻԱԿ ՆԻԿՈՂՈՍՆԵՐԸ

Շոգեկինդ կը շարունակուի լքեալ գոյքերու աւարը, օրէ օր աւելի լայն ծաւալ ստանալով։

Քիչ անդին կը կարդաք Պոլսոյ վերջին լուրերը։ Աւազակութիւնը հասած է արդէն ազգային-հասարակական սեփականութեանց։ Վերջերս ազերասգին հեռագիրներ կ'ուղղէր Պոլիս, Սեբաստիոյ առաջնորդ. տեղապահը, հաղորդելով թէ ազգային սեփականութեանց վերջին ճեմարանն ալ աճուրդի հանուած եւ ծախուած են։ Նոյնը եւ Կեսարիոյ մէջ։ Այս աւերիչ օրէնքի արամադրութիւնները յառաջ կը բերեն անճար հովիտները, մինչամուսիւն խնդրելով նոյնքան եւ աւելի անճար հասարակութենէ մը, Պոլսոյ պատրիարքարանէն։ Բայց առանց պատասխանը չտրուած, յափշտակիչներուն թաթը լքած է արդէն Պոլսոյ ազգային կալուածներուն վրայ։ Էվգաֆի վարչութիւնը իբրեւ «մահլիւլ» գրաւեր է ազգասիրական մը, Թօփգափուի Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին կալուածները, պատճառաբանելով թէ Նիկողոս անպատակ մեռած է։

Կ'արժէ մէկ երկու ծանօթութիւններ տալ, լաւ իմանալու համար այս աւազակութեան իմաստը։

Սուլթանական շրջանին, «բարոյական անձնաւորութիւն» ձեր ընդունուած չըլլալով, հայ ժողովուրդի գպրոցական, եկեղեցական, բարեգործական եւ վանական շատ մը կալուածներու հիմնադիրները կ'արձանագրուէին միաբէվէլիներու, վահիներու եւ աւելի յաճախ եկեղեցիներու անունով. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին կամ անոր կալուածները սեփականութիւնը կ'ըլլային... որդի Գրիգորի, Ս. Նիկողոսը X.ի որդի Նիկողոսի եւն.։ Այս ձեւով ալ կը տրուէին փերվանները։

Իթթիհատական Սահմանադրութեան շրջանին, երիտասարդ Թուրքերը նեղսիրտօրէն պրպտեցին այս խնդիրները, եւ անգոյ հռչակելով Գր. Լուսաւորիչները, Նիկողոսները կամ Թադէոսները կ'ուզէին գրաւել հայկական հաստատութիւնները։ Կարելի եղաւ վտանգը կանխել, եւ ընդունիլ տալ «բարոյական անձնաւորութեան» դրութիւնը։ Ներկայ կառավարութիւնը, որ իբրեւ թէ աշխարհական է եւ ժողովրդավար, չնչաց ըլլալով Սուլթանութիւնն ու անոր տուած փերմանները, պէտք էր անմիջապէս գանոնք փոխարինէր «բարոյական անձնաւորութեամբ»։ Բայց սուտ խենդ կը ձեւանայ, եւ կը պահանջէ որ մէջտեղ ելլեն Գրիգոր Լուսաւորիչները եւ Ս. Նիկողոսները. կամ ցոյց տան իրենց ժառանգորդները, այլապէս կալուածը կը դառնայ մահիւլ, ուրիշ խօսքով կը յափըշտակուի, ինչպէս եղեր է, եւ պիտի ըլլայ տակաւին, եթէ ազգս միջոց մը չգտնուի։

Արդէն կացութիւնը այնքան պղտոր է որ, յատուկ լրտեսներ ասպարէզ նետուած են, գաղտնի «լքեալ գոյքերը» երեւան հանելու համար, եւ եւանգուն պրպտումներ կը կատարեն այս միջոցին։ Նոր արհեստ մըն ալ կը զարգանայ «Հանրապետական» Թուրքիոյ մէջ։ Վերջերս թուրք թերթերը կը գրէին թէ «լքեալ գոյք» վնտռտող յանձնախումբերը լուծուած են. որովհետեւ անոնց անդամները, մանաւանդ ուսհաֆիները մեծ անիրաւութիւններ գործած են, նոյնիսկ իր սեփական տան մէջ հաստած մարդուն կալուածը մտանելով։ Բայց ասպարէզը այնքան շահաբեր է որ, յանձնաժողովներուն տեղ, անհատները կամ, կառավարութեան միւս օրգանները կը շարունակեն նոյն աղտոտ գործը։

Թուրք իշխանութեան տակ մնացած ոչ-Թուրքերը շատոնց սմքած են ընդհանուր ահ ու սարսափէն եւ ձայն չեն հաներ ամէնէն գրգռիչ անիրաւութեան հանդէպ իսկ։ Ընդհակառակն հազար կտոր կ'ըլլան, հաճելի դառնալու համար։

Եւ սակայն, անօսան կը գործէ բռնութեան թաթը, զրկելով, յափշտակելով, սպառնալով։ Ալ ի՛նչ փոքրամասնութեան խնդիր, երբ մարդկային տարրական իրաւունքներն անգամ աւարառութեան առարկայ դարձուցեր են, երբ ժողովուրդի մը դարաւոր սեփականութիւնները կը գողնան, Ս. Նիկողոսներու ժառանգորդները փընտռելով։

Նկատելի է որ, այս հարստահարութիւնները մանաւանդ ասոնց վերջին օրերս, անշուշտ իբրեւ պատասխան Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին գումարման։ Բայց այս ժողովը, շատոնց տուած է իր անկարողութեան ապացոյցը, այսպիսի «մանր» խընդիրներու կարգադրութեան համար։ Թուրքերը շատոնց վարժուած են արհամարհել Եւրոպան, այն օրէն ի վեր որ խորհրդային, յեղափոխական Ռուսաստանը իրենց կողքին է։ Գոնէ իբրեւ զինակից ձայն հաներ Մոսկուա, «քարեկամաբար»։

Ինչ միամտութիւն...

Շ.

### ՏՈՄՍԵՐ

**«ՅԱՂԱԳՍ ԽԵՅԳԵՏՆԻ»**

*Աւետիսացիները տեսնելով որ քօթայի պողպատէ օրհնմով իսկ չեն կրնար էլիզ Այրճիի խաւարաւիսկ դուռները փակել օսար բազմութիւններուն առջեւ, աւելի արուեստական միջոց մը ստածեր են։*

*Փոփխոր Է. Իսք. իտալացի ծերակուտական Չիփիֆօխն խոսօրհն դիտել տուած է որ Ամերիկա պատրաստ է գրկաբաց ընդունիլ Իտալիոյ կեսարները, Տանթհները, Վերգիլները, Սբինոզաները, Մարֆօլիները Լօմպրոզօները եւ վերջապես երկրին բարձրագոյն մտաւորականութիւնը, չի կրնար հանդուրժել որ «մուռը»— հասարակ ժողովուրդը — խուժէ Ամերիկա։ Միեւնոյն ատեն խրատեր է որ Իտալացիները եւ առհասարակ օսարները իիչ մը չափ դնեն իրենց բազմաճնութեան, փոխանակ խեղդեսիի պես անելու եւ բազմանալու...*

*Չենք գիտեր ինչ պատասխանած է իտալացի ծերակուտականը։*

*Եթէ ես ըլլայի սինեօր Չիփիֆօյի տեղը, հետեւեալ ձառը կը խօսէի.*

*— Չէ՞ք խորհիր, պարոն, որորն դուռը որուն երեսին կը գոցէք... Դուք Ամերիկայի գիւղը կը պարտիք Բոլոնպոսին, իսկ Բոլոնպոս ձեւնուվայի է, հետեւաբար եւ իտալացի։ Դուք այս երկիրը յափշտակեցիք իրենց տերերուն ձեռքին. այս երկրին իրական տերերը Սպանիացիներն եւ ոնեք եմք...*

*«Ձեր ներկայ բաղամակրթութիւնը. ձեր օրհնմերը կը պարտիք ձեր խեղգեսիի նմանցուցած ժողովուրդի զաւակներուն՝ Կեսարներու, Տանթհներու, Վերգիլներու, Մարֆօլիներու, ձեր չորցած երկիրը՝ ձեզի պես չորցած սիրտեր կ'արտադրէ...*

*Սիրով կը դրկեմք մեր այդ Մեծ զաւակները՝ ձեզի, մասնաւորապես Լօմպրոզօն, իիչ մը սիրտ, իիչ մը խոյանք, իեսալ եւ արթնութիւն ներարկելու համար, եթէ չը վախնայիք որ ոնոնք ալ կը մրոտին ձեր արեան մթագող մուխերուն.*

*«Մեր զաւակները ոչ թէ իբր մուռ կուգան հոս, այլ հոսկէ կ'առնեն զայն.. Եւ եթէ անոնց տեղ մեր ընտրանին դրկեմք, կը կարծեմք որ դուք ձեր փրօֆէսըրի աթոռը պիտի է թողուք եւ գործարանի դուռը ափ առնէք, լեցնելու համար պակասը մեր «մուռ»ներուն...*

*«Ինչ դառ կ'ըլլար որ ձեր եւ ձեզի պեսներուն հայրերը հետեւած չըլլային խեղգեսիի օրինակին փրկելու համար խաղաղակրթութիւնը եւ մարդկային բարձրագոյն իեսալները խաթարումէ եւ մրուրէ...*

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

---

ՎԻԵՆՆԱՅի Մխիթարեան ընդհանրէն երկու վարդապետներ Հայաստան մեկնեցան, ձեռագիրներ ուսումնասիրելու և իրենց թերթերու և գիրքերու պակասները լրացնելու համար։ Անցեալ տարի ալ Հ. Ակինեան գացած էր։

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

**ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ**

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Ժընեվ, 21 Սեպտ.

*Ե. Յանձնաժողովի երկրորդ նիստին մէջ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 18ին, ժողովը պէտրղջ երեք ժամ շարունակեց Նանսէնի ծրագրին քննութիւնը։ Նորէն բազմամարդ էր ժողովը։ Ամէնէն առաջ խօսեցաւ Պ. Տիւփուի, անգլիացի մանդատարը, որ տեղեկութիւններ տուաւ ոռոգման երեք ծրագիրներու մասին։ Ըսաւ թէ Սարտարապատի ծրագիրը շատ բազմածախս ըլլալով, Ճանճնախուձը կանգ առաւ Արաքսի հովտին ոռոգման վրայ։ Գնահատեց Շիրակի չրանցքին չինութիւնը, որ շատ ժամն գլուխ հանուած է, և հայ ճարտարագէտները։ Յայտնեց նաև թէ երկիրը ապագայ ունի և կըրնայ ապահովել փոխառութիւնը։*

*Մասնագիտական քննութիւնը վերջացած ըլլալով, մէջտեղ դրուեցաւ քաղաքական մասը։ Նախ խօսք առաւ Ռատիչ, Թրուաթ գործիչը. որ Մոսկուայի հետ համաձայնութիւն կնքած ըլլալուն մահուան դատապարտուած էր, իսկ այժմ փասիչի դահլիճին անդամ է և բարեկամը՝ Սերպիոյ Թագաւորին։ Պ. Ռատիչ ըսաւ թէ Մոսկուայի մէջ ծանօթացած է հայ պոլշեւիկներու հետ, թէ տպաւորութիւնը լաւ է, «թէև պէտք է խոստովանիլ որ հայ ժողովուրդի ընտրանին ցրուած է մանաւանդ Եւրոպայի մէջ։» Ցետոյ ուզեց ապացուցանել թէ՝ հայկական կառավարութիւնը մաս կազմելով Խորհրդային Միութեան, չի կրնար որ եւ է բան ընել առանց Մոսկուայի հաւանութեան, հետեւաբար, երբ հայկական կառավարութիւն կ'ըսենք, պէտք է հասկնալ խորհրդային կառավարութիւն։ «Մարդկային ամէնէն գեղեցիկ զգացումները չեն կրնար փրկել Հայաստանը։ Պէտք է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ամբողջովին նուիրուի այս գործին և ի գործ դնէ իր խելացի և հզօր քաղաքականութիւնը»։*

*Այնուհետեւ խօսեցաւ Տոքթ. Նանսէն, մօտ մէկ ժամ։ Պարզեց հայկական դատին պատմութիւնը, լուեց Մեծ Պատերազմը, Սեվրի Դաշնագիրը. Լօզանը, Ազգերու Դաշնակցութեան չորս բանաձեւերը, մանաւանդ պէտք Անգլիոյ և Իտալիոյ խոստումներն ու յանձնառութիւնները եւ կանգ առաւ ներկայ կացութեան վրայ։ Ըսաւ թէ կառավարութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը բարոյապէս պատասխանատու են հայ փախստականներուն հանդէպ։ Ինչ կը վերաբերի երեւանի կառավարութեան հանգամանքին, յայտարարեց թէ քնակչութեան 100ին 95ը հայ է. նոյնպէս հայկական է պետական պաշտօնէութիւնը, թէ այդ կառավարութիւնը պիտի տայ անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները։ «Ան պատրաստ է ընդունելու դրամագլուխի գործածութեան հակակշիռը եւ դիւրացնելու գաղթականներու հաստատումը, ձրի կատարելով երկաթուղիի փոխադրութիւնը եւ զինուորական տուրքէ զերծ կացուցանելով զանոնք որոշ ատեն մը»։ Շօշափելով այն հարցը թէ ինչպէս կարելի է դրամ տալ պոլշեւիկ իշխանութեան մը, Տոքթ. Նանսէն բացատրեց թէ վարչաձեւերը մշտական չեն, կը փոխուին, բայց երկիրը, ժողովուրդը եւ մշակոյթը կը մնան, թէ չկայ հայկական կազմակերպութիւն մը որ դէմ ըլլայ այս ծրագրին, թէ Հայաստանի նախկին վարչապետն ալ, որ հակառակ է ներկայ կառավարութեան եւ վարչաձեւին, օգտակար կը գտնէ ծրագիրը եւլն.։*

*Ցետոյ խօսեցաւ դքսուհի Էթօլ, Անգլիոյ ներկայացուցիչը, որ յայտարարեց թէ՝ Գերլինի մէջ վար դրուած 3 միլիոն սթերլինը հայկական դրամ չէ, Տիկին Էլէնա Վաքարէսքօ (Ռումանիա) եւ Շուէտի ներկայացուցիչը, ի նպաստ ծրագրին։*

*Ամէնէն վերջ խօսեցան Պ. Ալպէռ Թօմա, որ ակնարկ մը նետելով հայկական դատին վրայ, եկաւ ներկայ ծրագրին եւ խնդրեց որ պետութիւնները անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները տան իրենց դրամատուներուն։ Աւելցուց թէ Տոքթ. Նանսէնի համաձայն, ոչ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, ոչ ալ Աշխատանքի Գրասենեակը պատասխանատուութեան տակ չպիտի իյնան, քանի որ փախստականներու ներգաղթը կամաւոր պիտի ըլլայ։ Ցետոյ, դարձեալ Նանսէնի կարծիքով, փոխառութիւնը կրնայ կատարուիլ դրամատէրներու խմբակի մը կողմէ և արագօրէն վճարուիլ, երկրագործական արտադրութեանց վաճառուժով։*

*Վիճաբանութիւնները փակուեցան այս ճառէն ետոյ, և կազմուեցաւ 10 հոգինոց մասնախումբ մը, որ պիտի քննէ ծրագրին մանրամասնութիւնները և տեղեկագիր պիտի բերէ, անոր հաւեմատ*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ։)

Մ. Ե. Ֆրունզէի անուան պետական ռազմական ակադեմիայի ռազմական ճարտարագիտական ֆակուլտետի պետ՝ զօրավար Ա. Ա. Ռեչկալով

# ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏՕՓԹԷՕՐ ՆԱՆՍԷՆԻ

6.— Գաղթականները իրենց տեղաւորուելէն սկսեալ մէկ կամ երկու տարուան ընթացքին զերծ պիտի մնան պինուորական ծառայութենէ, որ կրնայ իրենց հողերու մշակութեան զնաջնել:

Վերոյիշեալ ինը միլիոն գումարին մէջ չեն մինչեւ սովետական սահմանագիծը կատարուելիք փոխադրութեան ծախքերը, որոնք, իմ կարծիքով, պիտի կրնան վճարուիլ մասնաւոր պրամներով, շահակից կառավարութեանց օգնութեամբ:

Եթէ վերը պարզուած յառակագիծը գործադրութեան դրուի, կարելի պիտի ըլլայ անմիջապէս ապահովել գոյութիւնը շուրջ 4000 գաղթականներու, որոնք իբրեւ բանուոր պիտի աշխատցուին ուռոգումի, չորացումի, ևայլն գործերուն համար: Ասոնց ընտանիքներն ալ հաշուելով, անիկա կը ներկայացնէ կարեւոր մէկ մասը այն 15 հազար գաղթականներուն, որոնց ամենէն առաջ հայրենիք վերադարձը բաղձալի է: Երբոր աշխատանքները կատարուին, կարելի պիտի ըլլայ բնակարան և ապրուստ ապահովել բոլոր այն գաղթականներուն համար, որոնց անմիջական փոխադրութիւնը անհրաժեշտ է: Վերջապէս, կը յուսացուի որ այս յառակագիծին գործադրութիւնը զօրաւոր մղում մը պիտի տայ Հայաստանի զարգացման, ինչ որ թոյլ պիտի տայ որ այս երկիրը նոյնիսկ ընդունի հետզհետէ արտասահման գտնուղ բոլոր այն Հայերը, որոնք ազգային պիտի փափաքին իրենց հայրենիքը վերադառնալ:

Գալով այս ծրագրին շահաբերական կողմին, կարելի է դիտել տալ թէ անմիջապէս որ հողերը ուռոգուին, և կարգ մը տեղեր չորցուին, Պ. Քարլի տեղեկագրին համաձայն միջին հաշուով իւրաքանչիւր տեսիպին տարեկան 225 րուբլի արժէքով բամպակի հունձք մը պիտի տայ: Անիկա սակայն կարելի է նկատել իբրեւ նուազագոյն թիւ մը:

Մեր ստացած ուրիշ տեղեկութեանց համաձայն, բամպակի տարեկան արտադրութեան միջին արժէքը իւրաքանչիւր տեսիպինի համար պիտի ըլլայ մօտաւորապէս 400 ռուբլի, և ծախսում մշակուած շրջաններուն մէջ, ամէն մէկ տեսիպինի արտադրութեան արժէքը այս գումարին կրկինէն աւելի պիտի ըլլայ և 900-1000 րուբլիի պիտի հասնի: Գալով այգիներուն և մրգատանիներուն, ասոնց արտադրութեան արժէքը միջին հաշուով այս գումարին չափ պիտի ըլլայ: Հետեւաբար խիստ կարճ ժամանակի մէջ դժուար չպիտի ըլլայ վճարել փոխառութեան ծախքերը, շնորհիւ արտադրութեան վրայէն գանձուելիք չափաւոր տուրքի մը:

## Ե— Եզրակացութիւն

Վերը պարզուած իրողութեանց վրայ յենլով, կը թելադրեմ, որ Յունաստան և Պոլիս գտնուող վերոյիշեալ 15 հազար հայ գաղթականները փոխադրելու և զանոնք Հայաստանի մէջ տեղաւորելու համար փոխառութիւն մը շրջաբերութեանդնի Հայաստանի կողմէ: Փոխառութեան գումարը պէտք է բարձրանայ վեց միլիոն ոսկեդրամ ռուբլիի, ուռոգելու և չորցնելու համար Երեւանի մօտակայ Ղըրի շրջանը, ինչպէս նաև Սեւ Ջուրի և Զանգիբասարի շրջանները, գումար՝ շուրջ 33 հազար տեսիպին մակերես ներկայացնող ուռոգելի հողերու շրջան մը: Այս վեց միլիոն ռուբլիէն զատ, փոխառութիւնը պէտք է իր մէջ բովանդակէ 3 միլիոն ռուբլիի գումար մը (ինչ որ փոխառութեան գումարը հինը միլիոն ռուբլիի պիտի բարձրացնէ), որ պիտի յատկացուի առ նուազն 14 հազար գաղթականներ ուռոգուած շրջաններուն մէջ հաստատելու ծախքերուն: Եթէ մարդասէրներու կողմէ օժանդակութիւն ըլլայ, այս երեք միլիոն ռուբլիի գումարը կարելի պիտի ըլլայ զեղչել: Հայկական կառավարութիւնը պիտի երաշխաւորէ փոխառութիւնը, և յիշեալ ուռոգուած և չորցուած հողերու արտադրութիւնները գանձուելիք բոլոր տուրքերն ու իրաւունքները բացարձակապէս պիտի յատկացուին փոխառութեան տոկոսները և մայր գրամագլուխը վճարելու, մինչեւ որ անոնք բոլորովին հատուցուին: Փոխառութեան հատուցման համար կարելի է նախատեսել տասնհինգ տարուան շրջան մը:

Սակայն և այնպէս նկատի առնելով հայ գաղթականներու խնդրին կարգ մը մասնաւոր երեւոյթները և այն դժուարութիւնները, որոնք մինչեւ հիմա արգելք եղան անոր լուծումին համար անհրաժեշտ եղող գումարի հաւաքուելուն, կ'ուզեմ մատնանշել կարգ մը միջոցներ, զոր կարելի է ձեռք առնել վերեւ յիշուած ծրագրի գործադրութեան պահանջած գումարները հաւաքելու համար:

Այս միջոցներուն ճշգրիտ տարողութիւնը աւելի հասկնալի դարձնելու համար, համառօտակի պարզենք այն դէպքերը, որոնք հիմնական Ընդհանուր Ժողովը մղեցին ընդունելու ծանօթ որոշումը:

Կը յիշուի թէ Առաջին Ընդհանուր Ժողովը, պատասխանելով Դաշնակից Գլխաւոր Պետութեանց կոչին, յայտ յայտնեց թէ միջոցներ ձեռք պիտի առնուէին հայ ժողովուրդի պահպանութեան համար, և Հայաստանի ապագան երաշխաւորելու գործը յանձնեց Խորհուրդին:

Երկրորդ Ընդհանուր Ժողովը պնդեց Դաշնակից գլխաւոր Պետութեանց մօտ, որ Թուրքիոյ հետ իրենց հաշտութեան դաշնագիրը այս ուղղութեամբ, ու մանաւանդ հայերուն ազգային օճախ մը ապահովելու մասին տրամադրութիւններ պարունակէ:

Այս յանձնարարութիւնը՝ եաքէն վերացուեցաւ Խորհուրդին և կրկնուեցաւ Երրորդ Ընդհանուր Ժողովին կողմէ, երբ այս խնդրով զբաղող հինգերորդ Յանձնաժողովին տեղեկաբերը յայտարարեց թէ Յանձնաժողովը կը հիմնուի Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին վրայ, որ հայկական խնդրին մասին բացորոշ տրամադրութիւն մը կը պարունակէ և որուն հանդէպ Ազգերու Դաշնակցութիւնը մտնաւոր շահագրգռութիւն մը պէտք է ցոյց տայ:

Չորրորդ և հինգերորդ Ընդհանուր Ժողովները արտայայտեցան այն առաջարկութեանց մասին, որոնք կը ձգտէին հայ գաղթականներու տեւական տեղաւորման, — առաջարկութիւն, որ յանգեցաւ այս տեղեկագրին:

Հայերու պահպանութեան համար շահակից պետութեանց համակրութիւնը, զգալով՝ որ ապացուցած է վերոյիշեալ յանձնարարութեամբ, կը զօրացնէ այն յոյսը թէ այս երկիրները իրենց ամենէն բարեացակամ աջակցութիւնը պիտի տան հոս բանաձեւուած առաջարկութեանց, որոնք կը ձգտին իրենց կողմէ արտայայտուած բաղձանքին գէթ մասնակի իրականացման, այն է հայ ազգային Օճախի մը կազմութեան:

Կը մնայ քննել թէ ինչ միջոցներով կարելի պիտի ըլլայ ձեռք բերել այս առաջարկութեանց գործադրութեան համար անհրաժեշտ եղող փոխառութիւնը: Կը սիրեմ յուսալ թէ շահակից պետութիւնները, վերեւ պարզուած պատճառներով, կարելի պիտի նկատեն իրենց աջակցութիւնը ընծայել վերոյիշեալ ծրագրին:

Լիզաֆեր, 28 Յուլիս 1925

(առոր.)

ՖՐԻԹՅՕՖ ՆԱՆՍԷՆ

## Ձայներ գաւառներէն

### Հայերը Կառտաճի մէջ

Գաւառներէն լաւ լուրերու կը սպասէք. ցաւալի է որ այդ ալ կը պակսի: Քանիցս փորձեցինք ազգ. խորհուրդ մը կազմել, բայց էյաջողեցանք: Կաթ. պատուիրակը ինչո՞ւ անգամ մը չյայտնեց հոս: Այսօր մօտ 150 տունի կը հասնի Կառտաճի հայութիւնը, և օրէ օր կ'աւելնայ. ինչո՞ւ չունենանք մենք մեր նախակրթարանը. բազմաթիւ պզտիկներ հանքային ընկերութեան դպրոցը կ'երթան և թուրքակ պէս քանի մը աղօթքներ կը սովրին: Մեր հայրենակիցներուն մեծամասնութիւնը խարբերդցիներ են, ունին միայն գիւղական Կրթասիրաց Միութիւն մը: Երկրորդ տեղը կը բռնեն Պրուսացիները, մեծամասնաբար Մեծ Նոր գիւղացիներ, յետոյ Զէյնիլլէրցիներ, Սէօլօզցիներ Օրթագիւղցիներ, ևլն.: (Դժբախտաբար ասոնք ազգային ոչ մէկ գործով չեն հետաքրքրուիր): Երրորդ տեղը կը բռնեն Սեբաստացիները: Ցաւալի է որ ասոնք ալ դեռ կազմակերպուած չեն, միայն մի քանիները Մարսիլիոյ հետ կապ ունին: Տասը տնուոր ալ Բաբերդցիներ կան, որոնց մէկը տոբրագրեալս, 1922ին Ռուսիոյ մէջ ամէն անտեսութիւն կորսնցնելով հազիւ սովի ճիրաններէն ազատեցայ և Պոլիս ինկայ, անկէ ալ հոս: Ունինք Պոլսեցիներ, Օրտուցիներ, մէկ երկու ալ Ատանացի, Կարնեցի, վեց տնուոր: Գալով արհեստաւորներուն, կայ կօշկակար մը, (Սեբաստացի) որ իր անձնական գործատեղին ունի, կան նոր հողատէրեր, չորս խարբերդցի, մէկ Գարահիսարցի, հացթուխի խանութով, սեփական հողի վրայ և երկու ընկերով, նաեւ ուրիշ հողատէր հայրենակից մը՝ որ ունի սըրճարան: Մնուիղները սակաւաթիւ են. միայն այս տարի Խարբերդցի 10 տնուորը ունեցած է ութ պզտիկ, վեցը մանչ և երկուքը աղջիկ, մէկ երախայ ալ մեռած է. հարսնիքներէն ալ բազմաթիւ են: Դժբախտաբար հարսնիքներէն մեկ քանին կռիւով վերջացան ինչպէս պատահեցաւ անցեալ կիրակի, ինչ որ գէշ ազդեց մեր օտար ընկերներուն վրայ. գաւառներու տեղ աթոռները իրարու գլխուելեան գլխաւոր փղոյին վրայ: Բայց աւելի լաւ է զանց առնել այս տղեղ պատմութիւնը:

Ա. ՔԻՇԻՇԵԱՆ

### Հայերը Լը Փուզէնի մէջ

Լը Փուզէնի (Արտէշ)ի մէջ կը գտնուին 500ի չափ Հայեր, 150ը երիտասարդ, 100 չափ ալ մանուկներ, մնացածը աղջիկ, կին և ամուսնացած այրեր:

Լըփուզէնի մէջ կան երկաթի գործարաններ ուր բազմաթիւ հայրենակիցներ կ'աշխատին, օրականներն են ընդհանրապէս 16.20 ֆր. իսկ հասարակ բանուորները կը ստանան 12 ֆր.: Ճաւելուածական աշխատանքի համար աւելի դրամ կը ստանան: Տուներն ալ բաւական աժան են: Կան նաև երկու-երեք մեծաքան գործարաններ, իրարմէ հինգական մղոն հեռաւորութեամբ: Ա. ասոնց մէջ ապրուստ կը ճարեն շատ մը հայուհիներ և երիտասարդներ, առանձին կամ խառն: Գրեթէ բոլորն ալ ապահոված են իրենց ապրուստը: Մանուկները կը յաճախեն ֆրանսական դպրոցներ: Անհրաժեշտ է ուսուցիչ մը, որպէսզի չմոռնան իրենց լեզուն, և հոգեւոր հովիւ մը: Ունինք Հ. Ց. Դ. ենթակոմիտէ մը: Քանի մը ամիս առաջ կազմուեցաւ հայրենակցական միութիւն մը որ դժբախտաբար լուծուեցաւ, որովհետեւ երկաթի գործարանը արտօնութիւն չի տար ոչ կիրակի ոչ ուրիշ օր. գիշեր ցորեկ կը բանի, և աշխատողներէն մաս մը կը գործէ, մաս մը կը զաղար կ'ընէ և իրար չեն գտներ: Երիտասարդներու միութիւն մը կազմուեցաւ և նոյն կերպով լուծուեցաւ:

Ունինք հայ արիներու փոքրիկ խումբ մը, 9–10 անդամներէ որ կը զբաղի շուէտական մարզանքներով և փութպոլի խաղերով: Անունք պէտք ունին խմբապետի մը որ գործադնեն իրենց խաղերը: Լա Վուլթի գործարանը, որ անցեալ տարի լաւ կը նայէր հայ բանուորներուն, այս տարի երես դարձուցած է, քանի մը անձերու անկանոնութեան հետեւանքով, և այլեւս Հայ չընդունիր, ոչ տղչիկ և ոչ տղայ, իսկ աշխատողներէն ով որ գլուխ վերցնէ, կը վտարեն: Բայց Փուզէնի երկաթի գործարանը խորութիւն չի դներ: Առ հասարակ հայ աշխատաւորները կը գնահատուին, որովհետեւ աշխատասէր են և ամէն ծանր գործերուն կը դիմանան:

Ե. Շ.

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

### Պոլիսէն փոխադրուելիք գաղթականները

Յունաստանէն վերջ Պոլսոյ մէջ ալ իրարանցում սկսած է Հայաստան փոխադրուելիք գաղթականներուն մէջ: Ընդամէնը 300 հոգի պիտի ղրկուին, մինչեւ թեկնածուներուն թիւը քանի մը հազարը կ'անցնի. ամէն մարդ կ'ուզէ ցանկին մէջ արձանագրուիլ: Պ. Շահվերտեանի խնամատարութեան մէջ գտնուած պահուն 30—40 գաղթականներ ներս խուժելով կը պահանջեն որ իրենք ալ արձանագրուին: Դրունապանը կ'ուզէ արգիլել, բայց մատէն կը վիրաւորուի: Անկարգութիւնը այն աստիճան կը սաստկանայ որ, ոստիկանները կը ստիպուին միջամտել և հանդարտեցնել ծայրայեղները:

Մինս կողմէ Խասգիւղի կայանէն պարպուած գաղթականներէն ժաս մը տակաւին բացօթեայ կը մնան, Բերայի կուսակալը մերժած ըլլալով եկեղեցին մէջ պատսպարուելու համար իրենց կատարած խնդրանքը:

### Ս. Նիկողոսանգատակմեռած է...

Թօփգափուի Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին սեփական կալուածները գրաւուած են էվգաֆին կողմէ, այն առարկութեամբ թէ Նիկողոս անգատակ մեռած է, հետեւաբար մահիմի կ'անցնին իր կալուածները:

### Հայերը Սուրիոյ մէջ

Դամասկոսի մէջ, 14,000 Հայեր կան: Գործաւոր դասակարգը առհասարակ կ'աշխատի զանազան շինութիւններու մէջ և օրավարձ կը ստանայ մէկ արծաթ մէճիտ: Անգործութիւնն ու ապրուստի սղութիւնը տնտեսական տագնապ առաջ բերած են: Հացին օխան վեց ղրշ. է: Կիները ամառը օրական կէս մէճիտով կ'աշխատին բուրդի, հիւսուածեղէնի և այլ աշխատանքներու մէջ: Անգործ մնացած հայ արհեստաւորներէն շատեր տարբեր քաղաքներ կը դիմեն գործ փնտռտելու համար:

— Ճիպէյլի փակուած որբանոցին որբերը զանազան տեղեր ցրուած են: Տասը հոգի Րիլիֆի կողմէ Շուէր՝ սիկառի գործարան մը ղրկուած են, ուր օրական տասը տասերկու ժամ տաժանակիր աշխատութեան փոխարէն ծական հատ արաբական հաց և ծական ղրուշ կը ստանան. երբեմն ալ քար կոտրելու կը տարուին. կը բնակին գետնայարկ ՚ի խոնաւ սենեակ մը:

## Լուրեր Սելանիկէն

Սելանիկի քաղաքապետական ժողովը տեղւոյն հայ գաղութի որբանոցին համար 70 հազար տրախմի նուէր յատկացուցած է իր այս տարուան պիւտճէին մէջ:

— Սելանիկի առաջնորդ Երուանդ եպիսկոպոս Փէրտահճեան հրաժարած է և հակառակ քաղաքական ժողովի պնդումներուն, մերժած է ետ առնել հրաժարականը: Երուանդ եպս. արդէն իսկ անցագիրը պատրաստած է Պուլկարիա մեկնելու համար:

# ԹՈՒՐՔԻԱ

### Լիեալ գոյքերու աւարը

Լքեալ գոյքերու փնտռտուքը կը շարունակուի: Մեկ շաբաթուան ընթացքին Պոլսոյ մէջ 30 հազար ոսկիի արժէքով զանազան տուներ եւ ափարթմաններ երեւան հանուած են: Լրատուներուն դրամական նուէր կը տրուի, տարեկան վարձքին 10 առ հարիւր հաւեւատարութեամբ: Եղած լրատուութեան վրայ, լքեալ գոյքերու յանձնաժողովը գրաւած է հանգուցեալ Գրիգոր Վարդանեանի հարպիէի պողոտային վրայ 209 թուակիր տունը եւ տակի խանութը:

Փախստականներուն վրայ առնելիք ունեցողները պիտի կրնան իրենց իրաւունքները արժեցնել եւ այս առթիւ դատարանէն իրենց ստացած իլմիները պետական գանձին յանձնելով, ժամանակիլ լքեալ գոյքերու աճուրդին:

Լքեալ կը նկատուին կալուածները բոլոր անոնց, որոնք Լօզանի դաշնագրին Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ վաւերացման թուականէն՝ այն է 23 Օգոս. 1923էն առաջ անհետացած, փախած եւ կամ որ եւ կերպով Թուրքիայէն հեռանալով մինչեւ հիմա չեն վերադարձած: Այդ թուականէն վերջ անցագրով մեկնող Հայերու կալուածներուն միջամտութիւն չըլլար:

### Եւրոպականացումը

### կը շարունակուի

Գրած էինք թէ կարգ մը Թուրքեր սկսած են գլխաբաց նամազ ընել: Պոլսոյ միւֆթիի ֆէհիմ էֆ. յանձնարարած է որ գլխարկաւոր ամէն իսլամ գրպանը թաֆիճ մը պահէ եւ նամազիատեն գլուխը ղնէ: Կրօնական հաստատութեանց տնօրէն Էսատ պէյ ալ ըսած է թէ վերջին Դատաստանի օրը իսլամ ժողովուրդը գլխաբաց պիտի ներկայանայ Աստուծոյ, որով այժմէն կրնան գլխաբաց աղօթել մզկիթներուն մէջ:


ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փոխէսէօր Կ. Պոլսոյ

Իրաւաբանական Համալսարանի

Վերջնապէս Փարիզ հաստատած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զոր անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ:

Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1, Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot Tél. Wagram 96.05:

բանաձեւ մը կազմելու և Ընդհ. Ժողովին ներկայացնելու համար: Այս ժամնախուժքին անդամ են Պելժիոյ, Աւստրալիոյ, Անգլիոյ, Պուլկարիոյ, Քանատայի, Տանըմարքայի, Ֆրանսայի, Յունաստանի, Իտալիոյ եւ Վենեցուէլլայի ներկայացուցիչները:

Մասնախուժքի նիստը հրապարակային չըլլալով, առ այժմ կը վերապահեմ մանրամասնութիւնները: Կը բաւէ ըսել թէ՝ կարգ մը աննպաստ կարծիքներ յայտնուած են Մեծ Պետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ, մասնաւորապէս փոխառութեան առթիւ: Մասնագիտական քննադատութիւններ ալ եղած են: Աւելի ձգտում կայ մենաշնորհի ձեւով իրականացնելու ծրագիրը, պայմանաւ որ ամենէն առաջ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա և Հայերը դրամ տան:

### Ռուսական մարտանաւեր Վոսփորի մէջ

Սեվաստոփոլէն Պոլիս հասած են «Նիէզամօսքվեն» և «Փէթրոմօսքվ» անուն երկու ռուսական Թորփիլահալածներ և խարսխած՝ Տոլմապաղչէի առջեւ, Թրքական թնդանօթակիրի մը քով: Մորհրդայինն դեսպանատունը հացկերոյթ մը տուած է ի պատիւ մարտանաւերու պաշտօնէութեան, որուն ներկայ եղած են նաեւ թուրք ծովային սպաներ:

### Նոյն սարսափները Քիւտեռուն հանդէպ

Պաղտատէն կը գրեն մեզի.— Հետզհետէ կը հաստատուի թէ Թուրքերը անլուր գազանութիւններ գործած են վերջին ապստամբութեան ատեն եւ դեռ կը շարունակեն: Մզկիթ մը ուր Քիւրտեր լեցուած էին, օդը հանուած է: Տեղափոխութեան պատրուակով երիտասարդները կը հաւաքեն և կը մորթեն, իսկ երեխաները կը հաւաքեն թրքացնելու համար: Կ'ըսուի թէ ապստամբութեան ատեն երեսուն հազար Թուրքեր կոտորուած են:

Վերջերս նոր խլրտուքներ տեղի կ'ունենան: Հէքքեարի, Ճուլամերկ եւ Շէմտինան Քիւրտերու ձեռքն են: Եթէ շարժումը ծաւալի, կրնայ մինչեւ Վան եւ Մուշ հասնիլ:

### Եկեղեցիներու զանգակը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Բերայի եւ շրջականերու իսլամ ժողովուրդը անհանգիստ կ'ըլլայ հայ եւ յոյն եկեղեցիներու զանգակներէն, որոնք արեւածագէն առաջ կը սկսին հնչել եւ կը տեւեն ամբողջ քառորդ ժամ մը: Դիմում կատարուած է Բերայի կուսակալութեան, որ արգիլէ ժամը 8էն առաջ զանգակ զարնել:

Այս արգելքէն մինչեւ եկեղեցիներու ինքնաբեր վակումը՝ քայլ մըն է արդէն:

### Համայնավարները Ամերիկա չեն ընդունիր

Ամերիկեան կառավարութիւնը վերջեց արտօնել Անգլիոյ խորհրդարանի համայնավար երեսփոխան հնդիկ Սաքլաթվալայի Մ. Նահանգներ մուտքը: Ուաշինկթընի Աշխատանքի նախարարութեան փաստաբանը տեղեկագրած է նախարարութեան թէ ներգաղթի օրէնքը բացորոշապէս կ'արգիլէ համայնավարական գաղափարներ ունեցող օտարականներու մուտքը. այդպիսիները երկրէն դուրս պէտք է հանուին:

### Հայերու ագարակներն ալ գրաւուած

Վերջին օրերս 400 հազար ոսկիի նոր լքեալ գոյքեր եւս գրաւուած են. որոնց մէջ Հայերու պատկանող եօթը ագարակներ կան: Ասոնք են Նագդաշ, Ինճիրլի, Զարշը պաշը, Փիրինճճի, Գուլէլի, Եէնի Չիֆթլիք եւ Ֆլօրիայի ագարակները: Ֆլօրիայի ագարակը կը պատկանի Տիկին Փավլի անուն հայ կնոջ մը: Թուրք թերթ մը կը գրէ թէ ելմտական գործավարութիւնը հրաժարած է Հայերու լքեալ գոյքերը գաղթականներու չտալ: Գաղթականական տնօրէնութիւնը դիժում կատարած է, որ այդ ագարակները գաղթականներուն յատկացուին:

### Մուսուլի խնդիրը չկարգադրուեցաւ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը վերջին նիստի մը մէջ լսեց Մուսուլի յանձնախումբին տեղեկագիրը, որ կ'առաջարկէր Լա Հէյի Միջազգային Իրաւարար Ատեանին կարծիքը առնել հետեւեալ երկու խնդիրներու մասին: Ա. Խորհուրդին տալիք որոշման ընոյթը ի՞նչ պիտի ըլլայ, Բ. Որոշումը մ'իաձայնութե՞ամբ պէտք է տրուի թէ մեծամասնութեամբ. շահակից կողմերը կրնա՞ն մասնակցիլ քուէարկութեան: Այս առաջարկին ընդդիմացաւ վերջ խօսք տրուեցաւ երկու կողմերուն: Անգլիոյ ներկայացուցիչ Պ. Էմըրի ցաւ յայտնեց որ խնդրին կարգադրութիւնը յետաձգուած է, բայց աւելցուց որ պիտի ենթարկուի տրուելիք վճիռին: Թէվֆիք Րիւշտի պէյ ընդհակառակը յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չի կրնար իրաւարար ըլլալ այլ կրնայ միայն միջնորդի դեր կատարել այս խնդրին մէջ: Էնկիւրի չի կրնար ընդունիլ Լա Հէյի Ատեանին կողմէ տրուելիք ո եւ է որոշում, որ վնաս կը հասցնէ Թուրքիոյ իրաւունքներուն: Պ. Էմըրի պատասխանելով ըսաւ որ Թուրքիա կը դրժէ նախապէս Ցէթ

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration
Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 5 տ. | 5 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 50 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեխ. ուսանողական եւս. գրել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
25
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 24 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ԽԱՐԽԱՓՈՒՄՆԵՐ

*Քօրֆուի միջադէպէն յետոյ, այս երկրորդ անգամն է որ ծանր փորձութեան մը կ'ենթարկուի Ազգերու Դաշնակցութիւնը:*

*Անկէ առաջ, իր մեղրալուսնի օրերուն, Հայաստանի հանդէպ էր որ ցոյց տուաւ իր անկարողութիւնը: Սրտառուչ բանաձեւեր քուէարկուեցան. նոյն իսկ մանուածոր յանձնախումբ մը ղրկելու որոշում տուին, երբ թուրքերը տիրացած չէին Կարսի և Ալեքսանդրապոլի: Բայց, յանձնախումբը ոչ իսկ անցագրի գործողութիւն կատարեց, և դէպքերը գացին գահավիժօրէն, կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնելով ամէնը:*

*Այն ատեն կը կարծէին թէ միջազգային այդ նոր ուժը տակաւին չէ գտած իր ուղին, և ժամանակի կը կարօտի, ամրանալու եւ գործելու, ինքզինքը պարտադրելու համար: Իրարու յաջորդող դէպքերը, սակայն, հաստատեցին թէ բուն ցաւը ոչ թէ կառոյցութեան, այլ կամեցողութեան խնդիր է: Յիսունեհինգ պետութիւններու մասնակցութեամբ կազմուած այս օրգանը ի վարկէ ամէն միջոց կրնար գտնել, իրական գործ տեսնելու համար. բայց անոր իւրաքանչիւր անդամը կամ զանազան խմբակցութիւնները փոխանակ իրար լրացնելու, կը ձգտին խաչաձեւել: Շատ բարի առաջադրութիւններ կը խանգարուին թաքուն մրցակցութեանց եւ շահերու անելպաշնակութեան հետեւանքով: Անուանապէս «ազգերու» բայց իրականին մէջ պետութեանց Դաշնակցութիւն մըն է Ժընեւի Արիսպագոսը: Միւս կողմէ, աւելի շատ մեծերը, յաղթականներն են որ տուն կուտան անոր գործունէութեան: Չէզոք կամ հեռաւոր երկիրները, ինչպէս Սկանտինաւիոյ կամ Հարաւ. Ամերիկայի պետութիւնները, որոնց պատուիրակները յաճախ անգամ կ'ընտրուին զանազան յանձնախումբերու, չեն կրնար թօթափել Մեծերու ազդեցութիւնը, կամ եթէ, անկախ որոշումներ տան, ուժ չունին զանոնք արժեցնելու: Այս իրողութիւնը միշտ կը կրկնուի ծանր միջադէպերու առեն: Խաղաղութեան եւ պատերազմի խնդիրներ, ապահովութեան դաշինք, զէնքընկէցութիւն եւ նման բարդ վէճեր միշտ կը քաշքշուին, առկախ կամ անլոյծ կը մնան այդ միեւնոյն պատճառներով:*

*Բայց միայն ասոնք չեն անդամալուծման հիմնական պատճառները:*

*Ազգերու Դաշնակցութիւնը լրիւ չէ: Անոր անդամ չեն Գերմանիան (70 միլիոն բնակիչ), Խորհրդային Միութիւնը (150 միլիոն), եւ Մ. Նահանգները (150 միլիոն): Այս երեք վիթխարի ուժերը իրենց բացակայութեամբն իսկ կը տկարացնեն անոր հեղինակութիւնը: Եւ դեռ աւելին. ժանաւորապէս Խորհրդային Միութիւնը բուռն պայքար կը մղէ անոր դէմ, եւ կը ճգնի կազմալուծել զայն, իբրեւ դրամատէրերու եւ աշխատհականներու կազմակերպութիւն մը:*

*Ու վերջապէս, Ազգերու Դաշնակցութիւնը չունի դիւանագործական ուժ — ծրագիր մը որ սկիզբէն սեզանի վրայ էր, բայց միշտ մերժուեցաւ: Իր հեղինակութեան հիմքը՝ քարոյական է, որ չի բաւեր աշխարհի չարն ու բարին վճռելու:*

*Ուրեմն, հասկնալի է թէ ինչո՞ւ մանր-մունր խնդիրներ կը կարգադրուին, իսկ բուռն վէճերը, միջազգային սուր տագնապները կը մնան միշտ օրակարգի վրայ, եւ կը փոխանցուին ժողովէ ժողով: Այս կարգէն է Մուսուլի կնճիռն ալ, որ շատ աւելի պղտոր վիճակ ունի այսօր քան երէկ: Թուրքիա պարզապէս գլուխ վերցուցած է ոչ միայն իր մրցակիցին, Անգլիոյ, այլ եւ ամբողջ Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ, եւ վճռապէս կը մերժէ անոր հեղինակութիւնը: Իսկ ժողովը կը վարանի առնել ո՛ր եւ է վճռական քայլ. մէկուն կամ միւսին հանդէպ, ու կը խարխափի բանաձեւերու կոյտի մը մէջ: Այնպէս որ, քախտին ճգուած է պատերազմի կամ խաղաղութեան խնդիրը, եւ Հաւանաբար, առտու մը պիտի գտնուինք կատարուած իրողութեան մը առջեւ, ինչպէս եղաւ Կարսի կամ Քորֆուի դէպքերուն առեն:*

*Բայց, մինչեւ ե՞րբ այս խարխափումները:*

*Ազգերու Դաշնակցութիւնը ժողովուրդներու կամքը չի ներկայացներ տակաւին, այլ պետութիւններու — այն ալ Մեծերու — քաղաքականութեան ազդակ մըն է, եւ այդպէս ալ պիտի մնայ, որքան ատեն որ տեւէ յաղթականի եւ պարտեալի հոգեբանութիւնը, եւ որքան ատեն որ Խորհրդային Միութիւնը շարունակէ իր անմիտ եւ արկածախնդրական քաղաքականութիւնը՝ Արեւելքը Արեւմուտքին դէմ բմբռնստացնելու: Իմաստակութիւն է, համաշխարհային յեղափոխութեան պատրուակին տակ, արմնցնել եւ զարգացնել ասիական կիրքերը, խրախուսել Թունդ ազգայնական — բարբարոսական ախորժակները, եւ յետոյ խօսիլ ժողովուրդներու ինքնորոշման մասին:*

*Ափսո՛ս որ, այս ճամբուն վրայ, իրար կը դիմաւորեն ճերմակն ու կարմիրը, ամէնէն առաջ քաւութեան նոխազ դարձնելով պզտիկները, բուն «պրոլետար» ժողովուրդները:*

Շ.

## ՊԵԼԺԻՈՑ ՀԱՑ ԳԱՂՈՒԹԸ

*Վերջին պահուն Պրիւսելէն հեռեւալ կոչը ստացանք հրատարակութեան խնդրանքով.—*

*«Պատիւ ունինք յիշեցնելու որ անցեալ Փետրուար ամսուն կատարուած «Գաղութային Ցանձնախումբ»ի ընտրութեանց մէջ անժխտելի զեղծումներ ապացուցուած ըլլալով, գաղութիս ազգայիները շուրջ հարիւր ստորագրութեամբ բողոք բարձած և ընդհանուր ժողով պահանջած էին:*

*Առ այս կատարուած կրկնակի ջանքերը անհետեւանք մնացած ըլլալով, բողոքող հայրենակիցները ժողով գումարեցին Յուլիս 5ին Պրիւսելի մէջ և 20ին Նոյեմբերի մէջ:*

*Ժողովը լսելէ ետք իր լիազօրեալ համարատուութիւնը, գաւ որ ապօրէն «Ցանձնախումբը» արհամարհած ու անարգած է բողոքողներու կամքը և ոտնակոխ ըրած Կանոնագրի տրամադրութիւնները: Այս առթիւ անգամ մը եւս հաստատելէ ետք նախորդ ընտրութեանց ակներեւ ապօրինութիւնը, ժողովը միաձայնութեամբ վճռեց չեղեալ նկատել զանոնք և ձեռնարկել նոր ընտրութեանց, հրաւիրելով մասնակցիլ ամբողջ գաղութը, համաձայն ազգային Սահմանադրութեան գծած կանոններուն:*

*Պրիւսելի քուէարկութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ կիրակի, Սեպտ 27, կէս օրէ վերջ, ժամը 3էն մինչեւ 6, 16 rue du Midi (Bourse) Taverne Alfredի սրահին մէջ:*

*Ի գիմաց բողոքողներու Մանախումբին՝*

Վ. ՄՈՒՐԱՏԻԿԵԱՆ Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ՇԱՆՕԹ.— 1.— Ընտրելու իրաւունք ունին հաւատարագրեալ երկու տեղի պատկանող հայրենակիցները, որոնք 18 տարին լրացուցած են և բնակութիւն հաստատած Պելժիոյ մէջ:

2.— Դիւրութեան համար տոմսակ պրուած է ետանուն յանկ մը, որմէ դուրս գտնուող թեկնածուներու եւս ոք ազատ է տալ իր քուէն:

Աշճեան Ա., Գաբրիէլեան Գ., Գալսնճարեանց Մ., Գարագէզեեան Կ., Իգմիալեան, Յօրասանճեան Վ., Կիւմիւշճեան Վ., Մաթոսեան Անտ., Մաթոսեան Ալ. Մարտիկեան Վ., Մարեան Արմէն, Մարեան Դաւիթ., Մարեան Համայեակ, Մարեան Միքայէլ, Միրզապէկեան, Մուրատիկեան Վ., Տէր Սահակեան Մ., Տէր Ոսկի, Զամբէրեէն Տ., Պալիր Ե., Պէյլէրեան Ց.:

## Աթէնքի գաղթականները

*Աթէնքի շրջանին մէջ բնակող հայ գաղթականներէն մաս մը, մանաւանդ Գոքինիոյ տուներուն մէջ վերաեղաւածները սկսած են բանի դուրս հանուիլ, այդ տուներուն ծախուած ըլլալու պատրուակին տակ:*

*Ցոյն գաղթականները կը շարունակեն հալածել Հայերը, վախնալով մրցակցութենէ: Պաշտօնական հրահանգ չկայ, բայց ստորադաս պաշտօնեաները որոշ ակնկալութեամբ ծախու հանած են այդ տուները:*

*Հայաստան մեկնելիք գաղթականները մինչեւ երկու շաբաթ ճամբա պիտի ելլեն: Կ'ըսուի թէ մօտ օրէն 13 հազար հայ գաղթականներ պիտի հանուին Յունաստանէն:*

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒԻ

*Ժընեւէն կը գրեն մեզի.— Ազգերու Դաշնակցութեան Ե. Յանձնաժողովը կրկին շարունակեց Տոքթ. Նանսէնի տեղեկագրին վիճաբանութիւնները. Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Պ. Փան պաշտպանեց այն տեսակէտը թէ հայ գաղթականները պէտք է ամբողջութեամբ տեղաւորել Հայաստանի մէջ, եթէ չենք ուզեր որ Հայերը թափառական ազգ մը դառնան Հրեաներուն պէս: Սուրիոյ 100,000 Հայերը չեն կրնար վերջնականապէս մնալ այդ երկրին մէջ, առանց խախտելու Հայաստանի հաւասարակշռութիւնը:*

*Փոխառութեան խնդիրը սկզբունքով ընդունուած է եւ Յունաստանի համար եղածին պէս, միջազգային երաշխաւորութեան տակ պիտի առնուի: Փոխ առնուելիք գումարն է 25 միլիոն ֆրանք ոսկեդրամ, որպիտի յատկացուի 13,000 գաղթականներու ներգաղթին:*

## ՈՒՐԻՇ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐ ԱԼ ԿԱՆ...

*Լոնտոնի մեր թղթակիցը կը գրէ.—*

*Տէյլի Թելեկրաֆ դիտել կուտայ որ կացութիւնը կրնայ աւելի ծանրանալ, եթէ Թուրքերը տեղի տան օտար եւ անծանօթ ուժերու շողոքորթութիւններուն: Այդ ուժերուն մէջ պէտք է նկատի առնել Խորհրդային Ռուսաստանը, որ հակաբրիտանական փրօբականտի ձեւով կամ տնտեսական միջոցներով կ'օժանդակէ իրենց: Մոսկուայի և Էնկիւրիի գործակցութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ դէմ ուղղուած պայքարը այնքան զօրաւոր թափ ստացած է հիմա որ, Սեւ Ծովու մէջ ռուսական նաւատորմին կատարած վերջին փորձերը մեծ խանդավառութեամբ կը նկարագրուին Թուրքերուն կողմէ եւ ցոյց կը տրուին իբրեւ պատրաստութիւն Պոլսոյ պաշտպանութեան, վտանգի պահուն: Բնականաբար ռուսական նաւատորմը խաղալիք է եւ չենք կարծեր որ Էնկիւրիի վարիչները վտանգին ժամանակ իրենց նախկին մայրաքաղաքին պաշտպանութիւնը Ռուսերուն վստահելու չափ միամիտ ըլլան:*

*Պէտք է ըսել որ ուրիշ աւելի վտանգաւոր մեքենայութիւններ ալ կը դառնան այժմ Մուսուլի խնդրին շուրջ: Քարիւղի դիւանագիտութիւն մը շրջան կ'ընէ Ազգերու Դաշնակցութեան ներքանցքներուն մէջ: Իբրեւ թէ Անգլիա խոստացեր է Ամերիկայի, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ՝ զիրենք մասնակից ընել քարիւղի հանքերուն շահագործման, երբ Միջազետքը մնայ բրիտանական հովանաւորութեան տակ: Սակայն իւրաքանչիւրին յատկացուած բաժինը անբաւարար նկատուած ըլլալով, ամէն կողմէ ջանք կը թափուի, պաշտօնական կամ անպաշտօն աղբիւրներէ, դրդելու Թուրքիան որպէսզի աւելի խստացնէ իր ընդդիմութիւնը անգլիական պահանջներուն դէմ: Այս կերպով Էնկիւրիէն առանձին մեծաշնորհներ ձեռք պիտի բերեն պետութիւնները, ծանօթ նաւթահանքերու շահագործումին համար:*

*«Երկու յայտնի պետութիւններ, որոնցմէ մէկը նախկին դաշնակից մը, իսկ միւսը նախկին թշնամի, պատրաստ կ'երեւան հոգատարութիւնը ստանձնելու, եթէ Անգլիա հեռանայ Միջագետքէն: Գերմանիա տակաւին աչք ունի Պաղտատի վրայ և գերման մասնաւոր հոսանք մը կ'աշխատի հոգատարութիւններ կորզելու Ազգերու Դաշնակցութենէն»:*

*Պահպանողական օրկանը, որ ջերմ պաշտպան է Միջագետքի հովանաւորութեան երկարաձգման, դառնութեամբ կը հարցնէ թէ ի՞նչ է օգուտը հոգատարութիւններուն, եթէ հոգատար պետութիւնը չպիտի կարենայ որ և է շահ ունենալ իր աշխատանքին փոխարէն, և պիւտճէի բացը պիտի դարմանէ իր ժողովուրդին գրպանէն, և հոգատարութեան յանձնուած հողամասին պաշտպանութեան համար չպիտի կարենայ ապաւինիլ Ազգերու Դաշնակցութեան ոյակցութեանէն»:*

*Ընդդիմադիր հոսանքը կը մնայ իր տեսակէտին վրայ, նոյնիսկ Թրքական նոր խժդժութիւններուն պատմութիւնը լսելէ ետք. մէկ երկու թերթեր աւելի իրար անցած են և քաղաքական տագնապ մը կը նշմարեն:*

### Թուրքերը դարձի բերելու համար

*Ամերիկացիները տեսնելով որ Անատոլուի հայ և յոյն բնակչութեան վտարումով այլ եւս ընելիք գործ չմնաց իրենց, որոշած են անուն եւ ծրագիր փոխել՝ Թուրքերը դարձի բերելու համար: Երիտ. Քրիստ. Ընկերութիւնը մեծ ծրագիր մը պատրաստած է, Անատոլուի իր գործունէութեան համար: Այս նպատակով տարեկան 50 հազար տոլար խոստացած է ամերիկացի միլիոնատէր Պ. Զարլս Նեզ. ի հարկին աւելին ալ պիտի տրամադրէ:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

# ԻՐԵՆՑ ԱՉՔՈՎ ՏԵՍՆԵԼԷ ՅԵՏՈՑ

*(Մեր մասնաւոր թղթակիցէն)*

Վիեննա, 23 Սեպտ.

Ինչպէս գիտենք, համայնավարներուն գլխաւոր չանքն է ամրապնդել իրենց իշխանութիւնը Ռուսիոյ մէջ, վերականգնել քայքայուած անտեսութիւնը և արտասահմանի հետ առեղծել տնտեսական բնականոն յարաբերութիւններ։

Փոխանակութեանց ներկայ միջոցը վերքին սպեղանի չի կրնար դնել։ Պէտք են խոշոր տնտեսութիւններ, ու խոշոր ղրամագլուխ։ Խոշոր ղրամատէրերը, հասնիլ կը պահանջեն, և ամէն մէկ հասնիլին որ կը կատարեն ուղղափառ համայնավարները կտոր մը կը շպրտեն։ Սակայն այս չէ համայնավարներուն ուզածը, երկիրը օրէ օր կը տկարանայ, գիւղական տնտեսութիւնը կը ճգնի առանձ նախապատերազմեան վիճակը, մինչդեռ, քաղաքի խոշոր արդիւնաբերութիւնը քառակուսի անիւ է դարձեր։ Միջոց պէտք է մտածել։ Խորհրդային Ռուսիոյ ճանաչումը մեծ պետութիւններուն կողմէ՝ չթեթեւացուց բեռը, և ոչ ալ աւելցուց համակրանքը։ Այժմ իզուր կը ճգնին Ամերիկայէ համակրութիւնը կամ գոնէ ճանաչումը շահիլ։ Նոյն պատմութիւնը պիտի կրկնուի, ինչպէս եղաւ Ռուսիոյ և Անգլիոյ միջև։ Խնդիրը այն է որ ոսկի չի մտներ Ռուսիոյ սահմաններէն ներս։ Մոսկուա վարկ չունի։ Այս պայքարին համայնավարները պարտուելեան, եւ ներկայիս, փաստագիտական չաղոտութիւններու տատերներով կ'ապրին, միևնոյն ատեն աշխատելով Եւրոպայի բանուորական կազմակերպութիւններու համակրանքը շահիլ, անոնց միջոցաւ ազդելու համար դրամատիրական պետութիւններու վրայ։ Սակայն այս ձեւն ալ նպատակին չի ծառայեր, թէեւ հազարներ կը ծախսեն։ Մարսէյլի աշխատաւորական համագումարը եկաւ պաղ ջուր լեցնելու իրենց յոյսերուն վրայ, իսկ Անգլիոյ արհեստակցական միութեանց համաժողովի ելքը խոր հիասթափում պատճառեց։

Սակայն և այնպէս, համայնավարները ամէն ճիգ կը թափեն այս ճամբուն վրայ։

Այսպէս, չաջողեցան Գերմանիոյ մէջ կազմել պատուիրակութիւն մը, Սոցիալ-Տեմոկրատներէ, որոնք վերջերս վերադարձան Գերմանիա, և արդէն սկսեր են զեկուցումներ տալ, բայց այնքան զգոյշ, և այնքան հեռատես, որ կաշկանդողը աւելի կը հիասթափուի Ռուսիոյ ներկայ կարգերէն։

Պատուիրակութեան անդամներէն Թոնի համառօտ զեկուցումը տպագրուած է Hamburger Echo֊ի մէջ, որմէ քաղուածներ կուտամ ստորեւ։

Պատուիրակութիւնը Մոսկուայի մէջ բաժնուեր է երեք մասի, մէկը ուղղուեր է Խրիմ, միւսը Ուրալ, իսկ երրորդը Վրաստան։

Թոն որ կը գտնուէր Ուրալ մեկնող պատուիրակութեան մէջ, նախ կը նկարագրէ ճանապարհները, և անյարմար կը նկատէ համեմատել Գերմանիոյ հաղորդակցութեան միջոցներուն հետ։ Իսկական Ասիա կ'ըսէ թէ գերման բանուորը դժուար թէ ապրի այդպիսի վատառոյգ պայմաններու մէջ։ Ամենուրեք պատուիրակութիւնը գտած է լաւ ընդունելութիւն, բայց ամէն տեղ ալ կեն֊դանի խօսք և գործ կ'ուզեն պատուիրակներէն։ Ամբողջ Ռուսիոյ մէջ մէկ վախ կը տիրէ.— Դաշնակիցներու վախը։ Կը կարծեն թէ անոնք պիտի գան և տիրեն այդ երկրին. աւելի կը վախնան որ Գերմանիան ալ անոնց կը միանայ։ Պատուիրակութիւնը կը հաստատէ թէ գերման ընկերվարութիւնը այդ դաւաճանութիւնը չի գործեր հանդէպ Ռուսիոյ բանուորութեան։

Թոնը կը գտնգտի թէ թարգմանները ոչ իրենց հարցումները լաւ կը թարգմանեն և ոչ ալ պատասխանները։ Պատուիրակութեան անդամները նկատեր են այդ, և ցաւ յայտներ են. բայց երբ պատուիրակութիւնը կը հասնի Վոլկայի գերմանական հանրապետութեան սահմանները, կ'ըսէ. «Ա֊զատ շունչ քաշեցինք, և թարգմաններու պէտք չունեցանք»։ Ամէն տեղ կը տիրէ անտեսական ճգնաժամ։ 1922ին միայն վերակոչ է արդիւնաբերութիւնը, բայց այնքան թերի, որ չի գոհացներ ո՛չ ժողովուրդը, և ո՛չ ալ վարիչները։ Բանուորներուն հարիւրին 70ը անուս է։ Համայնավարները խոշոր տարբերութիւններ կը դնեն բանուորներու ռաճիկներուն միջև։ Բանուոր մը գանգատեր է թէ համայնավար ուսեալ բանուորը ամսական կը ստանայ 150 ռուբլի (մօտ 75 տոլար), իսկ անուսը միայն 18 ռուբլի (9 տոլար)։

Յետոյ Լէնինկրատի իշխանական պալատներուն մէջ շատ քիչ բանուորներ կրնան «հանգստանալ»։ Այդ իրաւունքը վերապահուած է բացառիկ անձերու։ Կիներու և տղամարդոց աշխատավարձին մէջն ալ մեծ տարբերութիւն կայ։ Կիները կ'աշխատին օրական 8 ժամ, կը պաշտօնավարեն երկաթուղիներու, հանրակառքերու և գործարաններու մէջ։ Եկատերինբուրգի մէջ Թոնը այցելած է բանուոր։ Բանտարկեալները չեն խօսեր և հարցերուն չեն պատասխաներ, որովհետև, կ'ըսէ բանտարկեալներէն մէկը. «Ինչ օգուտ, այսօր այստեղ էք, վաղը պիտի երթաք, իսկ մենք վաղը ի՞նչ պիտի ընենք»։ Բանտարկեալներու մեծ մասը երիտասարդներ են, որոնք չեն ուզեր յայտնել թէ ինչո՞ւ են բանտարկուած, կան երկու սիօնականներ, անիշխանականներ, ևայլն։ Թոնը դարձեալ պիտեր է որ թարգմանը հարազատօրէն չի թարգմաներ ոչ իր ըսածները, և ոչ ալ անոնց պատասխանները։

Թէ ինչպէս կը պահպանի իշխանութիւնը, և չի տապալիր, Թոն կը պատմէ թէ ամէն գործիչ և ամէն աշխատաւոր ոչ միայն պարտաւոր է իր մտածումներու և գործերու մասին զեկուցում տալ, այլ և յայտնել (երբեմն ըսել կ'ուզէ լրտեսել) իր շրջապատի տրամադրութիւնները. իր տեսակէտով, սխալ է այն կարծիքը, թէ խումբ մը համայնավարներ կը կատաւարեն երկիրը։ Գերման գործիչը կը նկատէ որ ընդհանրապէս խորհրդային երկիրներու մէջ շատ գեղ կարծիքներ կազմած են արտասահմանի մասին։ Աւելի շատ վարիչներն են որ լուրեր կը տարածեն թէ արտասահմանի մէջ համայնավարները կը սպանուին, կը կախուին, բանտերը կը հեռուին, թէ բոլոր պետութիւններու սոսկիականութիւնները ազատութիւն են տուած գողերուն, մարդասպաններուն, և այլ ևս չեն հետաքրքրուիր անոնցմով, այլ ամբողջ ժամանակ կը զբաղին համայնավարները ճնշելով. թէ համայնավարները զրկուած են խօսքի, մամուլի ազատութենէն ևայլն։

Թոնը խօսեր է Զինովիեւի հետ, որ զարմացեր է թէ ինչպէս Սոցիալ-Տեմոքրատները հակացղութեան չեն գար գերմանացի համայնավարներուն հետ։ Թոնը պատասխաներ է. — «Այն մեթոտներով, որով Գերմանիոյ համայնավարները մեզ հետ կը պայքարին, իրար հակնալու հնարաւորութիւն չկայ»։

Հա՞րկ է ըսել թէ այս կարգի պատուիրակութեանց այցելութեանց նպատակը անտեսական է, եթէ կ'ուզեք ազգային։ Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մէջ անգործութիւնը օրէ օր լայն չափ կը առնայ։ Ամերիկան իր դռները փակած է, կը մնայ Ռուսաստանը, որ բանուորներու պէտք ունի։ Սոցիալ-Տեմոկրատները կ'ուզեն հարթել այդ ճանապարհը, և իրենց անգործ բանուորները ղրկել Ռուսաստան, փոխանակ Արժանթինի, ուր երբեք ցանկալի չի

# ԻՆՉ ԳՈՐԾԵՐ ԵՒ ՊԱԿԱՍՆԵՐ ԿԱՆ

## ԼԱ ՍԷՅՆ-ԹՈՒԼՕՆԻ ՄԷՋ

*(Մասնաւոր թղթակցութիւն)*

Առաջին թղթակցութեամբ ընդհանուր տեղեկութիւններ տուի այս շրջանի հայ բնակիչներու տեղաւորման մասին։

Պատկերը լրացնելու համար, կը փութամ ներկայացնել նաև հանրային կեանքը։

Ազգային գարթնումի առաջին ազդանշանը արուած է 1924 Նոյեմբեր 2ին, երբ երեք Հայրենակիցներ — Պ. Պ. Հրանտ Մագասա, Զարեհ Ճանեան և Նուպար Գալէմքերեան, ուզած են կազմել Ազգ. Միութիւն մը Լա Սէյնի մէջ։ Ջեռնարկը սակայն միայն է ա֊պարկիւն։

Նոյն ամսու 28ին նոր ուժերու յաւելումով, կարելի գարձած է կազմել և հիմնադրել Ազգային Միութիւն մը «Union Coloniale Arménienne de La Seyne et de Toulon. Société de Secours. d'Assistance et d'Instruction Mutuels» անունով։

Սոյն Ազգային Միութիւնը, որուն փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան մը ձևը արուած է այսպէս Նոտարութեան կողմէ, թիւ 36. և 28 Մարտ 1925 թ. պաշտօնական գրութեամբ մը վաւերացուած է Թուլօնի գաւառապետութենէն և նոյնը յայտարարուած է Աժանս Հավասի կողմէ, 19 Ապրիլ 1925ի Journal Officiel֊ի ոչ պաշտօնական մասին մէջ։

Այնքան գնահատելի սկզբնաւորութիւն ունեցող այս Միութիւնը սակայն, տեղի֊անտեղի գանգատներու պատճառ անվստահութեան առիթ տուած ըլլալով, շատ չանցած Վարչութիւնը տուած է իր հաւաքական հրաժարականը և լուծուած է վերջապէս 12 Յունիս 1925ին։

Օգոստոս 9ին, 102 բանկերուն երիտասարդներու ընդհանուր քուէարկութեամբ ընտրուած է նոր Վարչութիւն մը։

Ժողովուրդին ծառայելու ամէնէն գրական մէկ քայլը առած են *ԱԺԱՆՍ ԱՒ ԹՈՒՏԱՆՕՐ* քանի մը երիտասարդներ, որոնք Օգոստոս 6էն ի վեր կը շարունակեն իրենց արհեստին վերաբերեալ տեսական և մանաւանդ գործնական դասեր տալ փափաքողներու (այս վերջին մասը ի տարկին լրացընելով Ֆրանսական հաստատութեանց մէջ)։ Այսպիսով քիչ մը եւս պիտի թեթեւնայ թիւը հասարակ բանուորներու, որոնք շատով դիւրութիւն պիտի ունենան մանագիտութեան մը հետեւելու և քիչ յոգնութեամբ շատ շահելու։

Երկու դրկից քաղաքներու մէջ աւելի քան 50 երկսեռ մանուկներ կան որոնցմէ հազիւ 20ը կը յաճախեն դպրոց, այն ալ Ֆրանսական, քանի որ չունինք հայ վարժարան։ Ջկայ և եկեղեցի, իսկ գաղութին հոգեւոր պէտքերը մատակարարելու համար երբեմն քահանաներ կը հրաւիրուին Մարսէյլէն։

Լա Սէյնի մէջ կայ Հ. Ց. Դ. ենթակոմիտէ մը, կուսակցութեան համակիրներու կարեւոր թիւով մը։

Ուրախալի է ըսել որ բուն թրքահօսներու աննշան թիւ մը միայն կայ հոս, բայց ամբողջ բանակ մը ունինք *կարեւոր բրահօսներու*, որոնց համար հաճելի մոլութիւն մըն է պարծեր հօսիլ Ահիյ տափաստաններէն եկած և շատ մը բանի ու անպէտ պատուաստումներու հնթարկուած այդ բարբառը։ Զկարծէք թէ կեսարացի, Կիլիկեցի կամ Գաղատացի Հայեր են ատոնք, վասն զի ամէն տեղ մեծ հաճոյքով դիտուած է միշտ մեր այդ զժբախտ հայրենակիցներու ազնիւ ճիգը հայերէնը հօսելու և այդ մասին անոնց ձեռք բերած գեղեցիկ յաջողութիւնը քառորդ դարէ մը ի վեր մտնուորապէս։ Ո՛չ, թրքահօս ծնած զժբախտներ չեն անոնք, այլ, ամենն ևեղիխ վրայ, Պոլսեցիներ։

Փակագծի մէջ ըսենք նաև թէ պըզտիկ թիւ մըն ալ ունինք թեթեւսոլիկներու, որոնք Ֆրանսերէնն կը բարբառին իրարու հետ։

Եթէ հայն ալ չհօսի հայերէն...

Շատ ալ զուր չէ որ քիչ շատ թուրք տեսած կամ թուրքերէն լսած օտարներ կամ թուրքերէն լսած օտարներ կը մղուին կարծելու թէ ոչ միայն Հայերը գրեթէ թուրք են, այլ և հայերէնը թուրքերէնի մէկ գաւառաբարբառն է, ինչպէս այս մասին լուսաբանուելու յանկութեամբ նոյնը կ'ըսեր Պ. Շառլ Պէհօն, Լա Սէյնի Ապահովութեան քննիչը։

Հակառակ կազմուած միութիւններու՝ հազիւ կը համարձակիմ ըսել թէ հասարակական կեանք գոյութիւն ունի այս շրջանին մէջ։ Չեն պակսիր, այո՛, իր նմանին օգտակար ըլլալու, իր հայրենակցին սիրով ծառայելու պինդ զգացումներով տոգորուած վաւելուն երիտասարդներ, սակայն անոնք կը ձգտան շուքի մէջ՝ տարուբեր՝ օրուայ ապրուստի հոգեն։ Չեն պակսիր նոյնպէս ժողովուրդին օգտակար ըլլալու կարողութիւն և շրջանակ ունեցող հայրենակիցներ, բայց անոնք այնքան զբաղած են իրենց անհատական գործերով որ...։

Ներկայ վարչութիւնը (Լա Սէյն֊Թուլօնահայ գաղութային միութեան) իսկապէս կնճռոտ կացութեան մը մէջ կը գտնուի՝ այս ոչ միութենական իրականութեան առջեւ։ Անոր գործունէութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմէ ներկայիս խմբաւորել, դասաւորել ցըրուած կարելի ուժերը։ Ու եթէ զանազան համախմբումներով, իր նոր բացած լսարան֊ընթերցարանով ու փոքրիկ գրադարանով (որ միութեան գրասենեակն իսկ է և որուն անունով գրական ու ղրամական նուիրատուութիւններ շնորհակալութեամբ կ'արձանագրուին), իր հովանաւորած «Արհեստասիրաց»ով ու գիշերային դասախօսութիւններով (ֆրնս., թուրք. և հայերէն) չաջողի հրապարակ հանել մաքուր ու շինիչ ուժեր կամ նոյնիսկ ստեղծել, այն ատեն միայն պիտի կրնայ արդարացնել իր վրայ ղրուած յոյսերը։ Արդէն այս ուղղութեամբ եռանդուն քայլեր առած է և այս մասին կորովի ձգտումներ կը ցուցնէ, միշտ վառ և անալարտ պահելու համար հայկական ոգին ու շունչը, գիրն ու լեզուն՝ օտար հորիզոններու առջև և հակառակ ամէն բանի։

Առ այժմ անկարելի է խօսիլ թիւերով, բայց երբ վերջնական արդի վարչութեան սկսած ընտանեկան ընդհանուր մարդահամարը, պիտի կրնամ վիճակագրական ստոյգ թիւեր հաղորդելու «Ցառաջ»ին, որուն երեւումը իսկական յայտնութիւն մը եղաւ, այս երկու քաղաքներուն համար։ Համեստ դպրոցի մը և փոքրիկ մատուռի մը շինութիւնը ևս գլխաւոր մասը կը կազմէ արդի վարչութեան գործունէութեան։ Այս նպատակով հասարակութեան մէջ գեղին պատրաստելու չանքեր կան։ Տարակոյս չկայ թէ այս կարեւոր գործը գլուխ հանելու համար հայ կլինի ալ իր լայն բաժինը պիտի բերէ։

Լա Սէյն — ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՍԱՏՈՒՐ

## ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԸ

Ասկէ առաջ, Փարիզի մէջ կ... մուած են զանազան միութիւն... ներ, ազգային ոգին վառ պահել... նպատակով, բայց անոնց կեա... քը եղեր է շատ կարճ, պա... այն պատճառով որ, այն պայմանները Թոլստոյ եղած։

Այսպէս, Փուզէնի մէջ կա... ժուեր է «Աշխատաւորական միու... թիւն» մը, որ յետոյ լուծուե... ր, իր 20—25 կտոր գիրքե... փոխանցելով Փարիզահայ մի... թեան մը։ Քանիերեք տարի առ... ալ կազմուեր է «Հայ Աշխատա... ւորական Միութիւն» մը որ փա... մէջ, հիմնելով ճոխ գրադա... մը,— 300 կտոր գիրքերէ ա... լի — թէև չգիտեմ թէ, ո՛րքա... կրցած է օգտագործել այդ գի... քերը և ի՛նչ գործունէութիւն ե... նեցած է անդեալին մէջ։ Իր... միութիւն, պաշտօնապէս ճան... ցուած է նաև Ֆրանս. կառ... վարութենէն։ Անոր հիմնադիր... րը այսօր ալ կը հետաքրքրու... նորաստեղծ միութիւններով... թելադրութիւններ կ'ընեն... եթէ մեր օրերուն դրական գո... ծունէութիւն մը ցոյց չեն տա... պատճառը այն է, որ այլևս ու... նած են։ Չգիտեմ ինչո՛ւ երի... սարդ ուժեր չեն մտներ մ... միութեան մէջ, հիներուն գրկ... շարունակելու համար, օգտա... լով միեւնոյն ատեն անոնց կո... հուրդներէն։ Այսպէս կամ այ... պէս, Միութիւնը իր գիրքե... փոխանցած է տեղական ուր... միութեան մը։ Ջեմ յիշեր գ... դանազան միութիւններ որո... իրենք կազմութենէն ամիսնա... վերջ, կամ անհետացած են, կա... կամ կաղնի կաղը կը քաշէ... իրենց գոյութիւնը։

Մարսէյլի Պատանեկան Մի... թեան գործունէութիւնը, որ... մասին հատուած մը կարդա... «Ցառաջ»ի մէջ, արդարեւ յու... սաղրիչ պարագայ մըն է օրինակ մը աւելի բախտաւո... ներուն, Փարիզի շարք մը մի... թեանց, որոնք խոր քունի մ... են։ Մեր միութիւնները ճիգ չ... ըներ, իրենք զիրենք հան... թեան ճանչցնելու, իրերու գ... ծելու ընդունակ կազմակեր... թիւն պէտք նոր բացառ... համեստ լսարանը, իսկ Սէն... շէլ, համեմատաբար հայաշ... կեդրոն մը, տակաւին չունի... միութիւն, ոչ ալ սրահ ... պարբերական դասախօսութի... ներ սարքելու։

Միայն մամուլի յորդորներ... կարելի չէ կատեցնել այլասե... ման վտանգը։ Արդեօք գաղու... կազմակերպման, ազգային ո... ու մշակոյթի զարգացման բո... աշխատանքները մեր քաղաք... կան կուսակցութիւններէն պի... սպասենք։ Անհամար բազմ... թիւններ կ'օտարանան առ... զգալու։ Եւ զարգացածները գ... կաս չեն անոնց մէջ։ «Սէն պ... լէ պէն պիւէթի ալըրըմ»ն դ... դասակարգ մը ունինք որ բ... րիգեան սովորութիւններուն ը... ըմբռնած ձեւովը կը հետեւի, ... ճիգ չըներ օգտուելու այս մի... միջավայրէն։ Իրական արդիւ... ցումը բարոյապէս եւ մտաւոր... պէս օգտուելու ձգտումն է, ... թէ ինքնուրացումը։ Զորս բա... նանք մեր աչքերը, եւ կատա... րենք մեզի ինկած պարտակա... նութիւնը։

Ա. Ց. ԳԱԲՐԻԵԼԵԱՆ

# ՀԱՅԱՍՏԱՆ

## Ծնունդները կը պակսի՞ն

*Համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը, 1925 Յունուար 1էն մինչեւ Յուլիս 31 Լէնինականի գաւառին մէջ (քաղաքը չհաշուելով) արձանագրուած են 4021 ծնունդ, հետեւեալ համեմատութեամբ.— Յունուարին՝ 746, Փետր. 750, Մարտ 623, Ապրիլ 547, Մայիս 594, Յունիս 534, Յուլիս 416: Ինչպէս կ'երեւայ, գաւառին մէջ ծնունդները երթալով կը պակսին, իսկ քաղաքին մէջ կ'աւելնան. այսպէս,— Յունուարին՝ 159, Փետր. 165, Մարտին 165, Ապրիլին 184, Մայիսին 174, Յունիսին 175, Յուլիսին 203, համապատասխար 1405 ծնունդ: Գալով մահերուն (գաւառ), Յունուարին արձանագրուած է 258 մահ, Փետր. 243, Մարտին 192, Ապրիլին 159, Մայիսին 128, Յունիսին 136, Յուլիսին 109: Քաղաքին մէջ մահերու թիւը եղած է 339: Եօթն ամսուան ընթացքին քաղաքին մէջ արձանագրուած է 261 ամուսնութիւն, իսկ գաւառի մէջ՝ 755: Այդ ամբողջ շրջանին ոչ մէկ ամուսնալուծում արձանագրուած է գաւառի մէջ, մինչ քաղաքին մէջ ապահարզանի թիւն եղած է 32:*

## Այս տարուան բերքը

*Մասնաւոր յանձնաժողովի տեղեկութեանց համաձայն, աշնանացանի եւ խոտի բերքը վերջացած է ամբողջ Հայաստանի մէջ: Մինչեւ Սեպտեմբեր 1 ընդհանուր բերքի վիճակն էր, ամբողջ Հայաստանի մէջ.— ցորեն՝ միջակ (2. 6.). գարի՝ նոյնպէս (2. 8.), բամպակ՝ նոյնպէս (3. 2.) խաղող՝ միջակէն վար (2. 3.):*

*Աշտարակի մէջ ցուրտերը ահագին վնաս պատճառած են այգիներուն: Չթաղուած այգիներէն ցրտահար եղած են 100ին 90ը, թաղուածներէն՝ 100ին 30ը: Նամակագիր մը դիտել կուտայ թէ լաւագոյն պարագային հազիւ 3—5 տարիէն կարելի ըլլայ վերահաստատել այգիները եւ կը թելադրէ երկարատեւ վարկ սահմանել:*

## Դպրոցներու վիճակը Լէնինականի մէջ

*«Խորհրդային Հայաստան»էն (թիւ 200) կը տեղեկանանք թէ Լէնինականի մէջ Ալեքսանդրապօլ) կան դպրոցական 7 շէնքեր: Աշակերտութեան թիւն է 3380, որոնց 3500ը մանչ, 2380ը աղջիկ: Դպրոցները ունին երկու բժիշկ: Առողջապահական տեսակէտով, շէնքերը փոշոտ են եւ միջանցքները գարշահոտ: Նստարաններու պակասութեան պատճառով, յաճախ երկու հոգինոց նստարանին վրայ 3—4 հոգի կը նստին: Խմելիք ջուրի նեղութիւն կը քաշեն գրեթէ բոլոր դպրոցները: Աշակերտներու մէջ տարածուած գլխաւոր հիւանդութիւններն են.— ջղային՝ Հարիւրին 44 (աղջիկներ՝ 55), ակռայի հիւանդութիւն՝ 44 առ հարիւր, որդեր՝ 34 առ հարիւր, կոկորդի հիւանդութիւն՝ 22 առ հարիւր, արիւնի պակասութիւն՝ 17 առ հարիւր եւն: Աշակերտներուն մէջ խոշոր չափով տարածուած է օնանականութիւնը, սկսած 13 տարեկաններէ. աղջիկներու մասին քան մը խարեպի չէ ըսել, որովհետեւ այդ հարցը ուսումնասիրուած չէ: Օնանականութիւնը տարածուած է նաեւ պիոներներուն մէջ (պօյ սկաուտ), թէեւ ֆիզիքական մարզանքներ կը կատարեն. հետեւաբար ախտը աւելի խոր արմատներ ունի:*

## Աչքի ցաւ

*Զորութեան հետեւանքով, աչքի ցաւը տարածուեր է Աշտարակի եւ շրջանին մէջ, մասնաւորապէս վարակելով դպրոցականները: Ամէն օր տասնեակ երախաներ կը դիմեն հիւանդանոց: Հակառակ բժշկական օգնութեան, հիւանդութիւնը օրէ օր կը տարածուի: Ցաւը կը տեւէ առնուազն երկու շաբաթ:*

*Օգոստոս ամսուայ ընթացքին էջմիածնի բուժարանը այցելած են 4029 հիւանդներ, որոնց 2230ը այր. 1799ը կիներ. Միայն մեծ մասով աչքի ցաւ ունեցողներուն թիւն է 2029: Երախաներուն մէջ տարածուած է փորհարութիւնը:*

## Հրահանգ Եկեղեցականներուն

*Կաթողիկոսական պատուիրակութիւնը վերջերս կարգ մը «Կարգապահական հրահանգներ» դրկած է Եւրոպայի հայ եկեղեցական պաշտօնեաներուն: Կը հաղորդենք անոնց մէկ կէտերը.—*

*Այն բոլոր հոգեւորականները, որ իրենց պերքը ճշտող պաշտօնական ոեւէ յանձնարարական չունին մեզմէ, արգիլուած են Եւրոպայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու մէջ պաշտօնավարելու, կամ ոեւէ ծխականութիւն կատարելու:*

*Առանց մեր վաւերացման, ինքնագլուխ կերպով ոեւէ եկեղեցիի հոգաբարձութեանց հետ չեն կրնար պայմանաւորուիլ:*

*Հոգեւոր հովիւները իրաւունք չունին ըստ կամս լքելու իրենց պաշտօնները կամ առանց մեր գրաւոր թոյլտուութեան իրենց հովուական շրջանակէն դուրս ուղեւորութիւններ եւ հանգանակութիւններ կատարելու:*

*Հայ եկեղեցւոյ ոչ մէկ պաշտօնեայ առանց մեր գիտութեան եւ գրաւոր հաւանութեան իրաւունք չունի ինքնագլուխ շնորհաբաշխութիւններ կատարելու կամ ստանալու:*

*Առանց ի ձեռին ունենալու քաղաքապետութեանց (mairie)ի ամուսնական օրինական թուղթը, ոեւէ հոգեւորական պէտք չէ պսակ կատարէ, պատասխանատու չմնալու համար դատական իշխանութեանց առջեւ:*

*Փարիզի մէջ եկեղեցական պաշտօնեաներ առանց մեր պաշտօնագրին չեն կրնար պսակադրութիւն կատարել:*

*Հոգեւոր հովիւները պարտին ուշադիր ըլլալ որ հայ ժողովուրդին մէջ առանց պսակի օրհնութեան հայ ամուսիններ չմնան. նոքածին երախաները մինչեւ վեց ամիս պէտք է անպայման մկրտել չտանալ:*

*Մեր թեմին մէջ պաշտօնավարող ամէն աստիճան հոգեւորականներուն արգիլեալ է քաղաքականութեամբ զբաղիլ: Բոլոր հոգեւոր հովիւներուն անդրանիկ պարտականութիւնն է հրահանգել մեր ժողովուրդը որ յարգանք ու պատկառանք ունենան հանդէպ իրենց ապրած երկիրներուն պետական օրէնքներուն, ազնիւ եւ անկեղծ ղրացիական յարաբերութիւն մշակեն իրենց ապնջականութիւնը վայելած երկիրներու ամէն դասակարգի ժողովրդեան հետ, ամենայն յանձնարարելով որ մեր ազգակիցները բացարձակապէս հեռու մնան իրենց ապրած երկիրներու քաղաքական ամէն հոսանքներէն եւ գործերէն ու երբեք չխառնուին անոնց ներքին խնդիրներուն:*

*ՄԱՆՕԹ.— 1. Ժողովուրդը կ'ընարէ իր հոգեւոր հովիւը՝ կաթողիկոսական պատուիրակութենէն ղրկուած յարմար դատուած եկեղեցականներու եռապատիկ ցանկի մը վրայէն եւ ընտրուածը կը վաւերացուի անապայման:*

*2. Եկեղեցականները պէտք է հպատին ըստ իրենց բնական երկրին. Անգլիոյ մէջ, անգլիական եկեղեցականներուն պէս, իսկ Ֆրանսայի մէջ երկար վերարկու եւ «շափօ մու» (Borsolina):*

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

## Ազգ. կալուածները վտանգի տակ

*Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ կարգ մը հանրային շէնքեր, որոնք անհատներու անունով արձանագրուած են, գրաւման վտանգի տակ են: Պատրիարքարանը ոկսեր է զբաղիլ այս խնդրով.*

## Պոլսոյ գաղթականները

*Ազգ. Խնամատարութիւնը հաշուեյարդարի ենթարկելու խնդիրը նորէն կ'արծարծուի Պոլսոյ մէջ, մանաւանդ որ կառավարութիւնը պարզել տուաւ կարգ մը կայաններ և կը պահանջէ ցրուել գաղթականները:*

*Խնամատարութեան վերջին տեղեկագրին համաձայն, գաղթականներու թիւը այս տարի Յուլիսին իջած էր 4790ի (1923ին 6000 էր, 1924 Սեպտեմբերին՝ 5950): Նպաստընկալներու թիւը, որ 1500 էր 1923ին, իջած է 800ի: Ամսական պիւտճէն է 4000ոսկի, իսկ հասոյթը հազիւհազ պակսելով իջած է 1363ի: Ծախքին գլխաւոր մէկ մասը կը կազմէ մանուկներու սնունդը, որ 1500 ոսկի է և որուն 500ը Սամսարեան խնամակալութիւնը կը հոգայ:*

## Երեւանի համար

*«Հայրենիք»ի վերջին թիւերէն կը տեղեկանանք թէ 5000 տոլարը անցած է այն հանգանակութիւնը որուն ձեռնարկած էր Հ. Ց. Դ. Ամերիկայի կեդր. կոմիտէն, Երեւանի ողողումներու զոհերուն համար: Այս գումարէն 3000 տոլար արդէն իսկ փոխադրած է Երեւան, Կարմիր Խաչին, Ամերիկեան Նպաստամատոյցին միջոցաւ: Լօս Անճելոսի մէջ ալ 1500 տոլար հաւաքուած է այս նպատակով:*

## Հայերը Մարսիլիոյ մէջ

*«Լը Փըթի Մարսէյլէ» շարունակելով իր պրպտումները Հարաւային Ֆրանսա հաստատուած օտարականներու մասին, իր Սեպտ. 20ի թիւով կը խօսի հայ գաղթականութեան վրայ: Իր տեղեկութիւններուն համաձայն, վերջին աղետներէն առաջ Մարսիլիոյ մէջ կը գտնուէին 450 Հայեր: Ցունական պարտութենէն յետոյ եկան 18,000 հոգի, որոնց մէկ մասը գաղթեց ուրիշ գաւառներ, գործ փնտռելու համար, իսկ այսօր կան 8888 հոգի (2000ը բան Օտտոյի կայանը):*

*Մեր պաշտօնակիցը պատմական ակնարկի մը մէջ հետեւեալ տողերը կը գրէ հայ ժողովուրդի անցեալի մասին. «Հայաստանն ալ ունեցած է իր փառքի օրերը: Օրրանը վաղեմի աւանդութեանց, մեծապէս փայլեցաւ աշխարհի պատմութեան մէջ. Հռոմայեցիներուն օրով. բայց արագօրէն ակարանալով իր աւատական դրութեան հետեւանքներէն, իսկ օտարներուն ձեռքը 1500 տարիէ ի վեր, կարգով եղաւ պարսկական, յունական և թաթարական: Արդիւնքը, — իւրաքանչիւր օտար արշաւանքի Հայերը կը գաղթէին: Հակառակ իր երկրին յարակցութեան, Հայաստանը կորսուեցաւ: Բայց — հրահանգիչ իրողութիւն — իր ազգութիւնը անվթար կը մնայ: Հայերը ցրուած են, բայց այսօր հայ մը հայ է նորէն, ինչպէս Քրիստոսէ առաջ: Անդին կուբ կ'ընեն գրաւուած տան մէջ, բայց փախստական սեփականատէրերը ոչինչ կը կորնչեն իրենց «Տպարտութենէն» և իրենց յիշատակներով կ'ապրին: Պատճառը այն է որ հզօր կապ մը ունին, որ Հայ Եկեղեցին է: Ան ինքնագլուխ ըլլալու ազգային տուն մը, եղաւ պարզապէս հանրային ձեռնարկ մը, զուրկ ամէն օգտակար գործունէութենէ. թղթախաղ, պար և քանի մը անհրաժեշտ երեկոյթներ միայն մաս կազմեցին իր գործունէութեանը: Ակումբը, փոխանակ ըլլալու միութեան վայր մը, եղաւ երկպառակութեան բոյն մը, ուր անհատական կիրքեր և կուսակցական տգեղ էնթրիկներ սկսան հետզհետէ մուտք գտնել անոր սեմէն ներս: Ակումբի վարիչները ալ չունեցան պէտք եղած անկախ նկարագիրն ու ձեռներէց ոգին, անկախաբար վարելու Ակումբին գործերը, և տարածելու գաղութին մէջ պէտք եղած հաւասարութիւնն ու միութիւնը:*

*«Հակառակ եղած անկեղծ թելադրութեանց եւ արդարացի բողոքներուն, կարելի չեղաւ մինչեւ այսօր սրբագրել Ակումբի կանոնագրութեան ինչ ինչ թերի կողմերը:*

*«Ներկայիս Ակումբին վարչութիւնը յանձնուած է կուսակցական շէֆի մը, որ ամէն բան իր անձին վրայ կեդրոնացուցած է և տարուած է ծայրայեղ կուսակցամոլութենէ:*

## Lors Քրզբնի աղջիկը ընկերվարակ սն

*Լօրտ Քըրզընի աղջիկը Սիւթիա Մօսլի, կին նախկին ընկերվարական երեսփոխան Օսվալտ Մօսլիի, միաձայնութեամբ երեսփոխանական թեկնածու ընտրուած է աշխատաւորական կուսակցութեան կողմէ Սթօքի շրջանին համար: Տիկին Մօսլի ճառ մը խօսելով յայտնած է թէ կ'ընդունի ընկերվարական ծրագրին բոլոր կէտերը, մասնաւորաբար հանքերու ազգայնացումը:*

## ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌՆԵՐԷՆ

### Հայերը Սէնթ-Էթիէնի մէջ

*Ս. Էթիէն Ֆրանսայի ճարտարարուեստի առաջին քաղաքներէն մէկն է. ունի մօտ 180 հազար բնակչութիւն, որոնց մէջ Հայերու թիւն է 862, համաձայն ոստիկանական տեղեկի. կան 50ի չափ երկաթի մեծ գործարաններ և 100է աւելի պզտիկ աշխատանոցներ: Հայերը ընդհանրապէս կ'աշխատին Լէֆ-Լէվի երկաթի և զէնքի գործարանները, Ձուացեալները զանազան «Ատելիէ»ներ, իսկ կիները հեծանիւի և մետաքսի գործարաններ: Այրերը կը ստանան միջին հաշուով 9 ժամուայ համար 18.22 ֆրանք, իսկ կիները 8-12 ֆրանք.: Կան սակաւաթիւ երիտասարդներ ալ որոնք աճախանգները կ'աշխատին, ստանալով 22-26 ֆրանք: Ամսվի տեսակէտով ալ Սէնթ-Էթիէն առաջին տեղը կը գրաւէ:*

*Գարապ հայրենակից գրեթէ չկայ և բոլորն ալ գոհ են իրենց վիճակէն:*

*Քիչ շատ կենդանութիւն կը նըշմարուի այս տարի: Տասնի չափ ամուսնութիւններ կնքուեցան հայ օրիորդներու հետ, որոնց Խարզին և 50 տաբեկան հայրենակից մը: Կազմուեցան զանազան միութիւններ (Տարոն-Տուրուբերան, Սեւանեքերմեան, և վերջերս ալ ՀՕԿը, որոնք սահմանափակուած են իրենց պատեանին մէջ: Իսկ տարիէ մը ի վեր գոյութիւն ունի Հ. Ց. Դ. ենթակոմիտէ մը որ բաւական շարժում ստեղծեց: Ազգ. Միութիւնը թէեւ վաւերացուած է տեղական իշխանութենէն, բայց յարաբերութիւն չի մշակեր անոր հետ:*

*Օտարացումի վտանգ չկայ այստեղ. քանի մը պսակներ լատինական ձեւով կատարուեցան, որոնց պատասխանատուն Լիոնի հայ քահանան է: Թրքախօսութիւնը հոս միայն մեր Զանդրյիկհայրենակիցներուն մէջ կը տեսնուի, մինչեւ տուներէն ներս, և երախաները ալ անոր կը վարժուին, ինչ որ ողբալի է:*

Գ. ԳԱԲՐԻԷԼՕՖ

### Ցերեկոյթ մը Վիէնի մէջ

*Սեպտ. 13ին Վիէնի հայութիւնը ներկայ եղաւ, գեղեցիկ ցերեկոյթի մը որ տրուեցաւ Վիէնի Հ. Մ. Ը. Մ.ի և Հ. Օ. Կ.ի կողմէ: Պէտք է խոստովանիլ որ մեր երիտասարդութիւնը իր բոլոր ջանքը թափած էր ցերեկոյթին փայլ տալու համար: Խուռն բազմութիւն մը կար սրահին մէջ: Վիէնի մէջ երկրորդ անգամն է որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ հանդէս կը տրուի, և ժողովուրդը միշտ գոհ կը մեկնի սրահէն: Ներկայ էին բաւական թուով ֆրանսացիներ ալ: Ցերեկոյթը բացուեցաւ ժամը 2½ին, Բամ Փորտանով և տեւեց մինչեւ 7ը. հեզհետէ իրար յաջորդեցին հայերէն և ֆրանսերէն ոտանաւորներ, որոնք միշտ ծափահարուեցան ներկաներէն: Ցետոյ սկսաւ կատակերգութիւնը որ գոհ թողուց հանդիսականները: Պատկերը մըն ալ ցուցադրուեցաւ:*

Կ. Մ.

## ՀԱՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

### Երբեմն փրոֆէսէօր Կ. Պոլսոյ

### Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ:*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1, Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot Tél. Wagram 96.05:*

## ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

*Մուսուլի խնդրին մասին Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին տուած որոշումը մեծապէս դժգոհ թողած է Թուրքերը: Էնկիւրիէն սկսեալ մինչեւ Պոլիս բոլոր Թուրքերէն թերթերը պատերազմաշունչ յօդուածներ կը հրատարակեն և ոսպարէզ կը կարդան Անգլիացիներուն: Էնկիւրիի պաշտօնաթերթը «Հաքիմիյէթը Միլլիյէ» կը գովէ Թեվֆիք Րիւշտի պէյի բռնած անհաշտ ընթացքը, որուն շնորհիւ Թուրքերը այսօր իրենց գործելու ազատութիւնը ձեռք բերած են: «Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին որոշումը, կ'ըսէ, ծիծաղ միայն կը պատճառէ մեզ: Մենք ի վիճակի ենք մեր իրաւունքները պաշտպանելու և պիտի պաշտպանենք մինչև վերջ»: Միւս թերթերն ալ նոյն լեզուով կ'արտայայտուին: Թուրքիա չպիտի ընդունի Լա Հէյի Միջազգային Առեանի որոշումը, արդէն ո և է պատուիրակ չի ղրկեր հոն, եւ որոշած է իրեն սովորական կտրուկ միջոցներով լուծել Մուսուլի խնդիրը:*

*Իրագի կառավարութիւնը՝ ազդուած Թուրքիոյ այս սպառնական և յարձակողական ընթացքէն, ստիպողաբար օգնական զինուորներ խնդրած է Լոնտոնի կառավարութենէն: Հաւանաբար շուտով անգլ. ուժեր ղրկուին Միջագետքի սահմանագլուխը:*

*Պաղտատէն առնուած վերջին տեղեկութիւններու նայելով, Թուրքերը արդէն սկսած են ջարդել իրենց տարագրած Ասորիները: Ասոնցմէ կարաւան մը տարուած են Թանինի լեռները: Ճամբուն վրայ յոգնութենէ և անասուաղութենէ ինկած բազմաթիւ փախստականներ եւ մանուկներ ջարդուած են Թուրքերուն կողմէ: Տարագրուած են Մէրկ, Պայճը, Պիլլօ, Քուվալը և Զիեարի գիւղերու բնակիչները:*

### Կոիւները սկսած Մուսուլի ճակատին վրայ?

*Անատոլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ Զիպր-Աքրայի բնակիչները սկսած են ընդհարիլ անգլիական զինուորներուն հետ: Զաքրոյի մէջ շրջած զրոյցներու նայելով, Շէյխ Ապտիւլ Քէրիմ Պաղտատի շուրջ կը կռուի Անգլիացիներուն հետ: Անգլիացիները տասը օր պայմանաժամ տուած են ապստամբներուն՝ անձնատուր ըլլալու համար:*

*Սօֆիայէն «Ուէսթմինսթըր Կազէթ»ի կը հեռագրեն թէ Թուրքերը դրօշի տակ կանչած են բոլոր պահեստիները:*

*— Անգլիացիները առաջարկած ըլլալով քննիչ մարմին մը ղրկել Մուսուլի սահմանագլուխը, Թուրք պատուիրակութիւնը յայտնած է թէ քրիստոնեաներու տարագրութեան մասին անգլիացիներուն ըսածները սխալ են: «Չենք կրնար ընդունիլ այսպիսի քննութիւն մը, որ մեր ազգային գերիշխանութիւնը ոտնակոխ կ'ընէ»: Այս մերժողական պատասխանը մեծ դժգոհութիւն առաջ բերած է բոլոր պատուիրակութեանց մէջ:*

*— Շիքակօ Թրիպիւն կը գրէ թէ Թրքական 100,000է աւելի ամենէն լաւ Թուրք զինուորներ համախմբուած են սահմանագլուխին երկանքը. Թուրքերը սակաւաթիւ կը պաշտպանէն Իզմիրը ականներով և թնդանօթներով, նոյնպէս կ'աւելցնեն իրենց ծանր հրետանին Տարտանէլի ասիական եզերքի չէզոք գիծին եւթ քիլօմէթր երկայնութեան վրայ: Վայրկեանէ վայրկեան Տարտանէլի փակումին կը սպասուի: Կռիւ ծագելու պարագային Թուրքերը կը յուսան վէճապիներու և Պօլշեվիքներու օժանդակութիւնը, իսկ անգլիացիները կը սպասեն որ Իտալացիներն ու Յոյները օգնեն իրենց:*

### Տիւրքիները ընդհանուր զօրաշարժ կը յայտարարեն

*Մէսիֆրէյի մէջ Տիւրքիներու կրած կարեւոր պարտութենէն յետոյ, Սուլթան Էլ Ամրաշ նոր կոչով մը ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարած է և զէնքի տակ կը կանչէ 16էն մինչեւ 60 տարեկանները:*

*Մէսիֆրէյի կռիւին մէջ Ֆրանսացիներուն կորուստն է 40 սպանեալ և 80 վիրաւոր: Տիւրքիներուն նպատակն էր գրաւել Ձիբրու և Ջօրիներու կեդրոնները:*

*Տիւրքիները կը շարունակեն իրենց յարձակումը Սուէյտայի դէմ:*

### Ճէպէլը Տրուզ պաշարուած

*«Թայմզ»ի Պէյրութի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Ֆրանսացի զինուորները երեք կողմէն կը պաշարեն Ճէպէլը Տրուզ: Անդրյորդանանի Անգլիացիներն ալ կ'օգնեն չորրորդ կողմէն: Կը սպասուի մեծ յարձակողականի մը, որ հաւանաբար վերջ պիտի տայ ապստամբութեան: Տիւրքիներու ուժերը 8 հազար հոգի կը հաշուուին: Բաժնուած են երեք խումբերու և ունին հեծելազօրք ու հրետանի: Ապստամբներու բանակատեղին Նիմրայի մէջ է:*

*— Պոլիսէն առնուած նոր լուրերու համաձայն իբրև թէ Տիւրքիները գրաւած են Սուէյտան, առնելով 400 գերի, 2 զրահապատ ինքնաշարժ, բազմաթիւ թնդանօթներ, մեծաքանակ ռազմանիւթ և 26 հազար թրքական ոսկեդրամ:*

### Խռովութիւններ Պարսկաստանի մէջ

*Թէհրանէ առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ հացի սովը պատճառ բռնելով մեծ ամբոխ մը շուկան գոցել տալէ յետոյ ուղղուեցաւ դէպի պարսիկ խորհրդարանի շէնքը. ուր մտաւ դուռներն ու պատուհանները կոտրելով: Մաս մը կարասիներ փճացուեցան: Քանի մը երեսփոխաններ փախչիլ փորձած ատենին վիրաւորուեցան: Զինուորական կառավարիչն ու քաղաքային իշխանութիւնները փորձեցին ամբոխը հանդարտեցնել բայց չյաջողեցան: Յոյցերը կը շարունակուին:*

### Քաղաքներու համաժողովը

*Սեպտեմբեր 28ին Փարիզի մէջ տեղի պիտի ունենայ մայրաքաղաքներու համաժողովը: Պիտի մասնակցին 300է աւելի քաղաքներու պատուիրակները:*

*Քաղաքներու երրորդ համաժողովն է այս: Առաջինը գումար ուեցաւ 1913ին, Կանտի մէջ, երկրորդը՝ 1924ին, Ամստէրտամի մէջ: Ժողով պիտի գբաղի անգործութեան, վարակիչ հիւանդութիւններու դէմ մղուած պայքարի եւն. խնդիրներով:*

## Մարզական կեանք

### ՖՈՒԹՊՈԼ

### Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Այս կիրակի, 27 Սեպտ. Հ. Մ. Ը. Մ.Ի Ա. և պահեստի խումբերը հրաւիրուած են գաւառ երթալ, մինչ Գ. խումբը Փարիզ պիտի մրցի, F. C. Ermontի Ա.ի դէմ:

Ա. խումբը, որուն փայլուն արդիւնքները ծանօթ են, պիտի երթայ Troyes քաղաքը Փարիզէն 167 քլմ. հեռու, մրցելու U. S. Troyesի Ա. խումբին դէմ: Ինչպէս կ'երեւի տեղական թերթերէն, մեծ խանդավառութիւն կը տիրէ քաղաքին մէջ և փայլուն ընդունելութիւն մը կը պատրաստուի հայ խումբին: Տեղական խումբը հիւսախմ ամենալաւ խումբերէն է:

Պահեստի խումբն ալ, որ նախորդ կիրակի I. C. A. Colombesի Ա.ին յաղթեց 1-3ով, Chateaudun քաղաքը հրաւիրուած է, մրցելու տեղական խումբին դէմ: Հոն ալ փայլուն ընդունելութիւն մը կը սպասէ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի խումբին:

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի Ա. խումբը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ այս կիրակի առաւօտ ճիշտ ժամը 7ին Gare de l'Est.

Պահեստի խումբն ալ ճիշտ ժամը 6ին Châteletի Մէթրօի ելքը:

Գ. խումբը Gare du Nord ժամը 2ին:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը վաւերացուած ըլլալով հեծելանիւ, աթլէթիկի և ֆութպոլի ֆէտէրասիոններէն (U. V. F., F. F. A., F. F. F. A., L. P. A, L. P. F. A.) ամէն դիւրութիւն պիտի տայ Ֆրանսայի իր մասնաճիւղերուն և խումբերուն վաւերացումի խնդրին մէջ:

Poissyի Քալաքսեաութիւնն ալ ֆութպոլի դաշտ մը տրամադրած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբերուն:

### Գաւառներու հայ մարզիկներուն

«Ցաւաչ»էն կը խնդրուի հրատարակել հետեւեալ ազդը.—

Տեղակացած ըլլալով որ գաւառներու մէջ հաստատուած հայ երիտասարդներ կը փափաքին "Մարզական Միութիւններ,, կազմել, բայց անհեղեակ ըլլալով երկրին օրէնքներուն, կը հանդիպին կարգ մը դժուարութիւններու, որ պատճառ կ'ըլլան յուսահատութեան: Ահա այս անգիտակցութեան վերջ տալու համար Փարիզի Հ. Մ.Ը, — որ բոլոր իրատասութիւնները կը վայելէ օրէնքին առջեւ —, կազմած է երեք հոգինոց փորձ յանձնախումբ մը, որուն պաշտօն տրուած է, «հետեւանք տալ» բոլոր գաւառի ու գաղթավայրերու մարզական խումբերու վիմումներուն: Այսպիսով կրնան պահել ՀԱՅ անունը, և պիտի դրուին ֆրանսական քոյր Միութիւններու մակարդակին վրայ:

Դիմումները պէտք է ըլլան հետեւեալ հասցէին.— M. Harikian Vahan 161, Boulevard Montparnasse 161 Paris (6e):

## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. Դ. Քալաքային Կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ թաղային բոլոր կոմիտէները այսօր 25 սեպտ. ժամը 8.30ին 2 Rue du Vieux Colombier. Métro St. Sulpice.

Հ. Ց. Դ. Քալաքային կոմիտէն հատուկ ժողովի կը հրաւիրէ թաղային խումբերու բոլոր ներկայացուցիչները 27 Սեպտ. կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, 95. Bd. St. Germain, Café Métro: Միասին բերել հաշուական և բարոյական գործունէութեան տեղեկագիրները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ խմբագրութեան հաղորդել Պ. Հրաչեայ Մարալի հասցէն:

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեռ) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evêque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ:

ՓԱՐԻԶԱՑԻՑ երկսեռ երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան 95, Bd. St. Germain, Café du Métroի վերեւի յարկը՝ Երկուշաբթի և Ուրբաթ իրիկունները ժամը 8½—10:

Կը խնդրուի նոր երգչուհիներու եւ երգչախումբերու մէջ փորձուած ténorներու մասնակցութիւնը:

Փորձերու իրիկունները դիմել խմբի ղեկավար՝ Սաքօ Յակոբեանին իսկ գրասեր 43, Bd. St. Michel, S. Agopian

*ԵԳԻՊՏ. ԿՐԻԶԻՑ ՅՕՆՍԻԷի 15 Սեպտ.ի վիճակահանութեան մէջ 50 հազարական ֆրանք պարգեւ շահած են հետեւեալ թիւերը.— 278, 986 (1886ի պարտաթուղթերէն), 602, 014 (1903), 891, 236 (1911):*

### Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԻԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ Յանուար Ա. ՀԱՆՉԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրերէ ետքը (Բ. Դ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ: Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine):


### ՅՕԹՕ ՖԷՊՐԻԿ

(ՅԱԿՈԲ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ)

*Գեղարուեստ. ալբերի յուսահկարներ դիւրաժաշտելի գիներով*

*Ընդագրի լուսանկարներ*

*կէս ժամէն յանձնելի*

Իրիկուան ժամը 7էն վերջ ժամադրութեամբ.

1, Boulevard Poissonnière, Paris.

*Մուտք* 37, rue Poissonnière

*(Մաթեճի շէնքին ճիշտ վիմացը)*



Կանանց եւ Աղանց

### ԴԻՐՉԱԿ

### ԿԱՐՕ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

51, rue de Seine *Մէթրօ* Օտէոն

Թելէֆ. Ֆլէօրիւս 59-57

*Ձափի վրայ ամենաերջին նորաձեւութեամբ ճաշակաւոր*

*Հագուստներ*

*Ճոխ մեթոդ երկու սեռի յատուկ*

*Անգլ. և Ֆրանս. կերպասներու*

*Գիները Անմրցելի*

*Ի դիւրութիւն գործաւորներուց բաց է ամէն օր 8էն մինչեւ գիշերուան ժամ 10: Բաւական է մէկ անգամի այցելութիւնը, տեւական յաճախորդ դառնալու համար:*



Վաճառական-դերձակ

### ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

*Սօսիէթէ Սաւանդի թատրոնին դէմ: Ձմրան համար պատրաստած է նոր մոդելներ մը ֆրանս. և անգլ. սքրուն կերպասներու:*

*Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ 8½: Իսկ Կիրակի երը մինչեւ 1½:*



Շաբաթ գիշեր 26 Սեպտեմբեր

*Սօսիէթէ Սաւանդի սրահին մէջ*

8 rue Danton — *Մէթրօ* Սէն Միշել

*կը ներկայացնի*

Ուր-Լիճի Նուր-Լիճի

*Օբէրէթ հայկ կեանքէ 3 արար*

*Մասնակցութեամբ և նախաձեռնութեամբ*

Լ. ՅԱՐՈՒԹԻ

Գիները ժողովրդական, 3-5 և 10 ֆրք.

*Տոմսերը կը ծախուին՝ Ճաշարան Ըրամ, Ակի, Ալինա, Պաթիսթ և ներկայացման օրը կիշէն*



### Վարձու յարկաբաժիններ

2, 3 և 5 սենեակնոց, ամէն թաղերու մէջ, կահաւորուած կամ ոչ: Ինչպէս նաև խանութներ եւ գրասենեակներ ամէն կարգի գիներով: Դիմել 13, rue Marivaux, Office Ital Պ. ՆԻՄՄԱՐ ժամը 2—5:


### ՍԱԿԱՐԱՆ

*24 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Սթերլին* | | 102.42 |
| *Տոլար* | | 21.12 |
| *Մարք (ոսկի)* | | 5, 03 |
| *Թրքական Թղթ.* | | 12.50 |
| *Թրք. ոսկի* | | 93. |
| *Մէճիտիյէ* | | 8. 40 |
| *Լէվա* | 100 *հատը* | 15. |
| *Տրախմի* | « | 31.50 |
| *Լիր* | « | 86.25 |
| *Պելժ. ֆրանք* | « | 92. 15 |
| *Զուից. ֆրանք* | « | 407.50 |
| *Չերվոնեց* | | 105. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| *Քրէսի ֆոնտիէ I* | | 1490 *ֆր.* |
| « « II | | 1280 « |
| « « III | | 1150 « |
| *Ռուժելի երկթ.* | | 95. |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*


Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



ՀԱՆՐԱԾԱՆՕՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

## "ՊԱԹԻՍԹ"

**15, Rue Lamartine** **Métro: Cadet կամ le Peletier**

*Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:*



## ՏՕՔԹ. ՏԻԳՐԱՆ ՍՊԱՐԹԱԼԻ

Վկայեալ Փարիզի Բժշկական Համալսարանէն

*Յայտնի վիրաբուժապետ Իզմիրի Ազգային Հիւանդանոցի, մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց և վէներական ախտերու, փոխադրուած է Փարիզ 62, rue Caumartin առաջին յարկ:*

Métro: Havre—Caumartin.

*Հիւանդ կ'ընդունի (բացի կիրակիէ) ամէն կէսօրէ ետք ժամ 1-6 և մասնաւոր ժամադրութեամբ:*

**Կը դարմանէ իր սեփական մեթոտով**

# ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՀԱՒԱՐՃ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԹՈՒԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Թուրանա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 33 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 տ. | 3 տ. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 30 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. վանատիպոս եւն. գրհ Sch. Missakian-ի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 25 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ԿԱԹԻԼ ԿԱԹԻԼ...

*Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. ժողովին ե. Յանձնախումբը վերջապէս քուէարկեց բանաձեւ մը, Տօքթ. Նանսէնի ծրագրին գործադրութեան համար:*

*Այս տողերը գրուած ատեն, տակաւին լուր չկար Ընդհ. ժողովի որոշման մասին, որ երէկ պիտի տրուէր: Ամէն պարագայի մէջ, բանաձեւը այնքան առաջգական է և անվնաս, որ մերժելու պատճառ չունին: Դուռը լայնօրէն քայ թողուած է, ժամանակ շահելու, պրպտումներ և ստուգումներ կատարելու եւ երաշխաւորութիւններ ապահովելու համար: Դեղեցիկ ճառեր խօսեցան, տասն անգամ յիշեցին հայ ժողովուրդին մարտիրոսագրութիւնը, Մեծերու հանդիսաւոր յանձնառութիւնները, տրուած որոշումներն ու քուէարկուած բանաձեւերը, հասկնալու համար թէ պէտք է «բան մը պէտք է ընել, վերջապէս»:*

*Ու ահա կը փորձեն առաջին քայլը, «բան մը ընել, վերջապէս»: Ինչպէս կ'երեւայ բանաձեւէն ալ, գործը ճիշտ Նանսէնի ուզած եղանակով չի կարգադրուիր: Պետութիւնները կը դժկամակին հովանաւորել փոխառութիւնը: Եթէ մէկն ու մէկը յանձն առնէր այդ հոգը. աւելի կը դիւրանար ծրագրին գործադրութիւնը, քայց ամէնքն ալ իրարու կը նային, իսկ ոչ մէկը կը վստահի Ազգերու Դաշնակցութեան, մինչեւ անգամ Մոսկուայի Պետական Դրամատան երաշխաւորութեան: Հաւանաբար ամբողջ գործը գլուխ հանուի իբրեւ մասնաւոր ձեռնարկ մը. իբրեւ մենաշնորհ: Նորվեկիացի բեւեռախոյզը այս ձեւին ալ համաձայն է, եւ ի հարկին պատրաստ՝ դրամ ճարելու: Արդէն բանաձեւն ալ նախատեսած է այդ կէտը. և եթէ նոր քննութեան արդիւնքը նպաստաւոր ըլլայ, առաջարկուած ինքնօրէն մարմինը, Հոգաբարձութիւն կամ Խնամակալութիւն, այդ հիման վրայ պիտի գործէ:*

*Ուրեմն, դաշնութեան բաժակը կաթիլ կաթիլ քամելէ յետոյ, հայ գաղթականները դատապարտուած են կաթիլ կաթիլ ըմպելու նաեւ երանութեան բաժակը, — ստիպուած են կարգի կենալ, սպասել որ անապատ մը ոռոգուի կամ ճահիճ մը չորնայ, որպէս զի տեղ բացուի: Խնդիր չէ թէ ե՛րբ կ'ըլլան այս բոլորը: Մէկ տարի անցաւ, մինչեւ որ Աշխատանքի Դրասենեակը կրցաւ ճամբայ հանել Նանսէնի առաքելութիւնը. թերեւս աւելի շուտ կատարուի նոր բանաձեւին առաջարկած քննութիւնը, եւ դրամն ալ ճարելով, գործի ձեռնարկեն: Այդ պարագային, ամէնէն առաջ պիտի օգտուին Պոլսոյ գաղթականները, որոնք փողոց թափուած են արդէն, ոստիկանական ուժով, եւ Յունաստանի տեղահան բազմութիւնները, որ կը տատանին ծովուն եւ ցամաքին մէջեւ, կը ծիւրին անստուգութեան եւ թշուառութեան մէջ: Իսկ մնացեալները, երկու հարիւր հազար կամ չորս հարիւր հազար, — բոլոր անոնք որ հայրենիք երթալ կ'ուզեն, պիտի սպասեն երկրորդ քայլի մը, ոռոգման կամ չորացման նոր եւ աւելի ընդարձակ ծրագրի մը...*

*Ահա թէ ինչ բարիքներ կ'ընծայէ քաղաքական դատ մը ճարտարագիտական - տեղանաւորական միջոցներով լուծելու փորձը:*

*Ճիշտ է, բոլոր վիճաբանութեանց ընթացքին օրուան հեւետորները չմոռցան յիշել թէ հայ ժողովուրդը քաղաքական պահանջներ, արդար եւ հաստատուած իրաւունքներ ունի. բայց, «հիմա ժամանակը չէ անոնց վրայ խօսելու»: Եւ, այս գեղեցիկ վրայ երեւան եկան տեսակէտի տարբերութիւններ, որոնք հանրածանօթ են եւ որոնց հետեւանքները հասան մինչեւ Լօզան: Ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ մէկը կ'ուզէ գործ ունենալ Թուրքիոյ, նոյն իսկ Ռուսիոյ հետ: Առանց ատոր ալ, չափազանց թանձր եւ մռայլ է քաղաքական հորիզոնը: Բոլոր պատուիրակներն ալ – գոնէ անոնք որ ծանօթ են մեր պատմութեան – կ'ընդունին թէ Հայկական Դատը ոչ թէ չուծուած կամ մեռուած է, այլ պարզապէս յետաձգուած, սպասելով լաւագոյն օրերու: Իսկ մինչեւ այդ, — ահաւասիկ ձեզի դրական ձեռնարկներ, ճահիճները չորցնելու եւ անապատները ոռոգելու համար: Ահա ձեզի «մարդասիրական» ծրագիր մը, որ թէ սեղ պիտի բանայ մաս մը թափառականներու, թէ պիտի զարգացնէ երկրին տնտեսութիւնը, եւ թէ հիմ պիտի դնէ ուրիշ գործնական քայլերու:*

*Դրա՞մը, — պիտի հարցնէք: Դրամը պիտի տան ամէնքն ալ, հայ թէ օտար, հաշուելով տոկոսները, որ հարիւրին 6էն աւելի չէ եւ օգտագործելով նոյն ինքն գաղթականները, որոնք իրենց տուներէն առաջ անոնց տեղերը պիտի գտնեն, քարերու եւ ճախճախուտներու մէջ:*

*Այո, կաթիլ կաթիլ վտակներ եւ լիճեր կը կազմուին: Երանի՛ անոր որ կը համբերէ ու կը դիմանայ...*

Շ.

## ՀՕԿ-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

*ՀՕԿի Հայաստանի կեդր. վարչութեան նախագահ Պ. Գրիգոր Վարդանեան և Հայկ Մխքայէլեան ժամերս Եւրոպա պիտի գան, արտասահմանի հայութեան օժանդակութիւնը ապահովելու համար: Պատուիրակները իրենց հետ պիտի բերեն շինարարական աշխատանքները նեղկայացնող նկարներ:*

*Պատուիրակութեան կ'ընկերանայ նաեւ Հայաստանի Կարմիր Խաչի նախագահ բժշկապետ Պապպար Կամսարական: Կաթողիկոսը ՀՕԿի և Հ. Կ. Խաչի նախագահներուն յանձնած է արտասահմանի հայութեան ուղղուած կոնդակներ:*

## ՊԷՅԼԵԱՆ վարժարան Ալճօվիլի մէջ

*Կաթողիկոսական պատուիրակ Պալաքեան եպսկ. յաւակցական նամակ գրած էր վերջերս Լոնտոնի մէջ մեռնող Պ. Եզովբոս Պէյլեանի զաւկին, միաժամանակ թելադրելով որ իր հօրը յիշատակը յաւերժացնող նուիրատուութիւն մը ընէ կրթական գործի համար: Պէյլեան որպէս կաթողիկոսական պատուիրակին արտաղրութեան տակ դրած է քան հազար ֆրանք, որ պիտի յատկացուի Ալճօվիլի մէջ բացուելիք վարժարանի շէնքին գնման: Դպրոցը պիտի կոչուի բարերարին անունով ինչպէս պրեցինք, հանգուցեալ Պէյլեան քան հազար ֆրանք ալ նախապէս նուիրած էր կրթական գործին:*

*ՄԱՐՍԻԼԻՈՑ հոգեւոր հովիւ Մամբրէ Վրդ. Գալֆաեան որ այսօր կը պատրաստ Փարիզի եկեղեցին, Մարսէյլ պատնաւլան պիտի վերաբանայ ապ. վարժարանը, իբրեւ տեսուչ:*

## Կայան մըն ալ փակուած

*Վերջին լուրերու համաձայն, Պոլսոյ ոստիկանութիւնը փակած է նաեւ Պէշիքթաշի կայանը, փողոց նետելով 2000 գաղթականներ: Անպատսպար կը մնան դեռ Խասկիւղի կայանէն արձակուած 150 թշուառներ:*

Նամակ խմբագրութեան

## ՁՇՏՈՒԻՄ ՄԸ

. . . Խմբագիր

*Ես ուշ տեղեկացայ, որ ձեր թիւ 12 թերթին մէջ հրատարակուած էր Պրիւսելէն թղթակցութիւն մը, որուն մէջ կայ կը տրուէր տեղւոյս Հայ Ազգամբը իբր խաղաւոն և որպէս թէ իմ ողբացեալ հայրս Տիգրան Էնֆիաջեանց այդ ակումբին մէջ խաղացած և կորսուած մը ըրած ըլլալով յուզմունքէն կաթուածահար եղած է: Այդ տեղեկութիւնը բացարձակապէս անհիմն ըլլալով և մթագամանակ անարգական սիրելի հօրս յիշատակին համար, կը խնդրեմ որ ներկայ հերքմնագիրը հրատարակէք «Յառաջ»ի յառաջիկայ թիւին մէջ:*

*Իրողութիւնը այն է, որ հայրս երկար տարիներէ ի վեր սրտի հիւանդութենէ կը տառապէր եւ նոյն օրը, երբ գրասենեակէն վերադարձաւ բնակարան, երեկոյեան ժամը 6ին յանկարծամահ եղաւ, առանց որ և է տարբեր պատճառի:*

*Պրիւսել* Հ. Էնֆիաջեանց

# ՕՐԸ ՕՐԻՆ

## « ՆՈՐԷՆ ՔՆՆԵՑԷՔ, ՀԱՄՈԶՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ԳՈՐԾԻ ՁԵՌՆԱՐԿԵՑԷՔ »

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

*Ժընեւ. 25 Սեպտ.*

*Սեպտ. 22ին տասը հոգինոց մասնախումբը շարունակեց վիճաբանութիւնները Նանսէնի ծրագրին շուրջը: Ինչպէս գրած էի, անպատճառ կարծիքներ ալ յայտնուեցան, մասնաւորապէս փոխառութեան մասին, քանի որ քաղքենի պետութիւնները չեն ուզեր դրամ տալ խորհրդային իշխանութեան, ըլլայ իսկ հայկական. թէեւ, միշտ կը շեշտուէր թէ կ'ուզեն օգտակար ըլլալ հայ ժողովուրդին:*

*Չորրորդ նիստին, ժշակութեցաւ բանաձեւ մը, և այս առթիւ նորէն հակաճառութիւններ տեղի ունեցան: Վերջապէս կարելի եղաւ միջին ճամբայ մը գտնել, և պատրաստուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.—*

*«Վեցերորդ Ընդհ. ժողովը,*

*Աչքի առջեւ ունենալով Յրդ Ընդհ. ժողովին 1924 Սեպտմ. 25ի որոշումը. որ կը հրաւիրէ Աշխատանքի Միջազգային Դրասենեակը, Տօքթ. Նանսէնի հետ գործակցաբար քննութիւն մը կատարել, ուսումնասիրելու համար մեծ թուով հայ փախստականներ կովկաս կամ այլուր հաստատելու հնարաւորութիւնը,*

*Աչքի առջեւ ունենալով Տօքթ. Ֆր. Նանսէնի և իրեն հետ հայաստան գացած մասնագէտներուն տեղեկագիրները,*

*Նկատելով որ այդ տեղեկագիրները մանրամասնութեամբ հնարաւոր կը գտնեն ոռոգման աշխատանքներ կատարել, որոնց շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ լաւ պայմաններու մէջ հայաստան հաստատել առնուազն 15,000 հայ գաղթականներ Յունաստանէն և Պոլսէն, ինչպէս և 10,000 գաղթականներ որոնք արդէն հայրենիք դարձած են, պայմանաւ որ իբր 9,000,000 ոսկի րուբլի (900,000 սղերլին) տրամադրուի անհրաժեշտ աշխատանքներու իրականացման.*

*Փափաքելով օգտուիլ ամէն գործնական հնարաւորութենէ որ կրնայ ընթացք տալ հայ գաղթականներու դէպի հայրենիք վերադարձին համար նախորդ Ընդհ. ժողովներու կողմէ այնքան յաճախ կրկնուած որոշումներուն,*

*Կը հրաւիրէ Խորհուրդը այժմէն պատուիրակներ նշանակել, հետեւեալ պաշտօնով.—*

*Ա.— Վերջնապէս հաստատել առաջարկուած ձեռնարկը գլուխ հանելու արհեստագիտական կարելիութիւնը.*

*Բ.— Շարունակել կարծիքի փոխանակութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան, Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան և միւս կառավարութեանց, այն ընկերակցութեանց և անհատներու հետ որոնց միջամտութիւնը օգտակար կը գտնեն ծրագրին իրագործման համար.*

*Գ.— Եթէ նպաստաւոր եզրակացութեան մը յանգին, առաջարկել Խորհուրդին որ ինքնօրէն օրկան մը հաստատէ (Body of Trustees) որուն մասնաւորապէս պիտի տրուին հետեւեալ իրաւասութիւնները, յատուկ կանոնադրութեամբ.—*

*1.— Հանրային և մասնաւոր հաստատութեանց հետ կնքել բոլոր անհրաժեշտ պայմանագրութիւնները, փախստականներու տեղաւորման ծրագրի գործադրութեան համար, ի հարկին ընդունիլ մենաշնորհ մը (Concession) զոր պիտի տայ իրեն հայկական կառավարութիւնը, ոռոգելի հողերուն համար,*

*2.— Ի հարկին բանակցիլ փոխառութիւն մը շրջաբերութեան հանելու, այդ պարագային աւանդապահն ըլլալ հիմնադրամին և կատարել դրամական գործառնութիւնները.*

*3.— Ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ Խորհուրդը պատուիրակներու տրամադրութեան տակ դնել 1926ի համար անհրաժեշտ գումարը, վերի որոշումին գործադրութեան համար, գումար մը զոր պիտի առնէ չնախատեսուած ծախքերու նախահաշիւէն:*

*Կ'որոշէ միեւնոյն նպատակին համար արձանագրել 30,000 ֆր. 1926ի եվտացոյցին մէջ:»*

*Այս բանաձեւը յանձնուեցաւ ե. յանձնաժողովին, որ իր կարգին պիտի ներկայացնէ ընդհ. ժողովին, վերջնական վաւերացում ստանալու համար: Այս առթիւ բովանդակալից և յուզիչ զեկուցում մը ըրաւ Պ. տը Պրիւքէր, Պելժիոյ ներկայացուցիչը, որ միեւնոյն ատեն տեղեկաբերն է: Ցիշեց հայ ժողովուրդին կրած տանջանքները եւ տրուած խոստումները, կարդաց Ազգերու Դաշնակցութեան նախորդ ընդհ. ժողովներուն բանաձեւերը, եւ առաջարկեց գոնէ մէկ դրական քայլ առնել, եւ բանաւոր եղանակով մը լուծել հայ գաղթականներուն խնդիրը:*

*Յետոյ խօսեցաւ Տօքթ. Նանսէն, եւ շեշտեց կատարել, վերջապէս, գործ մը որ Ազգերու Դաշնակցութեան ուժէն վեր չէ: Ջմռնամ յիշել թէ՝ բոլոր զեկուցումներու եւ ճառերու ատեն, պատուիրակները կ'ընդունէին թէ հայ ժողովուրդը ուրիշ՝ խաղաղական պահանջներ ալ ունի, բայց պարագաները նպաստաւոր չեն այժմ:*

*Բանաձեւը ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ:*

*(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)*

# ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

## ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՓԱՐԻԶԻ ՍՐՁԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

*Մեր վերջին յօդուածով (տեսնել Յառաջի 6 Սեպտ. թիւը) յիշեցինք անունները կարգ մը հայ վաճառականներու, որոնք Ֆրանսա եկած էին ժէ. դարուն։*

Այդ դարու ամենէն նշանաւոր դէմքը կը հանդիսանայ **Փասխալ** (Յարութիւն) անուն հայ մը (հաւանաբար Պարսկաստանցի), որ Փարիզի մէջ բացած է առաջին սրճարանը։ Այսօր երբ Փարիզցին ամէն քայլափոխին սրճարանի կը հանդիպի, երբ սրճարանը Ֆրանսացիին համար զրեթէ ազգային ժամանցատեղիութիւն և շունչ անպատճառ պէտք դարձած է, թերեւս իրենցմէ ո՛չ մէկը միտքէն կ՚անցունէ թէ բանտէն հալածական քանի մը արկածախնդիր Հայեր եղած են այդ ժողովրդական հաստատութեան հիմնադիրն ու տարածողները։

Երկար պիտի ըլլար սուրճի և սրճարաններու պատմութիւնը ընել։ Ինչպէս կը տեսնենք Պալայ մէջ առաջին սրճարանը բացուած է 1555 թուականին, երկու Սուրիացիներու կողմէ։ Մզկիթներու յաճախորդները սկսան այնուհետեւ սրճարանները լեցնել, ուխտի հաճելի անցունելու համար իրենց ժամանակը։ Միւֆթիները ազդու բողոքներ ըրին Մեծ Եպարքոսին մզկիթներու պարպուելուն դէմ և սպառնացան սուրճ խմողներուն՝ ըսելով որ վերջին դատաստանի օրը սուրճի պէս սեւ մորթ պիտի հագին։ Կառավարութիւնը փակեց սրճարանները և անոնք որ սուրճ կը խմէին 80 գաւազանի հարուածի կը դատապարտուէին։ Նոյնը պատահած է նաև Մեքքէ և Գահիրէ։

Արեւելքի հետ առեւտուր ընող Ֆրանսացիներ չուշացան սուրճը ներմուծել նաև Մարսիլիա։ 1644ին Լա Ռոք Պալիսէն բերած է սուրճ և չորս կից գործիքները։ 1654ին Մարսիլիոյ մէջ Արեւելեան վաճառականներու լոճային ժամ բացուեցաւ առաջին սրճարանը և ժամադրավայրը դարձաւ բոլոր վաճառականներուն և նաւատիներուն, որոնք գործի վրայ կը խօսէին հոն, սուրճ կը խմէին, կը ծխէին և կը խաղային։ Շուտով սրճարաններու և սուրճ խմողներու թիւը ա՛նքան շատցաւ, որ Մարսիլիոյ բժիշկները իրար անցան, սուրճի գործածութիւնը առողջապահական չի գոնելով տաք և խիտ չոր կլիմայի բնակիչներուն համար։ Բժշկական ուսանող մը՝ Ռօլոմպ՝ թէզ մը գրեց սուրճի օգտակարութեան մասին և 27 Փետր. 1679ին պաշտպանեց զայն։

Կը կարծուի թէ սուրճը առաջին անգամ Փարիզ մացնողը եղած է 1657ին նշանաւոր ճամբորդ Թէվնօ, իր արեւելքի ճամբորդութենէ վերադարձին։ Անկէ վերջ կը յիշուի Սուլթան Մէհմէտ Դ.ի դեսպան Սիւլէյման աղա Միւթֆէրրագան, որ 1669ի Յուլիսին Փարիզ եկաւ և իրեն այցելող բոլոր հիւրերուն Թրքական սուրճ կը հրամցնէր։ Այս դեսպանը 1670ի Մայիսին Պալիս դարձաւ և սուրճն ալ մոռցուեցաւ Փարիզի մէջ։

Այդ օրերուն (1672) Փարիզ եկաւ Փասքալ և իր հայկական նրբամտութեամբ մտածեց շահու ակնկիթ սուրճը, վստահ ըլլալով որ Փարիզի զուարճասէր հասարակութիւնը չպիտի ուշանար վարժուելու արեւելեան այս նոր ըմպելիին և հարստացնել զինք։ Այդ օրերուն ո՛և է նոր ապրանք հրապարակին ճանչցնելու համար Փարիզի միակ ժողովրդական պազարն էր Սէն-Ժերմէնի տօնավաճառը, որ պատմական անուն ձգած է։ 1921էն ի վեր Ֆրանսացիները իրենց հին յիշատակները յարէրժացնելու ախտացնական զգացումէն մղուած, ամէն տարի Մայիսին Սէն Սիւլպիսի հրապարակին վրայ կը բանան Սէն Ժերմէնի պատմական տօնավաճառը։ Ֆրանս. թերթերն ու տօնավաճառի կազմակերպիչները առաջին տարին մեծ գովեստով խօսեցան այս ճարպիկ հայուն վրայ, որ Փարիզի առաջին սրճարանը բացած էր։ Ճշտու Սէն Ժերմէնի մէջ։ Մեր փարիզաբնակ ընթերցողները կրնան տեսնել այս հին տօնավաճառը Սէն Սիւլպիսի մօտերը՝ Մապիյօն, Բլէժան, Ֆլեսլիէն և Լօ պլինօ փողոցներուն միջեւ, որ այսօր կը կոչուի Marché St. Germain.

Փասքալի մօտ իբրեւ սպասաւոր կը ծառայէր Փալերմոյի Ֆրանչէսքօ ախոյեան Քօլֆէլլի, որ եաքէն անունը Փրոքոփի փոխեց և 1675ին ուխտ ալ Թուռնօնի մէջ սրճարան մը բացաւ։

Սէն Ժերմէնէն վերջ Փասքալ փոքրիկ սրճարան մը բացաւ Quai de l'Ecoleի վրայ, ուխտ ալ լա Մանէի անկիւնը, ուր մէկ գաւաթ սուրճը կը ծախէր 2 սօլ վից պընիէի։ Ինչպէս ամէն նորութիւն, Փասքալի ձեռնարկն ալ իր սկզբնաւորութեան մէջ շատ յաջողութիւն չգտաւ դժբախտաբար։ Տեղացիները դեռ չէին գիտեր սուրճին ի՛նչ ըլլալը, ասկէ զատ սեպակ մը անվստահութիւն կար օտարներու հանդէպ։ Իր յաճախորդները եղան միայն Մալթայի ասպետներն ու քանի մը օտարականներ, այնպէս որ սակիպտեցաւ սրճարանը ձգել և Լոնտոն գնաց՝ այնտեղ ևս սրճարան բանալու փորձ մը ընելու համար։

Փասքալէն 3—4 տարի վերջ Մալթայի անուն ուրիշ հայ մը եկաւ Փարիզ և սրճարան մը բացաւ ուխտ ալ Պուլվ՚. Սէն Ժերմէնի արբեցարանին քովերը։ Ծխելիք ալ կուտար և սուրճը կը ծախէր նոյն գինով։ Անկէ անցաւ Սէն Սիւլպիսի մօտ իբր Ֆերու, ուր երկար չմնաց ու կրկին զարձաւ իբր ալ Պիւսիի իր նախկին խանութը։ Հոս ալ շատ չկեցաւ, որովհետեւ սակիպտեցաւ Հոլանտա երթալ. սակայն մեկնելէն առաջ սրճարանը յանձնեց Գրիզոր անուն մեկուն, որ իր սպասաւորը կամ ընկերն էր, և որ ուրիշ Հայերու հետ Սալահանէն եկած էր։

Գրիզոր քիչ ժամանակ վերջ անցաւ իբր Մազարին, օգտուելու համար Քօմեհի թատրոնին ղրացնութենէն, որ այդ ժամանակ կը գտնուէր նոյն փողոցին մէջ, իբր կենդանի դիմաց։ Այստեղ ալ երկար չմնաց. որովհետեւ երբ 1688ին Քօմէտիի փոխադրուեցաւ Fossés-St. Germain des Prés (այսօր իբր ու լ՚Անթիէն Քօմէտի), Գրիզոր խանութը բացաւ թատրոնին մօտը և նոյն կարգին վրայ։ Հոս գործերը յաջող գացին և Գրիզոր եաքէն Փասքալի կառուցը Փրոքոփին ծախեց իր խանութը։ Այս վերջինը մինչեւ այսօր գոյութիւն ունի **Փրոկոփ** անունով և իբր ու լ՚Անթիէն Քօմէտիի ամենէն մեծ ժողովրդական ճաշարանն է։ Փրոքոփ եւրոպական համբաւ շահեցաւ. առաջին անգամ պղպեղակը հոս ծախուեցաւ և ժ. ու ԺԲ. դարերուն Ֆրանսայի ամենէն մեծ փիլիսոփաներուն և գրագէտներուն ժամադրավայրը դարձաւ. այնտեղ կը խօսէին խժասասիրական, քաղաքական և կրօնական հարցերու շուրջ. Վոլթեռ այս սրճարանի յաճախորդներէն էր։ Գրիզոր շուտով նոյն փողոցին մէջ գնեց տուն մը, ուր մեռաւ 1714ին, խոր ծերութեան մէջ։

Երբ Գրիզոր Մազարին փողոցէն մեկնեցաւ, իր խանութը ծախած էր Մակար անունով Պարսկահայի մը, որ ժամանակ մը բանեցնելէ վերջ զայն, ձգեց Կանթուա անուն Լիէժցիի մը։

Այդ օրերուն Յովհէփ անունով հայ մը Փարիզի փողոցներուն մէջ սուրճի շրջուն վաճառատրպեթիւն կ՚ընէր պուտլով, անոնք որ կ՚ուզէին գնել, զայն վեր կը կանչէին իրենց սենեակը, ուր անեցիներուն կամ իր սեփական գաւաթին մէջ սուրճ կը լեցնէր՝ գաւաթը երկու սօլի, շաքարն ալ ինք կը հայթայթէր։ Մէջքէն կապած էր խիտ մաքուր անձեռոց մը, ձէկ ձեռքը բռնած էր մանուածոր կերպով շինուած կրակարան մը, որուն վրայ պրուած էր սրճամանը, միւս ձեռքը բռնած էր ջուրի կուժ մը՝ գաւաթները լուալու համար իսկ առջեւը թիթեղեայ գօտի մը ունէր, ուր պրուած էին սուրճի յատուկ անօթներ։

Նոյն արհեստը կ՚ընէր նաև Կրէտէի Հանիա քաղաքէն կող մարդ մը, որ Յովհէփին ընկերն էր։ Յովհէփ ամուսնացած էր և շրջուն վաճառատրպեթիւնէ վերջ Փարիզի զանազան կողմերը սրճարաններ բացաւ և հարստութիւն պիղծ. ամենէն վերջին խանութը Նօթր-Տամի կամուրջին վարի կողմն էր. հոն ունէր տուն մը, ուր մեռաւ 18րդ դարուն սկիզբը։

Ասոնցմէ վերջ նոյն նպատակով Փարիզ եկաւ Հալէպցի Սահփան։ Սկիզբները շատ յաջողութիւն չգտաւ, սակայն վերջնոյ Շանժի կամուրջին վրայ խանութ մը բացաւ՝ զոր պահեց երկար առեն։ Ի վերջոյ տուն մը գնեց րիւ Սէնթ Անթրէ-տէ-զ՚առ, և տակը խանութ բացաւ Սէն Միշէլի կամուրջին պիժայ։ Սահփանի խանութը 18րդ դարու սկիզբը Փարիզի ամենէն մեծ և ամենէն հանգստաւէտ սրճարաններէն էր. ինքն էր որ առաջին անգամ հայելիազարդ և մարմարեայ սեղաններով սրճարան մը բացաւ և մեծ համբաւ շինեց Քարթիէ Լաթէնի մէջ։

Այսպէս Հայերը Փարիզի մէջ սրճարան հիմնելէ վերջ, հետզհետէ կատարելագործեցին գանոնք, յաճախորդներու հանգստութեան համար ամէն միջոց ձեռք առնելով։ Փարիզի ժողովուրդը շուտով վարժուեցաւ սուրճի գործածութեան և տեղացիներ չուշացան իրենք ևս սրճարաններ բանալու, այնպէս որ ԺԸ. դարուն վերջերը Փարիզի սրճարաններուն թիւը կը հասնէր ինը հարիւրի։

1700 թուականին Վէրսայլի պալատին մէջ մեծ պարահանդէս մը տրուեցաւ, որուն ներկայ եղան արքայական ընտանիքը, իշխաններ, իշխանուհիներ և ամբողջ ազնուական դասակարգը։ Այդ պարահանդէսին պիճֆէն մատակարարող հինգ հոգիէն մեկը Հայ էր, որ սուրճ, թէյ և շոքոլատ կը ծախէր, հետը ունենալով Հայ կառավարներ՝ հայկական տարազ հագած։

Ցիշենք նաև որ 1712ին Մարսիլիոյ մէջ Յովհաննէս անուն հայ մը սրճարան բացած էր։

ՀՐԱՆՏ-ԱՄԱՄԻԵԼ

---

**Մասնաւոր առեւտուրը կ՚իյնայ**

*«Խորհրդային Հայաստան», հիմնուելով 1923—24ի տեղեկագիրներուն վրայ, դիտել կուտայ թէ մանաւանդ առեւտուրը յայտնապէս յետադիմած է քանակի տեսակէտով։ Առեւտրական ձեռնարկներու թիւը 100ին 21 պակասած է Հայաստանի մէջ, իսկ 100ին 38 միայն երեւանի մէջ։ Մանաւանդ առեւտրական ձեռնարկներու կրճատման հետ, նկատելի է քանի մը տեսակ ապրանքներու առեւտրական քանակի աճումը (կտորեղէն, վարդեղէն, կաշի, գաղմային ապրանքներ եւն.)։*

*Մանաւանդ առեւտուրի տկարացման հետ թէև աւելցած է գործակցական ձեռնարկներու ցանկը, բայց աճումը համեմատական չէ. 30 փակուած մանուածոր խանութի դիմաց բացուած է 10 գործակցական խանութ։*

# ՀԱՅԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

*Sofpkor Նանսենի տեղեկագիրը, զոր առաքողութեամբ թարգմանեցինք, կը պարունակէ նաեւ՝ կցուած՝ ցանկ նախուստի մանուագիս անդամներուն զեկոյցները Սուրիոյ Հայերուն, Հայաստանի երկրագործութեան, ոռոգումի կարեզիութեան եւ այլ մանուագիական խնդիրներու շուրջ։*

*Ստորեւ կ՚արտիսնենք ֆրանսացի ճարտարագէտ Պ. Ժօռժ Բաղի տեսութիւնները Սուրիոյ Հայերուն մասին.—*

Հայերը երկու անգամով գաղթեցին Սուրիա, առաջինը Էնկիւրիի Հայածայնագրին և Կիլիկիոյ պարպուելուն հետեւանքով, երկրորդը Յոյներու Նահանջէն և Անատոլուի մէջ Թրքական յաղթանակէն վերջ։ Գաղթականները հազարներով խուժեցին Սուրիա, առանց պատրաստի միջոցներու։ Ֆրանսական կառավարութիւնը առանց այլ և այլ ընդունեց զանոնք։

Իր աշխարհագրական դիրքին բերումով Հալէպն է որ ամենէն աւելի գաղթական ընդունեց, թէև կարգ մը շրջիններ ուղղակի Պէյրութ փոխադրեցին շատ մը գաղթականներ։ Կարելի չէ վերջին 3 4 տարիներու պատմականը ընել. շահակիցներու նախաձեռնութիւնը մեծ դեր խաղաց իրենց տեղաւորութեան մէջ։ Սակայն կարելի է հետեւիլ կիրպով համառօտել ներկայ կացութիւնը և ձեռք բերուած արդիւնքները.—

Սուրիոյ մէջ կային 125,000 Հայեր, որոնք կը բաժնուէին այսպէս.

Հալէպի կառավարութիւն 55,000 որոնց 25,000ը Հալէպի մէջ։

Դամասկոսի կառավարութիւն 15,000 որոնց 13,000ը Դամասկոսի մէջ։

Ալէվիներու կառավարութիւն 10.000 Խաքէնեաերուն 5000։

Մեծն Լիբանան 40,000, որոնց 22,000ը Պէյրութի մէջ։

Այս թիւը 100,000ի լցած է մանուածոր և մանաւանդ օտար երկիրներ մեկնումի պատճառաւ. Հայերը մանաւորաբար Ֆրանսա և Հիւս. ու Հարաւ. Ամերիկա կը գաղթեն։ Ալէվիներու և Դամասկոսի կառավարութեանց մէջ Հայերը բոլորն ալ տեղաւորուած և քնակչութեան հետ խառնուած են. այս երկիրներուն մէջ հայկական խնդիր չկայ։ Հալէպի և Պէյրութի մէջ է որ խնդիրը կարեւոր է բայց ոչ ծանր։ Բնակարանի խնդիրը, որ ամենէն սոսկալականն էր, կարգադրուեցաւ շնորհիւ գինուորական իշխանութեանց կողմէ փոխ արուած վրաններու. ասկէ զատ խրճիթներ շինուեցան՝ օգտագործելով նախկին գինուորական քեմփերու առաղձները. այսօր շնորհիւ ժողովուրդի ժրաջանութեան, հոս հոն կը բարձրանան յարդախառն շաղախէ և կղմինարէ շէնքեր, ձեղուններով։ Ճըշմարիտ քաղաքներ կը կազմուին, փողոցներ գծուած են, ալբիւրներ, կոյսղիներ շինուած են։ Շուտով նպարավաճառի, կօշկակարի, մանաւճառի և այլն. խանութներ բացուեցան։ Պէյրութի մէջ երեք քեմփեր կան, երկուքը ծովեզերքը, երրորդը անոնց եաև բլուրի վրայ։

Հալէպի շրջակաները Դաղիայի Օրիորդ Ժէի երկրագործական հաստատութիւն մը հիմնած է հայ ազգ հաշիւր։ Բարձր Քօմիսէրի Հալէպի պատուիրակ Պ. Ռըբլիւ քաղաքէն 15 քիլոմեթր հեռու պզտիկ մը բանալու վրայ է. հայկական քեմփի ազգմէն երկրագործական մանապետներ պատրաստելու համար։ Պէյրութի մէջ Մերձաւոր Արեւելքի Բիւիֆն ու ե. Բ. Ընկերակցութիւնը հայաքաղաքին մօտերը հաստատած են։

Լօզանի դաշնագրին տրամադրութեանց համաձայն, Սուրիոյ Հայերը երկու տարուան ընթացքին թրքական հպատակութիւնը պահելու մտադրութիւն յայտնած չըլլալով, այժմ սուրիական հպատակ գարձած են։

Հայերը առաւելապէս ձգտած են զբաղիլ արհեստներով և մանաւանդ առեւտուրով։ Սակայն երբ հայկ. խնդիրը վերջնականապէս լուծել կ՚ուզուի, պէտք է ձգտիլ հողագործութեան։ Բարձր Քօմիսէրութեան ընկ. քարտուղար Պ. Լէվիսիէ եւանդուն կերպով կ՚աշխատի այս ուղղութեամբ, և առաջարկ ներկայացուցած է ստեղծել երկրագործական կեդրոններ, Հայերը անոնց մէջ տեղաւորելու նպատակով։ Քարլ անոլ նկատողութեան յանձնած ղարպի հովիտը, որ մօտերս ծախուի պիտի հանուի, որով ճիշդ առենի է այնտեղ Հայկական գիւղ մը շինելու համար որոշում տալու։ Կալուածական գործերու մնօրէն Պ. Ֆօնթանա, Տնքն. Մելքոնեան և Պ. Քարլ դիմած են Ջոն Սարայլին այս ուղղութեամբ, և կը կարծուի թէ նպատակայար հետեւանք պիտի տրուի։ Իւրաքանչիւր ընտանիքի տասը հէքթար հող պէտք է տալ։ Ժամանակ է որ այժմէն դրամագլուխ մը հայթայթուի, և կանխավճարներ ընելու համար հողագործական գործիքներ, արջառ և սերմնացու։ Նախատեսուած գումարը իւրաքանչիւր հէքթարի համար 1200 ֆրանքէն պակաս պէտք չէ ըլլայ, այսինքն մէկ միլիոն ֆրանք առաջին փորձին համար, նկատելով որ 1500 հէքթար հողը կարող պիտի ըլլայ բաշխել երկու կամ երեք տարիէն։

Երկարացնելով Պ. Քառլ կ՚ըսէ թէ Սուրիոյ Հայերուն համար ֆրանսական Բարձր Քօմիսէրութիւնը 30 միլիոն ֆրանք ծախսած է։ Առանց վիճակը բարելաւելու համար հող պէտք է տալ իրենց իբրեւ սեփականութիւն։ Այս գաղթականներէն մեծ մասը պիտի ձեռնարկի արհեստներու, իսկ ուրիշ մաս մը աշխարհի ամէն կողմերը պիտի գաղթէ։

# ԿԱՐՕՏ

Ո՛վ մութ Արե՛ւ,
Հնոցի բարկ բոցերն միթէ,
Ինձ չե՞ն բաւեր,
Որ դուն այսպէս,
Կրակ կարած երկաթի պէս,
Իմ հոգիիս վրայ կախուած՝
Սիրտս կ՚այրես...
Հերի՛ք, հերի՛ք, վինչե՞րբ, Արե՛ւ.
Այսպէս այրիս.
Հանքածուխի բոցերն արդէն
Փշուր, փշուր զիս կը վառեն...
Դուն՝ իմ Տէրը, Եա՛ քո գերին.
Թոքերուս ծուխն ինձ կը բաւէ,
Կը պաղատի՛մ, թո՛ղ զիս գնա՛...
Հնոցի բարկ բոցերուն դէմ,
Ո՛վ մութ Արե՛ւ,
Զըլլա՛յ լքես զիս առանձին,
Հնոցը զիս չի տաքցներ,
Բարկ բոցերը ճակտիս վրայ զո՛ւր կը
Հալին...
Եկո՛ւր, Արեւ, եկո՛ւր կախուէ արծիւ
վերեւ.
Ու զիս այրէ, անվերջ այրէ...
Առանց քեզի Ես թիթեղի փշուր մ՚եմ
չեմ...
Թող ես այրիմ յաւերժօրէն
Առաւօտազեմ քու կրակէն,
Ու դուն, Աստղ իմ, քու թեւերուդ վրայ
բոցէ
Այս մութ Ծովէն, տար զիս Աւիին,
Ուր՝ պիտ բացուի այգիի պէս իմ Ջինքենին...

Ս. ԲԱՐԱԽԵՆՑ

# ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԸ
## ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

*Mercure de France*ի մէջ, ծանօթ ֆինադա եւ ռուսական գործերու թարգմանիչ Պ. Պիեռնօֆ երկար ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէ Խորհրդային միութեան գրական գեղարուեստական կացութեան մասին։

*Կ'արժէր աւելցուցեալ թարգմանել զայն, բայց թերթին ծաւալը թոյլատու չըլլալով, կը հաղեցնենք միայն գլխաւոր կէտերը.—*

Խորհրդային իշխանութեան բարեկամները ինչպէս և թշնամիները կը խոստովանին անոր ահռելի ազդեցութիւնը՝ քարոզութեան (պրօպագանդ) արուեստին մէջ, մանաւանդ արտասահմանի քարոզչութեան մէջ։ Խորհրդային կառավարութիւնը անհուշիւ պրամ կը ծախսէ այս նպատակով. ան ամբողջովին նուիրուած թերթեր և հանդէսներ ունի ամէն երկրի մէջ և գործակալներ՝ ամէն տեղ։ Շնորհիւ այդ ճարպիկ քարոզութեան, Ռուսիոյ գրական և գեղարուեստական կեանքի մասին կարգ մը պատկերներ, թէեւ շատ հեռու՝ իրականութենէն և չափազանցուած, իրենց տարածումը կը գտնեն։ Այդ պատմութիւններուն մէջ, ամենէն շատ տարածուածներէն մէկը այն է որ գրականութեան և գեղարուեստի, հետեւաբար և գրագէտներու և արուեստագէտներու պաշտպան կը ներկայացնէ խորհրդային իշխանութիւնը։ Այժմ առիթ ունինք գարգարելու Այժի աւիթ ունինք գարգարելու ռուսական տպաւորը, որ մեծ մասով գրականութեան և արուեստի նուիրուած է։ Այս ալ քարոզչութիւն մըն է, օտարները շլացնելու համար։ Կէսթէ ըսած է թէ ան որ կ'ուզէ հասկնալ բանաստեղծները, պէտք է բանաստեղծներու երկիրը երթայ։ Հասկնալու համար թէ ի՛նչ է, ներկայիս, գրականութեան և գեղարուեստի վիճակը Ռուսիոյ մէջ, պէտք է երթալ Ռուսիա, տեսնել և հարցաքննել գրագէտներն ու արուեստագէտները։ Այդ ճամբորդութեան տեղ, խորհրդային թերթերը ըլլենք են որ տեղեկութիւններ կուտան մեզի, և հակառակ գրաքննական խստութեան, կը բաւէ կարդալ զանոնք, իմանալու համար գրագէտներու և արուեստագէտներու իրական կացութիւնը։

Այն հռչակաւոր գրագէտներուն մէջ որ Ռուսիա մնացած են, և առանց հաժանդարական կուսակցութեան յարելու, ընդունած են իրերու ներկայ վիճակը և որ և է ընդդիմութիւն չեն ըներ կառավարութեան, կը գտնուի Վերեսայեվ, հեղինակը՝ «Բժիշկի մը Օրագիրը» գրքին որ ցնցող յաջողութիւն գաւ իր ժամանակին և որ թարգմանուած է եւրոպական ամէն լեզուի։ Վերեսայեվ, որ Ռուսիոյ ամենէն ժողովրդական գրողներէն մէկը դարձած է, «Փրավտա»ի մէջ կը հրատարակէ շարք մը խիստ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններ գրագէտներու և արուեստագէտներու դիրքի մասին։ Այդ ուսումնասիրութիւններէ մէջ կը գտնենք խիստ թելադրիչ դիտողութիւններ և նուանշաններ։

«Գեղարուեստի աշխատաւորները, կ'ըսէ Վերեսայեվ. հարկային տեսակէտով տրուած են ազատական արուեստներու հետեւողներու դասակարգին մէջ, և իբր այդպիսիներ տուրքի վճարումէն բանուորներէն և խորհրդային պաշտօնեաներէն բոլորովին տարբեր ձեւով»։

Օրինակ, պաշտօնեայ մը որ ամսական 50 րուբլի կը ստանայ. իր բնակարանին համար կը վճարէ իրաքանչիւր քառակուսի սաժէնին (իբր 2 մէթր) 50 կոպէկ. իսկ այդ 50 րուբլին վաստկող գրագէտ մը պէտք է ամսական երկու րուբլի վճարէ միեւնոյն տարածութեան համար։ Պետական պաշտօնեայ մը որ ամսական 150 րուբլի կը ստանայ, 15 րուբլի տուրք կը վճարէ վեց ամսուան համար. մինչ գրագէտ մը միեւնոյն եկամուտին համար կը վճարէ 42 րուբլի 25 կոպէկ, յետոյ նաև 29 րուբլի յատկացուածական տուրք.— համագումար 71 րուբլի 25 կոպէկ։

Կը հետեւի թէ, պիտի կուտայ Վերեսայեվ, արուեստագէտին գործը դրամական տեսակէտով այնքան արժանաւոր և գնահատելի չէ, որքան դրամատան պաշտօնեայի մը կամ հանրակառքի վերատուիչի մը գործը։ Այս պարագան այնքան ճիշդ է որ, եթէ գրագէտ մը միեւնոյն ատեն պաշտօնեայ ըլլայ, այն ատեն պաշտօնեայի տակը կը վճարէ թէ բնակարանի և թէ եկամուտի տուրքին համար։ Սակայն, պէտք է ապացուցանէ թէ իր գրագործի աշխատանքը երկրորդական է և թէ միայն ազատ ժամերուն կը նուիրուի անոր։

Դեռ շատ ուշագրաւ փաստեր կը Վերեսայեվ։ Իր հաշուումներուն համաձայն, հազիւ տասնըհինգ գրագէտներ ապահոված են իրենց ապրուստը, իսկ միւսները խեղճուկրակ գոյութիւն մը քաշքշելու դատապարտուած են։ Վերջերս Լէնինկրատի (Փեթրոկրատ) գրողներու միութիւնը շատ խոր քննութիւն կատարել տուաւ գրագէտներու նիւթական կացութեան մասին և հաստատեց որ գրագէտ մը միջին հաշուով կը շահի ամսական 50 րուբլի, բանաստեղծ մը՝ երկու չերվոնէց։ Մեծ մասը սեւ թշուառութեան մէջ կ'ապրին և պատրաստ են ձեռք երկարելու։ Կան որ ձերմակեղէն չեն փոխած վեց ամիսէ ի վեր. շատեր պէտք է գոհանան երկու օրը անգամ մը կերակուր ուտելով, և սակայն, բոլորն ալ ազատական արուեստներու ամենէն ծանր տուրքերը կը վճարեն։

Ուրիշ պարագայ մը, — Ռուսիոյ մէջ այն որ կ'ուզէ ապարեզ ընտրել գրականութիւնը, պէտք է արտօնագիր ստանայ, վեց ամսուան համար 32 րուբլի վճարելով։

Պոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին օրերուն, Ռուսիա մնացած գրագէտներուն մեծ մասը հոյ ճարելու համար հարկադրուեցաւ ամէնէն տաժանելի աշխատանքները կատարել,— փայտ սղոցել, փողոցներ սալատակել և այլն։ Սակայն, կամայ կամայ վարժուեցան կեանքի նոր պայմաններուն և այսօր շատեր կառավարական պաշտօնեայ են, և կը գործածուին պրոպագանդ ընելու անհրաժեշտ մանաւոր դիւանները (արշիւ) որոնք ազգայնացուած են և որոնց մէջ խիստ կարեւոր թուղթեր երեւան հանուած են։ Այս առթիւ թանկագին յայտնութիւններ եղան մանաւանդ Տոստոյեվսքիի մասին, շնորհիւ բազմաթիւ սեւագրութիւններու և անձնական նամակներու։

—

Հակառակ այն տաժանելի պայմաններուն ուր կ'ապրին և կ'աշխատին գրագէտները արդի Ռուսիոյ մէջ, գրականութիւնը գոյութիւն ունի։ Կարելի է երեք դասի բաժնել Ռուսիա մնացած գրագէտները, — 1. Անոնք որ արդէն ծանօթ էին 1917ի յեղափոխութենէն առաջ, ինչպէս Վերեսայեվ, Զամիաթին, Թրեմիէվ, Սերաֆիմովիչ, Եասինսկի և այլն. 2.— Անոնք որ ճիշդ յեղափոխութենէն առաջ յայտնուեցան, և որոնց տաղանդը հաստատուած է անկէ ի վեր, ինչպէս Փեդինիք և Կազակքին. 3. Վերջապէս անոնք որ յեղափոխութենէն ճնան, — Վշիվոլոտ Իվանօֆ, Արաեմ Վէսելի և ուրիշներ։ Այս երեք դասերուն մէջ ալ կան համոզուած համայնավարներ, որոնք կը փառաբանեն Խորհրդային իշխանութեան բարիքները։ Բայց, ռուս գրագէտներուն մեծ մասը, թէեւ կը ներշնչուի արդի կեանքէն, հեռու կը մնայ որ և է քաղաքականութենէ։ Բանի մը երիտասարդ գրողներ — ինչպէս օրինակ Լէոնով — թէեւ գրականութիւն ընել սկսան նոր վարչաձեւի օրով, իրենց նիւթեր կ'առնեն յեղափոխութենէն առաջուան կեանքէն. իսկ աւելի երէց գրագէտներ, ինչպէս Վերեսայեվ, միայն արդի կեանքին պայմաններէն կ'ազդուին։

Կը հաստատուի թէ ընթերցումի մեծ պահանջ կայ Ռուսիոյ մէջ. բայց այսօրուան ընթերցողները ընդհանրապէս թերուս են և մարդ չի գիտեր ինչպէս գոհացընէ զանոնք։ Որպէսզի գիրք մը հաճելի գայ նոր հասարակութեան, պէտք չէ բովանդակէ ոչ համայնավարական քարոզ, ոչ ալ հակակրօնական խօսք. իրողութիւն մըն է այս և պոլշեւիկեան մամուլը ինք հարկադրուեցաւ խոստովանիլ։ Բայց որովհետեւ այս պարագան ձեռնտու չէ վարիչ կուսակցութեան, խրամանկութեան կը դիմեն. «կը ընդունենք» ծանօթ պրողները(*)։ Օրինակ, Տիքընսի վէպերը կը հրատարակեն, քանի մը յեղափոխական գաղափարներ մոցնելով անոր մէջ. «Աղբար Թովմասի Տնակ»ին մէջէն կը ջնջեն կրօնասէր հատուածները։ Վերջապէս, քարոզչական գրքոյկները և պոլշեւիկեան գիրքերը քշելու համար, կը գիմեն ճիշդ այն միջոցներուն որ կը գործադրուէին ցարական շրջանին, գօրավարուէին Պոկտանովիչի հայրենասիրական տեսարանները կամ «Սեւ Հարիւրեակներ» ու քարոզչական թերթերը տարածելու համար։

Թէ թատրոնը գիրքէն շատ աւելի դէշ վիճակ ունի,— ամենքն ալ համաձայն են այս մասին։ Այսիւս ոչ մէկ թատրոն չի կրնար ապրիլ իր սեփական միջոցներով։ Խորհրդային իշխանութիւնը ժողովուրդին խոստացաւ, ինչպէս երբեմն Հոմ—«Հայց» և «կրկէսի տեսարաններ» (Panem et Circences) բայց չկարենալով միշտ հայց տալ, կարելի եղածին չափ թատերական տեսարաններ կուտայ, և իւրաքանչիւր թատրոն ստիպուած է կոմունիստական գանազան կազմակերպութեանց արամադրութեան տակ դնել բազմաթիւ ձրի տեղեր. այնպէս որ, սրահները լիքն եղած տեղն ալ, թատրոնները իրենց ծախքը չեն հաներ։ Ասկէ զատ, հետզհետէ կ'աղքատանայ թատերական գրականութիւնը։ Երիտասարդ սերունդը, նոր գաղափարներով սնած, կը պահանջէ նոր թատրոն մը որ ցոլացնէ արդի կեանքը։ Չեխովը չենք յիշեր Մթրովկին— հինցած կը համարուի և հետաքրքրութիւն չի շարժեր այլեւս, և սակայն, որովհետեւ նոր գործեր չկան, թատրոնները հարկադրուած են հակայեղափոխական խաղացանկին կապուիլ։ Փորձեր եղած են արդիացնելու հին թատերախաղերը. օրինակ՝ «Կեանքը ցարին համար» թատերախաղէն շինած են համայնավարական «օփերա» մը... Վերջերս վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի մէջ, անցեալ թատերաշրջանի մասին։ Կը նախագահէր Նեմիրովիչ Տանչենքօ, գեղարուեստական թատրոնի հիմնադիրներէն մէկը։ Խիստ ամբաստանութիւններ եղան և ընդհանրապէս ընդունուեցաւ թէ արդի թատրոնը չի համապատասխաներ հանրութեան բաղձանքներուն։

Օրուան հեռատեսներէն մէկը չեշտեց թէ թատրոնը կը մեռնի. բայց և դիտել տուաւ թէ արուեստը անհրաժեշտ չէ այլ ևս և պէտք է ջնջել։ Սակայն երբ քաւէի գրուեցաւ խընդիրը «թատրոնը — անհրաժե՞շտ է» — պատասխանը հաստատական եղաւ, գրեթէ միաձայն. բայց ոչ մէկը կրցաւ յուշնել թէ ի՞նչպիսի թատրոն անհրաժեշտ է և թէ ինչպէս պէտք է ելլել ներկայ անելէն։

(*).— «Խորհր. Հայաստան»ի մէջ Պ. Ա. Կարինեան միեւնոյն տեսակէտը կը պաշտպանէ հին հայ գրողներու մասին (Րաֆֆի, Պռօշեանց, Շիրվանզատէ և այլն.) առաջարկելով ջնջել «ազգայնական» մասերը։ ԽՄԲ.

# ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

### Կտակներ

Պօղոս Յակոբեանի ժառանգորդներէն եգիպտաբնակ Պ. Արշաւիր Գուրյումճեան իր բաժինէն հազար անգլ. ոսկի դրած է Եգիպտոսի Առաջնորդ Թորգոմ արքեպս.ի տրամադրութեան տակ, գնելու համար Ս. Հայաստանի երկրագործական ղրամատան բաժնեմասերը, որոնց տոկոսով Երեւանի գիւղատնտեսական պլորոցին մէջ ուսանողներ պիտի պահուին։

— Վերջերս Ամերիկայի մէջ մեռած Ռուբէն Մանասեան կոտկով մը հազար տոլար յատկացուցած էր որբախնամ գործին Հանգուցեալին ժառանգորդները Պոլսոյ Պատրիարքարանի հրամանին տակ դրած են սոյն գումարը, որ Ամերիկայի մէջ պիտի պահուի և տոկոսը միայն պիտի գործածուի որբերուն համար։

### Հայ որբերու օգնութիւնը

Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյց ընկ. հան Յունաստանի մասնաճիւղը հայկ. որբանոցներու համար պատրաստած էր նոր ծրագիր մը, որուն համաձայն բոլոր դասարաններու մէջ գիտութիւնները պիտի ուսուցուին յունարէն լեզուով, իսկ հայերէնով պիտի աւանդուին ազգ. պատմութիւն, կրօնք, եւ հայերէն՝ իբրեւ լեզու։ Կորնթոսի որբանոցին պատասխանատու վարիչ Միս Գուշմէն հակառակած էր մինչեւ հիմա առոր գործադրութեան։ Րիլիֆի կրթական ընդհ. տնօրէնն Պ. Վիլքօքս Մազլումեան եպս.ին ղրկած է այդ ծրագրին մէկ օրինակը, յանձնարարելով գործադրել գայն բոլոր որբանոցներու մէջ։

# ԹՈՒՐՔԻԱ

### Գլխարկը կ'ընդհանրանայ

Գլխարկի գործածութիւնը կ'ընդհանրանայ Անատոլուի մէջ։ Ատանայի մզկիթին մէջ գլխարկ կախելու տեղեր կը շինուին։ Նոյն քաղաքի կիներն ալ չարշաֆնին հանելով գլխարկ դրած կը պտտին։ Անատոլուի մէջ շատ մը կիներ ու աղջիկներ որոնք ֆէսդնելու սովորութիւն ունէին, վերջին կարգադրութեան հետեւանքով ստիպուած են գլխարկ դնել։

Ատանայի ոստիկանական տօնրէնութիւնը «քիւլհանպէյի»ներուն արգիլած է սուր ֆէս եւ շալվար կրել։ Ոստիկանները շատ մը հօճաներու փաթթոցը կը հանեն։ Կը քակուին նաև գիւղացիներու իրենց ֆէսին վրայ փաթթած «եազմա»ները։

Էմիրնէցիները առտուընէ մինչեւ իրիկուն գլխարկավաճառներու խանութին առջեւ կը խռնուին գլխարկ գնելու համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս պատերազմի առեն փուռերուն առջեւ կը սպասէին հաց գնելու համար։ Հրեաները չեն աճապարեր իրենց ֆէսները փոխելու, պարզապէս խնայասիրական հաշիւներով։ Պոլսոյ բեռնակիրներն ու գիշերապահներն ալ տարազնին պիտի փոխեն։

### Պատերազմին կորսուած արժեթուղթեր

Պոլսոյ հայ վաճառականի մը քով գտնուած են կարգ մը արժեթուղթեր, որոնք պատերազմէն առաջ յանձնուած են եղեր Սամ. Դրամատան Վանի մասնաճիւղին։ Ոստիկանութիւնը հարցաքննած է այս վաճառականը հասկնալու համար թէ ո՛ւսկից ձեռք բերած է այդ թուղթերը։

Անատոլուի շատ մը քաղաքներու դրամատուներէն այս կարգի արժեթուղթեր կորսուած են։ Պոլսոյ կեդրոնը կը մերժէ վճարել այս կերպով անհետացած թուղթերու փոխարժէքը։

### Թրեմիները սաւառնուդ...

Թուրքերը մեծ գործունէութեան մէջ են այս օրերս և օդանաւի համար հանգանակութիւններ կը կատարեն ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, ճիշդ ինչպէս պատերազմէն առաջ իթթիհատականները նաւատորմի համար նպաստ կը հաւաքէին։ Մօտերս պիտի բացուի նաև սաւառնորդներու վարժարան մը, որուն համար 300է աւելի թեկնածուներ ներկայացած են, ասոնց մէջ կան նաև կիրքուհիներ...։

### Թուրեւէն պիտի խօսուի

Իզմիրի թատրոնութիւնը ընդհանուր վայրերու մէջ թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզուով մը տեսակցիլը արգիլած է։ Հաղորդուած է որ փողոցներու, հրապարակներու, շուկայի, պազարի և հանրային ուրիշ վայրերու մէջ վաճառորդները, նաւավարները, կառապանները եւ բեռնակիրները արգիլուած են թուրքերէնէն տարբեր լեզուով սակարկել և պոռալ։ Բոլոր ընկ.ական, գործարաններու եւ խանութներու մէջ ժողովուրդին տրուելիք ստացագիրները եւ հաշուեցոյցերը թիւրք լեզուով միայն պիտի գրուին։ Հակառակորդները պիտի պատժուին։

### Թուրեւամերիկեան ակումբ

Երիտ.Քրիստ.Ընկերակցութիւնը անունը փոխած է «Թուրքեւ ամերիկեան ակումբ»ի եւ ձեռնարկած է Անատոլուի զանազան մասերուն մէջ ակումբներ ու մատենադարաններ հաստատել։ 10 թուրք երիտասարդներ Ամերիկեան համալսարանները պիտի ղրկուին ուսում առնելու համար, եւ յետոյ Անատոլուի ակումբներուն վարիչ պիտի կարգուին։

### 20,000 փաթթոցաւոր Տարսոնի մէջ

Տարսոնի միւճթիին կը հաղորդէ որ նոր կարգադրութեան համաձայն փաթթոց կրելու իրաւունք ունին միայն 90 հոգի. մինչդեռ Տարսոնի մէջ 7000 հոգի ճերմակ եւ 12,000 հոգի գոյնզգոյն փաթթոց կը կրեն, հազար հոգի ալ եազմա կը փաթթեն իրենց ֆէսերուն։

### Գաղտնի հիւանդութիւններ

Վիճակագրութեան մը համաձայն Թուրքիոյ մէջ ֆրանկախտ վարակուած 22,973 հոգի կայ։ Ասոնց գարմանումին համար անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնուած են։


### ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փրօֆէսէօր Կ. Պոլսոյ Իրաւաբանական Համալսարանի

Վերջնապէս փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային՝ ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զոր անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։

Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1, Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot Tél. Wagram 96.05։

## Ազգային կալուածներու վիճակը Թուրքիոյ մէջ

*Երեկ հասած մանրամասն նամակի մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—*

*Սեբաստիոյ եւ Կեսարիոյ ազգային կալուածներուն գրաւման առթիւ դիմումներ եղան կառավարութեան, բայց անօգուտ: Ընդհակառակը, վտանգը հասած է նաև Պոլսոյ գուռները: Քաղաքապետութիւնը, որ ասկէ առաջ քանդել տուած էր Փանկալթիի նոր կառատան (կառաժ) հիմերը, այժմ կը սպառնայ փլցնել նաեւ հինգ վեց տարի առաջ շինուած կառատուները: Ա.յս բոլոր ձեռնարկները Թուրքերուն նպատակն է ձեռք անցընել Գերեզմանատան ընդարձակ գետինը: Եթէ քանդումի կամ գրաւումը այս գործն ալ գլուխ հանեն, ծանր հարուած մը պիտի տան Բերայի ազգ. դպրոցներուն:*

*Միւս կողմէ, կրթական տեսչութիւնը շրջաբերականով մը պահանջած է հայկական դպրոցներու տնօրէններէն, որ շուտով հաղորդեն թէ որո՛ւ կը պատկանի դպրոցին շէնքը, հասարակութե՞ան, թէ եկեղեցիին: Ի՞նչ պատասխանեն խեղճերը, — եթէ ըսեն թէ եկեղեցիին կը պատկանին, վախ կայ որ աշխարհակա՛ն հանրապետութիւնը գրաւէ. իսկ եթէ պատասխանեն թէ հասարակութեան սեփականութիւնն են, աւելի կը պղտորի, որովհետեւ ընդհանրապէս եկեղեցիներու կամ անհատներու անունով արձանագրուած են, եւ ժառանգորդը երեւան չելած ատեն, կալուածը կը գրաւեն (ինչպէս եղաւ Թօփգաբուի մէջ, Ս. Նիկողոսի գաւակը գտնուած չըլլալով . . .):*

*Այս բոլոր ձեռնարկները վերջը-վերջը պիտի յանգին Պատրիարքարաններու, աւելի ճիշտ ոչ-մուրք հասարակութեանց ինքնուրոյն գոյութեան ջնջման: Կառավարութիւնը կը ձգտի գլուխ հանել իր բոլոր սեւ նպատակները, առանց ցնցում պատճառելու, աստիճանաբար սեղմելով օղակը, առատու մը շնչարգել գետին ձգելու համար իր գոհերը:*

## Ի՞նչ կը պատմէ Կարսի հիւպատոսը

*Կարսի խորհրդային հիւպատոս Հոշալ հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Անգլիովկասի հեռագրական գործակալութեան.—*

*Պատերազմի ատեն Թուրքիոյ արեւել. նահանգները գաղթած շատ մը գաղթականներու մէջ կօրաւոր հուանք մը կայ Անգլիոկովկաս դառնալու: Արդէն 450 հազր գրմուած կատարած են: Մեզ սպասմանակից շրջաններու քիւրտ տեղերը բոլորովին դանգրատ էին քրդական ապստամբութեան ժամանակ: Այս գործին մէջ մեծ դեր ունի Խորհրդային Միութեան բանեցած ժխտական դիրքը հանդէպ քրտական ապստամբութեան: Թրքական կառավարութիւնը այնքան վստահ է Խորհրդային Միութեան բարեկամութեան վրայ որ, մեզի սպասմանակից շրջաններէն հանեց և ապստամբութեան վայրերը փոխադրեց այնտեղ բանակած բոլոր զօրամասերը: Թուրքիոյ հետ մեր բարեկամական կապերը մեծապէս կը նպաստեն տնտեսական յարաբերութեանց զարգացման: «Միջնորդ Օյլ»ի հատ մեր մրցման մէջ Պաքուի նաւթը յաղթեց: Միայն Կարսի նահանգին արտածումը 1924ի առաջին վեց ամսուն կէս միլիոն աւելի էր ներածումէն:*

## Ֆրանսական յաղթանակ Սուրիոյ մէջ

*Սուէյտայի միջնաբերդը, որուն մէջ 700 ֆրանսացի զինուորներ գրեթէ երկու ամիսէ ի վեր պաշարուած էին, վերջապէս գրաւուեցաւ Սուրիոյ բանակին նոր հրամանատար Զօր. Կամլէնի կողմէ: Մօտ 6000 Տիւրզիներ նահանջեցին 7000 ֆրանսացի զինուորներու առջեւ: Օգնաւեր կը սաւառնէին քաղաքին վերեւ երբ ֆրանսական դրօշը կը բարձրանար միջնաբերդին վրայ: Տիւրզիները ցրուեցան ամէն ուղղութեամբ: Զօր. Կամլէն իր բանակատեղին հաստատած է Սուէյտայի մէջ: Դամասկոսի մէջ Զօր. Սարայլ ընդունեց Գատլն, մըֆթիներն ու իլէմաները, որոնք եկած էին իրենց հաւատարմութեան հաւաստիքը տալ հոգատար պետութեան:*

*Տիւրզիներու դէմ ֆրանսական մեծ յարձակողականը սկսած է, որուն կը մասնակցին 20 հազար զինուորներ, 44 հրասայլ. 30 գնդացիր եւ 120 օգնաւեր:*

## Ֆրանսայի պարտքը Ամերիկայի

*Ինչպէս գրեցինք. ելմտական նախարար Պ. Քայյօ նախագահութեամբ պատուիրակութիւն մը ներկայիս Ամերիկեան կառավարութեան հետ կը բանակցի պարտքի խնդիրը կարգադրելու համար: Ֆրանս. պատուիրակութիւնը առաջարկած էր 1.— Պատերազմի բոլոր փոխառութիւնները (2,933 միլիոն տոլար) և պատերազմական գոյքերու գնման պարտքը (907 միլիոն տոլար) միացնելով մէկի վերածել. 2.— Քաղաքական պարտքի յետնեալ տոկոսներու չնչում. 3.— Տարեկան 90 միլիոն տոլար վճարելու փոխարէն առաջին տարին 25 միլիոն, երկրորդ տարին 30 միլիոն վճարել և հետզհետէ աւելցընելով 1930 էն յետոյ միայն 90 միլիոն տոլար վճարել և ամբողջ պարտքը հատուցանել 62 տարիէն: Յետաձգուած վճարումները եռքէն ընել, Անգլիոյ պարտքին նման ընդունուած պայմաններով:*

*Ամերիկեան նախարարաց խորհուրդը նախագահութեամբ Պ. Քուլիճի մանրակրկիտ քննութեան ենթարկեց ֆրանս. առաջարկները, եւ ելմտական նախարար Պ. Մէլլըն ամերիկեան հակառաջարկները յանձնեց Պ. Քայյօի: Ամերիկացիները պարզապէս կը մերժեն Ֆրանսայի առաջարկները. անհամաձայնութեան գլխաւոր կէտն է տոկոսի խնդիրը եւ Ֆրանսայի վճարելու կարողութեան ճշտումը:*


## ՇՔԵՂ ԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՇԱՆԴԷՕ

„Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ“ ԱՌԹԻՒ

10 Հոկտեմբեր 1925, Շաբաթ գիշեր

«Petit Journal»-ի սրահներուն մէջ 21 Rue Cadet

(Métro Cadetի դիմացը)

*Երեկոյթը կը տեւէ ժամը 8½էն մինչեւ առաւօտ*

ՄՈՒՏՔԸ 5 ՖՐ.

*ՑԱՑՏԱԳԻՐԸ ԿԸ ՇԱՆՈՒՑՈՒԻ ՇՈՒՏՈՎ*

*Տոմսակները կարելի է սանալ նաև «ՅԱՌԱՋ»ի խմբագրատունէն*


## ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԹ

*Լա Թուրի ց. Ս.*— Սապոնք ե. ռամսեան, կը զրկուի 25րդ թիւէն:

*Պոլհն, Գորձ.*— Սապոնք մանափոսիլը:

*Րոմհնվիլ, Կ. Թ.*— Սապոնք ե ռամսեան:

*Նիս, Տ. Զ.*— Սապոնք բաժնեգինը, հապճեպով փոխեցինք:

*Քասթելսարագին, Գորձ.*— Սապոնք 25 ֆրանքը:

*Լաֆիթոլ, Եվ.*— Սապոնք բաժնեգինը, հապճեպով ճշդեցինք:

### ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Էսկիշէհիրցի Կիրակոս Ճորթուհանէ եւ իր եղբայրներէն, որոնք Փարիզ կը գտնուին, կը խնդրուի հապճեպ յղել Յակոբ Սալապաշեանի Cité des Chemin de fer. Decines (Isère)

*Տիգրանակերտցի Տիկին Տիգրանուհի Թուֆեքճեան, կը փնտռէ իր ամուսինը Տիգրան Թուֆեքճեանը, որուն Փարիզ գտնուիլը իմացուած է: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել իմքապրութեան Հ. Ս. հասցէին:*


## ԱՐԱՄ ԹԱՀՏԱՃԵԱՆ

ՁԱՐՏԱՐԱՊԵՏ

18, rue Claude Vellefaux

Paris, Մէթրօ Combat

*Կ'ընդունի ամէն օր ժամադրութեամբ*

## ՄԵԾԱՊԻՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

(Agrandissements)

*Խնամուած աշխատութիւն*

*յանձնարարութիւններ կ'ընդունուին գաւառէն և արտասահմանէն:*

ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

9, rue Dagorno — Paris (12e)

## ՏՕՔԹ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

48 Rue Montmartre

*(Բ.յարկ. աջ կողմը առաջին դուռ)*

*Ֆրանսայի կարող մանրագէտներու ընկերակցութեամբ կը գործէ*

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՑԻՆ ՔԻԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՈԿՈՐԴԻ

*Հիւանդութիւններ*

Telph. Cantral 73.38

Metro Sentier կամ Halles

*Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր*

8.30—10 և 1.30—8


## ՅԻՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. Դ. Քաղաքային կոմիտէն խառն ժողովի կը հրաւիրէ Թաղային խումբերու բոլոր ներկայացուցիչները այսօր, կիրակի, առաւօտ ժամը 10ին, նոր հաւաքատեղին:

Միաւորին բերել հաշուական և քարտուղարական գործունէութեան տեղեկագիրները:

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուսանողական Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ հինգշաբթի, 1 Հոկտ. ժամը 8.30ին Musée Pédagogique, 41 rue Gay Lussac: Օրակարգ՝ Վարչութեան հաշուետուութիւն և նոր Վարչութեան ընտրութիւն: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի:

ԿԸ ՏՆԴՐՈՒԻ խմբագրութեան հաղորդել Պ. Հրաչեայ Մարտիի հասցէն:

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իգնս) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evêque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ:

Հ. Օ. Կ.ի Փարիզի Շեհ ժողովը ճիւղի վարչութիւնը կը յանձնարարէ թէ Հայաստանի ազէտեալներու ի նպաստ իր սարքած ներկայացման տոմսիւ, իր և Կեդր. Վարչութեան միջեւ անհամաձայնութիւն մը ծագած լլլալով, շաբաթ 19 Սեպտ. 1925ին ամբողջ կազմով իր հրաժարականը տուած է:

Ի Դիմաց հրաժարեալ Վարչ.

Ե. Թորոսեան

## Գիւտութիւն մը

ԱՆԿԻԷՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ ճանաչի առաքեալ Ա. ՀԱՆՁԷՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրէրէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի կայարանին շատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ: Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine):


## ՏՕԹՕ ՖԻՊԻԱ

(ՅԱԿՈԲ ՍԵՄԻՐՃԵԱՆ)

*Գեղարուեստ. անթերի լուսանկարներ դիւրաւաչելի գիներով*

*Ընտգրի լուսանկարներ*

*կէս ժամէն յանձնելի*

իրիկուան ժամը 7էն վերջ ժամադրութեամբ.

1, Boulevard Poissonnière, Paris.

Մուտք 37, rue Poissonnière

(Մաթեճի շէնքին ձիշտ դիմացը)



Կաճառից եւ Աւրացից

## ԴԻՐՉԱԿ

## ԿԱՐՕ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

51, rue de Seine Մէթրօ Օտէոն

Թէլէֆ. Ֆլէօրիւս 59–57

*Շափի վրայ ամենավերջին նորաձեւութեամբ ճաշակաւոր Հագուստներ*

*Ճոխ մեթոդ երկու սեռի յատուկ ընդգ. և ֆրանս. կերպասներու*

Գիներ Աննմրելի

*Ի դիւրութիւն գործաւորներու, բաց է ամէն օր 8էն մինչեւ գիշերուան ժամ 10: Բաւական է մէկ անգամի այցելութիւնը, տեսակ յաճախորդ դառնալու համար:*



Վաճառական-դերձակ

## ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

*Սօսիէթէ Սաւանդի Թատրոնին դէմ: Զմրան համար պատրաստած է ոճի մէթոք մը Փրանս. և անգլ. սեզոնի կերպասներու:*

*Բայ է նաև կէս օրերուն, իրի. կոմնները մինչեւ 8½: Իսկ Պրակի րերը մինչեւ 1½:*



## ԹԱՏՐՈՆ

*ՏՐԱՄԱԹԻԻԻ Ա. ներկայացումը Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով*

## ՊԷՊՕ

*Գօվէսի տրամ 3 արար*

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ

*Փոխադրուած Պոլսահայ կեանքի*

*Տ. Նշանեանէ*

*3 Հոկտեմբեր Շբ. գիշեր ժամը 8.30ին Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ: Կը մասնակցին Տիկիններ, Ճ. Ճ. Ալիքսանեան, Ս. Նշանեան Օր. Անգինէ Ամճեան:—*

*Պ. Պ. Տրպատ Նշանեան, Արման Կոթիկեան, Արտ. Գմբէթեան, Երուանդ Գրիգորեան, Ռուբէն Նշանեան*

*— եւ Վահրամ Սրվանճեան —*

*Տեղերու գիները 20, 10, 5 ֆր. Տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել Տրամաթիւքի դեկավար Պ. Տ. Նշանեանէն, 63 Rue Mr. le Prince, Paris 6e*


## ՍԱԿԱՐԱՆ

*26 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 102.42 |
| Տոլար | | 21.20 |
| Մարք (ոսկի) | | 5, |
| Թրքական Թղթ. | | 11.50 |
| Թրք. ոսկի | | 92.50 |
| Մէճիտիյէ | | 8. 25 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15. |
| Տրախմի | « | 31.50 |
| Լիր | « | 85.50 |
| Պելժ. ֆրանք | « | 92.20 |
| Զուից. ֆրանք | « | 406.25 |
| Չերվոնեց | | 105. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Քրէտի Ֆոնսիէ I | | 1480 ֆր. |
| « « II | | 1280 « |
| « « III | | 1300 « |
| Ռուժելի երկթ. | | 97. |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*


Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

# ՅԱՌԱՋԸ

Խմբագիր՝ ՀԱՒՈՐԴ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԹՈՒԱԿԱՆԴԻՆ

| | Եռամսեայ | Վեցամսեայ | Տարեկան |
|---|---|---|---|
| Ֆրանսա եւ գաղութներ | 16 ֆր. | 35 ֆր. | 65 ֆր. |
| Անգլիա եւ « | — | 10 շ. | 20 շ. |
| Ամերիկա | — | 3 ս. | 5 ս. |
| Ուրիշ երկիրներ | — | 30 ֆր. | 90 ֆր. |

Չեք. ուանատիտոսք եւն. գրել Sch. Missakian/ի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
30
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 26 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ


ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

## ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ ԱՅՍ ԹՄՐՈՒԹԻՒՆԸ

*Կը թուի թէ դեռ երկար պիտի սպասենք, ոգեւորիչ լուր մը տալու համար Ֆրանսայի ազգային կազմակերպութեան մասին:*

*Ամայութիւն, — ահա ինչ որ կը յատկանշէ մանաւանդ այս Փարիզի հայկական կեանքը: Թմրութիւն մը իջեր է բոլորին վրայ: Կցկտուր լուրեր կը հասնին զանազան առաջադրութեանց և բազձանքներու մասին, բայց, կա՛յ իրական գործունէութիւն: Զգիտենք: Աւելի շատ գանգատներ կը լսենք, այն ալ Փարիզի եկեղեցիին շրջափակէն, որ ամէն ինչ է, ցնոր անօրինութիւն: Եւ ինչպէս եկեղեցին, կաթոլիկոսական պատուիրակն ալ ամէն ինչ է, քանի որ հարցնող - փնտռող չկայ: Ապշութեամբ իմացանք թէ առժամեայ Թեմ. Վարչութեան յատուկ յանձնախումբը դեռ ոչ իսկ տող մը գիր գրած կամ սրբագրած է, ազգային Սահմանադրութեան ծրագրէն. գործ մը որ իրենց յանձնուած էր երկու - երեք ամիս առաջ: Որոշ բան մը չգիտենք միւս յանձնախումբերու կամ Խորհուրդներու աշխատութեանց մասին: Այսպէս կամ այնպէս, չափազանց ժժգոյն է պատկերը, և մէկուն կամ միւսին անհատական եռանդը չի կրնար պարտկել մեր մտահոգութիւնը: Այս տեսակէտով, ամէնէն աւելի գործի վրայ կ'երեւայ, միշտ, կաթոլիկոսական պատուիրակը, որ կը տնօրինէ իր առանձնութեան հնարհիւ, բայց և կրկէ մինակ մնացած ըլլալու բոլոր հետեւանքները: Անշուշտ մեծ դաւորը ինք չէ, գործերու այս ընթացքին համար. բայց որովհետև շատ է յանձնակատած իր գիրքով եւ իրաւասութիւններով, գիտակցաբար կամ քնազդաբար կը մղուի նորահրաշ կղերապետութիւն մը հաստատելու: Բայց, կրկնենք նորէն, յանցանքը իրենը չէ, եթէ յաղթահատնած արշաւէ այդ ճամբուն վրայ, հանդիպած լեզուներին վարդապետ ձեռնադրելով, կամ դուրսէն ներածելով, եւ ամէնն մէկ քաղաքի թեմին, նոյն իսկ դպրոցին գլուխը եկեղեցական իշխանաւոր մը անուանելով (Ա՛ղճ քահանաներ, որ այնքան շատ են, բայց վեղար չունին...):*

*Արդար ըլլանք, — Պալաքեան եպիսկոպոս կը գործէ, եւ կը գործէ համեմատ իր կոչումին, իբրեւ կրօնական իշխանաւոր: Հոգսը ա՛ր են միւսները, իր նշանակած կամ իրեն առաջարկուած ժողովականները, որոնք աթոռ ունին, բայց յաճախ եւ մեծ մասով կը մոռնան ժողովի օրերն անգամ: Այս ի՛նչքան շուտ յոգնեցան, կամ ձանձրացան: Արդեօք տարապարհակ աշխատա՞նք է իրենց վստահուած գործը, թէ իրենց արժանիքէն եւ դիրքէն շատ վար կը նկատեն ամբողջ գաղութի մը կազմակերպութեան, կազդուրման եւ զարգացման հոգը:*

*Եւ ամէնէն ափսոսալին, թմրութիւնը վարակեր է նաեւ ուրիշ օրկանները, անոնք որ հինէն կային եւ Փարիզի «ազգային գործունէութեան» խարիսխը կը ներկայացնէին, — Ազգասահմնադ, Տիկնանց, կարմիր Խաչ: «Եղանակ»ը չէ սկսած, գիտենք, բայց թշուառութիւնը ե՛րբ գարուն կամ արձակուրդ ունեցաւ, որպէս զի կարենայ սպասել ձմրան երեկոյթներուն:*

*Դուրս ելլելով Փարիզէն, աւելի ճիշտ՝ ծան Կուժենի ժամուն քակէն, այլապէս միւուր պատկեր մը կը տեսնենք Մարսիլիոյ մէջ:*

*Երկու տարիէ ի վեր, կը գրուի այդ գաղութի կազմակերպութեան մասին, եւ դնահատական խօսքեր ալ պակաս չեղան: Իսկապէս, Մարսիլիան կատարած է կարգ մը իրական աշխատանքներ, կանխելով Փարիզը: Բայց հոս ալ աչքի կը գարնէ տեսակ մը ժանգ: Բոլորը ուրախ էին որ հայկական առաջին դպրոցը բացուեցաւ այդ քաղաքին մէջ, անկախաբար գաղթալին կայանի դպրոցէն եւ Դպրոցասէրէն: Բայց յետո՞յ. ինչո՞ւ կէս ճամբան մնացին: Գործ մը իր վիճակին մէջ պահել, նոյն իսկ աւելի սահմանափակելն ալ տկարութեան նշան է, մանաւանդ որ Մարսիլիոյ 8—10,000 հայրենակիցները միայն 80 - 100 աշակերտի հոգ չունին, եւ ոչ ալ իրենց ուժերէն վեր է բուն պահանջը: Շատ աւելի համեստ քաղաք մը, ՏԷնին, որ 250 հայրենակից կը համրէ, դպրոց ունի 30 մանուկներու համար: Նոյնքան պզտիկներու Հայերէն դաս կը տրուի Փօն ըը Նէվիի մէջ (400 Հայ), անհատական նախաձեռնութեամբ: Դուք քաղդատեցէք այս թիւերը եւ հանեցէք եզրակացութիւնը ամէն տեղի համար:*

*Կանխահաս ծերութեան նշանները կ'երեւան այս գաղութին մէջ, որ շատ մը տեսակէտներով ետ կը մնայ նոյն իսկ Յունաստանի սա տարուբեր գանգուածէն:*

*Ինչո՞ւ եւ մինչեւ ե՞րբ այս թմրութիւնը:*

Շ.

### ՀԱՅԱՍՏԱՆ

#### Թոշակաւոր ուսանողները

*Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ տրուած որոշման մը համաձայն, Հայաստանի կառավարութեան թոշակաւոր ուսանողները իրենց կրթութիւնը վերջացնելէ յետոյ, պարտաւոր են վերադառնալ հայրենիք, մշտական աշխատանքի համար: Աշխատութեան ժամանակաշրջանը պիտի որոշեն համապատասխան օրկանները:*

#### Դպրոցներ Ասորիներուն համար

*Որոշուած է այս տարեշրջանին դպրոցներ բանալ Հայաստանի բոլոր ասորական գիւղերուն մէջ:*

*Հայաստանի մէջ կան 1800 Ասորիներ, որոնք ունին 300 դպրոցականներ:*

#### "Մի քանի պակասներ,,

*Այս խորագրին տակ, Թիֆլիսի «Մարտակոչ»ը կը գրէ (16 Սեպտ.).— Ղարաքլիսէն (Հայաստան) այս տարի ընդունեց քանի մը հարիւր ամուսնացուցեալներ: Այդ թիւը աւելի շատ կ'ըլլար, եթէ չըլլային քանի մը պակաս կողմեր: Նախ խմելու ջուրը, որ իբրեւ թէ լուծուած էր իբրեւ սոխոլոգական խնդիր: Ահագին գումար ծախսուեցաւ և ստացուեցաւ նախկին երկու աղբիւրը. (երրորդը երբեմն կը հոսի: Ղարաքլիսէ պէտք ունի 20-25 աղբիւրի, այլապէս հորերու և գետերու կեղտոտ ջուրերը խիստ վնասակար են և վատառոգէ: Երկրորդ, Ղարաքլիսէի գրեթէ բոլոր փողոցները փոշիի և կեղտի մէջ են: Մայթ ըսուած բան չկայ. իսկ եղածն ալ ամբողջապէս գրաւած են մրգավաճառները և հասարակութիւնը ստիպուած է փողոցներուն մէջէն քալել: Շատ ուրախացանք որ Ջրաելեկտրակայան ունինք և ելեկտրական ջահացք: Բայց Ղարաքլիսէի կէսէն աւելին դեռ լոյս չունի: Թէեւ յարմար սենեակներ չկան, բայց այս ամառ գիները շատ բարձր էին, 50-120 բուբլի, մինչ որ պատճառ եղաւ եկողները փախցնելու: Քաղաքին կեդրոնը ունինք փոքր գբօսավայր մը, բայց ան ալ նպատակին չի ծառայեր:*

#### Ագուլիսի վերաշինութիւնը

*Ագուլիսը, Գողթան գաւառի ամենագեղեցիկ և հարուստ գիւղը, աւելի ճիշտ՝ գիւղաքաղաքը, ունէր 450 տուն բնակիչ, որոնց 32ը Թուրք, մնացածը Հայ: Ծնեռապէս լաւ վիճակ ունէր և կանոնաւոր դպրոց: Երկարատեւ կռիւներու հետեւանքով աւերակ դարձաւ և բնակիչներն ալ գաղթեցին ուրիշ վայրեր: Մարտակոչ կը գրէ թէ Ագուլիսը այժմ կը վերաշինուի: Բնակիչներէն շատերը կը վերադառնան և կը ձեռնարկեն շինարարական աշխատանքներու: Այժմ գիւղը ունի 95 տուն, որոնց ութը Հայկական: Բացուած է նաև դպրոց:*

#### 15—20,000ՆՈՑ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ ՈՐ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶ ՉՈՒՆԻ

*Թղթակից մը Մարտակոչի մէջ կը գանգատի թէ մէկ հատ հայ մանկապարտէզ չունի Կրասնոտարի (Հիւս. Կովկաս) հայ գաղութը, որ կը համրէ 15-20,000 հայ ազգաբնակչութիւն: Այս ուսումնական տարեշրջանին ալ հարիւրաւոր հրախաներ պիտի զրկուին դպրոց, որովհետեւ հայկական մէկ նախակրթարանը չի կրնար նոր աշակերտներ ընդունիլ: Անցեալ տարի դպրոցը ունէր 850 աշակերտ:*

## ՕՐԸ ՕՐԻՆ

### ԻՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԻ ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

*Կիրակի օր հրատարակեցինք այն բանաձեւը որ ընդունուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ (Շաբաթ): Մեր թղթակիցը նոյն օրն իսկ հեռագրած էր բանաձեւին ընդունելութիւնը. իսկ անմիջապէս հրատարակուեցաւ պաշտօնական տեղեկագրութիւնը:*

*Այս նիստին մէջ ալ, համակրական արտայայտութիւններ եղան հայ ժողովուրդին հանդէպ: Բանաձեւը պաշտպանեց Պ. Պենէշ, Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը: Ինչպէս յայտնի է, ընդունուած բանաձեւին համաձայն, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը հինգ պատուիրակներ պիտի նշանակէ, որոնք անմիջապէս գործի պիտի ձեռնարկեն, վերջնապէս հաստատելու համար առաջարկուած ծրագրին արհեստագիտական հնարաւորութիւնները, և եթէ նպաստաւոր եզրակացութեան յանգին, ինքնօրէն ժարմնի մը կազմութիւնը պիտի առաջարկեն: Պ. Պենէշ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է կարելի եղածին չափ շուտ ընտրել պատուիրակները, եւ ժաղրեց որ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը որոշում մը տայ այս մասին, ներկայ նստաշրջանին իսկ: Թելադրեց որ այդ պատուիրակներէն մէկն ըլլայ Տոքթ. Նանսէն, որպէս զի շարունակէ իր գնահատելի աշխատանքը հայ գաղթականներու օգտին, իսկ միւսներուն ընտրութեան համար լիազօրութիւն տրուի Խորհուրդի նախագահին: Հինգ հոգինոց այս յանձնախումբին գործը, կամ աշխատանքին մեծ մասը պիտի կատարուի տարին չլրացած. ատոր համար է որ 50 հազար ֆրանքի վարկ մը սահմանուեցաւ: Յանձնախումբին նոր քննութենէն յետոյ է որ Խորհուրդը պիտի վճռէ թէ կարելի է ընթացք տալ առաջարկուած ծրագրին, և անոր համեմատ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ:*

*— Անկախաբար Հայաստանի մասին պատրաստուած ծրագրէն, ժողովը զբաղեցաւ նաև ընդհանուր գաղթականներու տեղաւորման հարցով, և գնահատեց Աշխատանքի Գրասենեակին գործունէութիւնը: Այս առթիւ կարդացուած տեղեկագրէն կը տեսնուի թէ ռուս փախստականներուն թիւն է աւելի քան մէկ միլիոն, որոնց 200,000ը անգործ. կան նաև 25,000 անգործ՝ հայ գաղթականներ, որոնց իբր 23,000ը Ցունաստանի մէջ: Գաղթականներու խնդիրը ծանրացած է, Եւրոպայի մէջ տիրող անգործութեան հետեւանքով: Աշխատանքի Գրասենեակը յաջողած է 18 հազար փախստականներ տեղաւորել երեսուն երկիրներու մէջ, եօթը ամսուան ընթացքին: Ասկէ զատ, 40 երկիրներ ընդունած են Նանսէնի անցագիրը՝ ռուս գաղթականներուն համար, և 28 երկիրներ ալ՝ Հայերուն համար: 303,000 զուիցերիական ֆրանքի նոր վարկ մը կը նախատեսուի, այս գործին շարունակութեան համար: Աշխատանքի Գրասենեակը երկու նոր ճիւղեր պիտի բանայ Հարաւսլաւիոյ Մակեդոնիայի մէջ: Իսկ առանձին ժողով մը պիտի գումարուի պետութեանց ներկայացուցիչներէն, որպէս զի խորհրդակցին և 100 հազար ստերլինի գումար մը արտադրուի, «ռուս և հայ գաղթականներու գաղթը դիւրացնելու և անոնց ինքնութեան վկայականներու դրութիւնը բարելաւելու համար:»*

#### "Ռազմական սահմաններ,,

*Մուսթաֆա Քէմալ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է անգլիացի թղթակցի մը, Մուսուլի վէճին առթիւ.*

*— «Մուսուլը Թրքական է: Ասիկա իրողութիւն մըն է զոր ոչինչ կրնայ փոխել: Ազգերու Դաշնակցութիւնը խախտեց արդարութեան սկզբունքները, ի վնաս մեզի, հետեւաբար մենք մեզ ազատ կը նկատենք ո՛ր եւ է յանձնառութենէ: Մուսուլի նահանգը կենսական կարեւորութիւն ունի մեզի համար, իր նաւթային մեծ հարստութիւններուն եւ ռազմագիտական դիրքին համար: Այսօր Եւրոպայի մէջ ամէն ազգային սահման հիմնուած է ռազմագիտական նկատումներու վրայ: Ինչո՞ւ թոյլ չեն տար որ մենք ալ միեւնոյն սկզբունքին հետեւինք: Մենք հարուստ չենք, բայց մեր բանակը պատրաստ է: Եթէ մեզի ձեռնոց նետեն, ինչ որ հաւանական չէ, վստահ եղէք թէ կրնանք վերցնել զայն:*

*— Պոլսոյ մէջ բուռն ցոյցեր եղած են Անգլիոյ դէմ, «անկցի»ներով եւ պատերազմի սպառնալիքներով:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ:)

# ՄԵՐ «ՓԱՌԲԵՐԸ»

## ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

« Երդի զարդարուեստի և ճարտարուեստի միջազգային ցուցահանդէսը», որ պիտի փակուի յառաջիկայ ամուան վերջը, կը ձգտի զարգացնել արդի զարդարուեստն ու ճարտարարուեստը, պերճանքի ու շքեղութեան այս ոստանին մէջ։ Եւ ճիշդ այս ուղղութեամբ կարգուած է մասնաւոր գնահատիչ յանձնախումբ մը, որուն քննութենէն ու վաւերացումէն վերջ միայն կ'ընդունուին և ցուցադրութեան կ'արժանանան ամէն ձեռարուեստ և ձեռակերտ։ Այս կերպով ուրեմն, Փարիզ կը մերժէ հին ձեւերը, տեղ տալով միայն անոնցմէ յառաջ եկած կամ բոլորովին նոր ստեղծուած ոճերուն, ձեւերուն, գոյներուն և գիծերուն, ձգտելով կարծես պահել իր անմրցելի առաջնութիւնը երբև ալ երբ նորոյթի։ Եւ հաւանաբար այս մասնգութեամբ է որ, այդ սեղմումը պահելով և մասնաւորելով միայն ֆրանսական բաժնին, միւս բոլոր օտար երկիրները ազատ թողուած են իրենց ուզած ու ըմբռնած ձեւով ցուցադրելու իրենց արուեստը։

Այսպէս, այս արուեստահանդէսը կը տարբերի մեզի ծանօթ, տարուէ տարի, երկրէ երկիր կամ քաղաքէ քաղաք կազմակերպուած ցուցահանդէսներէն, որոնք ընդհանրապէս կրկնութիւններ են։ Ու կը բանայ իր 15 դուռները աշխարհի առջեւ, բոլոր ազգերու առջեւ անխտիր, ընդունելու անոնց արուեստի նմոյշներն ու ստեղծագործութիւնները։ Ան կը համապրէ այսպէսով ու կը ցուցադրէ բոլոր կախարդանքները մարքի յղացումներուն, որոնք մարմին, ձեւ ու գոյն առած են մեռաղի մը, գորգի մը կամ թուղթի մը վրայ։ Ու մեր քայլերը կանգ կ'առնեն ակամայ, ու մեր աչքերը չեն ուզեր բաժնուիլ. կը նայինք, կ'ունկնդրենք գոյնին, ձայնին, շարժումին որ կը յամենայ...

Քաղաք մըն է ան ինքն իր մէջ, նորակերտ քաղաք մը, այլազան ոճերով, նոր ձեւի կառուցուածքով, շքեղ, հարուստ, օժտուած արուեստի բոլոր հրաշալիքներով։ Ամէն ազգի շնորհին կը հանդիպիս հոն, իւրաքանչիւրը իր առանձին բաժնին մէջ, իր շունչովը, իր ճաշակովը ու իր ապրումներու եզանակովը, հպարտ, գեղեցիկ, պերճ ու չքնաղ, թէեւ երբեմն ալ տափակ ու սովորական։ Բայց մանաւանդ հարուստ։ Ֆրանսական բաժնի ադամանդի երկու ցուցափեղկերուն մէջ միայն 350 միլիոն ֆր.ի ադամանդ կը ցոլայ...։

Իր այս արժէքներուն համար է անշուշտ որ միլիոնաւոր այցելուներ, ամէն հօրիզոնէ իրեն կուգան, աչք կը պտըտցնեն...։

—

Մանագէներու ձգելով առաջադրուած ծրագրին յաջողութեան և գնահատման գործը, կ'ուզեմ ներկայացնել այն բաժինները ուր բացուած են Հայաստանի և Թուրքիոյ անուններ։

Հայկական բաժինը բացուած է ռուսական կարմիր ասի գեղեցկարկին մէկ անկիւնը, Վրաստանի և Տաղիստանի քով։ Անկոխ ճամբու մը վրայ, երեք քայլափոխ ապակիի երկարութեան շարուած են, իրրև հայկական արուեստի կամ ձեռարուեստի նմոյշ, քանի մը հոդէ կուժեր, սովորական կուժերէն։ Տիրող մեռութիւնը դարմանելու ձիգով գուցէ, անոնց քովիկը դրած են փայտէ կոտրած օրօրոց մը, մեր մանկութիւնը դրկող օրօրոցներուն մէկ փոքր նմանութիւնը, և անոր մէջ, աւա՛ղ, հայ մանուկը՝ լաթէ շինուած խամաճիկ մը, մեղանով քաշուած դիմագիծերով...։ Իսկանմիջապէս ս կիսաւորուող պատին ծեփուած քանի մը ձեռագործներ, Արարատի ձեռագործ մանրանկարին բոլորութիւնը, ու այդ ամէնուն քով կարմիր փէս մը, կապոյտ երկայն ձողով...։ Ու անոնց ալ վերջաւորութեան, գարձեալ պատին թառած ապակեփեղկի մը մէջ, քանի մը նմոյշներ սակերչական արուեստի։

Ուրեմն, սենեակի պատ մը և երկու ապակի չեն լեցուցած հայ ձեռարուեստն ու արհեստը։ Մեծ բան է որ կրցեր են այդքանն ալ ընել, կարմիր Ռուսիոյ կարկարմիր ասնը մէջ, կծկուելով թուղթի ու գիրքի, ու միայն գրքի ու թուղթի պէզերուն քով, որոնց ծանրութեան տակ փայտէ քառակուսի սիւները կը ոքան ու մէջք կուտան։ Եթէ դժուար էր տալ հայ արուեստին ու ձեռագործին իրական արժէքը ու ընդհանուր պատկերը, գէթ եղածը արուէր ներկայանալի, ու հոգածու և ոչ-արգահատելի ձեւով մը...։ Հայաստան կը ներկայանայ հոն իբրև փետրատուած որք և այբի, զրկուած իր իսկական շնորհէն, իր ազգային դրոշմէն...Ո՞վ չլացաւ այս ծաղրանկարը։

Շուէտական բաժնին մէջ կը հանդիպինք բրդեղէն հիւսուածոներու, որոնք իրրև արժէքաւոր ձեռագործ մասնաւոր ապակեփեղկի մէջ դրուած են։ Մինչ եթէ բազդատենք առանք հայ ասիկիններու նոյնիսկ հո՛ս, Փարիզի մէջ գործած բրդեղէններուն հետ որոնք Լոնտոնի, Փարիզի և Նիւ Եօրքի սալոնի ասիկիններուն մէջքը կը սեղմեն տակաւին, վրաստահաբար երկրորդական կը մնան։ Ո՞ւր են նաև մեր պղնձագործութիւնը, սակերչութիւնը, այնքան գնահատուած ձեռագործներու նմոյշները, սկսած Ամէնքի արհեստանոցին արտադրութիւններէն մինչեւ Այնթապի հրաշալի ձեռագործները...։

Եթէ այս ամէնը չկրցին և չուզեցին տալ, Հայաստանի ստմանները դուրս նկատելով, գոնե չէ՞ին կրնար կարմիր փէսին տեղ մեր կրած կարմիր սաթափներուն, ասլաւոր ու անպատմի՛լի զարհուրանքին խորհրդանշանը բերել ցցել հոն, միլիոններու աչքին առջեւ, խրանելու անոնց խիղճը, ցոյց տալու թէ ինչպէս զոհաբերեցին ու դաւաճանեցին մեզ...։ Աւելի լաւ չէ՞ պիտի ըլար, եթէ այդ կոտրած պզտիկ օրօրոցին մէջ փոխանակ խամաճիկ մը պատկեցնելու, կնքէին հոն մեր յոյսին, մեր ուխտին յուսութիւնը, դէպի Արարատ, դէպի նոր արեւ։

Բայց այսքանով չի վերջանար մեր ձախաւերութիւնը։

Ասդին, Թրքական բաժնին մէջ հայ խանութպաններ են որ անոր զարդարանքը կ'աւելցնեն։ Մասնաւոր շէնք մը Թուրքիոյ անունով, առանձակ մը խանութներով, որոնց մեծ մասը Հայեր բռնած են Հրեաներու կողքին, և կը ծախեն ու կը ծախե՛ն...։

Դառնանք ներս մտնելուդ, առաջին սենեակին առջեւ լինքնահոս գրիչներու ցուցադրութիւն մը. առջեւը մզկիթի մը գմբէ մանրանկարը, փինարէներով և երկրպագուներով։ Հայ մըն է շինողը, ւմիշեան, որ չէ մոռցած իր անունը կախել վրայէն։ Ցետոյ գորգերու, սալի կամ ապակի հարթիչներու, ապարանջաններու, սիկառնիկներու բաժինները, լանկամաններ, խաչը վար առնուած և տեղը մահիկ մը դրուած, շալեր և ուրիշ շատ մը ձեռագործներ։

Բայց ինչ որ կայ հոն, գրեթէ բոլորն ալ ոչ Թուրք տարրերու ձեռարուեստներն են։ Կը փնտռեմ, ուշադիր, Թուրք ձեռքէ ելած գործ մը... ու կը սթափիմ։ Ինչո՞ւ այսպէս ուրիշներու փեռուներով զարդարուած Թուրքիան չի տար նաև իր սեփական մասնակցութեան գլուխ գործոց նմոյշները, օրինակ՝ *եաթաղանն ու խանչիքը*։

Թրքական բաժինը ուրեմն պարզապէս խաբէութիւն մըն է, եթէ ազգայնացնենք տեղական արտադրութիւնները և զատենք դուրսէն բերուածները, ինչպէս գրիչները կայշլն։ Ներս մտնողը ինքզինքը Մահմուտ Փաշայի պազարը կը կարծէ։ Ու զարձեալ ըսենք որ հոն կան Հայերն են գլխաւոր հերոսները, սկսած Ծախողներէն մինչեւ պարուհիներն ու երգչախումբը, որուն մէջ միայն մէկ Թուրք կայ, մնացեալները բոլորն ալ Հայ են...

Տեղը չէ՞ աւաղելու.— «Հայը ամէն ինչ է Հայաստանէն դուրս, բժիշկ, փաստաբան, վաճառական, հարուստ, փրոֆէսէօր, նախարար ու պիկտատոր, բայց ոչինչ Հայաստանի մէջ, Հայաստանի համար։ Ամէն ինչ ուրիշներու համար, բայց ոչինչ իրենիներուն. արժէք օտարներուն, ամօթ իրենիներուն համար»։

Այսպէս ուրեմն, երբ աշխարհի բոլոր ազգերը մրցումի ելած են, իւրաքանչիւրը իր գեղն ու շնորհը, իր հպարտութիւնը լերած է միլիոնաւոր աչքերու առջեւ փռելու, ահա թէ մենք ի՛նչ բերած ենք անոնց կարպին, առարկայէն մինչեւ ազգային նկարագիրը, դիմագիծը։

Ու կը հետեւցնեմ այդ ամէնէն որ, եթէ աշխարհի վրայէն յանկարծ բոլոր Թուրքերը չքանային, միա՛յն Հայերը պիտի բաւէին ամբողջ դար մը Թրքութիւնը զգայնելու...։

Բ. ՄԻԼՅՈՆԵԱՆ

# ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Անախորժ է այն տպաւորութիւնը զոր ստացայ Սենկեւիչի հայրենիքէն, ճամբորդութեան մը ընթացքին։

Պատերազմը, յեղափոխութիւնները, և այն իրողութիւնը որ Լեհաստանը կը կազմէ նախադուռը Եւրոպայի և Ասիոյ, գոնուելով քաղաքակիրթ Գերմանիոյ և կիսակիրթ Ռուսիոյ մէջտեղը, աղճատեր է լեհ ժողովուրդին ոչ միայն բարոյական դիմագիծը, այլ և աշխատունակութեան ոգին։

Պատերազմէն յետոյ ձեռք բերելով իր ազատութիւնը, լեհ ժողովուրդը ատելութեան թոյնով է լեցուած դէպի իր երկու հարեւանները, դէպի Գերմանները ու Ռուսերը, թէեւ իր գոյութիւնը կախուած է անոնց հեա հաշտ և բարեկամ ապրիլէ։

Զափ ու սահման չի ճանչնար ժողովուրդին ատելութիւնը։

Ոչ մէկը ուզեց գերմաներէն կամ ռուսերէն խօսիլ հետս, ոչ իսկ պետական պաշտօնեաները, երկաթուղիի պաշտօնեայէն մինչեւ ոստիկանապետը։ Կ'ուզեն որ օտարները իրենց լեզուով խօսին իրենց հետ։ Գերմաներէն և Ռուսերէն խօսելուս պատճառով, մեծ գբժուարութիւններ կրեցի, որովհետեւ երկաթուղիի պաշտօնեաները չէին ուզեր ցոյց տալ այն վակոնը, ուր պիտի տեղաւորուէի։ Չեն քաշուիր բացարձակապէս ատելու, անարգելու այդ լեզուն և գերման քաղաքակրթութիւնը։ Նամակատան պաշտօնէուհին ոչ միայն չուզեց առնել հեռագիրս (Ռուսիոյ համար), այլև հետս խօսիլ դժկամակելով, փակեց պատուհանը։

Կաշառակերութիւնը շատ կը յիշեցնէ ցարական Ռուսաստանը։ Պոլիկները նախօրօք ծախուած են ծառայողներուն կողմէ, որոնք ոչ օրէնք, ոչ ալ խօսք կը հասկնան։ Ոստիկանութիւնն ալ շատ անտարբեր է։

Ամբողջ Լեհաստանը, յատկապէս Վարշաւան կարծէք պատերազմի մէջ է. անթիւ սպաներ և զինուորներ կը վըխտան փողոցները, հանրային վայրերը, կայարանները, և ձիշտ ռուսական հին օրերու նման, նախապատուութիւնը կը տրուի անոնց, այդ փայլուն ուսնոցներով անձերուն, որոնք յայտնապէս կ'արհամարհեն ինչ որ զինուորական չէ։ Ժողովուրդը կը վախնայ իր զինուորականներէն. անոնց վերապահուած են կառախումբերու լաւագոյն տեղերը։ Առաջին նայուածքով մարդ այն տպաւորութիւնը կը ստանայ, թէ Լեհաստանը վերածուած է մեծ զօրանոցի մը, և կը յիշեցնէ 1914 թուականները։ Եւ ինչ հպարտութեամբ կը խօսին իրենց մասին, իրենց ռազմական և մարզական խաղերուն վրայ։

Գտնուելով երկու վառոդի մէջտեղ, Լեհաստանը կ'աշխատի զարգացնել իր զինուորական կազմը, ամէնէն առաջ՝ օդային նաւատորմը։ Լեհաստանը եղած ժամանակս, ամէն օր հանգանակութիւն կը կատարէին նոր սաւառնակներ գնելու համար։ Հանգանակութեան կը մասնակցին ժողովուրդի բոլոր խաւերը։

Չեխոսլովաքիոյ սահմանէն սկսած, ամբողջ Լեհաստանի մէջ պատերազմի աւերներ աչքի կը զարնեն։ Երկաթուղիի ամբողջ երկարութեամբ փլատակներու կոյտ է. ոչ ոք կը մտածէ զինուորական ծախքերէն մաս մը յատկացնել երկրի վերաշինութեան, մինչդեռ հարեւան չեհ ժողովուրդը գիտութեան տաճարներ կը կառուցանէ Փրակայի մէջ։ Վարշաւայի մէջ, նոր շինութիւն ըլլալով տեսայ աւերատը (բանտ) ուր արգելափակուած են 1500 քաղաքական յանցաւորներ։

Լեհ ժողովուրդը լարուած տրամադրութիւն ունի, և կ'ապրի վախով։ Հրեաները կը փնտռեն աւելի ապահով վայրեր, թէև պաներու այդ երկրին մէջ անհեռական կեանքն ալ անոնց տրամադրութեան համաձայն կը շարժի։

Սխալ է կարծել թէ Լեհերը կ'ատեն Հրեաները, ընդհակառակն կը սիրեն. գոնե այդ տպաւորութիւնը ստացայ ոչ միայն բուն Վարշաւայի մէջ, այլ և ճամբան, ուր անոնց համար ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն։ Բայց պէտք է խոստովանիլ թէ ճամբորդներուն 100ին 30ը Հրեաներ են։

Գերմանիոյ անհեռական ճնշումէն ազատելու համար, Լեհաստանը իր արդիւնաբերութեան հիմքը կը դնէ, և առաջին առթիւ, պատրաստած է վայրաշարժերու գործարան։ Փորձերը յաջող անցած են։ Լեհերու ամբողջ համակրութիւնը Ֆրանսայի կողմն է։ Ամենուրեք կը խօսուի և կը պահանջուի Ֆրանսական քաղաքավարութիւն, նիստ ու կաց։ Կ'աշխատին թօթափել գերմանական «կուլտուրթիւնը»։ Լեհաստանը կ'ապրի Ֆրանսայի շունչով, և կ'աշխատի, իր ուսացած և գերմանացած մարթին վրայ ուժով ներարկել Ֆրանսական արիւնը։

Դաշտերը խոպան են, չեն նմանիր Աւստրիոյ կամ Չեխօ-Սլովաքիոյ մշակուած դաշտերուն։ Կառախումբերը կ'ընթանան դանդաղ, և տարօրինակ բան, այդ դանդաղացումը կը սկսի Չեխօ-Սլովաքիոյ սահմանէն, ուրկէ անդին մարդ կատարեալ ասիացում կը զգայ։ Արարքին ձեւերը եւրոպական են, բայց խաբուսիկ։ Ռուսական թափթփածութիւնը և գերմանական կոպտութիւնը իրար խառնուելով ստեղծեր են քաոս մը, որ լաւ զրաւական չէ Լեհաստանի յառաջդիմութեան համար։

Բնակչութեան 100ին 35ը Հրեաներ են։ Լօձ, արդիւնաբերական այդ խոշոր քաղաքը, ամբողջովին հրէական է։ Լեհերը հրապարակաւ կը հպարտանան, որ վերջերս 30,000ի չափ Գերմաններ վտարեցին երկրի սահմաններէն։

Ընդարձակ է Լեհաստանի տարածութիւնը, բայց ցանցառ՝ բնակչութիւնը։ Ժողովուրդը մեծամասնաբար կ'ապրի գիւղատնտեսութեամբ։ Հրեաներն ալ այդ գործով կը զբաղին, բայց միշտ կը ձգտին դէպի Ամերիկա։

Առիթ ունեցայ խօսելու լեհ մտաւորականի մը հետ,— ճարտարապետ։ Մարդը գաղափար իսկ չուներ հայ ժողովուրդի մասին, և չէր գիտեր Հայաստանի տեղն անգամ։ Եւ ըսել թէ աշխարհ մեզմէ չորցուցած ենք, մենք մեզ ճանչցնելու համար...

Վ. ԱՍՏՂԻԿԵԱՆ

## Թատրոն

### Ա.ՊՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Իւրաքանչիւր «սէզօն»ի բացումին, յատկապէս վարձուում մը կ'ունենանք, առաջին քննադատականի մը առաջին տպերը գրելու պահուս. Որքան ալ պիտի ուզէի սակայն հրճուանքով նոր մտաղրութեան մը, նոր շաւղի մը, նոր հոգիի մը գիւտին հաստատումը գրի առնել այստեղ։

Շաբաթ գիշերուան ներկայացումը չէր սակայն, որ պիտի ներշնչէր այդ բարեյոյս զգայուններդ։

Ամբոխային խաղ, ամբոխին համար...

Նորէն ամբոխն էր՝ որ յորդորիչ անկարգապահ և բուռն, եկած էր զուարճանալու, «օրթա օյունու» տեսնելու։

Պ. Ցարութիւն յուցադրած «Ուշ լինի, նուշ լինի»ն կրնա՞ր ազդակ մը ըլլալ արուեստի տեսակէտէն։ Ո՛չ։ Անիմաստ ու խեղճ կառուցումով այդ «օփերէթը» մէկ արժանիք մը ունեցած է միայն, ցարդ զոր կը բաժնէ «Արշին-Մալ Ալան»ին հետ։

— Ամբոխը գրաւել։

Վայրէջք դէպի ամբոխը։

Ծաղանդաւոր բարեկամս՝ Ցարութիւրաւունք պիտի ունենայ անշուշտ պատասխանելու։ — Արուեստը Արուեստին համա՞ր, ինչո՞ւ չէ... բայց ստամո՞քսը...

Եւ այստեղ է որ կը բացուի հարցին յաւագին և այսքան տարբերէ ի վեր չպլացած մասը։

Թերասանն ալ ստամոքս ունի։

Դժբախտութիւն մը հայ դերասանին համար մանաւանդ, և հայ արուեստագէտին համար ընդհանրապէս։

Հայ դերասանը — ինչպէս միւս արուեստագէտները — միս միսակն է կեանքի կռիւին մէջ. ան ստիպուած է պայքարիլ, առանց հաւատալու զօրավիգի մը կարելի աջակցութեան։

Անհերոս և հետզհետէ խստացող կեանքը զոհաբերումներ կը պահանջէ։ Արուեստի առաքելներու դերը անցած է։

Պէտք է ապրիլ... ուտել... այո, ուտել, որքան ալ *փրօզաիք* թուի այս բառը։

Եւ զոհաբերումը կ'իրագործուի։

Ձոհը՝ Արուեստն է՝ որ չի կրնար քողել...

Դահիճը պէտք է ուտէ...

Եւ ես քաջութիւնը չեմ ունենար զայն վատաբարտելու...

Դատապարտութեան բառերը պէտք է երթան անոնց՝ որոնք միլիոնատէր և գրագէտ, կամ մեռաւորականի ախտոնները կը պատճենեն պողոտաներու վրայ... Հայ թատրոն մը ապրեցնե՛լ փրիվի մէջ... միթէ՞ սա՝ ախտի մը մէջ մեկ մ'միլիոնոց ձի մը ապրեցնելէն աւելի դժուար է...

Եւ մտածե՛լ որ այս վերջինները աւելի ապահով են՝ քան մեր արուեստագէտները։

Եւ դեռ կը յաւակնինք մենք մեզի արուեստասէր և քաղաքակրթուած ժողովուրդ անուանել։

«Սէզօն»ը բացուեցաւ զոհաբերումով մը, որ կը ծանրանայ Պ. Ցարութիւրի բերածովը — իր արժանիքին և անուշնին անհամապատասխան դերի մը մէջ յայտնուելը... և ապահովար պիտի շարունակուի այդ ձեւով, քանի նկատելի է լուրջ կազմակերպութեան մը պակասը, և անհատական ձեռնարկներու սանձարձակ ազատութիւնը...

Եւ ինչպէս ամէն ամբոխային երեւոյթ — Արուեստէն մինչեւ մարդը — պիտի տեսնենք նիստ ու կացի, բարքի, խօսքի, գեղեցկութեան տիրապետումը՝ հոպհոպութիւն բեմին վրայ, բաբելոնեան խառնակութիւն մը սրահին մէջ, ուր քուլայ քուլայ կը բարձրանան ծխախոտի կապոյտ ամպերը, արձակուած նոյն իսկ... կանացի կարմրաներկ շրթունքներէ...

Tout se tient, կ'ըսէ Ֆրանսային։

Արդարեւ ..

ՀՐ. ԱԼԵՔՍԱՆ

## ՈՒՐՈՇ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂ ՄԸ

### Ա Լ Ֆ Օ Ր Վ Ի Լ

Ալֆօրվիլ՝ Փարիզէն 15 վայրկեան հեռու արուարձան մըն է, Սէն գետին արեւելեան եզերքին վրայ։

1923 Նոյեմ. 12ին հազիւ հինգ հայ ընտանիք կը գտնուէր, բայց հետզհետէ այդ թիւը աւելնալով, այսօր 230ի հասած է։ Իւրաքանչիւր ընտանիք 3-4 հոգի հաշուելով, Հայերու ընդհանուր թիւն է մօտ՝ 800 հոգի։

Առնոյ մեծամասնութիւնը Զէնկիլէրցի են. կան նաեւ Պրուսայէն՝ Մէյզագիւղ, Մեծ Նոր Գիւղ, Իզմիտի գիւղերէն, Ակիճն Գարահիսարէն, Կեսարիայէն, Սեբաստիայէն, Առանայէն, Մերսինէն եւլն.։ Այրերը բոլորն ալ սկիզբները տեղական գործերու մէջ իբրեւ բանուոր օրական 9 ժամ աշխատելով, հազիւ 16.20 ֆրանք կը առնային, բայց վերջերը սկսան Փարիզ՝ աւելի վճարող գործ. բաններ երթալ, որով օրական 20.25 և մինչեւ 30-35 ֆրանք առաջացներ կան ներկայիս։ Անցեալ տարի իրենց ծանր և տաժանակիր աշխատանքէն չգանգատողները հազուագիւտ էին, իսկ հիմա բոլորն ալ գոհ են իրենց կեանքէն։ Նմանապէս կրնան ալ թէ տեղական և թէ Փարիզի գործարանները կ'երթան աշխատելու, օրական 15-20 ֆրանք աշխատավարձով։ Բայց ներկայիս գործարան աշխատող կիներու թիւը շատ նուազած է. իրենց սենեակներուն մէջ, սկսած են «քաշքօլ» շինել հասը 75 սանթիմէն մինչեւ 1 ֆրանք 25։ Շատեր գոհացուցիչ օրական կը վաստկին։

Բացի 5 10 ընտանիքներէ — որոնք բազմանդամ ըլլալով՝ հազիւ մէկ ձեռք կ'աշխատի — ամէն մարդ իր ապրուստը կանոնաւորած է։

Ամէն կիրակի առաւօտ երկաթ. խումբեր ժամը 5ին շարժման մէջ են, Halles երթալու և իրենց շաբաթական ուտելիքները գնելու։ Մէկ մասն ալ տեղական շուկայէն կը լրացնէ իր պէտքերը։ Ամէն ընտանիք մինչեւ կէս օր տնական գործերով զբաղած է. կէս օրէ վերջ այրերը արձարաններ կը հաւաքուին և թղթախաղերով օրը իրիկուն կ'ընեն։ Շատ քիչեր միայն Փարիզ կ'երթան, գիտութեան հրաշալիքներն ու արուեստ դիտելու։

Տեղացիները բոլորն ալ մեծով և ազնիւով վեհանձնութեամբ կը տեսնուին Հայերուս հետ։ Մինչեւ այսօր բնաւ գանգատողներ չեն գտնուած, և ամէն դիւրութիւններ կուտան չնեղուելու համար. նմանապէս գործարանատէրերը իրենց դիմողներուն առանց դժուարութեան գործեր կուտան։

Երկու տարուայ միջոցին տասը երիտասարդներ ամուսնացան, որոնց հարսնեկան արարողութիւնները բնաւ տարբերութիւն չունեցան հին սովորութիւններէն, — նուագներով ուտել խմել, երգել և այլն, այն ալ քանի մը օր։ Ձիուն չափ ճիւնդներ եղած են, որոնցմէ հազիւ հինգը աղջիկ։ Հինգ երախաներ մեռած են։

Պզիկները, մանչ թէ աղջիկ, երեքէն տասնըհինգ տարեկանները ֆրանսերէն կը յաճախեն ձրիաբար։ Բացառիկ ինամք կը տրուի մեր մանուկներու կրթութեան։ Շատեր արդէն սկսած են գրել, կարդալ և խօսիլ։

Աշխատաւոր երիտասարդներու համար մէկ երկու ընկերներու ջանքով գիտցաւ Պ. Մաթէօ խան Ներսէսեանի, որ յաջողեցաւ վարժարանի տնօրէն Պ. Cotinէն մասնաւոր սենեակի մը թոյլտուութիւնը ստանալ։ Նոյեմբերի սկիզբը սկսաւ ֆրանսերէն գիշերային դասախօսութիւնը, առաջին առթիւ յիսունէ աւելի աշակերտներու ներկայութեամբ, և շաբաթը երեք օր, իրիկունները ժամը 8—10։

Ամբողջ երիտասարդութիւնը ժամանակին առաջ հաւաքուած կ'ըլլար, և դասերը շատ յաջող տարուեցան, մինչեւ արձակուրդ։ Ժմունամ ըսել թէ բոլոր աշակերտներու դասագրքերու գրամը և ուրիշ ծախքեր ալ Պ. Մ. Ներսէսեան վճարած է։ Գնահատելի են նաեւ ուսուցչուհի Պ. Շաւարշ Այվազեանի թափած ջանքերը։

Բոլոր ճնողներ կը փափաքին հայերէն սորվեցնել իրենց զաւակներուն, բայց միջոցներ կը պակսին։ Ծրագիր կայ գրոց մը և եկեղեցի մը բանալու, ինչպէս հաղորդած էր Ցառաջ։

Շատեր անձնական տուներու տէր են և իրենց աւելորդ սենեակները վարձու տուած են իրենց հայրենակիցներուն, Ֆրանսացիներէն շատ աւելի սուղ գնով։

Ո՛չ և է կազմակերպութիւն չկայ գիւղին մէջ. բոլորն ալ իրենց հայկն ճամբան կը նային։

Ա. Խ. Մ.

## ԱՆԳԼԵԻՈՒՄԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

*(Լոնտոնի մեր թղթակիցէն)*

Անգլիոյ ընկերվարական երեսփոխաններու խմբակ մը վերջերս Ռուսիա գնաց, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար երկրին քաղաքական և ընկերային վիճակը։ Պատուիրակութիւնը արդէն Մոսկուա հասած է և թերթերը կ'արձանագրեն այն սիրալիր խօսքերը որոնք արտասանուած են երկու կողմէն՝ այցելութեան առթիւ։ «Մենք ամէնէն հին խորհրդարանական դրութիւն ունեցող երկիրն ենք, կ'ըսէ անգլիական պատուիրակութեան պետը, սակայն կը տեսնենք ձեր երիտասարդ ինքնատիպ, շատ աւելի յարմար ռուս ժողովուրդին պահանջներուն։ Մենք ալ պիտի հետեւինք ձեր օրինակին, գոհացում տալու համար Անգլիացիներու ընկերային պահանջներուն։ Պիտի բարեփոխենք ձեր և կազմը մեր խորհրդարանին։ Անօգուտ հիմնարկութիւն մըն է անիկա և կը դժուարացնէ մեր գործը։ Հեռու չէ այն օրը երբ մենք ալ պիտի ունենանք ճշմարիտ ընկերվարական կառավարութիւն մը։ Եթէ մենք կարենանք միանալ ռուս աշխատաւորութեան, այն ժամանակ բռնակալ սիեզերքի աշխատաւորութեան վիճակը պիտի բարելաւի։ Մենք պատրաստ ենք կռուելու Անգլիոյ պահպանողական կառավարութեան դէմ, սակիլելու որ առևտրական դիւրութիւններ ընծայէ Խորհրդային Ռուսաստանի, երկու երկիրներու յարաբերութեանց բարելաւման և ընդարձակման համար։

Քալինին պատասխանելով կը յիշէ որ ներկայ շրջանին ամէնէն հրամայական պահանջն է ռուս և անգլիացի աշխատաւորներու գործակցութիւնը, որ պիտի ապահովէ զրամատիրութեան քայքայումը ամէն տեղ և ամէն ձեւերու վրայ։ Անգլիոյ աշխատաւորութիւնը աւելի կարեւոր ազդակ մըն է հիմա, որովհետեւ բրիտանական պուրժուազին ամէնէն ուժեղն է որուն դէմ պիտի պայքարի ճնշուածներու բանակը։

Այս ճառերու մասին մեկնութիւն չենք տեսներ անգլիական թերթերուն մէջ։ Կը բաւէ յիշել թէ, մինչ Մոսկուայի դահլիճներուն մէջ մարդիկ զրամատիրութեան քայքայման մասին ծրագիրներ կը կազմեն, ապին Լոնտոնի նոյնքան շքեղ սրահներուն մէջ ռուսական առևտրական պատուիրակութիւն մը կոչ կ'ընէ Անգլիոյ զրամատէրներուն, որպէս զի դիւրութիւններ արուին իրենց, տեսակական հողի վրայ։

Վերը յիշուած առևտրական պատուիրակութիւնը հոկտեմբեր մը սարքեց անցեալ օր, որուն ներկայ էին քաղքենի գործարանատէրեր։ Հետաքրքիր թիւեր տուաւ օրուան նախագահը։

*Ռուսիա Անգլիայէն գնած է 3½ միլիոն ոսկի արժողութեամբ զանազան ապրանքներ 1921ին, իսկ 11 միլիոն հարիւր հազար ոսկիի չափ՝ 1924ին։ Ներկայ տարուան առաջին ութը ամիսներուն գնումները հասած են 9 միլիոն 400 հազար ոսկիի և մեծ յոյս կայ որ 35-40 միլիոն ոսկիի գնում կատարուի մինչեւ Յունուար։ Ռուսիա, կ'ըսէ նախագահը, երրորդի ամէն արագ յառաջդիմութիւն ունեցող երկիրն է այժմ, ըլլայ երկրագործութեան, ըլլայ արդիւնաբերութեան մէջ։ Արտաքին վաճառականութիւնը ալիսի հասնի 2 միլիառ ոսկի բուրլիի, յառաջիկայ տարի։ Պատճառ չկայ որ անգլիական գրամատուները թշնամական վերաբերում ցոյց տան Ռուսիոյ հանդէպ և կորսնցնեն յարմար առիթը։ Աւելա հակառակ է իրենց շահերուն։*

Անգլիական թերթերու տեղեկութիւններուն համաձայն, Զիչէրինի մօտաւոր հրաժարման պատճառը այն է որ չէ կրցած Գերմանիան մեկուսացնել իր երեկուան թշնամիներէն և թոյլ տուած է որ Վերլինի վարիչները համակերպին Դաշինքի ծրագրին։

Առկէ զատ Զիչէրինի վերջին մեկ փորձը՝ համաձայնութեան գետին մը պատրաստելու Լհհաստանի և Պալթիկեան միւս պետութիւններուն միջև, նոյնպէս ձախողած է։ Հետեւաբար շատ բան կորսնցուցած է իր հին փառքերէն։ Կ'ըսուի թէ, եթէ Քարախան յաջորդէ Զիչէրինի, պիտի աշխատի Գերմանիան, և թերեւս Ռուսիան մոցնել Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ և կամ ընդհակառակն պիտի սպառնայ Ժընեւի Միջազգային հիմնարկութեան գոյութեան։ Կարեւոր օրկան ը կը յիշէ որ Պալթիկ ծովու պետութիւնները կ'աշխատին հակացողութեան գալ իրարու հետ, մեկ ճակատ կազմելու համար ռուսական վտանգին առջեւ։

## ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

### Կաթ. պատուիրակին իրաւասութիւնները

*Էջմիածնի հոգեւոր Գերագոյն Մարհուրդը վերջերս նամակ մը գրած է կաթող. պատուիրակին որուն մէջ կ'ըսէ.— «Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպս. Քիպարեան, Անգլիոյ, Ֆրանսայի և Եւրոպայի այլ շրջաններու Հայոց եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւները և բոլոր Հայ քահանաները ենթարկուած են ձեր իրաւասութեան, ըստ Հայրապետական կոնդակի և Գերագոյն Հոգեւոր Մարհուրդի որոշման, եւ պէտք է վարուին եւ ընթանան ձեր կարգադրութիւնների ու հրահանգների համաձայն, որպէս հայրապետական ներկայացուցչի եւ Մայր Աթոռի պատուիրակի Եւրոպայի թեմերում»։*

### Մարսիլիոյ ազգ. Միութիւնը

*Մարսիլիոյ Ազգային Միութիւնը որոշած է չորս քահանայ միայն պահել Մարսիլիոյ եւ շրջակայք գիւղերուն համար։ Քահանաները պարտաւոր պիտի ըլլան այցելել Մարսիլիոյ շրջակայքը ցրուած գաղթականներուն եւ իրենց հետ տանիլ օծուած Վէմքարեր, պատարագ մատուցանելու համար։ Քահանաները երկու ամսուան մէջ պիտի վերջացնեն Հայերու մարդահամարը։*

*Ազգ. Միութեան պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է, սակայն կաթող. պատուիրակը յանձնարարած է առժամապէս շարունակել իրենց պաշտօնը, մինչեւ Նոր Ազգ. Միութեան ընտրութիւնը։*

### 1000 սղերլին Վիէննայի վանքին համար

*Պ. Դալուստ Կիւլպէնկեան հազար անգլիական ոսկի նուիրած է Վիէննայի Մխիթարեանց վանքի հիմնական նորոգութեան համար, որ արդէն իսկ կատարուած է։*

### Սուրիոյ գաղթականները

*Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ տեղական կառավարութեան կողմէ հարկահաւաք պաշտօնեաներ գաղթականներու կայանները երթալով. խանութպանները տուրք պահանջած են։ Այս դէպքը մեծ յուզում յառաջ բերած է գաղթականներուն մէջ եւ շատեր որոշած են փակել իրենց խանութները, որոշուած տուրքին ծանրութեան պատճառաւ։*

*— Ճիպէյլի գրական ակումբը Պէյրութի քէմփին մէջ տաղաւար մը գնած է, պատսպարելու համար դուրսը մնացած որբերը։*

### Օգնութիւն Հայաստանի

*Ամերիկայի Հայ կարմիր խաչը 30 մեծ հակ հագուստ պատրաստած է Հայաստան ղրկելու համար և 5000 տոլարի վիճակահանութիւն կազմակերպած է Ֆիլատէլֆիոյ մէջ, որուն պարգեւներուն մէջ կան 1000 տոլար արժող տուն մը և 300 տոլար արժէքով գետին մը, երկուքն ալ սեփականատէրերուն կողմէ նուիրուած։ Երեւանի աղէտեալներուն համար ալ հազար տոլար պիտի ղրկուի։*

## Մարզական կեանք

### Փարիզի Հայ արիւները

Մէկուկէս տարուան պատմութիւն մը ունի Փարիզի հայ արիւներու խումբը։ 1924ի գարնան էր։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղը, զօրացած Պօլսէն եկած հին անդամներով, սկսած էր իր գործունէութեան. սկաուտական խումբը կը պակսէր միայն։ Փարիզահայ ամառոցներուն կողմէ ոչ մեկ վարձ եղած էր այդ պակասը լրացնելու։ Այդ պարագայական պայմանները ինկած Պօլսոյ սկաուտապետերու վրայ և 1924 Մայիսին արդէն «երէց»ներու (Rover Scouts) խումբ մը կազմուած էր, քանակ աւելի անդամներով։ Իսկ սկաուտական խումբին հիմը չորս անդամներով միայն պրուեցաւ քանի մը շաբաթ յետոյ։

«Երէց»ներու խումբը հազիւ քանի մը ամսուան կեանք ունեցաւ. աշնան ամէն բան վերջացած էր արդէն, իսկ սկաուտական խումբը ապրեցաւ՝ շնորհիւ իր վարիչին կորովին և հաղարամեկ զոհողութեանց և այսօր Փարիզի հայ սկաուտներուն թիւը քսան կ'անցնի։

Փարիզահայ մամուլը ոչ միայն անտարբեր մնաց այս շարժումին հանդէպ, այլ նոյնիսկ թերթ եղաւ որ աննեղելի լեզու մը գործածեց մեղի հանդէպ...։

Հաւաքավայր չունէինք չկրնալու համար սահպուեցանք ամենագէշ օդերով իսկ արշաւներթալ։ Օր եղաւ որ արշաւներուն չորս հոգի ներկայ էր, վարիչն ալ միասին։ Սկաուտը կորովի է, ըսինք և չյուսահատեցանք։

Սերտ յարաբերութիւն ունինք Ֆրանսական սկաուտական միութիւններու հետ։ Յունիս ամսուն Մէյսոնլֆան. տաւին մէջ կազմակերպուած բանակում ցուցահանդէսին մենք ալ հրաւիրուած էինք և հայկական եռագոյնը պատուոյ կայմին վրայ ծածանեցաւ անգլիական դրօշին տակ։

Ազգային ոգին շատ վառ է մեր մէջ և հայրենիքի գաղափարով է որ կը խանգավառուինք։ Սկաուտներ կային որոնք շատ ազօտ գաղափար մը ունէին հայութեան վրայ, բայց այսօր բոլորն ալ կը ճանչնան իրենց ժողովուրդը ուրիշներ դժուարաւ կը խօսէին հայերէնը, այսօր այդ տեսակ սկաուտներ չկան։ Շատ հաճելի բանակումներ կազմակերպեցինք ամրան ընթացքին, որոնք մեծ ազդեցութիւն մը ըրին տղոց վրայ։

Ձմրան ընթացքին պարբերական դասախօսութիւններ տեղի պիտի ունենան մասնագէտներու կողմէ. պիտի կազմակերպենք նաև հանդէս մը որուն արդէն կը պատրաստուինք. իսկ յառաջիկայ ամառ մեծ բանակում-ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպենք։

### Հայ որբերը եւ Սիամցիները

Քանի մը ամիս առաջ, սկաուտական օրկան «Ճէմբօրի» շատ յուզիչ կոչ մը հրատարարած էր Ցունաստան ապաստանող հայ գաղթական սկաուտներուն նիւթական օգնութիւն հասցնելու։

Վերջերս Սիամի սկաուտները հարիւր անգլ. ոսկի հաւաքած և միջազգային սկաուտական գրասենեակը ղրկած են, այս գեղեցիկ նպատակին յատկացնելու համար։ Ուրեմն հետաւոր Սիամցիները աւելի կը հետաքրքրուին հայ սկաուտներով, քան մեր ինքնները։

Մ. ԳՈՒՐԳԵՆ

## Հանդէս մը Վալանսի մէջ

*Վալանսի Հայ Մարմնակրթական Միութեան Վարչութիւնը կը հաղորդէ մեզի.—*

Վալանսի հայ գաղութը, որ երկու տարուան պատմութիւն ունի, այժմ ըէր հազար հինգ հարիւր հոգի կը համրէ։

Տակաւին չունինք ամբար կազմակերպութիւն մը, բայց՝ պակաս չեն եղած գնահատելի ջանքեր։ Հայ Մարմնակրթական Մրցութիւն մը գոյութիւն ունի տարիէ մը ի վեր, որ թէեւ կանոնաւորուած չէ, բայց վերջին 10 ամիսներու ընթացքին Ֆրանսական I և II մարզական խումբերուն հետ իր ունեցած հինգ մրցումներու մէջ (Ֆութպոլով) միշտ յաղթական եղաւ։ Իր կազմը պաշտօնապէս վաւերացուցած է Fédération կողմէ։

Մեպտ. 20ին Միութեան առաջին խումբը Վալանսի Փոլիկօն խաղավայրին մէջ Ֆութպոլի մրցում մը ունեցաւ Վիէնի Արարատ Մարմնակրթական խումբին հետ։ Ուրախալի էր տեսնել խաղավայրին մէջ երկու հայ խումբերուն եռանդուն խաղը, պատասխանատուութեամբ Պ. Թօվմասի։ Առաջին կէսը բրաւ Վալանսի խումբը, որուն յաջորդեց Վիէնինը։ Երկրորդ մասին խաղը տարաւ աւելի ոգեւորիչ կերպարանք և Վալանսի խումբը յաջորդաբար 3 կէս ևս ըրաւ, որով Վիէնի հայրենակիցներու 1 կէսին դէմ, Վալանսը 4ով յաղթական եղաւ։

Խաղէն յետոյ ի պատիւ Վիէնի խումբին սարքուեցաւ թէյասեղան մը, ուր ներկայ էր Վալանսի երիտասարդութեան աչքառու մեկ մասը։ Երգերով ու բաժակաճառերով ատեղծուեցաւ շատ սիրալիր ու մտերմիկ մթնոլորտ մը։ Պ. Սրապեան բանախօսութեամբ մը բացատրելով Հայ Մարմնակրթական Միութեան կոչումն ու դերը, յորդորեց որ հայ մարզիկը միշտ միայ ազգային գիտակցութեան կոչման վրայ։ Վիէնի խմբապետը շնորհակալութիւն յայտնելով իր և իր ընկերներուն կողմէ, առաջարկեց Վալանսի խումբին Հոկտ. 11ին Վիէնի մէջ ունենալ երկրորդ մրցում մը։ Առաջարկը ընդունուեցաւ սիրալիր կերպով, և յոռնկոյս երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը։


ՀՄԱՅԵԱԿ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Երբեմն փրոֆէսէօր Կ. Պոլսոյ

Իրաւաբանական Համալսարանի

*Վերջնապէս Փարիզ հաստատուած ըլլալով, կը ստանձնէ փոխանորդութիւնը ցամաքային եւ ծովային ամէն տեսակ առևտրական դատերու, զորս անձամբ կը վարէ Փարիզի Առևտրական Դատարանին առջեւ։*

*Դիմել անձամբ կամ թղթակցութեամբ, իր բնակարանը, ամէն օր ժամը 9—1,* Rue Louis Philippe 15, Neuilly, s)Seine (Métro-Maillot Tél. Wagram 96.05։

### Դէպի եւրոպականացում

*Պոլսոյ քազաքապետական նոր կանոնագրին համաձայն, որ նոր վաւերացուելցուաւ, այսուհետեւ ցերեկուան ժամը 12էն 2 եւ կէս գիշերէն մինչեւ առտու հանգստութեան ժամանակ պիտի նկատուի։ Արգիլուած է փողոցներու մէջ պառկիլ, փայտ կտրել, ճերմակեղէն չորցնել։ Ննջեցեալները միայն այդ նպատակին յատկացուած օթօմոպիլներով ու կառքերով կրնան փոխադրուիլ։ Արգիլուած է մեռել թաղել մզկիթներու շրջակայ գերեզմանատունները, եկեղեցիներուն ներսը եւ բակերը եւլն.։*

### Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

*Վերջին լուրերու համաձայն, Տիւրզիներու ապստամբ ցեղապետը, Սուլթան Ալթրաշ, Սուէյտայի ազատուժէն յետոյ ժողով մը գումարելով, որոշած է հրոսախումբեր կազմել եւ ապստամբութիւններ կատարել, գբաղեցնելու համար Ֆրանսական իշխանութիւնը։*

### Դիմում ի նպաստ Մարսիլիոյ գաղթականացանց

*Ինչպէս գրած ենք, ոստիկանութիւնը որոշած էր փակել Մարսիլիոյ Քան Օտտոն։ Մարդու և քաղաքացիի Իրաւունքի Դաշնակցութեան Փարիզի կեդրոնական մարմինը ներքին նախարարութեան դիմելով, խնդրեց որ չփակուի հայկական այդ գաղթակայանը։*

*Մինչեւ հիմա այդ կայանին մէջ պատսպարուած են 6000է աւելի գաղթականներ։ Վերջին վիճակագրութեան մը համաձայն, այժմ Քան Օտտոյի մէջ կան 2075 հոգի, որոնց 1458ը 15 տարեկան եւ 615 մանուկներ։ Կիներէն շատեր այրի, իսկ մանուկներէն մեծ մասը որբ են։*

### Ամերիկա եւ Թուրքիա

*Թուրքիոյ ամերիկեան ներկայացուցիչ ծովակալ Պրիսթօլ Ուաշինկթընի մէջ նախազահ Քուլիճի ներկայանալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է անոր հետ Թրքական գործերու մասին։ Ամերիկացի ուսուցիչները ընդունած են էնկիւրիի կրթական գործակատարութեան պայմանները և մօտ օրէն Թուրքիա կը սպասուին։ Միլիոնատէր Պ. Քրէյն ճառ մը խօսած է Ինպաստ Լոզանի դաշնագրին վաւերացման։ Նոյն տեսակէտը պաշտպանած են նաև պետական կարգ մը անձնաւորութիւններ։ Պոլսոյ ամերիկեան շրջանակները կը յուսան որ յառաջիկայ Դեկտեմբերին Լոզանի դաշնագիրը վաւերացուի ամերիկեան Ներկրդարանին կողմէ։*

### Լճեալ գոյքերը

*Գաւառի լքեալ գոյքերը որոշուած էր յատկացնել այն գիւղացիներուն, որոնք 200 տէօնիւմէն պակաս կալուածներ ունին։ Ելմտական գործավարութիւնը հրահանգ ղրկած է այս որոշումը խըստիւ գործադրել։*

*Նոր որոշումի մը համաձայն, լքեալ գոյքերու մասին տեղեկութիւն տուողներուն պիտի յատկացուի երեւան հանուած կալուածին մէկ տարեկան վարձքը։*

*— Լքեալ գոյքերու յանձնաժողովը խնդրած է ելմտական գործավարութենէն՝ իրեն վերադարձնել հայապատկան կալուածները, որոնք էվգաֆի փոխանցուած էին։ Այս գոյքերը պիտի ծախուին և փոխարժէքը պիտի ղրկուի էնկիւրի, պատերազմէն վնասուած Թուրքերուն բաժնուելու համար։*

*— Փիկնիկիօն վաճառատունը (Վահան Մատթէոսեան) որ տակէ առաջ աւարի տրուած էր, տակաւին 10 հազար ոսկիի ապրանք ունի։ Ատոնք ալ պիտի ծախուին։*

*— Սապահի արտօնատէր Մխիթարի ղրամարկղը բացուելով, դրամի տեղ միայն տետրակներ գտնուեր են։*

### ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

*Զիչէրինի ձամբորդութիւնը.— Ս. Հ. Միութեան արտաքին գործավար Զիչէրին Վարշաւիա երթալով տեսակցեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ։ Կը կարծուի թէ ապահովութեան դաշինք մը պիտի կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ։ Զիչէրին պիտի այցելէ նաեւ Պերլին։*

*Դպրոցական տարեշրջանի բացումը.— Ուրբաթ, 2 Հոկտմ. կը վերաբացուին Ֆրանսայի բոլոր նախակրթարանները, միջնակարգ և երկրորդական վարժարանները։ Համալսարաններու վերաբացումը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբերի առաջին շաբթուն։*

*Կաթին գինը.— Կաթնավաճառները կաթին լիտրը 1,20ի բարձրացուցած ըլլալով, ոստիկանական տեսչութիւնը իր մօտ հրաւիրեց կաթի մեծաքանակ վաճառականները՝ բացատրութիւններ պահանջելու համար։ Վերջին պահուն ոստիկանական տեսուչը յայտնեցաւ համոզել կաթնավաճառները, եւ յետաձգեցին գիներու յաւելումը։*

*Հացագործներու գործադուլը.— Փարիզի և ամբողջ Ֆրանսայի հացագործները վաղը՝ հինգշաբթի 2—4 երկու ժամուան գործադուլ պիտի ընեն և միթինկներ պիտի ղուժարեն՝ բողոքելու համար այն նոր օրէնքին դէմ, որով կ'արգիլուի հացագործներուն գիշերը աշխատիլ։*


## ՇՔԵՂ ԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

„Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ" ԱՌԹԻԻ

10 Հոկտեմբեր 1925, Շաբաթ գիշեր

«Petit Journal»-ի սրահներուն մէջ՝ 21 Rue Cadet

(Métro Cadetի դիմացը)

*Երեկոյթը կը տեւէ ժամը 8½էն մինչեւ առաւօտ*

ՄՈՒՏՔԸ 5 ՖՐ.

ՑԱՑՏԱԳԻՐԸ ԿԸ ԾԱՆՈՒՑՈՒԻ ՇՈՒՏՈՎ

*Տոմսակները կարելի է ստանալ նաև «ՅԱՌԱՋ»ի խմբագրատունէն*


### ՊԱՐՕԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կը խնդրուի Պարակոստանի մեր բոլոր բաժանորդներէն իրենց բաժինները զրկել չեքով, վճարելի՝ Լմբագրին։


## ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. Դ. «ԱՐՄԷՆ-ԳԱՐՕ» խումբի ժողովը տեղի կ'ունենայ 3 Հոկտ. շաբաթ գիշեր 1 Rue de Tournon.

Մխայլն բերել հաշուական և բարոյական զօրմունէութեան տեղեկագիրները։

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուսանողական Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները վաղը հինգշաբթի, 1 Հոկտմ. ժամը 8.30ին Musée Pédagogique, 41 rue Gay-Lussac։ Օրակարգ՝ Վարչութեան հաշուետուութիւն և նոր Վարչութեան ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի։

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեռ) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտմ. 11ին, Pont-Evêque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ։

Փարիզի հայ Մարզական Միութեան (Union Sportive Arménienne) տարեկան Ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ, յառաջիկայ չորեքշաբթի գիշեր ժամը 8ին (30 Սեպտեմբեր) Société Savantesի մէջ, 28 rue Serpente. (Metro Odéon կամ St. Michel)։ Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւնը։ Բոլոր անդամներէն կը խնդրուի Թեատերասիօններու licence 1924-25, մուտքի տոմսակը հրաւիրագիրը մուտքին բերել։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի։

### Դիւրութիւն մը

ԱՆԿԻԵՆ և ՄՕՆՄՕՌԱՆՍԻ բնակող հայրենակիցներու դիւրութիւն մը ըլլալու համար այս անգամ Ճանօթ առեւտրական Ա. ՀԱՆՉԵՐ, շաբաթը 3 օր միայն, կէս օրերէ ետքը (Բշ. Դշ. և Ուրբաթ) ժամը 3էն 6, կը գտնուի 13 rue Crousselle (Villa le Planty) Soisyի էշալոնին չատ մօտիկ, rue de Parisի վրայ։ Իսկ ուրիշ օրեր ժամադրութեամբ, իր բնակարանը 23 rue de la Varenne. St. Maur (Seine)։

## Պ. ՍԵԹ ԱՍԼԱՆԵԱՆԷ

որուն Փարիզ գտնուիլը կը կարծուի, կը խնդրուի որ համի իմացնել իր որոշ հասցէն Ա. Հովուեանի, ժառանգական խնդրի մը կարգադրութեան համար։ Հասցէ՝ A. Hovian, Direction de la Dette Publique, Beyrouth (Syrie)։

## ՀԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ԵԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹ

Պոլսէն նոր եկած հայ ուսուցիչը որ տրամադրելի ժամեր ունի հայերէնի, հայ գրականութեան և հայ մշակոյթի դասեր տալու, փոխադրուած է

**17, Rue Lacépède**

պիտի իրեն անձամբ կամ գրաւոր։ Proffesseur Armenien անունով, վերցրեալ հասցէին։

## ՖՕՓՕ ՖԷՊԻՒՄ

(ՅԱԿՈՒԲ ՍԷՄԷՒՃԵԱՆ)

*Գեղարուեստ. անթերի դուսանկարներ*

*դիւրամատչելի գիներով*

*Ընդգրկի լուսանկարներ*

*կէս ժամէն յանձնելի*

իրիկուան ժամը 7էն վերջ ժամադրութեամբ.

1, Boulevard Poissonnière, Paris.

Մուտք 37, rue Poissonnière

(Մաթեմի շէնքին ճիշտ դիմացը)

## ՀԱՆՐԱՃԱՆՕԹ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

## "ՊԱԹԻՍԹ"

**15, Rue Lamartine** Métro: Cadet կամ le Peletier

*Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն։*

## ՏՕՔԹ. ՏԻԳՐԱՆ ՍՊԱՐԹԱԼԻ

Վկայեալ Փարիզի Բժշկական Համալսարանէն

*Ցայտնի վիրաբուժապետ Իզմիրի Ազգային Հիւանդանոցի, մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց և վեներական ախտերու, փոխադրուած է Փարիզ 62, rue Caumartin առաջին յարկ։*

Métro: Havre—Caumartin.

*Հիւանդ կ'ընդունի (բացի կիրակիէ) ամէն կէսօրէ ետք ժամ 1—6 և մասնաւոր ժամադրութեամբ։*

**Կը դարմանէ իր սեփական մեթոտով**



Կաճառց եւ Աւրացց

## ԴԵՐՁԱԿ

## ԿԱՐՕ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

51, rue de Seine Մէթրօ Օտէոն

Թելէֆ. Ֆլէօրիւս 59-57

*Չափի վրայ ամենավերջին նորաձեւութեամբ ճաշակաւոր Հագուստներ*

*Ճոխ մթերք երկու սեռի յատուկ Անգլ. և Ֆրանս. կերպասներու*

**Գիները Աննմրցելի**

*Ի դիւրութիւն գործաւորներու, բաց է ամէն օր 8էն մինչեւ գիշերուան ժամ 10։ Բաւական է մէկ անգամի այցելութիւնը, տեւական յաճախորդ գտնելու համար։*



Վաճառական-դերձակ

## ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

*Սոսիէթէ Սավանդի թատրոնին դէմ։ Զմրան համար պատրաստած է ոսկի մթերք մը ֆրանս. և անգլ. սիրուն կերպասներու։*

*Բայ է նաև կէս օրերուն, իրի. կոնները միչեւ 8½։ Իսկ կիրակի երը միչեւ 1½։*



## ԹԱՏՐՈՆ

*ՏՐԱՄԱԹԻԿԻ Ա. ներկայացումը Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով*

## ՊԷՊՕ

*Գոմէտի տրամ 3 արար*

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ

*Փոխադրուած Պոլսահայ կեանքի*

*Տ. Նշանեանէ*

*Այս Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ։ Կը մասնակցին Տիկիններ, Ս. Ց. Ալիքսանեան, Ս. Նշանեան Օր. Անգինէ Ալճեան։—*

*Պ. Պ. Տրդատ Նշանեան, Արման Կոթիկեան, Արտ. Գմբէթեան, Երուանդ Գրիգորեան, Ռուբէն Նշանեան*

*— եւ Վահրամ Սրվանձեան —*

*Տեղերու գիները 20, 10, 5 ֆր. Տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել Տրամաթիքի գեկավար Պ. Տ. Նշանեանէն, 63 Rue Mr. le Prince, Paris 6e*


## ՍԱԿԱՐԱՆ

*29 Սեպտեմբեր 1925*

ԴՐԱՄՆԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Սթերլին | | 102.44 |
| Տոլար | | 21.14 |
| Մարք (ոսկի) | | 5,04 |
| Թրքական թղթ. | | 11.55 |
| Թրք. ոսկի | | 92. |
| Մէճիտիյէ | | 8.25 |
| Լէվա | 100 Հատը | 15.25 |
| Տրախմի | « | 31. |
| Լիր | « | 86. |
| Պելժ. ֆրանք | « | 92.25 |
| Զուից. ֆրանք | « | 408.25 |
| Չերվոնեց | | 105. |

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

| | | |
|---|---|---|
| Քրէտի Ֆոնտիէ I | | 1500 ֆր. |
| « « II | | 1300 « |
| « « III | | 1175 « |
| Ռումելի երկթ. | | 97. |

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

*Հայերէն կը խօսուի*


Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Pari